

VALSTS PĒTĪJUMU PROGRAMMA "NACIONĀLĀ IDENTITĀTE"
PROJEKTS "NACIONĀLĀ IDENTITĀTE UN KOMUNIKĀCIJA"

**NACIONĀLĀ IDENTITĀTE:
POLITISKĀS IDENTITĀTES UN POLITISKĀ KULTŪRA**

Rakstu krājums autoru kolektīva redakcijā

Rīga
LU SPPI
2011

Krājums Nacionālā identitāte: politiskās identitātes un politiskā kultūra tapis
Valsts pētījumu programmas
NACIONĀLĀ IDENTITĀTE (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība) ietvaros.

Recenzenti: Dr. phil. *Juris Rozenvalds*

Literārā redaktore *Dace Lūse*

Angļu teksta redaktors *Viktors Freibergs*

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes atļauja
Citējot atsauce uz izdevumu obligāta

© Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūts
2011

ISBN 978-9934-8194-6-9

SATURS

IEVADS

<i>Ojārs Skudra</i> . Ceļā no postpadomju nācijas un identitātēm uz postsuverēnu nacionālu valsti un daudzveidīgām identitātēm	2
--	---

PIRMĀ NODAĻA. NĀCIJA UN NACIONĀLĀ IDENTITĀTE: TEORĒTISKIE UN STRATĒĢISKIE DISKURSI

1.1 <i>Solvita Denisa-Liepniece</i> . Nācijas un nacionālās valsts teorijas postkomunistiskajā Austrumeiropas un Centrāleiropas telpā	20
1.2 <i>Dmitrijs Petrenko</i> . Nacionālās identitātes diskursi Latvijas politiskajā elitē	42

OTRĀ NODAĻA. POLITISKĀS IDENTITĀTES, POLITISKĀ KOMUNIKĀCIJA UN POLITISKĀ KULTŪRA

2.1 <i>Ieva Dmitričenko</i> . Likumdevēja priekšvēlēšanu kampaņas Latvijā: nacionālo politisko aktoru identitāšu konstrukcijas biznesa vides un ārējo ietekmju kontekstā (1990 – 2011)	59
2.2 <i>Vita Dreijere</i> . Poppolitikas tendences un politiskās identitātes: politisko aktoru naratīvi tradicionālajos un jaunajos medijos (2010-2011).....	87
2.3 <i>Ojārs Skudra</i> . Skaidrojošās elites veikums 10. un 11. Saeimas vēlēšanu kampaņās. Laikrakstu <i>Diena</i> un <i>Čas</i> publikāciju analīze (2010.g. augusts- oktobris, 2011.g. jūlijs-septembris)	115

SUMMARY	140
----------------------	-----

Ojārs Skudra

LU SZF komunikācijas zinātnes asociētais profesors, Dr.hist.

CEĻĀ NO POSTPADOMJU NĀCIJAS UN IDENTITĀTĒM UZ POSTSUVERĒNU NACIONĀLU VALSTI UN DAUDZVEIDĪGĀM IDENTITĀTĒM

Eiropas integrācijas, eiroatlantiskās integrācijas procesi, savijoties ar globalizācijas norisēm, nostādījuši Austrumvidusēiropas postpadomju un postkomunistiskās sabiedrības un valstis jaunu izvēļu priekšā. Šīs skarbās izvēles liek no jauna uzdot pavisam tradicionālos jautājumus „kas mēs esam” un „kurp mēs dodamies?” Baltijas valstīm atbildes nākas meklēt ģeopolitiskajā situācijā, kas saistīta ar ietekmēm kā no Eiropas Savienībā, tā arī Krievijas Federācijā norītošo ekonomisko, politisko un kultūras procesu puses. Rietumu un Krievijas akadēmiskajā vidē, it īpaši 21. gs., ļoti intensīvi tiek pētīta daudzveidīgo un pretrunīgo mūsdienu pasaules identitāšu problemātika, politiskās un nacionālās identitātes ieskaitot. Rakstā sniegts ieskats pārsvarā atšķirīgajās Rietumeiropas un Krievijas zinātnieku pieejās eiropeiskās, nacionālās un politiskās identitātes pētniecībai, galvenokārt akcentējot komunikācijas procesu nozīmi. Būtisks aspekts akadēmiskajā diskusijā ir jautājums par postnacionālo, transnacionālo individuālo un kolektīvo politisko identitāšu veidošanās iespējamību un noturīgumu.

Atslēgvārdi: eiropeiskā, nacionālā, politiskā identitāte, komunikācija

Virsrakstā iezīmētais evolūcijas virziens, kas vērojams Baltijā 20.-21. gs. mijā un aptver aptuveni ceturtdaļgadsimtu, iekļaujas sociologa Z.Baumana metaforā par „tekošajām” jeb „plūstošajām mūsdienām” ar visām no tās izrietošajām konsekvencēm identitāšu pētniecībai, politiskās identitātes ieskaitot.

Šo laikmetu griežu gadsimta ceturksni ievadīja PSRS un tās Centrāleiropas satelītvalstu politisko režīmu un ekonomisko sistēmu sabrukums, ko var interpretēt saistībā ar globalizācijas procesiem, Rietumu un Ortodoksālās jeb slāvu civilizācijas mijiedarbību, trešo un/vai ceturto demokratizācijas vilni, (eiro)atlantiskās integrācijas, postimpēriskajām renacionalizācijas un autoritāro režīmu atdzimšanas tendencēm.

Baltijas un Latvijas pētniekus, tai skaitā Rietumeiropā un Krievijā, vispirms interesējuši globalizācijas, civilizāciju mijiedarbības, demokratizācijas, tirgus ekonomikas veidošanās un eiroatlantiskās integrācijas procesi. Sākotnēji par vienu no lielākajiem pārsteigumiem Rietumos kļuva apstākļi, ka nevis demokrātija un tirgus ekonomika, bet gan nacionālisms, etnokulturālā identitāte un patērniecība bija tie vadmotīvi, kas virzīja pretpadomju aktīvistus, bet vēlāk arī plašas sociālās kustības ceļā uz neatkarīga nacionāla valstiskuma atjaunošanu. Pat neliels ieskats Rietumu un Krievijas zinātnieku publikācijās, kas veltītas šiem sarežģītajiem problēmu kompleksiem, liecina par to, cik pretrunīgi ir akadēmiskie uzskati par „plūstošajām mūsdienām” Baltijā un Centrāleiropā.

Vispirms, izmantojot dažas pēdējo gadu teorētiskas un metodoloģiskas ievirzes publikācijas no viena autoram burtiski nepārskatāmā KF izdoto grāmatu klāsta, iezīmēsim vairākas, galvenokārt starpdisciplināras rakstura, pētnieciskās problēmas un tēmas, kas vēl ilgi paliks arī Latvijas pētnieku aktualitāšu sarakstos, ieskaitot šī krājuma rakstu autorus.

Maskavas Lomonosova universitātes žurnālistikas fakultātes docents A.Rihters savā pētījumā „Masu informācijas brīvība postpadomju telpā” pārņem amerikāņu profesora M.Praisa (*Price*) piedāvāto nacionālās identitātes skaidrojumu - tā ir jāsaprot kā ideju, mītu un nostādņu kopums, kuru valdošā grupa vai koalīcija izmanto varas noturēšanai, bet citas grupas – varas apstrīdēšanai vai iegūšanai (Рихтер, 2007, 276). Tāpat kā somu pētniece T.Rantanena, A.Rihters raksta par virzību no „padomju identitātes” un komunistiskās, superlielvalsts ideoloģijas uz nacionālismu

kā politiku un ideoloģiju kā Krievijā, tā citās postpadomju zemēs (Рихтер, 2007, 276). Taču „nacionālās identitātes iegūšana postpadomju telpā sāka radīt nopietnas problēmas krieviem un krievvalodīgajiem citu, ne titulnāciju pārstāvjiem, kuri veidoja gandrīz visu jauno neatkarīgo valstu ievērojamu (dažkārt līdz pusei) iedzīvotāju daļu” (Рихтер, 2007, 277). A. Rihters, velkot paralēles ar amerikāņu „kultūras imperiālisma” teorētiķi H. Šilleru (*Schiller*), rakstīja, ka „daudzu postpadomju valstu varas orgāni un tiem tuvie ideologi un eksperti apvaino „kultūras imperiālismā” Krieviju un Krievijas televīzijas programmas” (Рихтер, 2007, 277). A. Rihters jau 2007. gadā uzskatīja par „pierādītu” to, ka daļā „postpadomju valstu rodas „paralēlie (MIL) tirgi” – nacionālajā valodā un krievu valodā. Tāda situācijas attīstība nevar nenovest arī pie paralēlu sabiedrību radīšanas vienas valsts ietvaros”, kā tas jau noticis Gruzijā un Moldovā, kur šīs „paralēlās sabiedrības jau pastāv, nožogotas viena no otras ar neatzītām robežām” (Рихтер, 2007, 282). Atzinis, ka Gruzijā, Baltijas valstīs, Moldāvijā un Ukrainā „masu informācijas brīvība un tās ievērošanas prakse” atbilst Rietumu izpratnei par to, A. Rihters tomēr secināja, ka, pirmkārt, postpadomju valstīs „nacionālās identitātes jautājumos” politiķi par „vienīgo patiesi neatkarīgas valsts radīšanas un „politiskās nācijas” formēšanas ceļu uzskata tās pretnostādīšanu Krievijai un krieviem, vēsturisko sakņu, kultūras, objektīvu un ilglaicīgu nacionālo interešu kopības noliegšanu” (Рихтер, 2007, 339) un, otrkārt, ka par NVS un tās dalībvalstu likumdošanas pamatu MIL jomā „kļūst Krievijas likumdošana dotajā attiecību sfērā” (Рихтер, 2007, 341).

Krievijas politiķus un pētniekus nodarbina Krievijas tēla problemātika, tai skaitā Rietumu medijos. Izmantojot kognitīvās lingvistikas teoriju par tēlu kā konceptuālu struktūru, Maskavas Valsts lingvistiskās universitātes profesore J. Beļajevskaja izanalizējusi žurnālu „Economist”, „Newsweek” un „Time” Krievijai veltītos analītiskos rakstus laika periodā no 1990. gada līdz 2007. gadam, lai konstatētu, kāds tad ir Krievijas tēls. Pētījuma rezultātā tiek noskaidrots, ka „Krievijas tēla centrālie konceptuālie operatori” ir „agresīvs – bīstams – naidīgs”, bet tēla „kopējo konceptuālo struktūru”, kas producē „Krievijas (kā ienaidnieka) tēlu”, veido tādi konceptuālie bloki kā telpa (impērija, robeža, Sibīrija, aukstums 1, aukstums 2), laiks/vēsture (autoritārisms, represijas), bagātība, noziedzība un vājā Krievija (Беляевская, 2008, 94-95). Autore nešaubas, ka tāds Krievijas tēls atbilst „Rietumu propagandas” nolūkiem (Беляевская, 2008, 95).

Tiesa, Krievijas mediju veidotāju spriedums par pašas KF mediju sistēmu ir visai pesimistisks: „Lielos vilcienos visu mūsdienu Krievijas vēsturi var aprakstīt kā ceļu no „Vesti” 1991. gada 19. augusta vakara izlaiduma (kanālā) RTR līdz mūsdienu „Vesti” programmai (kanālā) „Rossija”: vakardienas kultūrtrēģeri kļuvuši par propagandistiem, informatīvo badu nomainījusi totāla vienaldzība” (История русских медиа..., 2011, 7).

Iekšpolitiski un ārpolitiski LR un KF attiecībās, nemaz nerunājot par VFR un KF attiecībām, svarīga tēma ir nacistiskā un staļiniskā režīma salīdzinošā pētniecība un tās rezultātu iekļaušanās publiskā viedokļa diskursos jeb nacionālajā/politiskajā atmiņā. Šajā sakarībā pieminēsim tikai dažas publikācijas, kas katra ir savā ziņā ļoti nozīmīga.

Kā pirmā hronoloģiski un pēc nozīmības ir jāmin Vācijas un Krievijas pētnieku vērienīgais kolektīvais darbs „Krievija un Vācija XX gadsimtā”, kas 2010. gadā nāca klajā trīs sējumos (Аймермахер & Бордюгов & Фольперт, 2010). Trešais sējums noslēdzas ar Ļipeckas Valsts universitātes profesora A. Borozņaka rakstu, kura apakšvirsraksts ļoti precīzi definē vienu no galvenajām, ja ne galveno šī fundamentālā pētījuma problēmu – „posttotalitārā Krievijas sabiedrība izejas meklējumos no identitātes krīzes” (Борозняк, 2010). Apstākļos, kad Krievijas „sabiedrībai neizbēgami no jauna jāapzinās sava vieta sociālās telpas un laika koordinātēs” (Борозняк, 2010, 979), tai nav pieejami „apkopojoshi darbi, kas sniegtu viendabīgu padomju totalitārisma ainu,” jo nav zinātniskas PSKP vēstures un Staļina biogrāfijas, nav darbu, kas „summētu GULAGa vēsturi”, analizētu padomju totalitārisma sociālo politiku un masu bāzi, jo „daudzi Staļina laika arhīvu fondi turpina palikt pētniekiem nepieejami” un „ne PSRS, ne Krievijā nav bijis pamatīgu zinātnisku diskusiju par padomju totalitārisma problemātiku”, kas būtu salīdzini-

nāmas ar pavērsiena punktiem VFR historiogrāfijā un vēstures apziņā (Борозняк,2010,997). A.Borozņaks uzskatīja, ka „Krievijas pagātne bija un paliek politiskās pretdarbības lauks. Iepriekšējo sociokulturālo struktūru kraha rezultātā radās sava veida garīgs vakuums. Vēstures publicistikā skaidri iezīmējās demonstratīvi nacionālpatriotiskas un nacionāli reliģiskas identifikācijas meklējumi. „Sarkanā revanša” ideja ir maz ticama, daudz lielākā mērā izplatītas „īpašā Krievijas ceļa” koncepcijas (kuras tikai ārēji līdzīgas XIX gadsimta slavofiliskajām nostādnēm): lielvalstnieciskums, nesalīdzināmība, ārējās pasaules kā naidīgas uztveršana” (Борозняк,2010,999). Tāpēc A. Borozņaka secinājums skan drīzāk kā brīdinājums, jo, „kamēr Krievijā nav nostiprinājušies demokrātisks politisks režīms un pilsoniskā sabiedrība, nepastāv garantijas totalitārā mantojuma pamatīgai un vispusīgai pārvarēšanai”, kas savukārt nozīmē, ka „pagātnes nenoteiktības sekas var būt tikai bīstama tagadnes nenoteiktība un vēl bīstamāka nākotnes nenoteiktība” (Борозняк,2010,1001). Jautājums par Krievijas sabiedrības spēju „izdarīt secinājumus no staļiniskās pagātnes, izvēlēties savu ceļu uz nacionālo saskaņu, uz stabilu un cilvēcīgu demokrātiju” (Борозняк,2010,1001) paliek neatbildēts.

Zinātnisko diskusiju Krievijā un visā postpadomju telpā noteikti veicina M. Geijera (*Geyer*) un Š.Ficpatrikas (*Fitzpatrick*) redakcijā izdots rakstu krājums „Viņpus totalitārisma”, kura oriģināla versija iznāca 2009.gadā, bet tulkojums krievu valodā – 2011.gadā (Гейер & Фицпатрик,2011). Izdevēji grāmatas anotācijā norāda, ka „ir pienācis laiks pa jaunam palūkoties uz divām vērienīgām XX gadsimta diktatūrām un pievērsties totalitāro režīmu patiesās apjēgšanas uzdevumam: sociālisma un nacionālisma savstarpēji saistīto attīstības ceļu saprašānai Eiropas un vispasaules vēsturē”(Гейер & Фицпатрик,2011,4). Grāmatas noslēdzošās nodaļas autori K.Klārka (*Clarck*) un K.Šlēgelis (*Schlögel*) apcer staļiniskās Krievijas un nacistiskās Vācijas savstarpējos tēlus un nonāk pie secinājuma, ka abu sistēmu tēli un priekšstati vienai par otru „nozīmīgā pakāpē balstīti kultūras šablonos un klišejās, kas parādījās ilgi pirms nacistu nākšanas pie varas, ilgi pirms staļiniskās diktatūras un kuru saknes sniedzas dziļi pirmsnacistiskajā vācu un pirmsstaļiniskajā krievu kultūrā”(Кларк & Шлөгель,2011,579). Abas sistēmas cīnījās par „hegemoniju Eiropā - kultūras un militāro”, tāpēc produktīvs tālākās analīzes virziens, norāda autori, varētu būt ar mērķi noskaidrot, kā „starp divām kultūras sistēmām” noritēja „savstarpējā kultūras mantojuma un ideju apmaiņa, kas notika krīzes kontekstā starpkaru Eiropā” (Кларк & Шлөгель,2011,579). Nav ne mazāko šaubu, ka tas attiecas arī uz Latvijas Republiku starpkaru periodā, un ne tikai baltvācu kopienas dēļ, nemaz nerunājot par procesiem, kas saistīti ar okupācijas režīmiem, nacifikāciju un staļinizāciju.

Noslēdzot ieskatu Krievijas kontekstā, jāpiemin Volgogradas Valsts universitātes docenta A.Makarova pavisam nelielais raksts „Vēsturiskā atmiņa *versus* kultūras atmiņa. Vēsturiskās realitātes interpretāciju konflikts”(Макаров,2012). Aplūkojis uzskatu evolūciju vēstures filozofijas jautājumos, A.Makarovs konstatē „klasiskā realitātes objektivitātes principa sadursmi ar neklasisko tās „tekstualitātes” principu”, kas radījusi veselu metodoloģisko problēmu lauku vēstures zinātnē, pie kurām pieder arī „vēsturiskās un citu sociālās atmiņas formu savstarpējo attiecību problēma”(Макаров,2012,97). Mūsdienu teorētisko pieeju ietvarā radušās klasiskā historisma un postklasiskās vēsturiskās antropoloģijas opozīcijas: „1) pagātnes rekonstrukcija/pagātnes konstrukcija; 2) vēstures atmiņa/kultūras atmiņa”(Макаров,2012,97). Metodoloģiskā kulturoloģiskā pavērsiena cēloņus, atsaucoties uz O.Špengleru, A.Makarovs saskata „lokālo kultūru skolas un dzīves filozofijas” ideju iekļūšanā vēstures filozofijā, kas nozīmē, ka „kultūra – tas ir pirmatnējais jebkādas pagājušās un nākotnes pasaules vēstures fenomēns” - un ka „vēstures aina ir atmiņas aina”(Макаров,2012,99). Tas liek A.Makarovam izdarīt secinājumu, ka „vēstures atmiņa” kļūst „par tās vai citas sabiedrības kultūras vēsturi - (par) kultūras atmiņu”(Макаров,2012,100). Tāpēc vairs netiekot izvirzīti projekti par „vēstures apziņas formēšanu plašām masām” un „masas tagad mēģina vadīt, neiesaistot vēsturisko diskursu”(Макаров,2012,100). Tā vietā tiek izmantotas atklātās „efektīvākās „atmiņas politikas” īstenošanas tehnoloģijas” un „ērtās atmiņas” struktūru

konstruēšana” tagad notiek, izmantojot nevis izglītību, bet gan izklaidi, jo notikusi pāreja uz „izrādes sabiedrību”(Макаров,2012,100). Izrādes sabiedrībā, kas nomainījusi „vispārējās izglītības (kr.- *грамотность*) sabiedrību”, apziņas un uzvedības vadība tiek īstenota, konstruējot spēles simbolisko vidi”, kurā indivīdu „mērķus un to sasniegšanas veidus” patiesībā rada kādi A.Makarova neidentificēti anonīmi „manipulatori”(Макаров,2012,100). Tāda, pēc A.Makarova domām, ir „cilvēku uzvedības vadīšanas sociālā tehnoloģija, izmantojot iedarbību uz kultūras, sociālo, valodas kontekstu, tas ir, uz dzīves vidi ar (šim nolūkam) radītu tēlainu un emocionāli realizējamu priekšstatu par īstenību palīdzību”(Макаров,2012,101). Jautājums par „cilvēces un vispārējās vēstures vienotības idejām” paliek neatbildēts, jo, pēc A.Makarova domām, šodien sagrūst „pēdējā pasaules vēstures projekta modifikācija – ekonomikas un kultūras globalizācijas projekts”, ko var interpretēt arī kā argumentu par labu Krievijas „īpašajam ceļam”(Макаров,2012,101).

Kā pāreja pie ES konteksta aspektiem saistībā ar A.Makarova piesauktajiem anonīmajiem manipulatoriem noder Eiropas ārlietu padomes pētnieka E. Vilsona (*Wilson*) tēze par to, ka „politiskā tehnoloģija” ir „agrākajās padomju valstīs kopīgi lietots eifēmisms”, lai apzīmētu tagad „augsti attīstīto politiskās manipulēšanas industriju”(Wilson,2011). Pēc E.Vilsona domām, arī Baltijas valstīs, kas sevi uzskata par „jauna modeļa skandināvu demokrātijām”, neatlaidīgi saglabājas „daži politiskās tehnoloģijas tipi”, tai skaitā pateicoties „lokālajiem oligarhiem”(Wilson,2011). A.Makarova un E.Vilsona iezīmētās sociālās un politiskās tehnoloģijas - katra no sava teorētiskā skata punkta - pētījušas šī krājuma rakstu autore I.Dmitričenko un V.Drejere.

Vēl 21.gs. pirmās desmitgades vidū vācu zinātnieku grupa, kas pētīja Austrumeiropas iedzīvotāju attieksmi pret demokrātiju, valstu klasificēšanai grupās izmantoja tādus apzīmējumus kā „no PSRS izdalījušās valstis ar distanci pret Krieviju” (Baltijas valstis) un „krievu reģions”, kurā tolaik ietilpa Krievija, Ukraina, Baltkrievija, Gruzija, Moldāvija un Armēnija (Pickel,2006,28). Atzīstot, ka PSRS sabrukuma laikā nacionālās valsts domai un nacionālismam bija „arī emancipējošas iezīmes”(Pollack,2006,123), tiek tomēr norādīts, - ja „Rietumeiropas valstis grib virzīt tālāk Eiropas integrācijas procesu”, tad tām ir jāizrāda sensibilitāte tādos jautājumos kā „ekonomiskas un sociālas dabas reģionālās atšķirības, it īpaši atšķirības starp perifēriju un centru”, jo tieši tām „bieži piestiprinās nacionālistiskas attieksmes”(Pollack,2006,135-136). Eiropas universitātes Viadrina Frankfurtē pie Oderas profesors D.Polaks gan bija pārliecināts, ka „lielākajā daļā šī reģiona zemju iedzīvotāju nacionālā identitāte vairākumam nav barjera eiropisko ideālu un mērķu īstenošanai, bet gan medijs, kurā tie var realizēties”(Pollack,2006,136).

Taču jautājumā par ES paplašināšanās „robežām” un „eiropisko identitāti” pastāv arī skeptiskāki akadēmiskie uzskati, kuru autori mudina apzināties (ne tikai zinātniski, bet arī praktiski politiski) tās alternatīvas, starp kurām agri vai vēlu būs jāizdara izvēle gan nacionālā, gan visas ES līmenī.

Pēc ES paplašināšanās uz austrumiem 2004.gadā un negatīvajiem referendumiem Francijā un Holandē 2005.gada sākumā parādījās akadēmiskas publikācijas, kurās tika norādīts uz kopsakaru starp orientācijas krīzi ES un „tikai difūzi izveidojušos eiropisko identitāti”(Thalmaier,2007,169). Mēģinājumi „konstruēt eiropisku identitāti” nenoveda pie tā, ka būtu attīstījusies „eiropiska „mēs izjūta””, kas pēc sava blīvuma kaut aptuveni būtu salīdzināma ar „nacionālajām identitātēm”, turklāt „Eiropas zinātnēs lielā mērā pastāv(ēja) vienprātība”, ka „vāji izteiktā eiropiskā identitāte skaidri atpaliek no nacionālās identitātes”(Thalmaier,2007,169). Minhenes Ludviga Maksimiliāna universitātes pētniece B.Tālmeijere (*Thalmaier*) saistībā ar „vāji izteikto eiropisko identitāti” saskatīja vairākas problēmas: pirmkārt, saistībā ar ES trūkst „skaidri iezīmēts un ilglaicīgi fiksēts identifikācijas objekts”, turklāt ES „augstā sistēmiskā kompleksitāte apgrūtinā identifikāciju”(Thalmaier,2007,172); otrkārt, „saglabājas augsts nācijās un daļēji arī reģiona piesaistošais spēks”, bet ES trūkst „pārliecinošs eiropiskās integrācijas projekta naratīvs”(Thalmaier,2007,173); treškārt, piekrītot H.Valkenhorstam (*Walkenhorst*), tika atzīts, ka „nacionālās izglītības sistēmas un nacionālie mediji reproducē galvenokārt attiecīgo nacionālo

apziņu, bet ne eiropeisko apziņu”(Thalmaier,2007,174). Šo un citu iemeslu dēļ „pilsoņiem, bet arī daudzām elitēm, šķiet neskaidrs, kam ES vispār ir vajadzīga”(Thalmaier,2007,183). Kaut „arī nākotnē ES politiskā sistēma izrādīsies maz identitāti veicinoša”(Thalmaier,2007,189), lielāko potenciālu eiropeiskās identitātes vājuma pārvarēšanai B.Tālmeijere saskatīja institucionālo pārmaiņu jomā, kas palīdzētu risināt līdzdalības un demokrātijas deficīta problēmas. Eiropeiska „strīda komunikācija” un eiropeiskās politikas izteiktāka politizācija palīdzētu „demokrātiska viedokļa veidošanai publiskajā diskursā”, „jo vairāk mēs pāri nacionālajām robežām kā eiropieši/-tes strīdamies par eiropeiskās kopības jautājumiem, jo vairāk rodas eiropeiskais publiskums un kolektīva eiropeiska identitāte”(Thalmaier,2007,190).

Minhenes Ludviga Maksimiliāna universitātes pētnieks M. Veigls (*Weigl*) pārstāvēja radikālāku pozīciju, uzskatot eiropeisko identitāti par „otrās šķiras identitāti” tāpēc, ka ES jeb „Eiropa drīzāk pieaugošā mērā tiek saprasta kā nacionālo valstu jaunās identitārās pašapziņas rotājums”(Weigl,2007,99). Pēc M.Veigla domām, „eiropeiskā apziņa” ir nodalāma no „eiropeiskās identitātes”, jo „apziņa sagatavo zināšanas, lai spētu (no)lasīt identitātes kompasu”(Weigl,2007,99). Savu pozīciju M.Veigls balstīja trīs pamata premisās: pirmkārt, „no politikas un intelektuālās elites puses gan tiek gribēta eiropeiska apziņa, bet gandrīz nemaz eiropeiska identitāte”; otrkārt, „pašlaik (2007.g.- O.S.) dominējošais priekšstats par Eiropu kā vērtību kopienas paliek tik nesaistošs, ka ir savietojams ar nacionālā preferenci”; treškārt, „centrālie eiropeiskās identitātes priekšstati respektē dalībvalstu pieaugošo nacionālo lepnumu, tāpēc ka reinterpretē eiropeiskās pašizpratnes vēsturisko gruntējumu”(Weigl,2007,99). Nacionālie politiskie aktori tikai nosacīti var būt ieinteresēti eiropeiskās identitātes veicināšanā, jo tajā momentā, kad ES „arī identitāri iedibina orientāciju, nacionālās valstis pēc politiskās suverenitātes sāk zaudēt arī savu identitātes suverenitāti”(Weigl,2007,100). Arī tāpēc 20.gs. 90-tie gadi raksturojami kā „eiropeiskās identitātes darba stagnācija”, jo tikai vēlāk tika atskārsts, ka patiesībā 1989./90.g. mazākā mērā eiropeiskā identitātes politika un ES veicināja Varšavas bloka sabrukumu, bet drīzāk tieši „uz ilgāku laiku neapspiežamā Vidus- un Austrumeiropas valstu nacionālā apziņa”(Weigl,2007,117). Tikai gadu tūkstošu mijā „aizsākās eiropeiskā identitātes ofensīva, kurā politika un sabiedrība pūlas no jauna mentāli noformēt Eiropu”(Weigl,2007,117). Kaut arī eiropeiskās identitātes nostiprināšana „nav jāsaprot kā nacionālo valstu izspiešanas stratēģija”, tik ilgi, cik ilgi „ES paliks valstu savienojums, priekšstatam par eiropeisko identitāti piemītis utopiskas iezīmes”(Weigl,2007,117). Tāpēc „tikai eiropeiska federācija varētu sniegt ES iespēju tās apziņas politiku pārvērst patiesā identitātes politika”(Weigl,2007,117), jo „dalībvalstu nacionālajām identitātēm Eiropa nav vajadzīga”(Weigl,2007,118). Atbilstoši sauklim par „daudzveidībā apvienoto” Eiropu ES vienmēr paliks „identitāri pakļauta” nācijām, un tās identitāte „būs otrās šķiras identitāte”(Weigl,2007,119). Ja ES nevēlas ilglaicīgi palikt ieprogrammēta atbilstoši krīzes scenārijam, tad, uzskatīja M.Veigls, ir „nepieciešams autonomizēt Eiropas pašizpratni denacionalizācijas ceļā”(Weigl,2007,119).

Noslēdzot ieskatu šajā idejām bagātā rakstu krājumā, vēl pievērsīsimies Berlīnes zinātnes centra prezidenta, profesora J.Kokas (*Kocka*) publikācijai par eiropeisko identitāti kā rezultātu, projektu un rīcības pamatu. J.Koka piedāvā savu identitātes koncepta definīciju, pēc kuras ar identitāti jāsaprot „pārindividuāla identitāte, ko raksturo sociāli aktuālu pazīmju kopums, ieskaitot attieksmes un orientācijas, kas lielākoties rezultējas no kopīgas vēstures (ieskaitot kopīgas pieredzes) un kas veido pamatu kopīgām uztverēm, vērtību lēmumiem un rīcības potenciāliem”(Kocka,2007,47). Saskaņā ar J.Kokas pozīciju, „normāli ir vairāku identitāšu saista un arī konkurence”, turklāt tās mainās, rodas un pāiet, taču parasti „garos ritmos un ar lēnu mainīšanās ātrumu.” Identitāte rodas „uz daudzu kopīgu ietekmju, pieredžu un procesu bāzes, bet vienmēr ir arī gribas un veidošanas iznākums, noformējusies praktiskās politikas konstelācijās, ar skatu uz problēmām un kā daļa no mēģinājuma tās apstrādāt”, taču „tīri nodalīt” trīs dimensijas – „redzēt identitāti, gribēt identitāti un stiprināt identitāti” – nav iespējams(Kocka,2007,47).

Atzinis, ka „nacionālās identitātes izveidošanās bieži notika karu laikā un pēc tiem”, J.Koka atstāj atklātu jautājumu par globāla mēroga pasaules politikas konfliktu kā „europeiskas identitātes veidošanās avota” lomu (Kocka,2007,49). Tālāk seko atšķirības un salīdzinājuma problēma, kas risināma, distancējoties no savas pagātnes, salīdzinot Eiropu ar islāma pasauli un ASV. J.Koka aicina „savīt un veidot savstarpēji savienojamas vēl ļoti atšķirīgās rietumeiropiskās un austrumeiropiskās kolektīvās atmiņas”(Kocka,2007,51). Eiropiskajai identitātei svarīgs ne tikai salīdzinājums, bet arī robežu novilkšana. J.Koka skaidri norādīja, ka valstīm no Magriba līdz Izraēlai, Turcijai, Ukrainai un Krievijai „nav jāklūst par ES locekļiem”(Kocka,2007,54). Robežas ir jānovelk „savas identitātes interesēs”, taču Eiropai jāpaliek atvērtai pasaulei, jo „diference un savīšanās kopā konstruē eiropisko identitāti”(Kocka,2007,55). Pēc J.Kokas domām, pastāv četri problēmu bloki, ar kuriem jāpamato eiropiskās identitātes nostiprināšana: pirmkārt, ekonomiskās un politiskās problēmas, kas pieprasa ES rīcības spējas uzrādīšanu vai uzlabošanu, kam nepieciešama „nostiprināta eiropiskā identitāte”; otrkārt, „par drošību galvojošā un arī citu - mazo un vājāko valstu ierobežoto autonomiju – ES nodrošinātāja funkcija”, ieskaitot universalizējamās cilvēku un pilsoņu tiesības (Kocka,2007,56); treškārt, tiesiskums, brīvība, demokrātija, kas saistāmas ar „kopumā sekmīgo Austrumeiropas demokratizāciju pēc 1989. gada”; ceturtkārt, ekonomiskā augšupeja, ieskaitot labklājības pieaugumu, kas saistās ar trim problēmu laukiem – ekonomiskā, politiskā un sociālā integrācija; ekonomiskās integrācijas nespēja sniegt nodrošinājumu pret „saimniecisko atkrišanu atpakaļ” jeb krīzēm; paātrinātā globalizācija (Kocka,2007,57). Centrālā ES problēma paliek „kolektīvā rīcības spēja”, kuras pastāvēšana „demokrātiskos apstākļos paredz identitāti (kā priekšnoteikumu) J.Kokas „ieskicētajā nozīmē” (Kocka,2007,58).

Pavisam atšķirīgu pieeju Eiropas un eiropiskās identitātes problemātikai piedāvā vācu jaunās paaudzes pētnieks M. Fijetors (*Viëtor*), kurš, uzskatot Eiropu par „naratīvu konstrukt”, savā pētījumā pārstāv pozīciju, ka, pirmkārt, „Eiropa tikai šķietami ir pašsaprotama un ka Eiropa tā vietā, atkarībā no ikreiz izvēlētajām nošķiršanas pazīmēm, var būt pavisam atšķirīga”; otrkārt, distancēšanās no un ne pozitīvie *Cita* vērtējumi „liek apšaubīt [...] pūliņus stingri noteikt (ES) Eiropas robežas, kā arī ar Eiropas norobežošanu cieši saistīto *eiropiskās identitātes* veidošanu par apzinātu”; treškārt, „nevar tikt identificēta neviena nošķiršanas pazīme, kas noderīga pārliecināšanai robežu novilkšanai ap Eiropu”(Viëtor,2010,19).

Taču, ja Eiropa ir „naratīvs konstruks”, tad „Eiropa un *eiropiskā identitāte* nevis vienkārši pastāv, bet gan, norobežojoties no mainīgām un pārveidotām *ne-Eiropām*, tiek arvien pārveidotas un dažkārt no jauna *izveidotas*”(Viëtor,2010,54). M. Fijetors pētījuma rezultātā piedāvā: tā vietā, lai „stingri noteiktu (*galīgās*) robežas”, izvēlēties priekšstatu par vienai otru daļēji pārklājošām un ar maziem pakāpieniem no vienas otrā pārejošām telpām, turklāt „tādā koncepcijā vajadzētu atteikties no idejas par apzinātas *eiropiskas* kopienas un *eiropiskas identitātes* izveidošanas”(Viëtor,2010,19). Vēl vairāk, būtu jāpārdomā, vai nav „nošķirams jautājums par dalību ES no jautājuma par *eiropisko identitāti*”, jo pretējā gadījumā „ne- Eiropas valstis nevar tikt uzņemtas” ES, kā to nosaka arī Kopenhāgenas kritēriji (Viëtor,2010,19). Tiem, kuri atbalsta „uz iekšieni vērstu, dziļāk ejošu integrāciju” ES, ir labi jāapzinās, ka cena, kas par to maksājama, būs „stiprāka norobežošanās uz ārieni” jeb „norobežošanās un distancēšanās no negatīvi iztēlotās ne- ES- Eiropas”(Viëtor,2010,126). M.Fijetors uzskata, ka šo iemeslu dēļ „ES Komisijas īstenotais projekts paaugstināt *eiropiskās identitātes* apziņu” ir diskutējams respektīvi „pat apšaubāms”(Viëtor,2010,126). Līdz ar ES paplašināšanos uz austrumiem „*Eiropas centrs* atrodas vairāk uz austrumiem”, atsaucoties uz augšminēto K.Šlēgeli, raksta M.Fijetors, taču „*Eiropa* vēl arvien atrodas Rietumu virzienā” un „Rietumos atrodos ES Eiropa nosaka, kādai jābūt Eiropai”(Viëtor,2010,127). Tāpēc tiem, kuri vēlas, lai „tiek atzīts viņu *eiropiskums*, savas „narrācijas jāizsauc Rietumu virzienā”(Viëtor,2010,127). Makrolīmeņa naratīvu pētījuma noslēgumā M.Fijetors vēlreiz akcentē abas galvenās alternatīvas – vai nu savstarpēji pārklājošās

telpas bez *Pats* – *Cits* antagonizācijas, distancēšanās no *Cita* un tā negatīvas vērtēšanas, kas tad nozīmētu atteikšanos gan no „idejas par uz Eiropas Savienību attiecinātās *eiropeskās kopienas* un *eiropeskās identitātes* apzinātu izveidošanu”, gan no „arvien tālāk integrētas Eiropas Savienības projekta”, vai arī līdzšinējās politikas turpināšanu, apzinoties tās „cenu” (Viētor, 2010, 128). Vēl cita alternatīva būtu „jautājuma par *eiropesko identitāti* nošķiršana no jautājuma par dalību ES” (Viētor, 2010, 128). Latvijai kā ES „robežvalstij” augstākā mērā aktuālas alternatīvas, jo īpaši ņemot vērā ES un Krievijas attiecību kontekstu.

Cits vācu visjaunākās paaudzes pētnieks F. Eichenmüllers (*Eichenmüller*), izmantojot N. Lūmana (*Luhmann*) funkcionāli strukturālo sistēmt teoriju, pievēršas pasaules sabiedrības un nācijas semantikas problemātikai (Eichenmüller, 2011). N. Lūmans ar sabiedrību vienmēr saprot pasaules sabiedrību, tāpēc ļauj vismaz daļēji izvairīties no A. Smita (*Smith*) definētās „metodo-loģiskā nacionālisma” problēmas, kaut gan, kā atzīst pats autors, tas līdz galam nav izdarāms, saglabājot darbā izmantoto nacionālā – postnacionālā nošķirumu un pagaidām nespējot nosaukt „visus noteicošos momentus pārejai no nacionālās uz postnacionālo konstellāciju” (Eichenmüller, 2011, 83-84). Darbā sniegts „politiskās sistēmas struktūru sistēmt teorētisks svešapraksts” (1. kārtības novērojums), bet tikai lai izmantotu to kā „pamatu 2. kārtības novērojumam, tāad, politiski izmantoto semantisko paš- un svešaprakstu (piemēram, kā nācijas) svešaprakstam” (Eichenmüller, 2011, 8). Būtisks ir politiskās sistēmas pašapraksta nošķirums no zinātniskā svešapraksta, kādu veic pētnieks.

(Pasaules) sabiedrība konstituējas vienīgi komunikācijas ceļā un nacionālās robežas vai līdzīgas barjeras modernajā laikmetā nav uzskatāmas par īstām komunikācijas barjerām, kas liktu sabiedrības jēdzienu attiecināt uz atsevišķām „saskaitāmām” sabiedrībām. Savukārt politiskā sistēma vēl nespēj „vispārības labumam kalpojošus kolektīvi saistošus lēmumus pieņemt globālā „ mērogā un tāpēc tas ir iespējams tikai attiecībā uz „ierobežotu kolektīvu ierobežotā teritorijā, tāad, vienu segmentu” (Eichenmüller, 2011, 18). Izņēmuma veida iekļaušana (inklūzija) politiskajā sistēmā sastopama kā „tieši valsts pilsonības sabiedriski strukturālajā līmenī, tā arī semantiskajā kolektīvās nacionālās identitātes līmenī” (Eichenmüller, 2011, 19). Kolektīvās nacionālās identitātes ceļā notiek moderno valstu kulturālā leģitimācija, savukārt nacionālisms, raksta F. Eichenmüllers, citējot K. Holcu (*Holz*), deleģitimē „visu to pretenzijas, kurus saprot kā ne-piederīgos, kā svešos” (Eichenmüller, 2011, 23). Nācijas pašapraksts tiek nodalīts no politiskās sistēmas pašapraksta, jo rod savu pielietojumu kopsabiedrības sistēmas līmenī. Līdz ar A. Nasehi (*Nassehi*) F. Eichenmüllers definē nāciju kā „askriptīvu, uz kolektīvu vērtību konsensu pamatotu identitātes pazīmi”, kas kaut kādā mērā rada „neatņemamu savienojumu starp arvien kompleksākiem sabiedriskiem procesiem un personu nepieciešamo sociālo integrāciju” (Eichenmüller, 2011, 33). Saskaņā ar N. Lūmanu, nāciju semantika mēģina virzīties pret funkcionālo diferenciāciju segmentēšanas ceļā, kamēr individuālā semantika pielāgojas diferenciācijai ar variablu, multipla indivīda konceptu (palīdzību). Tāpēc nācijas semantikai ir transitorisks raksturs un tā pieaugošā mērā tiek nomainīta ar individuālo semantiku. Turpretī „nacionālā semantika kā mākslīga homogenizācijas stratēģija” saglabāsies, tieši pateicoties arvien saskatāmākajam sabiedrības heterogēnajam salikumam, un tai būs nozīme arī „augstākā mērā funkcionāli diferencētās sabiedrībās” (Eichenmüller, 2011, 33).

Semantiskajā līmenī skaidri diferencējami jēdzieni „valsts” un „nācija”, jo „valsts” ir politiskās sistēmas funkcionāli semantisks pašapraksts”, kamēr „nācija” ir pavadošā semantika, kas piekārtojama kopsabiedrībai (vāc. – *Gesamtgesellschaft*) kā sistēmai” un var ietekmēt funkcionālo sistēmu, „it īpaši politiskās sistēmas”, iekšējo diferenciāciju (Eichenmüller, 2011, 35). Saskaņā ar A. Nasehi, valsts kļūst par „nacionālu valsti”, „tikai pateicoties sabiedrības iekšējo daļsistēmu robežas transcendējošai etniskās un nacionālās pašidentifikācijas semantikai”, līdzīgi kā tas notiek ar ekonomiku un nacionālo ekonomiku (Eichenmüller, 2011, 35). N. Lūmans izmanto arī loģisko konceptu formu, kas formas „nācija” gadījumā nozīmē nošķiruma izmantošanu *sava*

nācija/sveša nācija. Izmantojot formu „nācija”, ir nodalāmas arī divas subprogrammas – nacionālisms un patriotisms, turklāt nacionālisms, pamatojoties uz pasaules sabiedrības apstākļiem, ir „vēsturiski sekmīgākā programma” un tiek izraisīts tur, kur „pasaules sabiedrības kontakti tiek transformēti pasaules sabiedrības konfliktos” (Eichenmüller,2011,37). Piekrītot D.Rihteram (*Richter*), F.Eihenmillers secina, ka saskaņā ar N.Lūmana teoriju, „*nepastāv nekādi kolektīvi*, tādad, arī nekādas „nācijas”, par to tiek tikai komunicēts”(Eichenmüller,2011,38). Politiskajai sistēmai ir vajadzīgas partikulāristiskās semantikas, lai norādītu, kam (par labu) tā ir aktīva, tai ir nepieciešama „norobežota kolektīva fikcija”, jo „politikas leģitimācijas semantika ir *vispārības labums*”, bet tās atskaites punkts „nevar būt visa pasaule”(Eichenmüller,2011,39). Tāpēc cilvēku *vispārējai nodalāmībai* lielāko piekrišanu gūst forma „nācija”, jo tās „varu leģitimējošā iedarbība atbilst politikas centrālajai interesei”(Eichenmüller,2011,44).

Turpinājumā F.Eihenmillers pievēršas politiskās sistēmas apkārtējās vides nosacījumu pārmaiņām „globalizācijas” un „eiropeizācijas” rezultātā. Nacionālajai valstij kļūst arvien grūtāk kontrolēt un vadīt arvien tālākejošās sabiedrisko daļsistēmu diferenciacijas sekas, kas izpaužas arī kā arvien lielākas grūtības padarīt ticamu šo spēju „tās semantiskajā pašaprakstā”, bet tieši šim semantiskajam pašaprakstam ir „liela nozīme politiskās sistēmas funkciju izpildē un leģitimitātē”(Eichenmüller,2011,46).

Pārmaiņas postnacionālajā konstelācijā piedzīvo arī pati politiskā sistēma, jo parādās politiskās struktūras viņpus nacionālās valsts, galvenokārt reģionālo (piemēram, ES) un globālo organizāciju (piemēram, Pasaules tirdzniecības organizācija) formā. Saskaņā ar F.Eihenmillera argumentāciju, bez īstas ES demokratizācijas nav sagaidāma „nacionālo identitāšu pārmaiņa kopīgas eiropeiskās identitātes (virzienā)”(Eichenmüller,2011,55). Kaut gan ES „ir ne tikai politiskās pasaules sistēmas diferenciacijas elements viņpus nacionālās valsts, bet principiāli arī iespējamais atskaites punkts tam, lai izveidotos postnacionāla eiropeiska identitāte”, tomēr „īsta identifikācija ar Eiropu, tādad, eiropeiska kolektīvā semantika līdz šim pastāv tikai eiropeiskajās elitēs”(Eichenmüller,2011,61). F.Eihenmillers uzskata, ka eiropeiskā identitāte pastāv „kā papildus nacionālajai identitātei pakārtots identifikācijas līmenis”(Eichenmüller,2011,62), turklāt eiropeiskās identitātes gadījumā izpaužas „tieši negatīvs [...] kolektīvo semantiku iedarbīgums”, jo ir vērojami „norobežošanās efekti uz āru, bet nekādi (vai nedaudzi) vienojošie efekti uz iekšu”(Eichenmüller,2011,63). Aplūkojot kopīgo vērtību konsensusa, vēsturiski kopīgā, eiropeisko politisko struktūru un institūciju aspektus, F.Eihenmillers secina, ka „eiropeiskās kolektīvās identitātes iespējamie pamati ir ierobežoti” un ne kultūras un vēsturiski kopīgais, ne kopīgās institūcijas nevar „bez problēmām kalpot aktīvai identitātes politikai”(Eichenmüller,2011,70). Viņaprāt, „ES iedzīvotāju ikdienas prakses” ir spējīgas radīt un jau aktīvi rada „jaunas potenciālas (taču ne politiskas) piederības un identitātes formas viņpus nacionālās valsts”(Eichenmüller,2011,70). F.Eihenmillers uzskata, ka internetam piemīt tāda nacionālo robežu pārvarētāja medija potenciāls, kas „var radīt un pastiprināt Eiropas pilsoņu kopas sadarbības jūtas vai vismaz salauzt nacionālās semantikas universalitātes pretenziju, resp., „identitātes monopolu””(Eichenmüller,2011,70).

Piekrītot A.Nasehi, ka nacionālā valsts zaudē „savu lomu kā solidaritāti saistošs semantisks sinonīms sabiedrībai, bet tomēr ne obligāti kā aktors organizētai politikas īstenošanai”(Eichenmüller,2011,72), F. Eihenmillers secina, ka „tik ilgi, cik ilgi pierastās kolektīvās identitātes saglabās savu šķietamo dabiskumu un leģitimitāti, tās stāvēs postnacionālo politisko struktūru demokratizācijas ceļā. Bez tādas demokratizācijas vienlaicīgi nav sagaidāma (potenciālo) pasaules pilsoņu pozitīva semantiska identifikācija ar pasaules politikas sistēmu”(Eichenmüller,2011,80-81). Taču „jaunu, kolektīvi iedarbīgu nozīmju kopsakarību” rašanos veicina „kolektīvo identitāšu, resp., iespējamo identifikācijas foliju pluralizācija un tās rezultātā - relatīvais politisko identitāšu nozīmes zaudējums,” turklāt, šis pluralizācijas process vēsturiski ir salīdzināms ar „situāciju pirms pasaules mērogā (notikušās) politisko identitāšu nacionalizācijas”,

kad, pateicoties „vēsturiski relatīvi jaunajai nācijas semantikai, tika radīta kolektīva identitāte” (Eichenmüller,2011,81). Atzīstot, ka pagaidām nav nosakāms ne precīzs laika punkts, ne noteicošais moments pārejai no nacionālās uz postnacionālo konstellāciju, kā arī tas, ka „kolektīvo semantiku pārmaiņa nevar notikt, pateicoties zinātnes sistēmai” (Eichenmüller,2011,84), F.Eihenmiller iezīmē „realistiski optimistisku nākotnes perspektīvu” trīs savstarpēji atkarīgu procesu kombinācijas formā: pirmkārt, „vismaz daļējs (jaunu vai jau pastāvošu) pozitīvu kolektīvi semantisku pasaules sabiedrības aprakstu nozīmes pieaugums”; otrkārt, „kolektīvo identitāšu vispārēja pluralizācija un tā rezultātā arī relatīvs politisko piederību nozīmes zaudējums”; treškārt, (izglītības un „robežas šķērsojošu” ikdienas prakšu ceļā) izplatīta un noskaidrojusies apziņa par visu sociālo robežu principiālo atvērtību (vāc.- *Kontingenz*)”(Eichenmüller,2011,86). Netiek izslēgta arī sociālo tīklojumu, globālo organizāciju un „epistēmisko kopienu” loma eventuāli jaunu kolektīvās identitātes formu tapšanā, kas, mazākā mērā nekā tradicionālās formas, būtu ievirzītas uz kaut kāda tipa naidīgu nostāju.

ES kontekstā par „eiropiešu atmiņas kultūru” raksta viena no vadošajām Vācijas sociālās atmiņas pētniecēm profesore Aleida Asmane. Priekšvārdā viņas jaunākajai publikācijai, kas tapusi, pateicoties starptautisko atzinību ieguvušajiem Vīnes priekšlasījumiem, H.K. Ēalts (*Ehalt*) raksta: „Gulaga Arhipelāga noziegumos iesaistītajām institūcijām un valstīm līdz šodienai pietrūkst arī tas varenais demokrātijas un mācīšanās impulss, kādu Eiropas valstis saņēma, pateicoties diskusijai par holokaustu” (Ehalt,2012,15). A.Asmanes priekšlasījums Vīnes Rātsnamā notika 2009.gada 30.martā, taču tajā izklāstītie uzskati savu aktualitāti nav zaudējuši, jo „eiropiešiem vēl trūkst pašapziņas, viņi pa īstam vēl nav sava sapņa un savas vēstures apdzīvotāji. Tas, kas viņiem trūkst, ir mobilizējošais un identitāti veidojošais spēks, kādu nacionālās valstis rod integrējošā simbolikā”(Assmann,2012,20). Pēc A.Asmanes domām, „Eiropa kā iedomāta kopība varētu arī nozīmēt - Eiropa kā atceres kopība un traumatisks varas vēstures mantojums”(Assmann,2012,21). Vēl vienu problēmas aspektu viņa saskata apstākli, ka pēc Berlīnes sienas krišanas un tai sekojošā PSRS sabrukuma „strauji uz Austrumiem paplašinājusies Eiropas Savienība atradās jaunas identitātes meklējumos”(Assmann,2012,31).

Pēc tam, kad 2005.gada 27.janvārī, Aušvices koncentrācijas nometnes atbrīvošanas gadadienā, Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju par holokausta atceres dienu, „iestāšanās holokausta atceres kopībā ir piederīga saistībām, iestājoties ES”(Assmann,2012,35). Taču, atšķirībā no pēckara Vācijas, „Krievijā nenotika politiskā režīma identitātes maiņa” un „starp upuru un noziedznieku pēctečiem neiestājās dialogiskas atzīšanas attiecības par vainas (pilno) vēsturi”(Assmann,2012,40). Tāpēc „atceres konsensusa vietā un (tā vietā), lai uzņemtu abus noziegumus pret cilvēci Eiropas atmiņā, šī dubultā vēstures nasta politiskajā arēnā ieguvusi atceres konkurences un dažkārt arī atceres cīņas formu”(Assmann,2012,40-41). A.Asmane pat uzskata, ka noziedznieku atmestā un „rietumeiropiešu neuzņemtā staļinisma upuru atcere” ir novedusi pie tā, ka staļinisma upuru piemiņa ir izvietojusies „bijušo Austrumu bloka valstu nacionālo atmiņu centrā” un šīs piemiņas rezultātā „to upura statusa kultivēšana tās arvien vairāk attālina no viņu eiropiešās identitātes, (tās) kļūst nejutīgas pret citiem upuriem un daļēji veido apdraudējumu saviem pašu mazākumiem, it īpaši sinti un romiem”(Assmann,2012,45-46). Taču vienlaicīgi A.Asmane precīzi norāda, ka „citādi nekā ebreju upuri, staļinisma upuri, kas masveidā tika deportēti, mocīti, piespiedu darba ceļā ekspluatēti un noslepkavoti, vēl nav guvuši kopīgu atzīšanu eiropiešajā atmiņā” (Assmann,2012,49).

Lai pārvarētu spriedzes attiecības starp „divām atceres politikas tendencēm”, kas Eiropā izveidojās 1990.-jos gados un izpaužas kā divas atšķirīgas „vēstures politikas”, A.Asmane aicina, izmantojot „dialogisko atceri”, uz mijiedarbības veida sasaisti starp „pārāk vienotajām un kompaktajām atmiņas konstrukcijām gar nacionālajām robežām”(Assmann,2012,54). Tas nepieciešams un iespējams divu iemeslu dēļ: pirmkārt, „nacionālā atmiņa šodien nekādā gadījumā vairs neeksistē izolācijā, bet gan ir cieši saistīta ar citām nacionālajām atmiņām” un, otrkārt, tāpēc, ka „eiropiešā integrācija nevar pa īstam virzīties uz priekšu tikmēr, kamēr tālāk nostiprinās monlo-

ģiskās atmiņas konstrukcijas”(Assmann,2012,57). Pēc A.Asmanes domām, tieši „Eiropas Savienības konstelācija sniedz vienreizēju ietvaru monoloģisko atmiņas konstrukciju transformēšanai dialogiskās (atmiņas konstrukcijās)”(Assmann,2012,57-58). Dialogiskā atcere izpaužas „kopīgās vēstures zināšanās par mainīgām noziedznieku un upuru konstelācijām”, tā ir „noenkurota nacionālajā atmiņā, bet pārsniedz nāciju horizontu, gūstot transnacionālu perspektīvu”, jo „tikai uz abpusējas bijušo upuru un noziedznieku atzišanas bāzes transnacionālajā līmenī var pavērties skats uz kopīgu nākotni”(Assmann,2012,60). Alternatīva ir „vārdzirdīgo dialogs” vai pat „atmiņu pilsoņu karš”, ja paliek neizmantots tas potenciāls, kādu savām dalībvalstīm sniedz „ES kultūras ietvars”(Assmann,2012,61).

Tā kā „europeiskā perspektīva atceres kultūrā” nav sasniedzama, izmantojot „europeizāciju vienota māsternaratīva ceļā”, tad, pēc A.Asmanes domām, jāizmanto iespējas, kuras sniedz „kaimiņu perspektīvas pārņemšana”, „kopīgas transnacionālas atceres radīšana” un „europeizācija dialogiskas atceres ceļā”(Assmann,2012,62-66).

Savu priekšlasījumu A.Asmane noslēdz ar retorisku „nepabeigtās Eiropas utopijas” raksturojumu, uzsverot, ka „tādā mērā, kādā eiropieši kļūst par viņu kopīgās vēstures apdzīvotājiem, nostiprinās Eiropas nams”(Assmann,2012,69).

Turpinājumā vēlreiz pievēršisimies vienam - pamatā Vācijas un Krievijas zinātnieku - kopdarbam, kas uzskatāms par mēģinājumu izvērtēt identitāšu konstruēšanu Eiropā jeb atšķirīgas Eiropas konstruēšanu(Krumm & Medvedev & Schröder,2012). Grāmatas redaktori kolektīvajā priekšvārdā konstatē, ka „patiešām, identitāte ir drošība”(Krumm et al,2012,7). Pētījumi sakņojas konstruktīvistu metodoloģijā, kas gan nav populāra Krievijā, kur ES - Krievijas attiecību pētījumos dominē reālisma, neoreālisma un neoliberalisma teorētiskās pieejas. Konstruktīvisma teorija met tiltu no politiskajām praksēm uz sociālajām identitātēm, palīdz saprast, „kā varas attiecības (ieskaitot ES - Krievijas attiecības un institūcijas) ir konstruētas sociālās interakcijas procesā starp grupām un indivīdiem, ņemot vērā bāzes vērtības, normas un identitātes”, turklāt, „konstruktīvismi izskaidro, kā, mēģinot saprast, kas *Mēs* esam un kas atšķir *Mūs* no *Cita*, - grupas veic politiskās akcijas un novelk politiskās robežas”(Medvedev & Schröder,2012,13). ES pesimistiski vērtē Krievijas „europeizācijas” iespējas sakarā ar „kvaziautoritāras birokrātiskas valsts”(Medvedev & Schröder,2012,10) veidošanos Krievijā, turklāt ES un KF „reprezentē divas pretēja tipa cīņas par hegemoniju”(Medvedev & Schröder,2012,22). Mūsdienās „ES identitāte ir balstīta ES hegemoniskajā pozīcijā Eiropā un tās iespējā noteikt politiskās un ekonomiskās normas”, bet Krievijas mēģinājumi piedāvāt „savas alternatīvās universālā interpretācijas” un „piesaistīt vispragmatiskākos ES aktorus”, „nemainīs Krievijas lomu Eiropas identitātes politikā – tā paliek autsaideris, jo tā tikai imitē Rietumu neoliberalo valodu un prakses”(Medvedev & Schröder, 2012,22-23). Tāpēc „pieaugošā plaisa starp abu pušu politiskajām identitātēm potenciāli ir visnošķirošākais strīda jautājums Vācijas – Krievijas un ES - Krievijas attiecībās”(Medvedev & Schröder,2012,28), kaut gan „nav „tīras” Vācijas, Krievijas vai Eiropas identitātes; tās tiek permanenti pārspriestas un redefinētas *plašākās* Eiropas politiskajā diskursā” (Medvedev & Neumann,2012,29).

Tartu universitātes profesors V.Morozovs uzskata, ka identitāte nav vienkārši relacionāla (angl.-*relational*), jo šīs attiecības „nepieciešamā kārtā ir dominēšanas un subordinācijas (attiecības): identitātes konstituē un reprezentē varas struktūras”, tāpēc „identitātes politika kā tāda nenovēršami rezultējas hegemoniskās struktūrās”, kas ietver „atšķirības konceptualizēšanu kā attiecības ar potenciāli bīstamu *Citu*”(Morozov,2012,35). Atzīstot, ka visbiežāk tieši ES un ASV dažkārt savstarpēji konfrontējas „kā konkurentes par dominējošo pozīciju”, bet citkārt „saplūst vienā hegemoniskā Rietumu identitātē” (Morozov,2012,35), V.Morozovs uzskata Eiropu par „vissvarīgāko Krievijas kontrhegemonijas projekta arēnu” (Morozov,2012,36). Šis Krievijas vidēja termiņa projekts varētu būt vērsts „illiberālo demokrātiju” kontrhegemoniskas globālas koalīcijas” veidošanas virzienā, tām vienojoties ap saukli par „antiintervencionismu un suverenitātes kā starptautiskās tiesiskās kārtības atslēgas principa reetablēšanu”(Morozov,2012,42).

Atsaucoties uz „normatīvo spēku Eiropa”, ko kā identitāti atbalsta arī „ES eiropieši”, V.Morozovs norāda, ka pēdējo divdesmit gadu laikā notikusi „Eiropas idejas monopolizācija no ES puses” un ES ieguvusi „bezprecedenta pakāpes kontroli pār „eiropeiskuma” specifisko saturu”(Morozov,2012,44).

Krājuma noslēguma rakstā H.J.Špangers (*Spanger*) un A.Zagorskis atgādina R.Kūpera (*Cooper*) tēzi par to, ka Krievija sākas „modernitātē”, savukārt Vācija ir ne tikai viena no „visadvansētākajām postmodernajām ES valstīm”, bet arī „visattīstītākais postmodernās sistēmas piemērs” (Spranger & Zagorsky,2012,221). Te jāpiebilst, ka arī F.Eihenmillers un A.Nasehi tieši šī iemesla dēļ uzskata, ka Vācija varētu spēlēt postnacionālo risinājumu priekšposteņa lomu. Krievijā dominē viedoklis, ka Vācija un citi tās „stratēģiskie partneri”, kas neizaicina „Krievijas hegemoniju, tai skaitā bijušajā Padomju Savienībā, kas ir definēta kā Maskavas „priviliģēto interešu” zona”(Spranger & Zagorsky,2012,238), varētu vest ES virzienā, kas to padara par „loģiskāku un emancipētāku pasaules politikas aktoru”, kas „pieaugošā mērā distancētos no ASV” un vienlaicīgi veidotu „stingrāku „stratēģisko partnerību” ar Krievijas Federāciju”(Spranger & Zagorsky,2012,239). Taču Krievija nav gatava atbalstīt tādu Eiropas un pasaules kārtību, kuras pamatā būtu ideja par „vētību kopienas attīstīšanu, tai skaitā, ja tā ietvertu valstu kopienu, kas balstīta Rietumu politiskajās vērtībās” (Spranger & Zagorsky,2012,244). Konstatējuši pieaugošo plaisu starp Vācijas un KF „politiskajām kārtībām” kā potenciāli visnošķirošāko divpusējo attiecību problēmu un nepārprotamās atšķirības „vīzijās par Eiropu un globālo kārtību”, H.J.Špangers un A.Zagorskis secina, ka šīs atšķirības, „šķiet, neaizkavēs Krieviju un Vāciju sekot „stratēģiskās partnerības” retorikai un politikai”(Spranger & Zagorsky,2012,246). Vācija turpinās savus centienus noenkurot „kopīgas vērtības” Krievijas un Eiropas politikā, iesaistot Krieviju, „tā vietā, lai izolētu to” (Spranger & Zagorsky,2012,246).

Identitāšu pētniecību Krievijā saista ar „politiskās nācijas konsolidācijas problēmām” un „pilsoniskās identitātes kā Krievijas sabiedrības attīstības resursa veidošanās perspektīvām” (Семеновко,2012,16). Šajā nolūkā ir radīts „identitātes pētniecības ekspertu tīkls (<http://identityworld.ru/>)”(Семеновко,2012,10), kā arī 2012.gadā tiks pabeigta divsējumu kolektīvā darba „Politiskā identitāte un identitātes politika” izdošana, kura otro sējumu veidos kolektīvā monogrāfija „Identitāte un sociāli politiskās pārmaiņas XXI gadsimtā”(Семеновко,2012,16).

I.Lapkina un I.Semeņenko izstrādātajā identitātes mentālajā kartē politiskā identitāte jēdzieniski tiek raksturota šādā veidā (Ляпкина & Семеновко,2012,26):

POLITISKĀ IDENTITĀTE	
Pilsoniskā	<i>SAISTĪTIE JĒDZIENI:</i>
Nacionālā	<i>politiskā kultūra,</i>
Makropolitiskā	<i>politiskā komunikācija,</i>
Impēriskā (postimpēriskā)	<i>politiskā apziņa,</i>
Idejiski politiskā,	<i>politiskā līdzdalība, nācija,</i>
partijiskā <i>pašidentifikācija</i>	<i>nacionālisms, politiskā partija, simboliskā politika</i>

I.Semeņenko politisko identitāti saista kā ar „dažāda līmeņa politikas kolektīvajiem subjektiem”, kuri „savu politisko identitāti formē pamatojoties uz sevis sastatīšanu ar citiem politikas subjektiem- „citas” identitātes nesējiem, un nošķiroties no tiem”, tā ar indivīdiem, kuru politiskās identitātes „formējas politisko ideju un interešu sfēras apguves procesā un nostiprinās sevis sastatīšanas ceļā ar referento kolektīvo politiskā procesa dalībnieku un pašnosakoties attiecībā pret citu politiskās identitātes nesēju idejiskajām pozīcijām un interesēm”(Семеновко,2012,71-72).

Indivīda identitātes (ne tikai politiskās) kontekstā atzīmējama ir M.Nazukinas piedāvātā „analītiskā kategorija – identitātes matrica”, kas izveidota balstoties uz franču psihologa S.Moskovici (*Moskovici*) un amerikāņu sociālā psihologa T.Šibutani (*Shibutani*) pieejām šai problemātikai. Matrica „raksturo indivīda pašidentifikāciju un ietver individuālās un kolektīvās identifikācijas” Tā noformēta tabulas veidā: (Назукина,2012,195)

„Es-tēls”: Individuālās kategorijas					
Cilvēks	Dzimums	Āriene	Vecums
„ES un MĒS”: Kolektīvās kategorijas Sociālās grupu kategorijas					
Ģimene	Dzimte	Šķira	Paaudze	Etniskā grupa	Rase
Telpiski teritoriālās kategorijas					
Pasaule	Valsts	Reģions	Vieta (lokuss)
Politiskās kategorijas					
Nacionalitāte	Pilsonība	Idejiski politiskā orientācija	Partijiskā piederība
Sociāli kulturālās kategorijas					
Valoda	Reliģija Konfesija	Piederība kultūrai	Piederība subkulturālās grupai
Lomu kategorijas (vecāks, kaimiņš, pircējs, gājējs, vadītājs un c.)					
Citi					

Politiskā identitāte ir „idejiski politisko orientāciju un prioritāšu komplekss”, ar kuru politiskā procesa subjekti apvelta sevi un viens otru „komunikācijas procesā”, turklāt, „politiskā identitāte konstituējas kolektīvajā līmenī un sniedz orientierus individuālajai un grupveida politiskajai uzvedībai”(Семеновко,2012,71-72).

Saskaņā ar I.Semeņenko pozīciju, „nacionālā identitāte-politiskās identitātes veids, makropolitiskās identitātes atslēgas dimensija”, bet, norāda I.Semeņenko, saskaņā ar Rietumu jeb „demokrātisko tiesisko tradīciju”, nacionālās identitātes nesējs ir politiskā jeb pilsoniskā nācija, kuras „noformēšanās” ir „mūsdienu demokrātiskās politijas atslēgas pazīme”(Семеновко,2012,80-81). Pēc viņas domām „nepilsoņi” Latvijā un Igaunijā” liecinot par to, ka šajās valstīs „nacionālās identitātes formēšanā” vērojama „etnonacionālās identitātes” elementu izmantošana, pastāvot „politiskās nācijas nenoformēšanās apstākļiem”(Семеновко,2012,81). Būtiska ir I.Semeņenko norāde, ka „konstruktīvisma pieejas ietvaros nostiprinājusies atmiņas politikas (P.Nora) kā svarīgākās sastāvdaļas loma identitātes politikā, kas formē nacionālo identitāti mūsdienu pasaulē”(Семеновко,2012,83).

Raksturojot krievisko (kr.-*российская*) identitāti, K.Holodkovskis konstatē, ka „Krievijā nav noslēgta pilsoniskās nācijas formēšanās”, vēl vairāk- „tai nopietni traucē dziļa Krievijas sabiedrības sociāli kulturālā sašķeltība”, jo „iedzīvotāju vairākums” ne tikai pārstāv kvazitradicionālistiskās paternālisma, valstnieciskuma, sociālās vienlīdzības vērtības „pat par individuālās nebrīves cenu”, bet arī „saglabā vienaldzību pret politiku, priekšstatu par Krievijas „naidīgo apkārtni” un „īpašo ceļu”(Холодковский,2012,110-111). Turpretī „modernistiski noskaņotais mazākums pārstāv individuālās brīvības vērtības”, spējīgs izrādīt personīgo iniciatīvu, uzņēmīgumu, meklēt jauno, bet, „parasti nepiekrīt uzstādījumiem par savstarpēju uzticību, solidaritāti, līdzdalību politikā”(Холодковский,2012,111). Taču ir vēl „liela starpgrupa”, kura bez pretrunām vērtībās un uzstādī-

jumos, uzrāda „tikumiskās degradācijas pazīmes (visaptverošs naudas kults, stingru morālu pamatu neesamība)” (Холодковский,2012,111). Pastāvošie „kareivīga nacionālisma izplatīšanās riski” krievu vidū, kas veido valsts iedzīvotāju vairākumu, „lielvalstnieciskie patriotisma skaidrojumi” Krievijas elites grupās liek K.Holodkovskim izdarīt secinājumu par to, ka Krievijai vēl samērā tāls ceļš ejams, lai „nostiprinātu vienotu un pilnvērtīgu identifikācijas pamatu, kas spējīgs atbalstīt tās valstisko pastāvēšanu un nodrošināt veiksmīgu modernizāciju” (Холодковский,2012,111).

Saistībā ar šo pēdējo uzdevumu Krievijas identitātes politikas eksperti diskutē arī par „nacionāli civilizatorisko (kr.-цивилизационная) identitāti” kā vienu no „krieviskās identitātes sastāvdaļām” un šajā ziņā saskata līdzības ar Ķīnu un Indiju. ES kontekstā V.Pantins norāda uz aktīviem procesiem, kas vērsti uz „eiropisko pārnacionālo institūtu un eiropiskās nacionāli civilizatoriskās identitātes elementu konstruēšanu, kas balstīti kopīgajās eiropiskajās vērtībās un kultūrā” (Пантин,2012,118). Saskatot līdzīgus procesus Latīņamerikā, Tuvajos Austrumos un ASV, V.Pantins konstatē, ka visos reģionos ir vērojamas daudzas centrālās tendences un tāpēc šie procesi ir tālu no sava noslēguma.

Rietumu akadēmiskajā literatūrā valda samērā liela vienprātība par politisko un kultūras aspektu ļoti nozīmīgo lomu eiropiskās identitātes veidošanās, pastāvēšanas un pārmaiņu procesos. Šajā sakarībā jāmin Florences universitātes emeritētā politiskās filozofijas profesora F. Čerutti (Cerutti) un Lucernas universitātes filozofijas profesora E.Rudolfa (Rudolph) vadībā izdots sējums „Vai eiropiešiem vajadzīga identitāte? Politiskie un kultūras aspekti”, kas 2011. gadā nāca klajā vienā no Cīrihes izdevniecībām (Cerutti & Rudolph,2011). Tā ir papildināta un pārstrādāta versija izdevumam, kurš pirms vairākiem gadiem iznāca angļu valodā ar nosaukumu „Dvēsele Eiropai” un izraisīja plašu rezonansi Eiropas akadēmiskajā vidē.

Ieskatoties abu sējuma izdevēju rakstos, uzmanību saista vairāku problēmu akcentējums, kas eiropiskās identitātes kontekstā ir ļoti aktuālas arī Latvijas sabiedrībai un valstij.

Sējumu ievada F.Čerutti raksts, kurā aplūkota eiropiešu politiskās identitātes problemātika, uzsverot, ka kļūda ir uzskatīt „eiropiskās identitātes formēšanos vienkārši par tā atkārtosanos lielākā mērogā, ko nacionālo identitāšu veidošanās process Eiropā nodarīja lokālajām un reģionālajām kultūrām” (Cerutti, 2011,9). F.Čerutti nepiekrīt arī tam, ka mīta un kaislības trūkums varētu kaitēt eiropiskās kopības un tās kopīgās identitātes veidošanās procesam.

F.Čerutti definē politisko identitāti kā „pasaules ainu (vāc.-*Weltbilder*), vērtību un principu kopumu, kurus mēs atzīstam par mūsu. Tiklīdz, ciktāl mēs tos dalām, mēs jutamies kā „mēs”” (Cerutti,2011,12). Grupas dalībniekiem skaidri jāizjūt kopīgā identitāte, kas drīzāk ir process un pašidentifikācija. Identitātei piemīt divi galvenie momenti, kurus „mēs metaforiski varam apzīmēt kā *spoguļa identitāte* un *mūra identitāte*” (Cerutti,2011,13). Spoguļa identitātes gadījumā mēs sevi pašus aplūkojam uz iekšu vērstā spogulī, kā tas notika pirms un pēc Māstrihtas vai Eiropas konventā. Dalītajos priekšstatos, vērtībās un principos „mēs rodam kaut ko, kas piešķir nozīmi kā mūsu kopības, tā arī mūsu individuālajai dzīvei”, un tās abas līdz zināmai pakāpei ir saistītas. Pateicoties šai saistībai, politiskā identitāte uzskatāma par „pakļautu lēnam daļēju izmaiņu procesam” (Cerutti,2011,13). Savukārt kā *mūrim* identitātei ir „divas sejas”, jo runa ir gan par „nesošo *mūri*, kā arī par robežlīniju”. Kā nesošais mūris identitāte piešķir „grupai (nācija, lokālā kopība, partija) konsistenci un individualitāti”, padarot to spējīgu kā uz draudzīgām, tā naidīgām interakcijām (Cerutti,2011,13).

F.Čerutti uzsver, ka „politiskā identitāte nav *per definitionem* centrēta ap nošķirumu vai naidīgumu”, jo tādējādi atbrīvojams ceļš „eiropiskās identitātes izpratnei ne-nacionālā vai ne-nacionālistiskā nozīmē” (Cerutti,2011,15). Vēl vairāk, „domāt, ka kādai politiskai vienībai ir jābūt ar identitāti un tad tai tāpēc jāuzsver tās atšķirīgums no citām vienībām, ir ar tādu pašu nozīmi kā nacionālistisku, etnonacionālistisku vai sektantisku identitātes veidu uzskatīt par identitātes esenci vai, citādi formulējot, *identitātes patoloģiju sajaukt ar identitāti kā tādu*” (Cerutti,2011,15). Eiropai jārupējas par savu identitāti, jo „identitāte ir neatņemama, demokratizējot tās valdību”

(Cerutti,2011,16), kas kļuvusi lielāka, pateicoties paplašināšanai Austrumu virzienā, un varenāka, pastāvīgi pieaugot kompetenču skaitam. ES tās pašreizējā stadijā ir atbilde uz globalizācijas izraisītajām problēmām. „Eiropieši varētu apzināties, ka, sastopoties ar globalizāciju, tiem ir tikai viena iespēja aizstāvēt savu autonomiju pret briesmām kļūt par kolonizētu perifēriju, tas ir, noturēties pret ekonomiskajiem un kultūras izaicinājumiem: tiem jāpaplašina sava konkurētspēja un jā saglabā kultūras savpatība”(Cerutti,2011,23). Kaut arī ekonomiskā integrācija parasti netiek saistīta ar „identitāti veidojošiem efektiem”, jo nav „tieša ceļa kā tirgus pilsoni pārvērst valsts pilsoni”, F.Čerutti, atsaucoties uz G.Zimmela (*Simmel*) domu par naudu kā simbolisku un funkcionālu lielumu, optimistiski norāda, ka eiro veicinās eiropeiskās identitātes attīstību.

Pēc F.Čerutti domām, ES pilsoņiem jāatpazīst divas lietas, kas „veido eiropeiskās politiskās identitātes pamatu”: pirmkārt, pastāv „daži patiesi eiropeiski jautājumi”, kas efektīvi un demokrātiski risināmi tikai savienības līmenī; otrkārt, „noteiktā jomu skaitā” tikai viņi kā savienības pilsoņi var pieņemt lēmumus un realizēt savu gribu, jo savienība veido politisko dimensiju, kuras ietvaros viņiem kopsaistē jādzīvo, ja vien viņi neizšķiras par individuālu emigrāciju, atdalīšanos vai pilsoņu karu (Cerutti,2011,24).

Eiropieši pāri gadsimtiem ir spējuši attīstīt daudzas „kopīgas kultūras identitātes” iezīmes, taču starp kultūras un politisko identitāti pastāv „fundamentāla atšķirība”, uzsver F.Čerutti, jo „tikai kopības, kurām cilvēki piesaistīti, pateicoties piedzimšanai vai vēstures ģeogrāfijai, iemieso šaurā nozīmē politiskās kopības (ne-voluntāristiskas kopības, kā labprāt saka filozofi), un tikai politiskām kopībām vajadzīga un (tās) veicina politisko identitāti savu locekļu vidū” (Cerutti,2011,24). Protams, pastāv pilsētnieku, nacionālās un supranacionālās identitātes, kas nebūt nav netraucēti saderīgas. Izteikums „vienotība daudzveidībā” nav piemērots sociālajai un kultūras identitātei, bet var būt tāds attiecībā uz politisko identitāti, kurai jābūt ar „centrētu struktūru” un kura „nevar būt no daļēji pārklājošām identitātēm sastāvošs komplekss” (Cerutti,2011,27).

Nacionālās identitātes pastāvēs, jo nacionālās valstis neizzudīs un saglabās svarīgas vadības funkcijas tādās jomās kā audzināšana un kultūra. Nacionālās valstis „ir politiskās integrācijas pamatforma, arī kooperācijai starp reģioniem, šķirām un ideoloģiskiem grupējumiem. Nacionālajā valstī politiskās integrācijas dimensija vēl arvien atbilst lingvistiskās un kultūras dimensijai” (Cerutti,2011,28).

Eiropisko identitāti F.Čerutti saista ar tādu demokrātisko pamatvērtību kā brīvība, vienlīdzība, solidaritāte un miers saglabāšanu, kā arī ar „vienas vienīgas jaunas kopības (vāc.- *Gemeinwesen*) uzcelšanu”(Cerutti,2011,29). Eiropiskās identitātes noteicošās abstraktās sastāvdaļas veido intereses, kas tiek ņemtas vērā un pārvērstas iedarbībā, un loma, kādu spēlē principi. Politiskā identitāte sastāv „ne tikai no ideālām normām un mērķiem, tā satur vienmēr arī kopības kā separātas, uz sevi pašu vērsta vienības pamatinteresu uztveri” (Cerutti,2011,30). Eiropiskā identitāte pastāvēs līdzās lokālajai un nacionālajai dimensijai, tā aptvers „tikai dažas fundamentālas” politikas jomas, pārējās atstājot reģionālā un nacionālā līmeņa ziņā. Eiropai nav un nav vajadzīgs mīts, taču tai pietrūkst „politisko vīziju un politiskās gribas”, kas dara difūzu tās tēlu. Būtisks aspekts šajā sakarā ir „kaut kas līdzīgs eiropeiskam publiskajam viedoklim ar pietiekamu politisko ietekmi”, taču mēs pārāk maz zinām par „politisko komunikāciju supranacionālā dimensijā un pilnīga televīzijas noklājuma un interneta laikmetā”, lai varētu atbildēt uz jautājumu, kad tas notiks (Cerutti,2011,33). Pagaidām kā „katrā identitātes veidošanās procesā (nācija, partija, reliģisks grupējums)”, pirmsākumā ir aktīvs mazākums, kuru Eiropā veido „ne pārāk plāns politiķu, ierēdņu, uzņēmēju, akademiķu un intelektuāļu slānis, kas „domā eiropeiski””(Cerutti,2011,34). Procesā stabilizācija varētu notikt līdz ar paudžu maiņu.

Taču F.Čerutti uzskata, ka ir divas citas problēmas, kas „traucē eiropeiskās identitātes rašanos”: pirmkārt, „vai eiropeiskā identitāte var stāvēt uz savām kājām, neizšķīstot vispārējā Rietumu identitātē”, ko veicina globalizācija, kas ietver arī zināmu amerikanizācijas devu (Cerutti,2011,38); otrkārt, „eiropeiskās politiskās identitātes iekšējā konsistence” (Cerutti,2011,36).

Skaidras atbildes uz šiem jautājumiem nav, taču, pēc F.Čerutti domām, kaut arī „Eiropā nebūs vienas vienīgas sabiedrības”, tas vēl nenozīmē, ka „nevar pastāvēt vai ka nav jāpastāv spēcīgam, kaut arī limitētam, savienības politiskajam centram”(Cerutti,2011,36). Svarīgi, lai pilsoņi un elites apzinātos šīs problēmas, lai „tāds ekonomiskais gigants kā Eiropa” spētu atrast ceļu, kā savus sabiedrotos un partnerus iesaistīt veiksmīgā tādās globālās problēmas risināšanā kā „pieaugošā nevienlīdzība starp nabadzīgajiem un bagātajiem” (Cerutti,2011,38).

F.Čerutti atzīst, ka viņa „ieskicētā politiskā identitāte, kas ir iespējama Eiropai, ir vāja, mīksta vai, kā labprāt saka citi, postmoderna identitāte”. Viņš vienlaicīgi aicina neaizmirst, ka „šodienas un rītdienas Eiropai arī tāpēc ir mīksta, strukturēta identitāte, ka tā grib spert vienu soli prom no vecās Eiropas, kuras kara un holokausta kapsētas ir piepildītas ar stipru un monolītu identitāšu upuriem” (Cerutti,2011,40).

No ES un Latvijas kopsakara viedokļa, E.Rudolfa publikācijā ir izceļama viena principiāli svarīga problēma, kura raksturota šādi: „Skatoties no iekšpuses, 1989. gads uzkrāva jaunajai Eiropas Savienībai dubultnastu, kas izšķīrs tās likteni, jā, jau tagad pieprasa lēmumu par alternatīvu, vai šis notikums bija kādas ilūzijas gals vai politiski realizējamās idejas īstenošanas sākums, resp., vai 1989. (gads) bija galīgas neveiksmes datums, vai pirmais pierādījums Eiropas politiskai eksistencei” (Rudolph,2011,214). Saistībā ar ES pastāvošo Austrumu- Rietumu kritumu (vāc.- *Gefälle*) tas nozīmētu, ka „ES cilvēkiem un valdībām” jāuzņemas risks, ka „cena pieprasītajai Austrumeiropas rietumnieciskošanai drīkstētu būt neizbēgama Rietumeiropas „austrumnieciskošana”, turklāt, „pastāv lielas briesmas”, ka „Rietumu demokrātijas relatīvi stabili un vēl nestabili demokrātiju jaunās sintēzes ceļā [...] varētu tikt vājinātas no iekšpuses”(Rudolph,2011,214-215). Risinājumu E.Rudolfs saskata „*Eiropas modificētā helvetizācijā*”(Rudolph,2011,215), kas nozīmētu ne tikai „reprezentatīvās demokrātijas principa cik vien iespējami intensīvu noenkurošanu” Austrumeiropā, bet arī tā „daļēju kombinēšanu ar tiešās demokrātijas elementiem” (Rudolph,2011,216). Šveices modeli nekā jebkad agrāk padara atraktīvu tieši „starpkultūru kompetence, kuras pietrūkst Eiropā”(Rudolph,2011,217). Eiropiešiem, secina E.Rudolfs, ir vēl neizmantojams pieredzes krājums, kas ļautu „paveikt realizējamo pāreju no neorganizētā multikulturālisma reģionos un starp nācijām uz organizētu interkulturālismu”(Rudolph,2011,226).

Noslēdzot ieskatu teorētiska un metodoloģiska rakstura diskusijās par tēmām, kas skar nacionālā un postnacionālā, modernā un postmodernā, demokrātisko vērtību kopienas un hegemonijas projektu, eiropeiskās atmiņu kultūras un paralēlo sabiedrību problemātiku, varam izdarīt būtisku secinājumu par to, cik nepieciešami ir pētījumi, kas saistīti ar identitāšu transformēšanos, to konstruēšanas daudzveidību un noturīgumu saistībā ar eiropeizācijas, globalizācijas un konkurences procesiem, kādiem pakļauti pilnīgi visi Latvijas sabiedrību veidojošie sociālie slāņi, grupas un indivīdi. Tā ir gan akadēmiska, gan praktiski politiska nepieciešamība.

* * *

Rakstu krājums tapis Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” projekta „Nacionālā identitāte un komunikācija” ietvaros. Krājuma tapšanas laikā Ieva Dmitričenko ir veiksmīgi aizstāvējusi savu promocijas darbu „Rietumu politiskās konsultēšanas tehnikas un postpadomju polittehnoloģijas politiskajās kampaņās Latvijā” un ieguvusi politikas zinātnes doktora (Dr. sc.pol.) grādu. Publikāciju autores S. Denisa – Liepniece, V.Dreijere un autors D.Petrenko turpina strādāt pie promocijas darbiem, kuru problemātika plašākā izpratnē ir saistīta ar politisko komunikāciju, nacionālo identitāti, nāciju, nacionālo valsti, nacionālismu, politisko eliti un politiskās komunikācijas kultūru. S.Denisa-Liepniece ir pievērsusies Baltkrievijas politiskās komunikācijas procesam, speciāli tās autoritārā līdera A.Lukašenko politiskās retorikas pētniecībai, kamēr visi pārējie krājuma autori pēta Latvijas politiskās komunikācijas procesus. Ja O.Skudras un S.Denisas-Liepnieces rakstos, kas ievada krājumu, galvenā uzmanība ir pievērsta politisko

identitāšu, ieskaitot nācijas un nacionālās valstis, un politiskās komunikācijas teorētiskajiem aspektiem, tad krājuma pārējie raksti ir veltīti tādiem konkrētiem Latvijas politiskās komunikācijas jautājumiem kā Saeimas vēlēšanu kampaņas, politiskās elites konceptuālie uzskati nacionālās identitātes konstruēšanas jautājumos, poppolitikas komunikatīvās izpausmes un skaidrojošās jeb interpretējošās elites aktivitātes drukātās preses slejās Saeimas vēlēšanu kampaņu laikā. Taču visos gadījumos nozīmīgu lomu spēlē tādi konteksta faktori kā ES un Krievijas Federācijas (KF) tiešās vai pastarpinātās ietekmes uz politiskās komunikācijas procesu kvalitāti un virzību ne tikai Baltkrievijā un Latvijā, bet arī visā Centrāleiropas reģionā kopumā.

Autoru kolektīvs izsaka pateicību LU SZF dekānam, profesoram Jurim Rozenvaldam par krājuma recenzijā izteikto kritiku un ierosinājumiem, kas palīdzēja pilnveidot krājumā ietvertos tekstus saturiski un strukturāli. Autori pateicas arī Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” projekta „Nacionālā identitāte un komunikācija” vadītājai LU SZF profesorei Intai Brikšei par vērtīgajiem ierosinājumiem krājuma tapšanas procesā un atbalstu publikācijas sagatavošanā. Visi rakstu autori saka sirsnīgu paldies krājuma literārajai redaktorei, korektorei Dr.philol, asoc.prof. Dacei Lūsei par veikumu tekstu literārās kvalitātes celšanā un LU SZF komunikācijas zinātnes doktorantei Līvai Bricei par atbildīgo un prasmīgo darbu, nodrošinot krājuma sagatavošanas un izdošanas darbu raitu ritējumu.

Izmantotā literatūra un avoti

- Аймермахер, К., Бордюгов, Г., Фольперт, А. (ред.). (2010). *Россия и Германия в XX веке*. Том 1. *Оболение власти. Русские и немцы в Первой и Второй мировых войнах*. Том 2. *Бурные прорывы и разбитые надежды. Русские и немцы в межвоенные годы*. Том 3. *Оттепель, похолодание и управляемый диалог. Русские и немцы после 1945 года*. Москва: АИРО-XXI.
- Assmann, A. (2012). *Auf dem Weg zu einer europäischen Gedächtniskultur?* Mit einem Vorwort von Hubert Christian Ehalt. Wien: Picus Verlag.
- Беляевская, Е.Г. (2008). Образ России как концептуальная структура. В кн.: Ружицкий, И.В., Караулова, Ю.Н., Евтушенко, О.В. (ред.). *Русское слово в русском мире – 2008: Россия и русские в восприятии инокультурной языковой личности*. Москва: ЦП «Васиддаст». Стр.67-99.
- Борозняк, А. (2010). «...и длится суд десятилетий.» Посттоталитарное российское общество в поисках выхода из кризиса идентичности. В кн.: Аймермахер, К., Бордюгов, Г., Фольперт, А. (ред.) *Россия и Германия в XX веке*. Том 3. *Оттепель, похолодание и управляемый диалог. Русские и немцы после 1945 года*. Стр. 978-1004.
- Cerutti, F., Rudolph, E. (Hrsg.) (2011). *Brauchen die Europäer eine Identität? Politische und kulturelle Aspekte*. Zürich: Orell Füssli Verlag AG.
- Cerutti, F. (2011). Eine politische Identität der Europäer, was ist das? In: Cerutti, F., Rudolph, E. (Hrsg.). *Brauchen die Europäer eine Identität? Politische und kulturelle Aspekte*. Zürich: Orell Füssli Verlag AG. S.9-42.
- Ehalt, H.Ch. (2012). Geschichte dialogisch erinnern. Vorwort. In: Assmann, A. *Auf dem Weg zu einer europäischen Gedächtniskultur?* Mit einem Vorwort von Hubert Christian Ehalt. Wien: Picus Verlag. S.11-15.
- Eichenmüller, F. (2011). *Weltgesellschaft und die Semantik der Nation. Zum Zusammenhang von politischer Struktur und kollektiver Identität in Zeiten der Globalisierung*. Mit einem Vorwort von Ilse Lenz. Heidelberg: Carl-Auer Verlag.
- Гейер, М., Фицпатрик, Ш.(ред.) (2011). *За рамками тоталитаризма. Сравнительные исследования сталинизма и нацизма*. Москва: РОССПЕН, Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина».
- Холодковский, К.Г. (2012). Российская идентичность. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т.* Т. 1: Семенов, И.С., (отв.ред.). *Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Identitātes pētniecības ekspertu tīkls. Sk. 2012. 3.jūl. <http://identityworld.ru/>
- История русских медиа 1989 – 2011. Версия «Афиши»*. (2011). Москва: Компания Афиша.
- Кларк, К., Шлэгель, К. (2011). Глава 10. Взаимные образы. Сталинская Россия и нацистская Германия – какими они видели друг друга? В кн.: Гейер, М., Фицпатрик, Ш.(ред.). *За рамками тоталитаризма. Сравнительные исследования сталинизма и нацизма*. Москва: РОССПЕН, Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина». Стр.520-579.
- Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. (Eds.) (2012). *Constructing Identities in Europe. German and Russian Perspectives*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. Preface. (2012). In: Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. (Eds.). *Constructing Identities in Europe. German and Russian Perspectives*. (pp.7-8). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

- Kocka, J. (2007). Europäische Identität als Befund, Entwurf und Handlungsgrundlage. In: Nida-Rümelin, J., Weidenfeld, W. (Hrsg.). *Europäische Identität: Voraussetzungen und Strategien*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. S.47-59.
- Лапкии, В.В., Семенов, И.С. (2012). Идентичность: ментальная карта. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Макаров, А. (2012). Историческая память versus культурная память. Конфликт интерпретаций исторической реальности. В кн.: Репина, Л. (ред.). *Историческая наука сегодня: Теория, методы, перспективы*. Москва: Издательство ЛКИ. Стр. 91-101.
- Medvedev, S., Neumann, I. (2012). Introduction: Identity Issues in EU-Russian Relations. In: Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. (Eds.). *Constructing Identities in Europe. German and Russian Perspectives*. (pp.9-29). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Morozov, V. (2012). Russia in/and Europe: Identities and Boundaries. In: Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. (Eds.). *Constructing Identities in Europe. German and Russian Perspectives*. (pp.33-44). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Назукина, М.В. (2012). Матрица идентичности. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Пантин, В.И. (2012). Национально-цивилизационная идентичность. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Pickel, G. (2006). Methodisches Design der Studie. In: Pickel, G., Pollack, D., Müller, O., Jacobs, J. (Hrsg.). *Osteuropas Bevölkerung auf dem Weg in die Demokratie. Repräsentative Untersuchungen in Ostdeutschland und zehn osteuropäischen Transformationsstaaten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. S.19-30.
- Pollack, D. (2006). Nationalismus und euroskeptische Einstellungen in den postkommunistischen Staaten Mittel- und Osteuropas. In: Pickel, G., Pollack, D., Müller, O., Jacobs, J. (Hrsg.). *Osteuropas Bevölkerung auf dem Weg in die Demokratie. Repräsentative Untersuchungen in Ostdeutschland und zehn osteuropäischen Transformationsstaaten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. S.123-136.
- Рихтер, А.Г. (2007). *Свобода массовой информации в постсоветском пространстве*. Москва: Издательство «ВК».
- Rudolph, E. (2011). Historische Manifestation der europäischen Identität und ihres Scheiterns. In: Cerutti, F., Rudolph, E. (Hrsg.). *Brauchen die Europäer eine Identität? Politische und kulturelle Aspekte*. Zürich: Orell Füssli Verlag AG. S.205-228.
- Семенов, И.С. (2012). Введение. Идентичность как категория политической науки: опыт концептуализации. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Семенов, И.С. (2012). Политическая идентичность. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Семенов, И.С. (2012). Национальная идентичность. В кн.: *Политическая идентичность и политика идентичности: в 2 т. Т. 1: Семенов, И.С., (отв. ред.). Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН).
- Spanger, H.-J., Zagorsky, A. (2012). Constructing a Different Europe: The Peculiarities of the German-Russian Partnership. In: Krumm, R., Medvedev, S., Schröder, H.-H. (Eds.). *Constructing Identities in Europe. German and Russian Perspectives*. (pp.221-246). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Thalmaier, B. (2007). Möglichkeiten und Grenzen einer europäischen Identitätspolitik. In: Nida-Rümelin, J., Weidenfeld, W. (Hrsg.). *Europäische Identität: Voraussetzungen und Strategien*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. S.169-195.
- Viëtor, M. (2010). *Europa und die Frage nach seinen Grenzen im Osten. Zur Konstruktion 'europäischer Identität' in Geschichte und Gegenwart*. Mit einem Vorwort von A.Lehmann. Soviet and Post-Soviet Politics and Society (SPPS). Vol.93. Stuttgart: ibidem-Verlag.
- Weigl, M. (2007). Identität zweiter Klasse – Vom Unwillen, Europas Selbstverständnis zu denationalisieren. In: Nida-Rümelin, J., Weidenfeld, W. (Hrsg.). *Europäische Identität: Voraussetzungen und Strategien*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. S.99-121.
- Wilson, A. (2011). „Political technology”: why is it alive and flourishing in the former USSR? Retrieved June 19, 2011 from <http://www.opendemocracy.net/andrew-wilson/political-technology-why-is-it-alive-and-flourishing-in-former-ussr>

PIRMĀ NODAĻA
NĀCIJA UN NACIONĀLĀ IDENTITĀTE:
TEORĒTISKIE UN STRATĒĢISKIE DISKURSI

Solvita Denisa – Liepniece
Mg. sc.soc., LU SZF doktorante

NĀCIJAS UN NACIONĀLĀS VALSTS TEORIJAS POSTKOMUNISTISKAJĀ AUSTRUMEIROPAS UN CENTRĀLEIROPAS TĒLPĀ

“The language of political science contains few concepts more fugitive than that of the nation.” (Prizel, 1998, 12)

Šajā rakstā tika apskatītas gan klasiskas teorētiskās pieejas nācijai un nacionālismam, gan jauni teorētiskie novirzieni, kas radās postkomunistisko valstu pētījumu rezultātā. Padomju Savienības un komunistiskā bloka sabrukums, kā arī jaunu valstu veidošanās piesaistīja uzmanību trūkumiem teorijās, kas tika uzskatītas par universālām. Klasisko un jauno teoriju transformāciju un attīstību veicina arī izmaiņas komunikācijas jomā. Šo teoriju pārzināšana un viedokļu par nāciju un nacionālismu popularitāte var (un tai vajadzētu) veicināt diskusijas par nacionālo identitāti arī Latvijā. Zināšanām par citu valstu pieredzi būtu jāļauj izvairīties no kļūdām, lai nepieļautu etnisko spriedzi sabiedrībā.

Atslēgvārdi: nācija, identitāte, postkomunisms.

Centieni izprast notiekošo postkomunistiskajā telpā tiek realizēti, izmantojot atšķirīgas teorētiskās pieejas. Katrai no tām ir savas teorētiskās un metodoloģiskās koordinātes. Nācijas un nacionālisma jēdzieniem ir daudz definīciju, kas nereti atrodas savstarpējā konfliktā. Tieši tādēļ šajā rakstā uzmanība tiek pievērsta ne tikai autoriem no postkomunistiskā reģiona, bet arī teorijām, kas uzlūkojamas kā „vecu demokrātiju” atbilde uz notikumiem postkomunistiskajā telpā.

Nācijai, nacionālismam un nacionālai identitātei nav vienotas konceptuālas pieejas arī komunikācijas zinātnē. Turklāt, tā kā šiem jēdzieniem uzmanību pievērš vairākās disciplīnās (socioloģija, politoloģija, psiholoģija, filozofija, vēsture), komunikācijas zinātnē tiek izmantoti arī šo citu disciplīnu pārstāvju darbi, kas apskata komunikācijas lomu.

Viena no vadošajām komunikācijas pētnieku pieejām ir konstruktīvisms, kas tieši komunikāciju izdala kā galveno „grupas” (šajā gadījumā nācijas) veidošanās aspektu. Arī raksta autore pārstāv pētniecības novirzienu, kas ne tikai uzsver komunikācijas lomu, bet arī piešķir tai vadošās pozīcijas grupas identitātes veidošanās un attīstības procesā.

Viens no pirmajiem autoriem, kurš pievērsa uzmanību komunikācijas lomai un – faktiski - no kura darbiem aizsākās modernisma vilnis, ir vācu izcelsmes čehu pētnieks K. Doičs (*Deutsch*). Viņu nereti dēvē par modernisma viļņa priekšvēstnesi nāciju un nacionālisma izpētē.

Komunikācija viņa darbā „Nacionālisms un sociālā komunikācija” ir centrālas nozīmes process, ar kura palīdzību tiek izskaidrota sabiedrības veidošanās un sabiedrības dalīšana grupās (*Deutsch*, 1953).

Informācijas cirkulācija, kura aprakstīta K. Doiča darbos, ir starta platforma nākamajiem pētījumiem, kuros nāciju sāka uztvert kā konstruējamu, pilnīgi vai daļēji mākslīgu parādību (*Gellner*, 1983; *Smith*, 1991; 2001; 2003; 2008a; 2008b; *Anderson*, 1991; *Billig*, 1995). Vieni uzskata, ka nācija un nacionālisms attiecināms tikai uz mūsdienu pasauli, bet citi izdala nācijas jau antīkajā pasaulē (*Armstrong*, 1982; *Hastings*, 1997). Pēc K. Doiča priekšstatiem, pāreja no agrārā uz industriālo sabiedrības tipu atstāja ietekmi arī uz laiku, kad veidojās nācija. Šī perspektīva sākotnēji guva atbalstu no to autoru puses, kuri savos darbos lika uzsvāru uz vēsturisko faktoru lomu, taču pēc vairākām desmitgadēm autori izdala tieši komunikācijas procesu attīstību (*Gellner*, 1983; *Smith* 1991). Tāpat K. Doičs uzskata, ka nācijai un „nacionālajam” masu mo-

bilizācijā jābūt kaut kam vērtīgam un svarīgam. Vēlāk arī šo priekšstatu autori izdalīs atsevišķā etapā vai nacionālisma fāzē (Hroch, 1985; 2007).

Daudzu autoru darbos var konstatēt atsaucē vai pamanīt šo un citu K. Doiča ideju attīstību. Tā, piemēram, E. Gelnera (*Gellner*) darbos kā centrālo elementu var izdalīt pāreju no agrārā uz industriālo laikmetu, britu pētnieka B. Andersona (*Anderson*) – asociācijas un iztēli, kuras balstītas grāmatu iespiešanas izgudrošanā un tml. (Gellner, 1983; Anderson, 1991). Tomēr jāatzīmē, ka šos autorus, kurus komunikācijas zinātnēs uzskata par klasiķiem, mūsdienu politiķi nesaudzīgi kritizē. Viens no punktiem tādu autoru kā E. Smita (*Smith*), E. Gelnera, M. Billiga (*Billig*), B. Andersona, V. Kimlika (*Kymlicka*) kritikā ir atziņas, ko devuši pētījumi postkomunistiskās telpas salīdzinošajā politoloģijā (Billig, 1995; Kymlicka, 1992; 1995a; 1995b). Daži jautājumi, kuru izpēte mūsdienu zinātniekus mudina atteikties no unificētām teorētiskām pozīcijām, ir apskatīti arī šajā rakstā.

Salīdzinošā politikas pētniecība postkomunistisko valstu reģionos pēdējo divu desmitgadu laikā vai, precīzāk, izmantojot padomju terminoloģiju 4 – 5 piecgadu laikā, apvērta priekšstatus¹ par nāciju un nacionālismu. Strīdi par stabilām un mainīgām teoriju sastāvdaļām turpinās, bet procesi pašās valstīs, kā, piemēram, Ukrainā vai Baltkrievijā (kurā pēdējos gados vairākkārt mainījās nacionālā projekta vektori) arī nestāv uz vietas. Iekšpolitisko procesu attīstība ietekmē mūsdienu nācijas, nacionālisma un nacionālās identitātes redzējumu.

Mūsu gadsimtā „nācijas” vai, piemēram, „nacionālās identitātes” definīcijas nevar tikt saprastas arī bez noteikta postkomunistiskā konteksta. 21. gs. veikto postkomunistiskās telpas pētījumu vektori atšķiras. Vieni autori meklē nācijas, nacionālas identitātes, nacionālas valsts izcelsmes avotus un iedziļinās salīdzinoši jauno valstu vēsturē (piemēram, M. Hrohs). Citi iesaistās strīdā par „kopējā” postimpērijas, postkoloniālā, posttotalitārā meklējumiem, neizdalot postkomunistiskās valstis atsevišķā grupā.

Galvenie strīdi, kuri pilnībā vai daļēji skar postkomunistisko telpu, notikuši šādos virzienos:

1. Pirmsākumi un attīstība. Uzskatīt nācijas un nacionālismu par mūsdienu parādību vai tomēr norādīt uz nācijas un nacionālisma senajām saknēm. Šajā plaknē sastopami polāri viedokļi.
2. Pamats. Otra strīdu plakne ir par elementiem, kas tiek iekļauti nācijas un nacionālisma jēdzienā. Tāpat tiek izdalīts vienas elementu un faktoru grupas pārsvars pār citu (piemēram, valoda, kolektīvā atmiņa vai kultūra). Notiek šo komponentu apvienošana noteiktos nācijas un nacionālisma tipos. Te autoru domas dalās, bet ne radikāli, pārsvarā saskatot dihotomijas un aprakstot tās. Šajos iedalījumos nācija parasti ir etniskais, kultūras vai pilsoniskais „projekts” (vispārinājumu var veidot, balstoties uz šādiem galvenajiem pretstatiem: etniskais vai kultūras *versus* pilsoniskais (Kohn, 1944), etniskais *versus* kultūras *versus* pilsoniskais (piemēram, S. Šulmans (*Shulman*)) (Shulmann, 2003), konservatīvais *versus* liberālais, etniskais *versus* politiskais (pilsoniskais), nacionālais partikulārisms *versus* liberālais universālisms (T. Kuzio - *Kuzio*).
3. Deuniversālizācija – reģionalizācija. Trešā plakne tāpat tiek pietuvināta iespējamo vispārinājumu un atšķirību meklējumiem, bet konkrētāk tiek aplūkota ģeogrāfija un attīstība. Salīdzinošā analīze tiek veikta valstīm, politiskajiem veidojumiem, valsts iekārtām. Notiek Austrumu/Rietumu reģionu ieviešana un tipiska nacionālisma „pieejas” vispārināšana šajos reģionos. Parasti novērojamas šādas pieejas: 1) statistiskais modelis: Austrumi – etniskais *versus* Rietumi – pilsoniskais (H. Kons - *Kohn*), balstoties uz F. Maineki (*Meinecke*) (H. Kons - *Kohn*), 1944; Yack, 1999; Kuzio, 2002; Shulman, 2003), vai arī Austrumi – pilsoniskais *versus* Rietumi – etniskais (R. Brūbakera - *Brubaker*) un pavisam nesenā Oksanas Ševeles (*Shevel*) pētījumā (Shevel, 2010); 2) dinamiski konverģentais modelis, kuru piedāvājis T. Kuzio (Kuzio, 2010a).
4. Postkomunistiskie izaicinājumi. Šādā aspektā ir runa par postkomunistisko jeb postpadomju valstu izdalīšanu. Postimpērisko nācijas/valsts būvēšanas virzienu arī var pieskaitīt pie

šī analīzes virziena. Te mijiedarbojas visi augstāk minētie līmeņi un ir mēģinājumi noteikt elementus, kas ir pretrunā ar „Rietumu teorijām” (G. Gošulaks - G. *Goshulak*), M. Hrohs, M. Motils - M. *Motyl* u.c.) (Goshulak, 2003; Hroch, 2006; Motyl, 1990; 1995; 1998).

Pirms pārejas pie Austrumeiropas un Centrāleiropas reģiona, apskatīsim galvenās diskusiju plaknes attiecībā uz nāciju un nacionālismu.

No kurienes rodas „nācijas”?

Pētnieku darbos galvenokārt atšķiras laika periodi, kad, viņuprāt, veidojas „pirmās nācijas”. Vieni autori par atskaites punktu uzskata Lielo Franču revolūciju, citi – grāmatu iespiešanu, trešie – antīkos laikus un rakstības rašanos. Nāciju attīstības universalizācijas mēģinājumi rada vairāk strīdu, kuri skar arī citas analīzes plaknes – piemēram, tipoloģiju un reģionus.

Pereniālisti² (šos pētījumus daži autori izdala kā atsevišķu virzienu), uzskata, ka var runāt par nāciju arī viduslaikos un pat antīkajās sabiedrībās. Tā Dž. Armstrongs (*Armstrong*) uzskata, ka terminu „nācija” var lietot arī, runājot par vēsturiskajām kopām. Viņš, tāpat kā B. Andersons, to saista ar tekstu radīšanu, taču nevis ar tādu masu komunikācijas formu kā grāmatu iespiešana (Andersons), bet ar rakstību (Armstrong, 1982).

Reliģisko dimensiju īpašā veidā izdala pētnieks A. Hastings (*Hastings*). Savu interešu centrā viņš liek Vecās Derības kā nāciju rašanās pamata pētīšanu (Hasting, 1997).

E. Gelnera evolucionārā pieeja satur daudz atrunu. Pats E. Gelners pieeju definē kā eiropeisku. Tomēr Eiropu viņš piedāvā sadalīt četrās laika joslās. Viņš izdala „vēsturiskās” un „nevēsturiskās” valstis, rakstot, ka *pirmsnacionālā sabiedrība (agrārā rakstības)* Eiropā sāka pārveidoties Lielās Franču revolūcijas laikā. Palielinājās komunikācijas loma sociālās mobilitātes panākšanā, jo tā ir valsts varenības atslēga. Nākamo stadiju E. Gelners dēvē par *nacionālisma un irredentisma* laikmetu. Pēc viņa domām, tas turpinājās līdz Pirmajam pasaules karam. Par raksturīgu šai stadijai viņš uzskata valstu robežu pārveidošanos saskaņā ar etnosu robežām. Nākošā stadija jeb laikmets – *triumfa laikmets*. E. Gelners domā, ka šajā fāzē notiek irredentisma pabeigšana. Triumfa būtība – sabrūkošo impēriju vietā rodas „nāciju politiskie aizbildņi”. Tomēr neatrisinātā nacionālo minoritāšu problēma padara šīs valstis vājas. Mērenu nacionālismu nomaina agresijas pilns nacionālisms jeb t.s. ceturtais laikmets, ko E. Gelners dēvē par „*Nacht un Nebel*” (*nakts un migla*). Šo nosaukumu viņš aizguva no nacistiskās Vācijas. Un tikai pēc Otrā Pasaules kara saspīlējums mazinās. Nākamais posms „etnisko pārdzīvojamu intensitātes mazināšanās” dēļ ir definēts kā *mūsdienu sabiedrības veidošanās laikmets*.

Savukārt E. Hobsbaums (*Hobsbawm*) uzskata, ka nācija ir raksturīga tikai noteiktam vēsturiskam posmam. Paaugstinātu uzmanību viņš pievērš aspektiem, kas liecina par komunikācijas svarīgumu, nosaucot valstis par konstruēšanas produktu un definējot tās kā mākslīgas (Hobsbawm, 1992). Turklāt viņš uzsver, ka katra nācija tiecas pierādīt pretējo, tieši savu senatni, kas sniedzas dziļi vēsturiskajā pagātnē.

E. Hobsbaums piedāvā kritērijus, kas liecina par priekšnosacījumiem nācijas tapšanai:

- 1) valsts pagātnē, cieša saikne ar šo pagātnes valsti;
- 2) kultūras elite, kurai raksturīga ilglaicīga attīstība;
- 3) spēja uz mobilizāciju/ekspansiju (Hobsbawm, 1992).

Arī Džons Breilijs (*Breuilly*), kurš pētījis nācijas un nacionālisma rašanās vēsturi, uzskata, ka nācija ir visai *mūsdienu* parādība. Nacionālās jūtas, pēc autora domām, var būt cilvēku mītu jaunrade, kas savukārt rada nacionālisma vilni. Tai pat laikā īpašu uzmanību viņš velta kapitālistu/uzņēmēju lomai, kas ir ieinteresēti, lai rastos valstis, kuras viņi ir sapratuši – pieņēmuši kā brīvā tirgus attiecību zonas. Tas, savukārt, skaidri sasaucas ar Hobsbauma priekšstatiem par iespējamajām „šī brīža” nācijas struktūrām un virzieniem, kas krasi var tikt laboti laikā saskaņā

ar valdošās grupas interesēm. Zīmīgi, ka tieši Breilijšs īpašu uzmanību pievērš šodien populārajam inteliģences un intelektuāļu lomas pētījumam nacionālisma tapšanas procesā. Breilijam pieder frāze: “Tipisks nacionālists ir intelektuālis, kas tā arī nav spējis kļūt par profesionāli.” (Breuilly, 1993, 49).

Savu nācijas attīstības redzējumu piedāvā arī čehu pētnieks M.Hrohs. Viņš domā, ka nācija iziet trīs attīstības fāzes. Šo fāžu pamatā liekamas līderu darbības.

Ar *A fāzi* ir domātas grupu nedominējošās kultūras, valodas, vēstures un sociālās īpatnības, to meklēšanas un formēšanās process. Grupu idejas sāk cīņu par pastāvēšanu. Tomēr, kā uzsver M. Hrohs, nav obligāti, lai visi aktīvisti šīs idejas atbalsta un ir pārliecināti par panākumiem.

B fāze ir kā pašu aktīvistu mobilizācijas, tā arī grupas mobilizācijas fāze ap šiem aktīvistiem. Te M. Hrohs izdala divas apakšfāzes. B1 – bez īpašiem panākumiem, B2 – kad aktīvisti sastop ieinteresētu auditoriju. Tā ir nācijas aģitācijas un propagandas fāze.

C fāze ir jau masu kustības fāze, kuru rada plaši izplatīta tieksme uz savu nacionālo valsti.

Tomēr fāžu apraksts nav pilnīgs bez īpaša politiskās situācijas apraksta. Citā publikācijā M. Hrohs raksta ne tikai par savas tipoloģijas biežu un nepareizu izmantošanu, bet arī par faktu, ka citi autori vispār izmanto viņa izstrādāto tipoloģiju. Viņš atzīmē, ka nereti tiek zaudēta tās jēga un netiek uztverta tipoloģijas ģenealoģija. Daudzējādā ziņā to ietekmē arī tulkojumu komplikētība. M. Hrohs pats piedāvā vispārēju piecu nācijas tapšanas analīzei, kura sastāv no 5 punktiem:

- „1 – vēsturiskie pamatojumi, pagātne un tās rekonstrukcija;
- 2 – etniskās saknes, kultūras savdabība utt.;
- 3 – modernizācijas procesi, tādi kā industrializācija, sociālās komunikācijas, skolas izglītība un tml.;
- 4 – nacionāli niansēti interešu konflikti, kurus rada sociālās struktūras un nevienādas attīstības radītās atšķirības;
- 5 – psiholoģiskās un emocionālās manipulācijas ” (Грoх, 2011).

Par savdabīgu rezultātu, pie kura nonāk Hrohs, var uzskatīt arī viņa piedāvāto Eiropas nāciju veidošanās iedalījumu divos tipos:

- 1 – nācijas veidošanās nacionālās valsts apstākļos agrīnajos Jaunākajos laikos;
- 2 – nācija top apstākļos, kuros nevalda etniska grupa” (Грoх, 2011).

Turklāt M. Hrohs uzskata nācijas ne tikai par „mūsdienīgām”. „Nācijas un nacionālās identitātes ir tieši Eiropas parādība, kas eksportēta uz citiem kontinentiem.” (Грoх, 2011).

Viņš saskata trīs (vēsturiskus) nacionālās identitātes konstruēšanas tipus:

1. tips – kad nacionālā identitāte tiek būvēta uz agrīnā valstiskuma bāzes – tāpat domāja arī Hobsbaums, dodot savus „priekšnoteikumus”;
2. tips – „vēsturisko tiesību argumentācija”, t.i., patstāvīga teritorija;
3. tips – nav politisko veidojumu. (Грoх, 2011).

Pētot līderu lomu (ko viņš pretstata objektīvajiem faktoriem – funkcijām), M. Hrohs izdala vairākas svarīgas īpatnības.

M. Hrohs raksta, kāpēc patrioti un „nacionālisti” mēģināja piedāvāt saviem līdzgaitniekiem jaunas nacionālās identitātes:

- 1) tradīciju atšķirības (vērtības, kultūra), kas „ir mantotas no pagātnes”;
- 2) „iepriekšējo identitāšu un iepriekšējās tradicionālās vērtību sistēmas krīze”;
- 3) izglītoti patrioti uzņemas pienākumu „rūpēties par sava reģiona un tā iedzīvotāju labklājību”.

Runājot par masu atbalstu, Hrohs uzsver, ka uzplūdi ne katrreiz obligāti noved pie panākumiem. Kā piemēru viņš piedāvā baltkrievus un skotus. Faktiski viņš norāda uz defektu klātbūtni un izdala tādus svarīgus momentus kā:

- 1) aktīvistu personības lomu, viņu intereses un līdzdalības pakāpi;
- 2) sociālās komunikācijas intensitāti;

- 3) manufaktūras, neindustriālās ražošanas formas;
- 4) grupas intereses;
- 5) „nācijas ienaidnieka” tēla izvēli un atbalstu, „Cita” tēla svarīgumu.
- 6) kā papildus faktoru – lielvalstu atbalstu.

Par komunikāciju un masu atbalsta rašanos raksta B. Andersons. Viņš ir viens no biežāk citētajiem nācijas pētniekiem, kurš uzskata, ka viens no nacionālisma un nācijas rašanās priekšnoteikumiem ir grāmatu iespiešana (Anderson, 1991). Tomēr, lai gan šis ir bieži citēts aspekts, nedrīkst aizmirst, ka viņš nacionālismā redz savdabīgu reliģijas aizstājēju. Faktiski Andersons norāda uz agrāku nāciju rašanos, noliedzot ideju, ka nāciju pirmsākumi meklējami 18. gadsimtā. Viņš norāda ne tikai uz ražošanas attiecību sistēmu, bet arī uz komunikācijas līdzekļu attīstību. Tieši B. Andersons pievērsis uzmanību karšu, muzeju un tautas skaitīšanas lomai nācijas veidošanās procesā.

Tālāk nāciju attīstība un defektīva attīstība saskaņā ar universālajām teorijām tiks apskatīta tieši attiecībā uz Austrumeiropas un Centrāleiropas reģioniem. Bet vispirms īss ieskats par nāciju un nacionālisma pamatu un tipiēm.

Uz ko pamatojas nācija?

Pastāv atšķirība starp diviem terminiem – etniskums un nācija. Kaut arī vairāki pētnieki šos terminus atzīst par radniecīgiem, starp tiem nedrīkst likt vienādības zīmi. M. Hrohs uzskata, ka šie termini, ieskaitot nacionālismu, ir kļuvuši par modes upuriem, t.i., to lietošana notiek „bez jebkādas domas par to nozīmi” (Грoх, 2011). Hrohs piedāvā atteikties no termina „nacionālisms”, kas, viņaprāt, rada maldīgus uzskatus. Viņš mudina šo terminu aizstāt ar „nacionālā identitāte”. Daudzi autori arī agrāk aicinājuši veidot savdabīgus koordinātu punktus terminiem, kurus viņi izmanto. Turklāt šādi paskaidrojumi nepieciešami katram „plaši lietojamam” terminam.

Uz vienu no atšķirībām starp etnosu un nāciju ir norādījis filozofs un sociologs E. Gelners, kas apgalvo, ka, atšķirībā no etnosa, nācijas pirmsākumi meklējami tās politiskajā dabā. Autors daudz uzmanības pievērsis nācijai un nacionālismam. „Nācija ir vienkārši nejaušība, nevis vispārēja nepieciešamība.” (Gellner, 1983) Viņš raksta, ka nācijai nav raksturīgas teritoriālas, kultūras, ekonomiskas, valodas vai psiholoģiskas iezīmes. E. Gelners uzskata, ka nācijai piemīt tikai tiesiski politiskas pazīmes. Nāciju viņš saprot nevis kā sabiedrības veidotu vēsturisku nepieciešamību, bet gan kā uzkonstruētu situāciju. Turklāt „grupas locekļi stingri atzīst noteiktās kopīgās tiesības un pienākumus attiecībās vienam pret otru” Gellner, 1983, 34 – 35).

Savukārt S. Hols (*Hall*) par nāciju runā ne tikai kā par politisku formējumu, bet pārsvarā kā par kultūras reprezentāciju sistēmu (Hall 1996, 612). Šāda pieeja nācijas izpratnē ir kļuvusi par noteicošo. Tās pamatlicējs ir britu sociologs E. Smits (*Smith*). Šī pieeja paredz divus galvenos virzienus, ko abstraktāk var nosaukt arī par kanāliem, kas veicina nācijas formēšanu. Saskaņā ar E. Smitu, runa ir par masu informācijas līdzekļiem un izglītības sistēmu. Runājot par Rietumu modeli, E. Smits izdala šādus zīmīgākos nācijas „elementus”:

- vēsturiskās atmiņas;
- mītus;
- simbolus;
- tradīcijas (Smith, 1991, 11).

Pēc E. Smita domām, mīts par nacionālo identitāti uzskatāms par politiskās sabiedrības bāzi. Kolektīvā kultūras identitāte nav iedzimta identitāte, jo cilvēks var to izvēlēties un tajā iesaistīties (Smith, 1991, 11).

Attiecībā uz Austrumeiropas un Āzijas modeli autors uzsver citu svarīgu sastāvdaļu – etniskumu, kas ir uzskatāma par nācijas koncepciju. Nācija ir kā „superģimene”. Pēc E. Smita, šajā

„ģimeniskajā” koncepcijā par galvenajiem elementiem jāuzskata:

- ģeneoloģija (izcelsme);
- dzimtā valoda (vietējā valoda);
- tradīcijas un paražas.

Pamatojoties uz dažādiem modeļiem („Rietumu pilsoniskais” - *Western civic* - un „Ne-rietumu etniskais” - „*non-Western ethnic*” - un vēsturisko bāzi, E.Smits pāriet uz nākamo nacionālās identitātes skaidrojumu, kurā ietvertas šī jēdziena fundamentālās iezīmes, proti:

- vēsturiskā teritorija jeb dzimtene;
- vienoti mīti un vēsturiskās atmiņas³;
- kopīgā masu kultūra;
- kopīgas tiesības un pienākumi visiem grupas locekļiem;
- vienota ekonomikas un teritorijas sistēma (Smith, 1991, 14).

Papildus autors atzīmē, ka nacionālā identitāte ir multidimensionāla. Mūsdienu nācījas ir domātas tam, lai vienotu – veidotu saikni starp citām kolektīvajām identitātēm. Lai to sasniegtu un uzturētu, tiek izmantots vesels vērtību, simbolu un tradīciju repertuārs. Smits min:

- karogu;
- valūtu;
- uniformu;
- pieminekļus;
- ceremonijas (Smith, 1991,16).

Smita pētījumiem ir sekojuši arī citi autori, kas specializējušies vairākās jomās. Pētnieks J. fon Gelderns (*von Gelderns*), kas analizējis masu kultūru arī Padomju Savienībā, norāda, ka masu kultūra tika izmantota kā ierocis šķiru cīņā. Autors lieto jēdzienu „kultūras būvēšana” (*culture building*) (Gelderns & Stites, 1995, xiv). Jēdziena pamatā likts aicinājums izveidot vienotas tautas izjūtu. Turklāt kā obligāta prasība ir kultūras un politiskās identitātes savietojamība, un fundamentāla abu pazīme ir valoda (Lynn, 1999,15).

„Nacionālās identitātes determinantu” kopsavilkuma tabulu ir veidojuši K.Kubaki (*Kubacki*) un H.Skinners (*Skinner*):

1.tabula.

„Identitātes marķieri”(Kubacki & Skinner, 2007, 309)

<i>Autors</i>	<i>Nacionālās identitātes determinantes</i>
Dž. Herders (<i>Herder</i>) /1931/	Valoda/ kultūra/ politiskā identitāte
A. Kobans (<i>Cobban</i>) /1969/	Mantotās tradīcijas/ komūnas dzīves vērtības
B. Andersons /1991/	Valoda
K. Erlijs (<i>Earley</i>), H.Sinhs (<i>Singh</i>) /1995/	Ekonomiskā sistēma/likumdošanas sistēma/politiskā sistēma/kultūras sistēma
J. Zieļonka (<i>Zielonka</i>), P.Meirs (<i>Mair</i>) /2002/	Politiskā kultūra/valoda/religiskā pārliecība/populārā kultūra
K. Fukss (<i>Fuchs</i>) un H. D. Klingemans (<i>Klingemann</i>) /2002/	Skaidri noteikta teritorija
D.Leitins (<i>Laitin</i>) /2002/	Valoda/religija/populārā „sīkā” kultūra/„dziļā” kultūra

Ja B. Andersons par centrālo uzskata valodu, tad Hobsbaums domā, ka nacionālās valodas ir pa pusei mākslīgas struktūras. Un mātes valodai (viņš kā piemēru min flāmu valodu) drīzāk ir metaforiska nekā tieša jēga. Hobsbaums tāpat uzskata, ka nāciju veidošanās un attīstība jāskata

no sabiedrības attīstības (politiskie un ekonomiskie rādītāji) skatu punkta.

Tajā pašā laikā citi autori attīstījuši ideju par iedomātu sabiedrību, kas pielietojama attiecībā uz elektroniskajiem masu informācijas līdzekļiem. Piemēram, komunikācijas procesu pētnieks un sociologs D. Morlijs (*Morley*) raksta, ka tieši nacionālā apraide nosaka tā saucamās nācijas robežas (Morley, 2000, 107). Tieši šis pētnieks ieviesa jēdzienu „no jauna iztēlotā sabiedrība” (*re-imagined*) (Morley & Robins, 2004, 26).

Ar masu informācijas līdzekļu palīdzību notiek privātās sfēras socializēšana, jo mediji faktiski ienāk mājās. Tiek panākts sociāli publiskas sinhronizācijas efekts, kad uz indivīda zināšanām iedarbojas jauni mediju piegādāti tēli. Tādējādi par ikdienišķu kļūst arī nācija. Franču psihoanalītiķis M. Kartje (*Certeau*) ir atzīmējis, ka ar masu informācijas līdzekļu palīdzību „nacionālais” (tāpat kā pati nācija) kļūst par ikdienas dzīves publisku formu (Certeau, 1984).

Savukārt E. Gellneram nacionālisma galvenais virzītājspēks ir „viena valoda – viena kultūra” (Gellner, 1983, 140–145). Lai gan nacionālā ekonomika industrializācijas dēļ arvien vairāk iziet ārpus nācijas robežām, nodokļi paliek kā apliecinājums „nacionālas sabiedrības pārākajām interesēm” (Gellner, 1983, 225). Pats jēdziens – nacionālisms – nozīmē, ka nācija stāv pāri citiem pieņēmumiem (Gellner, 1983, 220). Turklāt, nācijas būvēšana nozīmē valsts būvēšanu, balstoties uz vienotu nāciju.

M. Hrohs domā, ka nacionālās identitātes rašanās faktoros nosacīti var iedalīt divās „cēloņu analīzes ķēdītēs”, proti, objektīvie un subjektīvie⁴ faktori. Pie objektīvajiem faktoriem viņš pieskaita pagātnes mantojumu, valodu un etniskumu (kultūras specifiku), modernizācijas un industrializācijas procesu, sociālo komunikāciju un skolas izglītību. Pie otrās faktoru grupas – jautājumus par sociālajiem līderiem, proti, kas viņi bija un kādus mērķus izvirzījuši.

Runājot par valodu, M. Hrohs norāda piecus līmeņus, kas tikuši realizēti vairākumā nacionālo kustību:

- „1 – valodas slavēšana un svinēšana kopā ar tās augsto īpašību pierādījumiem;
- 2 – valodas plānošana un kodifikācija kā kultūras standartizācijas daļa;
- 3 – nacionālās valodas intelektualizācija ar literārās daiļrades starpniecību arvien pieaugošā žanru skaitā – poēzija, žurnāli, lugas, stāsti, romāni, zinātniskā literatūra;
- 4 – valodas ieviešana skolās – kodificēta nacionālā valoda var veikt savu sabiedrisko misiju tikai tad, ja to apgūst visi veidojamās nācijas pārstāvji;
- 5 – valodas pilnīgas līdztiesības panākšana (šis – pēdējais mērķis – parasti tika sasniegts tikai kopā ar valstiskumu).” (Грoх, 2011).

Tāpat nozīmīga ir E. Hobsbauma divu līmeņu pieceja nācijai. No augšas – propagandas izpēte un tās uztvere (kā vara organizē un ko vara „ieliek priekšstatos”); no apakšas – pašas tautas priekšstati un cerības.

A. Hobsbaums norāda, ka ir trīs apstākļi, kas jāņem vērā analīzes procesā:

- 1) „augšējā” (valsts oficiālo ideoloģiju) līmeņa analīze neļauj izveidot viedokli par pilsoņu – sabiedrības priekšstatiem;
- 2) tas, ka cilvēkam nacionālā identitāte var nebūt primārā un cilvēks pats var neidentificēt savu nacionālo identitāti;
- 3) laika gaitā nacionālā identitāte mainās. Pārmaiņas identitātē var būt diezgan lielas. Tieši trešais apstāklis, E. Hobsbauma uztverē, ir visizaicinošākais (Hobsbawm, 1992).

Ar nacionālās identitātes iezīmju meklējumiem nodarbojas arī tie, kuri pēta nāciju un valstu iespējas un virzību tirgū. „Nacionālās (valsts) zīmolvedības” joma nupat tikai attīstās un apgūst teoriju un praksi, tomēr dažas tendences, ko izmanto vadošie autori, rada interesi arī šī raksta problemātikas ietvaros. Piemēram, nāciju zīmolvedības pētnieks K. Dinnie (*Dinnie*) piedāvā šādus autorus un viņu iezīmētās „nacionālās identitātes” dimensijas:

Nacionālās identitātes dimensijas (Dinnie, 2008, 113)

<i>Autors</i>	<i>Nacionālās identitātes dimensijas</i>
A. Smits	Vēsturiskā teritorija jeb dzimtene; vispārējs mīts un vēsturiskās atmiņas (<i>memories</i>); kopēja masu kultūra; kopējas tiesības un pienākumi visiem biedriem; kopēja ekonomika visā teritorijā un biedru mobilitāte
B. Andersons	Nācija kā iedomāta sociācija, dziļas horizontālas biedriskuma jūtas
R.Kernijs (<i>Kearney</i>)	Runāt par vienotu „nacionālo pagātņi” vai vienotu „nacionālo tēlu” būtu tādu daudznacionālu valstu kā Lielbritānija vēstures sarežģītības iznīcināšana
V. Tolca (<i>Tolz</i>)	Galvenā nacionālās zīmolvedības problēma – kā samierināt pilsoniskās identitātes iekļaujošajā pilsonībā un izslēdzošā etniskā identitātē, kuras pamatojas uz tādiem kopējiem raksturojumiem kā kultūra, reliģija un valoda
C. Parehs (<i>Parekh</i>)	Identitāte nav ne fiksēta, ne fluīda un tā nepadodas rekonstrukcijai. Tā var mainīties mantoto noteikumu un pašapziņas ietvaros
A. Tompsons(<i>Thompson</i>)	Pretēji nacionālajam diskursam un izplatītiem minējumiem par nāciju kā unitāru veselumu (<i>entity</i>), kurā visi biedri domā, jūt un darbojas kā viens. Drīzāk katrs indivīds iesaistīts nācijas un nacionālās identitātes izjūtās dažādos ceļos caur interakciju ar citiem
R.Kilijs (<i>Kiely</i>) u.c.	Nacionālās identitātes marķieri var sevī ietvert dzimšanas vietu, izcelsmi, dzīves vietu, dzīvošanas ilgumu, audzināšanu un izglītību, vārdu, akcentu, ārējo izskatu, apģērbu un pieķeršanos vietai
S.Bonda (<i>Bond</i>) u.c.	Mēģinājums iziet ārpus tā, ka nacionālisms pēc savas būtības ir kulturāls un/vai politisks. Sākotnēji nacionālisms ir bijis orientēts uz pagātņi un vērstis uz aizsardzību. Liecību pētīšana par nācijas veidošanos un rekonstrukciju. Nacionālisma ekonomiskā pamata pētīšana.

Saskaņā ar Izraēlas pētnieku O. Dāvida (*David*) un D. Bar-Tala (*Bar-Tal*) socio-psiholoģisko kolektīvās identitātes koncepciju (*sociopsychological conception of collective identity*), nacionālās identitātes pētīšana varētu tikt īstenota ar šādas shēmas palīdzību:

Nacionālās identitātes modelis (David & Bart Tal, 2009)

Mikroindividuālais līmenis:

- ✓ Biedra paškategorizācija (pašnoteikšanās);
- ✓ „piederības” svarīgums;
- ✓ pievienošanās nācijai, vēlēšanās piederēt.

Makrokolektīvais līmenis:

- ✓ identifikācija ar nāciju;
- ✓ šīs identifikācijas piedalīšanās – dalīšanas izpratne

Kolektīvās identitātes nozīme:

- ✓ kopīgs liktenis;
- ✓ pozitīvās unikalitātes un diferenciacijas uztvere no citām grupām;
- ✓ koordinētas darbības;
- ✓ vērtību, normu un ticības dalīšana;
- ✓ „turpināšanās” uztvere

Saturs, kas piešķir jēgu kolektīvajai identitātei:

- ✓ teritorija;
- ✓ kultūra un valoda;
- ✓ kolektīvā atmiņa;
- ✓ sociālās pārlicības (*societal beliefs*)

Nāciju pasaule, kas parādījās Eiropā un izplatījās pa visu pasauli, pēc Billiga domām, ir liela mīkla (Billig, 1996). Objektīvu ģeogrāfisku principu kopuma nav. Trūkst vispārējās valodas vai reliģijas loģikas, pastāv dažādi teritoriju izmēri un dažāds to iedzīvotāju skaits.

Ne mazāk strīdu pastāv arī sakarā ar mēģinājumu saistīt noteiktu nacionālisma tipu ar ģeogrāfiskiem vai vēsturiski ģeogrāfiskiem rajoniem/reģionu.

Tālāk apskatīsim reģionalizācijas mēģinājumus, kurus veic pētnieki.

Pie tipoloģijas var pieskaitīt arī pētījumus un jēdzienus „nacionālā valsts” (*nation-state*), „mononacionālā valsts” (*mononation-state*), „multinacionālā valsts” (*multination state*) utt. Vai šādas valstis vispār pastāv? Kas ir noteicošais, lai kādu valsti dēvētu par „mononacionālu”?

P. Van den Berge (*van den Berghe*) uzskata, ka vairāk nekā 90% valstu nevar pieskaitīt pie „nacionālajām valstīm”. Tomēr nacionālas valsts ideja ir pārņēmusi daudzu valstu elites prātus. Vēl vairāk, tādu valstu kā Francija vai ASV elites ir ieinteresētas šīs idejas saglabāšanā un atbilstībā, uzskata Van den Berge (Van Den Berge, 2005, 113 – 118). Jāpiebilst, ka 21. gs. valstīs ir grūti noteikt etnisko viendabīgumu, ar kuru saista etniskas valsts koncepciju.

Šī nācijas un nacionālisma aspekta pētījumos un apspriešanās autoru domas dalās. Piemēram, Van den Berge uzskata, ka mūsdienu Eiropas valstu vidū tikai Šveice pilnīgi atsakās no mononacionālas valsts pašnoteikšanās. Kimlika tādas valstis kā Vācija vai Francija sauc par „pragmatiskām” nacionālām valstīm (Kymlica & Banting, 2006). N. Mak-Kormiks (*MacCormick*) ievieš jēdzienu „nācijas bez valsts” (*non-state nations*), pie kurām pieskaita Skotiju, Kataloniju utt. Tas ir, viņš šķir valsts jēdzienu no nācijas jēdziena, akcentējot, ka ne visas valstis ir viena nācija un ne visām nācijām ir valsts vai tās realizējas valstī (MacCormick, 1999).

Pētnieks N. Stojanovičs (*Stojanovich*), kurš nodarbojas ar mononacionālo un multinacionālo valstu dihotomijas validitātes jautājumu, izdala trīs pamatpieejas to autoru vidū, kuri pēta šo aspektu. Tās ir: 1) statiskā; 2) subjektīvā; 3) institucionālā (Stojanovich, 2010).

Pie statiskās pieejas N. Stojanovičs pieskaita autorus, kuri mēģina ar iedzīvotāju etniskā sastāva palīdzību noteikt, vai valsts pieder pie mononacionālo vai multinacionālo valstu kategorijas. Saskaņā ar šādu pieeju, uzskata N. Stojanovičs, mūsdienu Vācija nav mononacionāla valsts lielā turku skaita dēļ vai arī – jāsecina – turki ir šīs sistēmas izslēgtais elements.

Subjektīvā pieeja nozīmē, ka svarīgu lomu spēlē ne tik daudz statistikas dati, cik valsts idejas un identitāšu nozīmīgums un izplatība valsts iekšienē. Stojanovičs min „multiplo” jeb „plurālo nacionālo identitāti” (*multiple jeb plural national identity*). Faktiski autors pārmet citiem autoriem to, ka viņi izmanto sabiedriskās domas aptaujas un pamato savas tēzes, balstoties uz šāda veida informācijas avotiem (piemēram, kritika par V. Kimlika pētījumiem). Šādu pētījumu uzmanības centrā ir subnacionālie aspekti, izjūtas un viedokļi par valsti un nāciju. Kā šādas pieejas mīnusus N. Stojanovičs saskata Dž. Breili (*Breully*) kritikā par U. Konnora (*Connor*) darbu: „Es fundamentāli nepiekrītu vairākiem Konnora uzskatu aspektiem, piemēram, uzskatu par nepraktisku pieeju skatīt nāciju cilvēku jūtu prizmā, jo es pats nezinu, ko patiešām jūtu.” (Stojanovich, 2010). Tāpat viņš uzsver tādu cilvēku grupu nozīmi kā valsts pilsoņi, kas ir pārcēlušies no citas valsts. Parasti šādas detaļas uzskata par mazsvarīgām, tomēr tās var spēcīgi ietekmēt pētījuma rezultātus un to interpretāciju.

Institucionālā pieeja, pēc Stojanoviča, paredz trīs iespējamus institucionālos risinājumus: 1) federālā asimetrija, kur nacionālajām minoritātēm ir dotas tiesības; 2) notiek nacionālo minoritāšu atzīšana; 3) speciāli noteikumi *selektīvā* likumdošanā.

Autori A. Vimmers (*Wimmer*) un J. Feinšteins (*Feinstein*) rakstā par nacionālo valstu (*nation-state*) veidošanos visā pasaulē no 1816. gada līdz 2001. gadam, nonāk pie secinājuma, ka galvenokārt nacionālo valstu rašanos ietekmē procesi reģionā. Viņi noliedz Gelnera, Tili (*Tilly*) un Andersona klasiskās teorijas, kas neapskata globālos spēkus un procesus (Wimmer & Feinstein, 2010). Autoru pieeja, kuru viņi nosauc par vēsturiski institucionālo, paredz, ka nacionālisti rada nacionālās valstis tur, kur nācijas tika vai netika izveidotas (Wimmer & Feinstein, 2010, 768).

Par nacionālismu kā ideoloģiju raksta M. Billigs. Viņš uzskata, ka vieglāk „nacionālismu” atpazīt pie citiem nekā pie sevis. Viņš atgriežas pie diskusijas par nacionālisma nozīmi. Billiga

definīciju var saprast tā: nacionālisms ir citu pārliecība, bet tajā pat laikā savas pārliecības ir pieņemts saukt par „patriotismu”, „lojalitāti”, „sociālo identitāti” (Биллиг, 2005, 63). Nacionālisma jēdziena atšķirības tiek nivelētas līdz diviem saistītiem jēdzieniem:

- 1) nacionālisms kā attieksme, ko nācijas locekļi izjūt pret savu nacionālo identitāti un attiecībā pret citiem nācijas biedriem;
- 2) darbības, kuras nācijas biedri veic, lai pašnoteiktos/nostiprinātos (Nielsen 1998/1999, 9).

Tālāk apskatīsim mēģinājumus vērtēt „slikto” un „labo” nacionālismu un apgalvojumus par šāda iedalījuma neadekvātumu, ar to saprotot reģioniem raksturīgo „tipisko nacionālismu”.

Vai Eiropā pastāv Rietumu un Austrumu nacionālisms? Deuniversalizācija un reģionalizācija.

Ir pieņemts uzskatīt, ka viens no pirmajiem autoriem, kurš nacionālisma izpētē ieviesa konkrētu ģeogrāfisko dalījumu Rietumos un Austrumos, bija čehu pētnieks H.Kons (*Kohn*). Viņš savā 1944. gada darbā attīstīja F. Meinekes (*Meinecke*) uzskatus, kas bija publicēti 1908. (1970) gadā. F.Meineke saskatīja kultūras un politiskās nācijas (Meinecke, 1908/1970). Kona darbā tā vietā tika piedāvāts cits dalījums - „pilsoniskais” (politiskais tips) un „etniskais” (kultūras tips). Kons, saredzot robežas starp Centrāleiropas Austrumiem un Rietumiem pa Reinus upi, paziņoja, ka Rietumu valstīm ir raksturīgs pilsoniskais nacionālisms, bet Austrumu valstīm – etniskais. Savus uzskatus viņš pamatoja ar to, ka Rietumu valstu veidošanās notikusi vai sakritusi ar nācijas veidošanās procesu (Kohn, 1944).

Alternatīvs nacionālās identitātes saturs minēts S. Šulmana (*Shulman*) rakstā. Kopumā viņa sistēma ietver 10 elementus:

4. tabula.

Nacionālās identitātes saturs (Shulman, 2003, 559)

Pilsoniskais	teritorija pilsonība (<i>citizenship</i>) griba un piekrišana (<i>will and consent</i>) politiskā ideoloģija politiskās institūcijas un tiesības
Kultūra	relīģija valoda tradīcijas
Etniskais	ģenealoģija (<i>ancestry</i>) rase

Kā vienu no šo pieeju atšķirības pamatfaktoriem Šulmans izdala autsaidera/svešinieka spēju ietiet šajā „ietverošajā” identitātē. Jautājumā par kultūras politiku un imigrācijas politiku Šulmans piedāvā šādas galvenās noteicošās atšķirības:

5. tabula.

Nacionālā identitāte un kultūras, migrācijas politika (Shulman, 2003, 561)

<i>Nacionālās identitātes saturs</i>	<i>Kultūras politika</i>	<i>Imigrācijas politika</i>
Pilsoniskais	Aktivizēt neetniskās kultūras vai aktivizēt minoritāšu etniskās kultūras	Atklāta imigrācija Pieeja visiem imigrantiem
Kultūras	Dominējošās grupas etniskās kultūras aktivizēšana, asimilācijas veicināšana	Imigrācija ar nosacījumiem Kultūras ziņā „līdzīgu” imigrantu priekšrocības
Etniskais	Dominējošās grupas etniskās kultūras aktivizēšana Netiek veicināta asimilācija	Ierobežota imigrācija Kultūras ziņā „līdzīgu” imigrantu priekšrocības

Kaut gan šis iedalījums ir guvis plašu izplatību, atrodami arī tā kritiķi. Piemēram, R. Brubakera (*Brubaker*), G. Šopflina (*Schopflin*) un O. Ševeles (*Shevel*) darbos tiek norādīts uz to, ka pasaule ir mainījies, tāpat arī vadošās pieejas pasaules izpratnei, kas šo iedalījumu apgāza „ar kājām gaisā” (Brubaker, 1996; Schopflin, 2000; Shevel, 2010). Rietumus ir sākuši pozicionēt kā „etnisko” pieeju, bet Austrumus – kā „pilsonisko” pieeju. O. Ševele to skaidro ar likumiem, kuri organizē diasporas vairākās valstīs (Shevel, 2010).

Padomju Savienības un komunistiskā bloka sabrukums, kā arī jaunu valstu veidošanās pie-saistīja uzmanību trūkumiem teorijās, kas tika uzskatītas par universālām. Piemēram, saskaņā ar klasiskajām pieejām, nāciju veidošanās un nacionālie procesi jaunajās valstīs vāji padodas definēšanai (Pershai, 2010). Viens no autoriem, kurš met izaicinājumu „statiskajam” modelim (pilsoniskie Rietumi, etniskie Austrumi vai otrādi), ir T. Kuzio (*Kuzio*). Tieši viņš savā pētījumā, kas ir publicēts 2010. gadā, paziņoja, ka līdz ar postkomunistisko valstu, tai skaitā trīs Baltijas valstu, iestāšanos ES un NATO, Rietumu un Austrumu nacionālisma nošķirums ir zaudējis aktualitāti. Turklāt T. Kuzio argumentē, ka līdzīgs statiskais iedalījums nekad nav pastāvējis, nosakot pasaules pusi un piedēvējot tai kādu raksturīgu nacionālismu. T. Kuzio turpina, ka līdz ar dažādiem attīstības ceļiem Rietumu un Austrumu nacionālisms var sevī ietvert kopīgus elementus, kas agrāk tika izmantoti kā „pilsoniskā” un „etniskā” identifikatori (Kuzio, 2010a).

Kona „statiskā (*static*) modeļa” vietā Kuzio piedāvā „konverģento – dinamisko modeli”. Viņš analizē šādus aspektus – balsošana, dzimums un imigrācija. Kuzio norāda uz „pilsoniskā nacionālisma” nomaiņu pēc Otrā pasaules kara ar skanīgu „patriotismu”, kas neatceļ mūžīgo „nacionālā civilisma” un „liberālā universālisma” strīdu. Turklāt viņš piebilst, ka abi nacionālisma tipi var būt kā tolerantanti, tā arī netoleranti.

Tālāk rakstā tiks apskatīti daži izaicinājumi, ko valsts un nacionālās identitātes pētnieki saskata procesos, kas norisinās postkomunistiskajā Austrum- un Centrāleiropas reģionā.

Postkomunistiskās valstis un to izaicinājumi

Politisko zinātņu profesors F. Reders (*Roeder*) 2004. gadā rakstīja, ka tikai sešas postkomunistiskās valstis var saukt par „vecām valstīm”, proti, Poliju, Ungāriju, Albāniju, Rumāniju, Bulgāriju un Mongoliju (autoru domas attiecībā uz Mongolijas pieskaitīšanu pie postkomunistiskajām valstīm dalās). Par vecām viņš sauc valstis, kas ir pastāvējušas kopš Pirmā pasaules kara. Sešas valstis – Čehiju, Igauniju, Latviju, Lietuvu, Krieviju un Dienvidslāviju — viņš pieskaita pie atjaunotām valstīm (autors piezīmē, ka Dienvidslāvija „tagad pazīstama kā Serbija un Montenegro”). Šīs valstis par atjaunotām viņš uzskata tāpēc, ka tās ir pastāvējušas starpkaru periodā un bija multinacionālu veidojumu kodols. Pārējos 16 postkomunistiskos režīmus viņš sauc par jaunajām valstīm (Roeder, 2004, 203).

Savdabīga jubileju svinēšana, kurās tiek atzīmēts komunistiskās sistēmas krahs, kļūst par iemeslu konferenču rīkošanai un pētnieku apvienošanai postkomunistiskā etapa kopsavilkumu rezumēšanai. Šādos pētījumos ievērojama loma tiek ierādīta arī „valsts” veidošanai šajās valstīs. Parādās jaunas definīcijas, kuras autori pārceļ arī uz nacionālisma teoriju kopumā. Tā, piemēram, Jēlas universitātes profesors I. Banaks (*Banac*) norāda, ka mēs ienākam nacionālisma beigu fāzē. Pie šāda secinājuma viņš nonāk un šādu jautājumu izskata, vadoties no nesenajiem konfliktiem Abhāzijā un Dienvidosetijā. Kaut arī nacionālās kustības Balkānos un to līderi vienmēr pievērsušies „Rietumu tendencēm”, konfliktus un etniskās tīrīšanas nekādi nevar pieskaitīt pie „Rietumu modeļa”. Viņš secina, ka vienlaicīgi arī Francijā un Nīderlandē, kā arī Itālijā notiek „nacionālistiskie incidenti”, lai gan šīs valstis ir pieskaitāmas pie Rietumu modeļa. Autors raksta, ka šajās valstīs notiek etniskie konflikti, piemēram, nemieri Parīzē, kuros galvenokārt

bija iesaistīti imigranti. Savukārt Nīderlandē - mošejas dedzināšanā un Itālijā – romu vajāšanā (Banac, 2009, 477) I. Banaks nesaskata reliģiskos motīvus. Pastāvošo koncepciju revīzija ir viena no galvenajām postkomunistiskās telpas pētījumu iezīmēm.

Pastāv vienots uzskats par to, ka pirmajā postkomunisma dekādē jauno valstu uzmanības centrā bija pilsonības institūta transformācijas, valsts valodas un citu valsts veidošanas instrumentu pielietojums. Protams, ne visas valstis izvēlējās vienādus scenārijus. Kā raksta Č. Kings (*King*) recenzijā par vairākiem darbiem par nācijas veidošanu (*nation building*) postkomunistiskajās valstīs, zinātniekiem par galveno pētnieciskās intereses jautājumu ir kļuvusi integrācija, bet metodoloģiski - dominējošo teoriju izmantošana pētījumos Austrumeiropā. Rezumējot pirmo desmitgadi, viņš secina, ka šis reģions ir kļuvis par labvēlīgu augsni jauniem pētījumiem (King, 2000, 145).

Starp labāk izpētītajām valstīm ir Centrāleiropas (jeb Viduseiropas – vāc. *Mitteleuropa*) valstis, pie kurām pieskaita postkomunistiskās jaunās ES un NATO dalībvalstis. Retāk nekā salīdzinošajā analizē parādījās Albānija, Rumānija, Bulgārija, secina Kings. Tāpat arī Kaukāza reģiona valstis. Viens no pētījumu galvenajiem priekšmetiem ir Krievijas Federācija, tai seko Ukraina un Baltkrievija, kurās biežāk pēta demokratizācijas un autoritāro režīmu jomu. Par nāciju un nacionālismu Baltijas valstīs raksta vai nu kopumā (*Baltics*), vai arī kopā skata Latviju un Igauniju.

„Melnais caurums”: līdz galam nepabeigtās „Communist studies”

Paaugstināta pētnieku interese ir par tā saucamo atskaites punktu – valsts un nācijas veidošanas politiku tādās komunistiskā bloka valstīs kā PSRS, Dienvidslāvija, Čehoslovākija. Daudzējādā ziņā tas, ka šīs valstis nav līdz galam izpētītas, tiek skaidrots ar šo valstu nepieejamību pētījumiem komunistiskajā periodā. Č. Kings uzskata, ka vairākums disertāciju par, piemēram, Padomju Savienības tēmu, tika uzrakstīts, neapmeklējot pētāmo valsti (King, 2010).

Kā atzīmē G. Gošuļaks, postpadomju sabiedrības izpēte vispār nav iedomājama bez padomju sabiedrības analīzes (Goshulak, 2003, 492). Ir sastopamas daudzas „padomju nacionālisma” (*soviet nationalism*)⁵ definīcijas. Tā, piemēram, par atskaites punktu pārbūvei bijušajās PSRS valstīs bija etnonacionālais federālisms un personīgā tautība, kā to definē R. Brubakers. Kā uzskata V. Tiškovs, PSRS unikalitāte - valsts, par kuras pamatu deklarēts etniskais princips. PSRA politikas ideoloģiskā bāze bija marksisma-ļeņinisma teorija par nacionālo jautājumu, nevis „padomju etnosa teorijas” akadēmiska modifikācija. Lūk, kādus postulātus V. Tiškovs saskata šajā teorijā:

„pasaules iedzīvotāji sastāv no objektīvi pastāvošiem bāzes sociālajiem grupējumiem (arhetipiem), kas radušies etnoģenēzes periodā etnisko kopību (etnosu) formā, kuru augstākais tips ir nācijas;

nācijām piemīt obligāto raksturojumu kopums, starp tiem ir sava teritorija, ekonomisko sakaru kopība, vienota valoda un atšķirīga sociāli psiholoģiskā mentalitāte (nacionālais raksturs);

nāciju pastāvēšanas un attīstības nosacījums ir savs valstiskums, kura teritorijā šīs grupas biedri tiek pasludināti par „pamatnāciju”, bet pārējie pilsoņi – par „valsts iedzīvotājiem, kuri neveido pamatnāciju.” (Тишков, 1993, 265–277).

V. Tiškovs uzskata, ka viens no PSRS sabrukuma iemesliem ir valstī realizētā pretrunīgā politika. No vienas puses, oficiālajā ideoloģijā tika deklarēts etniskais nacionālisms, bet, no otras – visi sabiedrības un valsts institūti tika pastiprināti kontrolēti, individuālā brīvība tika ierobežota.

G. Gošuļaks uzskata, ka daudzējādā ziņā par bāzes izaicinājumu pētniekiem pēc komunistiskā bloka sabrukšanas kļuva Padomju Savienībā notiekošie nacionālie procesi. Autors uzskata, ka

PSRS ir tas gadījums, kur nācijas veidošanu nevar apskatīt atsevišķi no valsts veidošanas (*state building*) (Goshulak, 2003, 492). Viņš atbalsta domu, ka postpadomju pētījumi izvirza nacionālisma „Rietumu teoriju” (*Western theories*) derīguma/pielietojamības jautājumu.

„Rietumu nācijas un nacionālisma teoriju” atbilstība un heirstiskais no-derīgums

Kanādas pētnieks D. Mārpls (*D. Marples*) baltkrievus nosaucis par „denacionalizētu” nāciju (Marples, 1999). 1990-to gadu vidū S. Burants (*S. Burant*) baltkrievus definēja kā vāju nāciju (Burant, 1995). 2007. gadā zviedru ekonomists un transformācijas procesu pētnieks A. Oslunds (*A. Aslund*) Baltkrievijas PSR nosauca par pašu padomiskāko Padomju Savienības republiku (Aslund, 2002, 64). Šādi apzīmējumi, kas norāda uz vājumu, atpalcību vai kaut ko nenobriedušu, ļauj baltkrievu nāciju definēt kā defektīvu (Antsipenka, 2008).

Vienlaicīgi tādu baltkrievu izcelsmes autoru kā E. Gapova (*E. Gapova*), A. Peršai (*A. Pershai*), N. Leščenko (*N. Leshchenko*) un N. Bekusa (*N. Bekus*) publikācijās, kas atrodamas starpdisciplināros recenzējamās žurnālos (piemēram, *Europe-Asia Studies*, *Nationality Papers*, *Communist and Post-Communist Studies* un *East European Politics and Societies*), uzmanības centrā ir ne tik daudz neizveidojusies/atpalikusi nācija, bet gan tas, kā klasiskus teorētiskus uzskatus par nāciju piemērot šādai postpadomju Austrumeiropas valstij (Gapova, 2002; Pershai, 2010; Leshchenko, 2004; 2008; Bekus, 2010; 2010a). Citiem vārdiem sakot, uzsvars tiek likts uz klasisko nāciju teoriju trūkumiem, proti, uz attiecīgās teorijas heirstisko potenciālu. I. Bobkovs (*I. Bobkov*) to sauc par „tranzitoloģijas” jautājumu⁶.

G. Gošūlaks kritizē E. Gelneru, pierādot, ka padomju projektu tāpat var pieskaitīt pie augstās kultūras, par ko E. Gelners savā grāmatā, kura nāca klajā komunistiskās telpas lūzuma momentā, nerakstīja. R. Brubakers domā, ka nacionālā identitāte PSRS bija „institucionalizēta”, un nosauc postpadomju valstis par „tādām, kuras nacionalizējas”. R. Brubakers domā, ka tas ir raksturīgs ne tikai bijušajām PSRS valstīm, bet arī postkomunistiskajai Eirāzijai (Brubaker, 1999, 79).

G. Gošūlaks uzskata, ka šādi R. Brubakera priekšstati iedvesa jaunu spēku nacionālisma iedalījuma idejā, klasificējot to rietumnieciski pilsoniskajā un austrumnieciskajā. R. Brubakera darbus citē daudzos rakstos par postkomunistisko telpu, bet šajā rakstā tiks apskatīti tikai daži aspekti (Brubaker, 1994; 1996; 1998).

Vēl 1994. gadā R. Brubakers iezīmēja postkomunistisko valstu attīstības galvenos vektorus. Šo valstu attīstība nākamajos gados apstiprināja autora iezīmētās tendences. Piemēram, R. Brubakers uzsvēra vietējo titulnāciju nepārstāvošo elitu lomu un viņu tieksmi attīstīt identitāti, kura atšķiras no „pilsoniskās iekļaušanās”, kas savukārt ietekmēja „ārējās” (*external*) nācijas veidošanos sasaistē ar krievu nācijas pārstāvjiem ārpus Krievijas Federācijas. Viņš arī novēroja atšķirības nacionalizācijas procesā, un tā ir viena no pamatkonceptijām, kuru kritizē vai aizgūst no tā saucamās Brubakera teorijas. R. Brubakers atzīst, ka pareizais vektors ir tāda nacionālisma politika, kas ved uz pilsonisko identitāti (Brubaker, 1994). Lai gan G. Gošūlaks un T. Kuzio kritizē R. Brubakera teoriju par valstu „nacionalizāciju”, T. Kuzio aizgūst dažus šī autora jēdzienus (Kuzio, 2001). Savā 2001. gada klasifikācijā T. Kuzio, piemēram, Baltkrieviju definē kā piederīgu pie etniskām valstīm, kurās par dominējošo kļūst nacionālais valstiskums (*nationalizing ethnic states*), un paskaidro, ka pie šī tipa pieder valstis, kuras noliedz gan pilsoniskās, gan polietniskās (*polyethnic*) tiesības (Kuzio, 2001, 149).

V. Bunce (*Bunce*), daudzu tranzitoloģijas grāmatu autore, savā 2003. gada rakstā norāda, ka viens no iemesliem teoriju pārdomāšanai vai citas jēgas piešķiršanai jau izmantotiem jēdzieniem ir masu loma lūzuma momentā. Saskaņā ar autores teikto, ja Polijā un „čehu zemēs” (*lands*)

pirmajā etapā protesti bija vērsti pret režīmu, tad, piemēram, Baltijas un Slovēnijas protestus viņa definē kā nacionāli liberālus. Tas ir, režīms bija sekundārs, bet primārs bija nacionālais elements (Bunce).

Sadarbībā ar Š. Volčiku (*Wolchik*) V. Bunce apskata mobilizāciju postkomunistiskajās valstīs. Autore redz „vairākus viļņus”. Ar otro vilni (no 1995. līdz 2003. gadam) viņas saprot notiekošo Bulgārijā, Rumānijā, Slovākijā, Gruzijā, Horvātijā un Ukrainā. Autore uzskata, ka ne vienmēr masu mobilizācija ved uz demokratizāciju. Tā autore min 1996., 1997. gada notikumus Bulgārijā un 2004. gada notikumus Ukrainā kā tādus, kas noveda pie autoritārā režīma nodibināšanas (Brunce & McFaul & Stonner-Weiss, 2010, 38). Par īpašu postkomunistiskā nacionālisma īpatnību viņas uzskata militāristu neiejaukšanos⁷ (šī tēze ir no agrīnā raksta). Tas atšķir Latīņamerikas un Dienvidēiropas valstu reģionus. Autore norāda uz dažādu postkomunistiskā reģiona opozīciju saistību (piemēram, Tautas frontu mijdarbība), to labo komunikāciju un savstarpējo rīcības koordināciju.

Sākotnējos pārejas procesus postkomunistiskajās valstīs Bunce dala divās grupās (Brunce, 2003, 179). Pirmajā grupā viņa iekļauj Baltijas valstis, Slovēniju, Ukrainu, Krieviju un Moldovu, bet otrajā – Armēniju, Horvātiju, Slovākiju, Gruziju, Kosovu, kā arī Serbiju. Šādu iedalījumu viņa saista ar nacionālistiskās mobilizācijas sākuma laiku valstī.

Jēlas universitātes profesors, vēsturnieks T. Šneiders (*Snyder*), kurš šo divdesmit gadu laikā ir laidis klajā vairākas grāmatas par jaunajām valstīm un šo valstu pirmsākumiem, akcentē, ka valstis, kuras ir iestājušās ES, jau tiešā nozīmē vairs nevar uztvert kā suverēnas (Snyder, 1997, 2003, 2005, 2010). Viņš atzīmē, ka suverenitātes daļu tās ir deleģējušas Eiropas Savienībai, bet tas ir pretrunā ar tēzi, ka 20. gadsimta 80. gadus var saukt par „impēriju galu” (Snyder, 2009). Viņš domā, ka šīs impērijas kļūva citādas. Tāpat arī iestāšanos NATO (grāmatā, kas publicēta 1999. gadā) viņš nosauca par Polijas suverenitātes zaudējumu jeb nacionālās vēstures galu (Snyder, 2003).

Jau iepriekš citētais T. Kuzio paziņoja, ka visas Eiropas postkomunistiskās valstis, izņemot divas, ir pilsoniskas. Atsevišķi viņš izdalīja tikai Dienvidslāviju (pētījums tika publicēts 2001. gadā) ar Miloševiću un Baltkrieviju ar Lukašenko priekšgalā. Šīs valstis viņš nosauc par etniskām valstīm, kuras nacionalizējas (Brubakera idejas izmantošana). Kuzio postkomunistiskās valstis klasificē šādi:

5. tabula.

Postkomunistisko valstu klasifikācija (Kuzio, 2001)

I. Pilsoniskās valstis (*civic states*):

1. Monoetniskās (*Mono-ethnic*). Šo valstu demokrātiskās sistēmas vai nu ir konsolidējušās, vai nu demokrātiskā pāreja tajās ir izgāzusies.
2. Plurālistiski–liberālās (*Plural-liberal*). Konsolidētās demokrātijas un nekonsolidētās demokrātijas, kas garantē polietniskās tiesības (Krieviju un Ukrainu Kuzio izdala vēl arī kā valstis, kuras ir piešķirušas autonomiju).
3. Plurālistiski – neliberālās (*Plural non-liberal*). Polietniskās tiesības šajās nekonsolidētajās demokrātijās netiek piešķirtas.
4. Etniskās demokrātijas (*Ethnic democracies*). Konsolidētās demokrātijas, kuras atrodas uz pilsonisko tiesību nodrošināšanas ceļa, tomēr tās nenodrošina polietniskās tiesības.

II. Nacionalizējošās etniskās valstis (*nationalizing ethnic states*). Tās ir valstis, kuras noliedz kā pilsoniskās, tā arī polietniskās tiesības - bijusī Dienvidslāvija un Krievija, kā arī valsts, kura veido nacionālo valsti – Baltkrievija.

Tālāk Kuzio piedāvā tabulu, kurā saskaņā ar šo iedalījumu parādītas Eiropas un Ziemeļamerikas valstis. No šīs tabulas izriet, ka valsts veidošanā svarīgākā ir monoetniskā pieeja.

6. tabula.

Valstu tipoloģija (Kuzio, 2001)

<i>Monoetniskās</i>	<i>Plurālistiski – liberālās</i>	<i>Plurālistiski – neliberālās</i>	<i>Etniskās demokrātijas</i>	<i>Nacionalizējošās etniskās valstis (Nationalising ethnic states)</i>
Polija	Lietuva	Grieķija	Latvija	Baltkrievija
Slovēnija	Ukraina	Rumānija	Igaunija	Dienvidslāvija
Čehijas Republika	Bulgārija	Slovākija		
Ungārija	Maķedonija	ASV		
Albānija	Moldova	Francija		
Portugāle	Krievijas Federācija	Horvātija		
Norvēģija	Lielbritānija	Vācija		
Zviedrija	Spānija			
Somija	Beļģija			
Dānija	Kanāda			
Itālija	Šveice			
Īrija				
Holande				
Austrija				
Kipra				
Islande				

Zīmīgi, ka Igaunija un Latvija iedalītas etnisko demokrātijū grupā, bet Lietuva – plurālistiski – liberālo demokrātijū grupā. Baltijas valstis akceptē daudzi pētnieki, vienmēr minot to iestāšanos ES un NATO. Postpadomju valstu vidū tās sauc par pirmajām, kuras ir „atgriezušās Eiropā”, tomēr šī atgriešanās nav notikusi līdz galam (te ir domāta nepilsoņu problēma Igaunijā un Latvijā). Zīmīgi, ka daudzi pētnieki, apskatot Baltijas reģionu, lielāku uzmanību veltī tieši Igaunijai un Latvijai. Tā, piemēram, tiek runāts, ka atgriešanās Eiropā šīm valstīm bija saistīta ar nacionālo likumu sakārtošanu, tai skaitā to likumu, kas skar sabiedrības izslēgto daļu, un pielīdzināšanos „Eiropas normām” (Csergo, 2008, 101). Tomēr jāsaprot, ka tas minēts arī visa reģiona apskatos, jo nav raksturīgs tikai Baltijas valstīm vien, bet arī citām valstīm, kurās bija pamanīta duāla (divējāda) mītnes valstu (*home states*) un titulnāciju elītu loma attiecībās ar minoritātēm.

Jāatgādina, ka vēl pirms LR iestāšanās Eiropas Savienībā politologs N. Muižnieks, kurš tad vēl ieņēma Cilvēktiesību un etnisko pētījumu centra direktora amatu, rakstīja, ka etniskā politika Latvijā bija trīsvirzienu process: „Latvieši uzsver, ka kultūras „atdzimšana” ir politikas pamats, krievvalodīgiem bijušas grūtības adaptēties jaunam minoritāšu statusam, savukārt ne-krievu minoritātes jūtas saņēmušas kultūras plurālismu, ko baudīja 1920-ajos gados. Vēl nav skaidrs tas, vai šis ir mēģinājums atrast risinājumu, lai veidotu jaunu sintēzi” (Muižnieks, 1997, 394).

Kā vēl kādu raksturīgu Baltijas reģiona īpatnību min divdesmit gadu laikā (galvenokārt domāta pārejas sākuma fāze) nacionālisma raisītu konfliktu neesamību (Raun, 2009). Savā nesenaajā pētījumā par Igaunijas identitāšu transformāciju T. Rauns (*Raun*) raksta, ka pēdējo 20 gadu

laikā Igaunijai svarīgāka bijusi reģionālā identitāte. Kas attiecas uz iekšpolitiku, tad, kā secina šis igauņu pētnieks, jaunās situācijas apjēgšanas procesi Igaunijas pamatiedzīvotājiem un krieviem nebija sinhroni. Tā, piemēram, igauņu valodas zināšanas nenozīmēja neigauņu izcelsmes valsts iedzīvotāju pievēršanos Igaunijas mediju lietojumam, veicinot integrāciju. Kā savdabīgs realizētās politikas pretrunu rādītājs bija notikumi, kas saistīti ar t.s. „Bronzas kareivi”.

Lietuvu, kā jau teikts iepriekš, pētnieki bieži aplūko atsevišķi. Vēl vairāk, bieži Lietuva tiek minēta kā nacionālā jautājuma „veiksmīga risinājuma paraugs”. Tā, piemēram, Kvīnsas universitātes (*Queen's University*) profesore Z. Cergo (Csergo) salīdzina Lietuvas, Horvātijas un Serbijas sākotnējās pozīcijas. Viņa uzsver, ka Lietuvas nacionālā vairākuma un poļu mazākuma līderiem izdevās atrast vienprātīgu risinājumu, pārvarot „saspīlējumu, kas saistīts ar tēvzemi, kuru par tādu uzskatīja abas puses”(Csergo, 2008, 108).

Nacionālisma „divkosība”

Jautājumam par postkomunistisko valstu nacionālisma dabu pievēršas dažādi autori. T. Kuzio uzskata, ka notikumi Balkānos un Kaukāzā pēc PSRS sabrukuma piespieda paskatīties uz nacionālismu kā uz draudiem demokrātijai. Kaut gan citā rakstā viņš saka, ka fašisms un pārējie „-ismi” arī agrāk tika būvēti uz nacionālisma pamata. Kuzio atzīmē, ka daudzi autori agrāk ir ignorējuši nacionālismu kā mobilizējošu faktoru. Tomēr PSRS sabrukšanas vēsture šo situāciju mainīja.

V. Bunce atzīst, ka nacionālā ideja ir spēlējusi kā pozitīvu, tā arī negatīvu lomu režīmos un ekonomiskajā kārtībā Eirāzijas postkomunistiskajās valstīs. Z. Cergo tāpat par acīmredzamu uzskata ne tikai augsto nacionālisma nozīmi pēc komunistiskās sistēmas kraha, bet arī to, ka nacionālisms ir kļuvis par galveno darbojošos ideoloģiju (Csergo, 2008).

Nācija „spēlē” – šo specifiku atzīmē V. Bunce, rakstot, ka nacionālais jautājums ir ieņēmis centrālo vietu postkomunistiskajos procesos. Un tas, pēc autores domām, ir pārsteidzoši un negaidīti (Brunce, 2005, 411).

Te svarīgi uzsvērt to lomu, ko pētnieki ierāda pasaules asociācijai un tieši Eiropas institūcijām (ES, EDSO u.c.), kas zināmā mērā nodarbojas ar nacionālismu „iegrožošanu”. Kopumā, atzīst A. Mungiu – Pippadi (*Mungiu-Pippadi*), Centrāleiropas valstu vidū tikai Serbijā un Melnkalnē atgriešanās idejai Eiropā nebija masu atbalsta. Autors to saista ar Rietumu lomu Dienvidslāvijas konflikta laikā (Mungiu – Pipaddi, 2010). Pēc viņas domām, veiksmīgākie etnisko problēmu risinājumi tika sasniegti Rumānijā, Bulgārijā un Slovākijā, kaut ar minoritātēm šajās valstīs pārejas perioda sākumā bija lielas problēmas un konflikti. Notikušo „evolūciju” Mungiu – Pippadi tomēr vērtē ļoti augstu. Vēl vairāk, minoritāšu pārstāvji 2005. gadā jau bija Rumānijas un Bulgārijas (parakstījušas līgumus par iestāšanos ES), kā arī Slovākijas (bija ES dalībvalsts vairāk nekā gadu) valdībās (Mungiu – Pipaddi, 2010, 69).

„Nacionālismiem”, kurus min pētnieki, ir dažāds raksturs un tiem ir dažādas definīcijas. Tā, piemēram, N. Leščenko Baltkrievijas nacionālismu Lukašenko laikā sauc par „padomju nacionālismu”(Leshchenko, 2004). Tāpat nav viennozīmīgu secinājumu par reliģijas lomu postkomunistiskajās valstīs. Piemēram, katolicismam bija liela nozīme mūsdienu Polijas tapšanā, bet tai pat laikā pareizticīgo konfesijai šādas lomas nebija, uzskata I. Prizels (Prizel, 1998). Savukārt T. Kuzio raksta, ka „Krievijas paraizticīgo baznīca ir tradicionāli ksenofobiska, anti-rietumnieciska, antisemītiska un bijusi sabiedrotais Krievijas varenās imperiālās varas (*great-power-imperial*) nacionālismam un valsts autokrātiskajam režīmam.” (Kuzio, 2010b, 287). T. Kuzio postkomunistiskajās valstīs saskata šādus nacionālisma tipus: etniskais, pilsoniskais, padomju un impērijas varas. „Cita” izpētes plāknē radītie M. Hroha darbi ir interesanti ar viņa īpašo interesi par „nacionālisma atpalcējiem” kā viņš sauc mazas nācijas, kuru apzināšanās/tapšana ir notikusi ar ievērojamu atpalcēību no citām nācijām.

„Neparedzamā” pagātne un iepriekš noteiktā nākotne

Daudzi šajā rakstā citētie autori un tie, kuri padziļināti nodarbojas ar šo reģionu, ir vēsturnieki. Īpašo vēstures un piemiņas (nacionālās vēstures) lomu var izdalīt atsevišķā postkomunistiskās telpas pētījumu virzienā. Vēstures zināšanas un to izmantošana jebkura režīma propagandā jau sen sastopama politiskajā komunikācijā. Tomēr ir autori, kuriem ir „pastiprināta” attieksme pret vēsturi tieši Austrum- un Centrāleiropas reģionā.

Kā raksta Č. Kings, uz daudziem politiskajiem un sociālajiem momentiem sabiedrības pētnieki skatās tādā rakursā, kas jānosauc par „klioofiliju” (vēstures mīlestība) (King, 2010, 180). „Klio-filija” mēdz sarežģītas vēstures tēmas vienkāršot. Tādas manipulācijas vienkāršo arī saskarsmi ar masām. Vēsturi raksta un pārraksta uzvarētāji. Č.Kings uzskata, ka nacionālisms tāpat operē „history-friendly world” – pasaulē, kas ir labvēlīgi noskaņota pret vēsturi, jo no vēstures tiek „paņemti” un „salikti” vajadzīgie elementi. Č. Kings piebilst, ka Austrumeiropas un Eirāzijas valstīm saskarsme ar vēsturi ir vairāk nekā tikai intelektuāļu – profesionāļu nodarbošanās. To viņš nosauc par raksturīgu vēstures izmantošanu politiskajās spēlēs.

Daži autori uzmanību pievērš iedomai par „neeksistējošu ienaidnieku”, t.i., arī situācijai, kurā sabiedrība atradās pirms postkomunistiskajiem laikiem. Tā, piemēram, M. Velikonja raksta: „Nostaļģija pēc sociālisma ļoti atklāti runā par to, lai netiktu atņemts tas vienīgais laiks, kad bijām svarīgi.” (Velikonja, 2008).

Postsociālistiskā nostalgia, pēc autora domām, var tikt definēta trejādi:

- 1) kā nespēja, neiespējamība adaptēt pagātnei – tā ir pagātnes kritika bez plāna nākotnei;
- 2) kā identitātes krīzes rezultāts tiek piedāvāta „cita pasaule” (*another world*), alternatīva;
- 3) savas vēstures un sabiedrības vēstures pretstatījums jaunajai kārtībai (Velikonja, 2008, 574).

Nacionālisms kā līdzeklis demokrātijai un līdzeklis „pret” demokrātiju

Problemātiska zona ar pieaugošu neatbildētu jautājumu skaitu ir nacionālās tēmas un politisko režīmu ideoloģiskās krustceles. Te klasiskie priekšstati tāpat saduras ar to, ka tie pilnīgi vai daļēji vairs neatbilst notiekošajam.

Aicinājums atteikties no nacionālisma klasiskajām teorijām vai piedāvāt šo teoriju precizēšanu ir ieguvis savu turpinājumu. Tā, piemēram, autori sāka nodarboties ar autokrātu uzvedības izpēti tādās postkomunistiskās valstīs kā Horvātija, Rumānija, Serbija un Slovākija. Pēc L. Veja (*Way*) domām, idejas par nacionālās identitātes apdraudējumu un aizsardzību ļāva konsolidēt autoritāros režīmus. Vejs uzskata, ka postkomunistisko valstu pieredze atklāj nacionālās identitātes (nacionālās identitātes tēma) izmantošanu gan autoritārā režīma nodibināšanai, gan tā likvidēšanai. Viņš izvirza divus pamatjautājumus, kurus analizē ar Ukrainai un Baltkrievijai veltītu pētījumu palīdzību:

“1) vai nacionālā identitāte eksistē?

2) vai šī identitāte pieder vairākumam vai varas minoritātei (sabiedrībai vai elitei)?”

(Way, 2010, 131).

Autors secina, ka lielākoties pētnieki koncentrējas uz nacionālās identitātes „saturu”, tomēr fokuss uz attiecību kontekstu starp valdošajiem un nevaldošajiem ļauj plašāk paskatīties uz nacionālismu.

Nacionālisms – ne uz pamatiem, bet pie „ienaidniekiem”

Autori, kuri pēta jaunās tendences vai, precīzāk, jaunatklājumus nacionālismā, saskata arvien jaunus nacionālisma tipus. Viens no šādiem tipiem – attiecību nacionālisms (*relational nationalism*). Degans-Krauze (*Deegan-Krause*), pārņemot Brubakera ideju, skaidro, ka šāda tipa nacionālismi var būt kā pilsoniski iekļaujoši, tā arī izslēdzoši – galvenā atšķirība ir otra tēls, un pavisam var nebūt „opozīcijas” (Deegan-Krause, 2004, 655). Sociālās identitātes un tajā skaitā nacionālās identitātes izvirzīto (nacionālisma) pamatjautājumu „kas mēs esam?” viņš aizstāj ar jautājumu „pret ko mēs esam?”. Viņš pēta ar otru aspektu saistītās pārmaiņas Slovēnijā.

Kritizējot transitoloģisko pieeju un nācījas un nacionālisma klasiskās teorijas, daudzi autori uzskata, ka kopīgā meklējumos dažos darbos tiek „izsvītrotas” svarīgas atšķirības. Tā, piemēram, Moldovas nacionālās valsts veidošanās pētnieks D. Kašs (*Cash*) raksta, ka Moldovai, kura pēdējā simtgadē cietusi divus nacionālās valsts krahus, ir svarīga ne tikai nacionālā identitāte, bet arī kolektīvā identitāte, kurā netiktu meklēts nacionālais vai etniskais, bet kuras kodols būtu lauku apvidi (Cash, 2007).

Vecās – jaunās robežas – robežteorija

Ukrainas, Moldovas un Baltkrievijas pētnieku grupa, apskatot nacionālās valsts veidošanās procesus, piedāvā atsevišķi aplūkot t.s. robežzonas („*border studies*”, „*boundary studies*” un „*frontier studies*”). Autori uzskata, ka „šādā perspektīvā nācīja ir kā praktiska kategorija, kura apraksta komunikācijas uzturēšanas mehānismus sarežģītā heterogēnā sabiedrībā, tā ir arī parādība, kam kognitīvi, nevis tikai mītiski pamati.” (Бреский, 2005, 176).

Šī virziena pārstāvjiem Austrumeiropa ar vairāk nekā 20 valstīm nebūt nav viendabīga. Viņi skata ne tik daudz ģeogrāfiskās, cik kultūras, politiskās un civilizācijas robežas. O. Breskis (*Breski*) raksta, ka skaidra sakara ar mūsdienu Baltkrieviju un to, kas šajā ģeogrāfiskajā teritorijā norisinājās trīs četrus gadsimtus agrāk, nav, bet tas pats ir raksturīgs arī citām valstīm, piemēram, Polijai.

Nobeigums

Šajā rakstā tika apskatītas gan klasiskās teorētiskās pieejas nācijai un nacionālismam, gan jauni teorētiskie novirzieni, kas radušies postkomunistisko valstu pētījumu rezultātā. Vājas vai defektīvas nācījas tiek pretstatītas „spēcīgām” nācijām, kas kā valstis veidojās daudz agrāk nekā 20. gadsimtā.

Centrāl- un Austrumeiropas postkomunistiskās valstis nav homogēnas. Sastopami demokrātiski un defektīvas demokrātijas režīmi, kā arī autoritāri režīmi. Bieži tiek lietots arī termins „savs ceļš”, ar ko tiek saprastas novirzes no iepriekš prognozētā valsts attīstības virziena. Starp citu, tas norāda, ka mazu nāciju veidošanās process ir cieši saistīts gan ar iekšējo, gan ārējo diskursu.

Ārējā ietekme tiek skaidrota ar, piemēram, nedemokrātisku valstu centieniem kaimiņvalstīs ieviest nedemokrātisku režīmu (Ambrosio, 2008, 108). Bieži pie varas esošie līderi lieto tieši „etnisko kārti” (turklāt, gan aizstāvot multikulturālismu, gan atbalstot vienas nācījas veidošanu, kā tas noticis, piemēram, bijušajā Dienvidslāvijā).

Klasisko un jauno teoriju transformāciju un attīstību veicina arī pārmaiņas komunikācijā. Piemēram, sociālie tīkli līdz „dažiem peles klikšķiem” saīsinājuši mobilizācijas laiku. To skaidro vairāki autori, tai skaitā M. Hrohs. Cilvēku fiziskā mobilitāte un iespēja viegli šķērsot robežas transformē arī priekšstatus par nacionālo identitāti.

Šo teorija pārzināšana un viedokļu par nāciju un nacionālismu popularitāte var (un tai vajadzētu) veicināt diskusijas par nacionālo identitāti arī Latvijā. Zināšanām par citu valstu pieredzi būtu jāļauj izvairīties no kļūdām, lai sabiedrībā nepieļautu etnisko spriedzi. Viens no instrumentiem ir valsts politikas dokumentu kvalificēta un profesionāla izstrāde.

Bieži sastopams uzskats, ka *nacionālo kārti* izspēlē ne tik daudz Latvijas interesēs, kā skatoties reģionālā kontekstā. Lai nekļūtu par instrumentu citu rokās, nepieciešams ne tikai iedziļināties savas valsts vēsturē, bet skatīties uz tendencēm reģionālā līmenī, kur var atrast daudz kopīgu iezīmju.

Izmantotā literatūra un avoti

- Ambrosio, T. (2009). *Authoritarian backlash: Russian Resistance to Democratization in the Former Soviet Union*. Farnham, England: Ashgate PubAshgate.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Antsipenka, A. (2008). Repressive Intellectuals and Belarus, *pARTizan*, 7, 4–11.
- Armstrong, J. (1982). *Nations Before Nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Aslund, A. (2002). *Building Capitalism: the Transformation of the Soviet Bloc*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Banac, I. (2009). What Happened in the Balkans (or Rather ex—Yugoslavia)? *East European Politics & Societies*, 23, 461–478.
- Bekus, N. (2010). Nationalism and Socialism: „Phase D” in the Belarusian Nation-building. *Nationalities Papers*, 6, 829 – 846.
- Bekus, N. (2010). *Struggle over identity: The Official and the Alternative „Belarussianness”*. Budapest: CEU Press.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Breuilly, J. (1993). *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press.
- Brubaker, R. (1994). Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia: An Institutional Account. *Theory and Society*, 1(23): 47–78.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Brubaker, R. (1998:). Myths and Misconceptions in the Study of Nationalism. In: Hall, J. (ed.): *The State of the Nation: Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*, (pp. 272 – 305). Cambridge University Press.
- Bunce, V. (2003). Rethinking Recent Democratization: Lessons from the Postcommunist Experience. *World Politics*. 55, 167–192.
- Bunce, V. (2005). The National Idea: Imperial Legacies and Post-Communist Pathways in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*, 19: 406–419.
- Bunce, V., McFaul, M., Stoner-Weiss, K. (eds.). (2010). *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burant, S. R. (1995). Foreign Policy and National Identity: A Comparison of Ukraine and Belarus. *Europe-Asia Studies*. 47, 1124–44.
- Cash, J. (2007). Origins, Memory, and Identity: “Villages” and the Politics of Nationalism in the Republic of Moldova. *East European Politics and Societies*. 21: 588 – 610.
- Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.
- Csergo, Z. (2008). Ethnicity, Nationalism, and the Expansion of Democracy. In.: Wolchik, S., Curry, J. (ed.). *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*.
- David, O., Bar-Tal, D. (2009). A Sociopsychological Conception of Collective Identity: The Case of National Identity as an Example. *Personality and Social Psychology Review*, 13(4), 354 – 379.
- Debeljak, A. (2004). *The Hidden Handshake: National Identity and Europe in the Post-communist World*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Deegan-Krause, K. (2004). Uniting the Enemy: Politics and the Convergence of Nationalism in Slovakia. *East European Politics and Societies*, 8, 651 – 696.
- Deutsch, K. (1953). *Nationalism and Social Communication*. New York: MIT Press.
- Dinnie, K. (2008). *Nation branding: Concepts, Issues, Practice*. Burlington, MA: Butterworth–Heinemann.
- Gapova, E. (2002). On Nation, Gender, and Class Formation in Belarus . . . and Elsewhere in the Post-Soviet World. *Nationalities Papers*, 30, 639–662.

- Goshulak, G. (2003). Soviet and Post-Soviet: Challenges to the Study of Nation and State Building. *Ethnicities*, 3(4), 491-507
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Hall, S. (1996). The Question of Cultural Identity. In: Hall, S., Held, D., Hubert, D., Thompson, K. (eds). *Question of Cultural Identity* (pp. 595-634). London, etc.: Sage Publications.
- Hastings, A. (1997). *The Construction of Nationhood*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E.J. (1992). *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hroch, M. (1996). From National Movement to Fully-Formed Nation: The Nation-Building Process in Europe. In G. Balakrishnan (ed.). *Mapping the Nation* (pp. 778–797). London: Verso.
- Hroch, M. (2007). *Comparative Studies in Modern History: Nation, Nationalism, Social Change*. Aldershot: Achgate Variorum.
- King, C. (2000). Review: Post-Postcommunism: Transition, Comparison, and the End of „Eastern Europe”. *World Politic*, 53, 143–172.
- King, C. (2010). *Extreme Politics: Nationalism, Violence, and the End of Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Kohn, H. (1944). *The Idea of Nationalism, a Study in Its Origins and Background*. New York: Macmillan.
- Kohn, H. (1994). Western and Eastern Nationalisms. In: Hutchinson, J., Smith, A. (eds.): *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Kuzio, T. (2001). „Nationalizing states” or „Nation-building”? A critical review of the theoretical literature and empirical evidence. *Nations and Nationalism*, 7(2), 135–154.
- Kuzio, T. (2002). The Myth of the Civic State: A Critical Survey of Hans Kohn’s Framework for Understanding Nationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 25(1), 20–39.
- Kuzio, T. (2010a). Civic Nationalism and the Nation-State: Towards a Dynamic Model of Convergence. In: Karolewsky, I., Suszucky, A. (ed.). *Multiplicity of Nationalism in Contemporary Europe* (pp. 9 – 30). Banham: Lexington Books, Rowman and Littlefield Publishers.
- Kuzio, T. (2010b). Nationalism, identity and civil society in Ukraine: Understanding the Orange revolution. *Communist and PostCommunist Studies*, 3(43): 285-296.
- Kymlicka, W. (1992). *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, W. (ed.). (1995a). *The Rights of Minority Cultures*. Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (1995b). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, W., Banting, K. (2006). Multiculturalism Immigration, Multiculturalism, and the Welfare State. *Ethics & International Affairs*, 20(3): 281–304.
- Leshchenko, N. (2004). A Fine Instrument: Two Nation-Building Strategies in Post-Soviet Belarus. *Nations and Nationalism*, 10(3), 333–352.
- Leshchenko, N. (2008). The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus. *Europe Asia Studies*. 60(8), 1419–1433.
- Lowenthal, D. (1996). Identity, Heritage and History. In: Gills, J. (ed.). *Commemorations. The Politics of National Identity*, (pp.40 – 57). Princeton: Princeton University Press.
- Lynn, W. (1999). National Identity and National State. In: Cameron, C. *National Identity*. Exter: Intellect Books.
- MacCormick, Neil (1999). *Questioning Sovereignty. Law, State and Nation in the European Commonwealth*. Oxford: Oxford University Press.
- Marples, D. (1999). *Belarus: A Denationalized Nation*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Meinecke, F. (1908/1970). *Weltbürgertum und Nationalstaat, Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. München: Oldenbourg.
- Motyl, A.J. (1990). *Sovietology, Rationality, Nationality. Coming to Grips with Nationalism in the USSR*. New York: Columbia University Press.
- Motyl, A.J. (1995). The Conceptual President: Leonid Kravchuk and the Politics of Surrealism. In: Colton, T., Tucker, R. (eds.). *Patterns in Post-Soviet Leadership*, (pp.103–122). Boulder, CO: Westview Press.
- Motyl, A.J. (1998). After Empire: Competing Discourses and Inter-State Conflict in Post-Imperial Eastern Europe. In: Rubin, B., Snyder J. (eds.). *Post-Soviet Political Order. Conflict and State-Building*, (pp. 14–33). New York: Routledge.
- Morley, D. (2000). *Home territories: Media, mobility and identity*. London: Routledge.
- Morley, D., Robins, K. (2004). *Spaces of Identity*. London; New York: Routledge.
- Muižnieks, N. (1997). Latvia: Restoring a State, Rebuilding a Nation. In: Bremmer, I., Taras, R. (ed.). *New States, New Politics: Building the Post Soviet Nations*. Cambridge, New York : Cambridge University Press.

- Mungiu-Pippadi, A. (2010). When Europeanization meet transformation. In: (eds.). Bunce, V., McFaul, M., Stoner-Weiss, K. (2010). *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, (pp. 67–77). Cambridge: Cambridge University Press.
- Nielsen, K. (1998–99). Cosmopolitanism, Universalism and Particularism in the age of Nationalism and Multiculturalism. *Philosophical Exchange*, 29, 3–34.
- Pershai, A. (2010). Minor Nation: The Alternative Modes of Belarusian Nationalism. *Eastern European Politics and Societies*, 24(3): 379–398.
- Prizel, I. (1998). *National Identity and Foreign Policy: Nationalism and Leadership in Poland, Russia and Ukraine*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raun, T. (2009). Estonia after 1991: Identity and Integration. *East European Politics & Societies*, 23, 526–534.
- Roeder, P. (2004). National Self-Determination and Postcommunist Popular Sovereignty. In: Mungiu – Pippidi, A., Krastev, I. (ed.). *Nationalism after Communism. Lessons Learned*, (pp.199–230). Budapest, New York: CPS Books.
- Schopflin, G. (2000). *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*. London: Hurst and Co.
- Shevel, O. (2010). The Post-Communist Diaspora Laws: Beyond the “Good Civic versus Bad Ethnic” Nationalism Dichotomy. *East European Politics and Societies*, 24, 159 – 187.
- Shulman, S. (2003). Challenging the civic/ethnic and West/East dichotomies in the study of nationalism. *Comparative Political Studies*, 35 (5), 554–585.
- Skinner, H., Kubacki, K. (2007). Unravelling the complex relationship between nationhood, national and cultural identity, and place branding. *Place Branding and Public Diplomacy*, 3(4): 305–316.
- Snyder, T. (1997). *Nationalism, Marxism, and Modern Central Europe: A Biography of Kazimierz Kelles-Krauz*. Harvard: Harvard University Press.
- Snyder, T. (2003). *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*. New Haven, London: Yale University Press.
- Snyder, T. (2005). *Sketches from a Secret War: A Polish Artist’s Mission to Liberate Soviet Ukraine*. Yale University Press.
- Snyder, T. (2010). *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*. New York, Basic Books.
- Snyder, T. (2009). The Ethical Significance of Eastern Europe, Twenty Years On. *East European Politics & Societies*, 23, 455–460.
- Smith, A. (1991). *National Identity*. Penguin: Harmondsworth.
- Smith, A. (2001). *Nationalism*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, A. (2003). The poverty of anti-nationalist modernism. *Nation and nationalism*. 9 (3), 357–370.
- Smith, A. (2008a). *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Smith, A (2008b). Opening remarks. *Nations and Nationalism*, 14 (4), 637–663.
- Stojanovich, N. (2010, May). Mononational and multinational states. A valid dihotomy? Materials for conference „*Legal Reasoning and European Law: the Perspective of Neil MacCormick*”. Retrieved from <http://www.eui.eu/Documents/MWP/Conferences/NeilMacCormick/PaperStojanovic.pdf>
- Van den Berghe, P. (2005). Etnies and nations: genealogy indeed. In Ichijo, A., Uzelac, G. (eds.) *When is the Nation? Towards an Understanding of Nationalism*. London and New York: Routledge.
- Velikonja, M. (2009). Lost in Transition: Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries. *East European Politics & Societies*, 23, 526–534.
- Von Geldern, J., Stites, R. (eds.). (1995). *Mass Culture in Soviet Russia*. Bloomington: Indiana University Press.
- Way, L. (2010). National Identity and Authoritarianism: Belarus and Ukraine Compared. In: D`Anieri, P. (ed.). *Orange Revolution and aftermath: mobilization, apathy and the state in Ukraine*. Washington DC:Woodrow Wilson Center Press,
- Wimmer, A., Feinstein, J. (2010). The Rise of Nation-State Across the World, 1816 to 2001. *American Sociological Review*, 75(5), 764 – 790.
- Yack, B. (1999). The Myth of the Civic Nation. In Beiner, R. (ed.). *Theorizing Nationalism* (pp. 103–18). Albany: State University of New York Press.
- Биллиг, М. (2005). Нации и языки. *Логос*, 4, 60 – 86.
- Бреский, О. (2005). География Восточной Европы: Пространство Пограничья. *Перекрестки*, 1(2), 168–186.
- Грох, М. (2011). Консенсусное объяснение формирования наций. *Вопросы философии*. См.(10 августа 2011): http://www.perspektivy.info/srez/etnos/konsensusnoje_objasnenije_formirovanija_nacij_2011-03-31.htm
- Тишков, В. (1993). *Этничность и национализм в постсоветском пространстве.- Региональные проблемы межэтнических отношений в России*. Омск.

¹Piemēram, elites loma Baltkrievijā parāda, ka nacionāla valsts var veidoties arī bez nācijas pārstāvju masu mobilizācijas. Baltkrievija kļuva par valsti jaunu robežu ietvaros pēc PSRS sabrukuma.

²Pereniālisti uzskata, ka nācija ir nevis bioloģiska parādība (par bioloģisku to uzskata primordiālisti), bet gan vēsturiski sociāla, kuras saknes meklējamas dziļi vēsturē.

³Netipiski uzskatī atrodami par vēsturisko mantojumu, kas ir plašāks jēdziens par „vēsturiskajām atmiņām”. To analizē ietver arī profesors Deivis Loventāls (*Lowenthal*), kurš norāda, ka identitāte un mantojums ir ne tikai individuāla, bet arī kolektīva parādība. Mantojums nozīmē arī tādu kā atkarību no pagātnes. Pētnieki saskata tādas kategorijas kā leģendas, valoda, ainava, vēsture, arheoloģija, arhitektūra, māksla un antikvariāts. Skat.: Lowenthal, D. (1996) *Identity, Heritage and History*. In: Gills, J. (ed.). *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press, p. 44. Slovēņu sociologs Alešs Debeljaks (Debeljak) izdala vēl vienu jēdzienu – nacionālā pieredze. Runa ir par kolektīvu ikdienu, kuras pamatā ir uz šodienu projicēta pagātne. Skat.: Debeljak, A. (2004) *The Hidden Handshake: National Identity and Europe in the Post-communist World*. Lanham: Rowman & Littlefield, p. 2.

⁴Hrohs tādu nosaukumu nepiedāvā.

⁵Šo jēdzienu, piemēram, izmanto T. Kuzio.

⁶Intervija ar I. Bobkovu notika 2010. gada 5. augustā Ķērnāvā, Lietuvā. Intervijas garums – 40 minūtes. Intervija – daļēji strukturētā, kas veikta pētījuma par akadēmiskās telpas pašrefleksiju ietvaros.

⁷Baltijas valstu gadījumā no PSRS puses.

Dmitrijs Petrenko

NACIONĀLĀS IDENTITĀTES DISKURSI LATVIJAS POLITISKAJĀ ELITĒ

2011.gadā Ministru kabinets apstiprināja Kultūras ministrijā izstrādātās Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. - 2018.gadam. Rakstā aplūkotas Latvijas politiskās elites pārstāvju nostājas attiecībā uz dažām atslēgas kategorijām, kuras piedāvā izmantot kā pamatu izpratnei par pilsonisko sabiedrību: valsts valoda, kopīga sociālā atmiņa, politiskā nācija. Tas tiek darīts pamatojoties uz padziļinātām intervijām ar tādiem politiskās elites pārstāvjiem un pārstāvēm kā Sarmīte Ēlerte (Vienotība), Aleksejs Loskutovs (Vienotība), Dzintars Rasnačs (Nacionālā apvienība), Augusts Brigmanis (ZZS), Ingmārs Līdaka (ZZS), Irina Viņņika (LPP/LC), Viktors Makarovs (ZRP), Valdis Zatlers (ZRP), Boriss Cilēvičs (SC). Tiek konstatēts, ka problēmu risināšanu apgrūtina komunikācijā izmantotās atšķirīgās definīcijas un paradigmas, kā arī situācija, kas ir vēl sarežģītāk, kad vieni un tie paši jēdzieni tiek izprasti atšķirīgi vai netiek izprasti vispār. Joprojām politiskajā diskursā nav vienotas izpratnes par to, kā būtu jāsaprot vārdi „nācija”, „nacionālais”, līdz ar to arī tādi jēdzieni kā „nacionālā identitāte”, „nacionālā valsts” un „nacionālisms”. Vienošanās par šādiem metakomunikatīviem aspektiem, iespējams, palīdzētu vieglāk pāriet no simboliskā diskursa uz praktisko. Politiskā elite atzīst, ka bieži ir pakļauta populismam un spiesta rīkoties nevis proaktīvi, bet reaktīvi – reaģējot uz politisko konkurentu piedāvājumiem un diskursu. Taču tā norāda arī, ka pēc šo jautājumu vienpusējas politizēšanas joprojām pastāv pieprasījums sabiedrībā.

Atslēgvārdi: politiskā elite, politiskā nācija, pilsoniskā sabiedrība, valsts valoda, sociālā atmiņa

2011.gadā Ministru kabinets apstiprināja Kultūras ministrijā izstrādātās Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012. - 2018.gadam (LR Kultūras ministrija, 2011). Šīs programmas tapšana tika plaši diskutēta Latvijas medijos, jo tajā izmantoti jēdzieni, kuru pielietojumu šāda tipa politikas dokumentos dažādas sabiedrības grupas vērtē pretrunīgi.

Šī empīriskā pētījuma mērķis ir izprast politiskās elites nostāju attiecībā uz dažām atslēgas kategorijām, kuras piedāvā izmantot kā pamatu izpratnei par pilsonisko sabiedrību: valsts valoda, kopīga sociālā atmiņa, politiskā nācija.

Pētījuma ietvaros tika veiktas padziļinātas intervijas ar šādiem politiskās elites pārstāvjiem un pārstāvēm: Sarmīte Ēlerte (Vienotība), Aleksejs Loskutovs (Vienotība), Dzintars Rasnačs (Nacionālā apvienība), Augusts Brigmanis (ZZS), Ingmārs Līdaka (ZZS), Irina Viņņika (LPP/LC), Viktors Makarovs (ZRP), Valdis Zatlers (ZRP), Boriss Cilēvičs (SC).

Pieejas nācijai un nacionālismam

Jēdzieni nacionālā identitāte un nacionālisms akadēmiskajā literatūrā tiek vērtēti ļoti pretrunīgi. Nacionālisma pētnieks Ghia Nodija (*Nodia*), runājot par tādiem jēdzieniem kā nacionālisms un demokrātija, lielā mērā šķir Rietumeiropu no postkomunistiskām valstīm. Viņš uzskata pārēju no komunistiska režīma uz liberālo demokrātiju par bezprecedenta gadījumu vēsturē, jo līdz šim visas pārejas notikušas no tradicionālām sabiedrībām. Viņaprāt, runājot par nacionālismu, ir atšķirīgi jāvērtē valstis, kur demokrātija tikai attīstās, un valstis ar jau attīstītu demokrātiju un lielu suverenitātes pieredzi, kurās arī nacionālisms darbojas ļoti dažādi. Turklāt, viņaprāt, pastāv liela atšķirība starp “pašmāju” un “importētām” liberālām demokrātijām.

Pārejā no etniskām kopienām uz mūsdienu nācijām vienmēr iejaukusies vēsture, tāpēc “Dieva dotas” skaidras nacionālās robežas vienkārši neeksistē (Nodia, 1994, 7). Taču politiskai kohēzijai ir nepieciešams, lai cilvēki apzinātos sevi kā nāciju. Nodija norāda, ka demokrātijas veidošanā (*democracy building*) postkomunistiskajās valstīs bija iesaistīts iracionāls process – mēģinājums

noskaidrot un politiski definēt “kas esam mēs – nācija”, bet šis process ir obligāts nosacījums racionālai politiskai uzvedībai. Tāpēc viņš secina, ka Rietumu intelektuāļi, uztraucoties par pieaugošo nacionālismu, faktiski ignorēja to, ka visas reālās demokrātiskās kustības tajā pašā laikā bija nacionālistiskas.

Nodija (arī) kritizē to, ka Padomju Savienības sabrukums parasti tiek vērtēts, izmantojot dominējošo Rietumu skatījumu par nacionālismu un nacionālisma attiecībām ar demokrātiju. Šāda “vienpusība”, pēc viņa uzskatiem, atklājas Rietumu sociālās zinātnēs, kas pamatā postulē, ka nācijas un nacionālisms izriet no industrializācijas un no elitu manipulācijām ar masām, lai īstenotu savas ekonomiskās intereses. Demokrātijai šajos diskursos tiek piedēvēta varoņa loma, kurai nav nekā kopīga ar nacionālismu (Nodia,1994,4). Līdz ar to viņš ir kritisks viedoklī, ka nacionālisms un liberālisms bieži vien tiek analizēti kā savstarpēji izslēdzošas opozīcijas. Viņš aicina vismaz pieļaut iespēju, ka nacionālisms ir liberālās demokrātijas neatņemama daļa, jo „nacionālisma ideja nav iespējama un iedomājama bez idejas par demokrātiju, un otrādi – demokrātija nekad neeksistē bez nacionālisma” (Nodia,1994,4). Šo divu kategoriju līdzpastāvēšanu viņš ironiski sauc par laulību, kurā vienmēr pastāv spriedze, turklāt šķiršanās Rietumeiropai (ņemot vērā 20.gadsimta vēsturisko pieredzi) liktos tikai loģiska. Taču šī ideja netiek virzīta uz priekšu, kad tiek apsvērti reāli politiskie spēki.

Identitāšu politizēšana, kas nenoliedzami bija saistīta ar nacionālisma idejām, pēc Dainas Eglītis domām, lielā mērā palīdzējusi izveidot alternatīvu naratīvu, kas, ienākot publiskajā telpā, kļuvis par spēcīgu instrumentu pārejai uz demokrātiju. Eglītis lielākoties analizē šo fenomenu saistībā ar naratīvu konstruēšanu. Viņa norāda, ka pirms tā saucamā Gorbačova perioda neatkarības kustības Latvijā bijušas visai nelielas. Runa var būt tikai par atsevišķiem disidentiem, kas uzstājās pret režīmu un aicināja iestāties par demokrātiju, turklāt par viņiem pārsvarā vairāk zināja Rietumeiropā nekā Latvijā (Eglītis,2000,23). Tāpēc pētniece uzskata, ka ir pamats domāt par fundamentālām publiskās telpas transformācijām, kas savukārt ļauj runāt par pāreju no politiski pasīviem iedzīvotājiem uz masu kustībām. Eglītis uzskata, ka svarīgu lomu kolektīvās identitātes veidošanā spēlēja naratīva veidošana un izplatīšana, kas novilkta robežu starp “mums” un “viņiem” un kas varēja parādīt, ka padomju kārtība ir bijusi nenormāla, ka opozīcija spēj piedāvāt alternatīvu.

Šāds alternatīvais naratīvs bija ar novirzi no dominējošā publiskā naratīva par sociālistisko progresu un plaukšanu, ekonomisko un sociālo taisnību, kā arī par draudzību un vienlīdzību starp dažādām padomju nācijām. Spēcīgais alternatīvais naratīvs, kas parādījās publiskajā telpā, iekļāva sevī gan stāstus par makronotikumiem (piemēram, par masu deportācijām uz Sibīriju), gan par mikronotikumiem (tādiem, kas, piemēram, skar piespiedus izmantot krievu valodu latviešu valodas vietā publiskajā komunikācijā). Šis naratīvs arī izgaismoja nacionālās izdzīvošanas tēmu (Eglītis,2000,26). Šī alternatīvā naratīva stāstīšana un pārstāstīšana publiskajā telpā palīdzējusi stimulēt pretpadomju opozīciju.

Vēl viena lieta, kas, pēc Eglītis domām, palīdzējusi mobilizēt līdz šim politiski pasīvus cilvēkus, ir identitāšu politizēšana. Viņa min trīs identitāšu politizācijas dimensijas:

1. kultūras telpu (stipra etniskā identitāte vēl bija saglabājusies daudzās latviešu ģimenēs, kultūras telpa sāka arvien vairāk virzīties uz atklātāku aizvainojuma izteikšanu; rokmūzika un māksla spēlēja ļoti nozīmīgu lomu identitāšu politizēšanā);
2. ēnu ekonomiku (nepieciešamība pēc bartera un kukuļošanas vairoja atsvešināšanās izjūtu un izpratni par situācijas nenormālību; atsevišķos gadījumos šādu saišu veidošana pat palīdzējusi cilvēkiem solidarizēties);
3. lojalitātes trūkumu pret padomju režīmu starp latviešiem (tas savukārt saistīts ar vairākiem politiskās dzīves un politiskās kārtības aspektiem: pastāvēja konflikts starp to vēsturi, par kuru stāstīja un kuru kultivēja padomju režīms, un starp to vēsturi, kas bija atmiņās cilvēkiem, kuri piedzīvoja starpkaru neatkarības periodu, Otro pasaules karu un Latvijas okupācijas) (Eglītis,2000,26-30).

D. Eglītis norāda, ka tādas kategorijas kā pilsonisks (*civic*) un nacionāls (*national*) tika arī izmantotas, lai aprakstītu transformācijas, kas notikušas Austrumeiropā. Viņa analizē šīs divas kategorijas kā zināmā mērā opozīcijas, jo ar *pilsonisko* drīzāk saistīja liberālas vērtības un individuālās tiesības piedalīties politikā, savukārt *nacionāls* vairāk nozīmēja kolektīvas tiesības būt par pamatnāciju, nacionālās kopienas nepieciešamību (Eglītis, 2000, 70). Eglītis uzsver arī problēmas ar etniskās un šķiru vienlīdzības un multikulturālisma retoriku politikā un sabiedrībā, marķējot to kā pilsonisko, jo vairāki šīs idejas proponētāji redzēja šo “vienlīdzību” no padomju režīma viedokļa, kad krievu valodai, piemēram, bija dominējoša loma komunikācijā starp visām “vienlīdzīgām” Padomju Savienības tautām.

Vils Kimlika (*Kymlicka*) arī velk robežu starp Rietumeiropu un Austrumeiropu. Veidojot rakstu krājumu, kura nosaukums jau lielā mērā izgaismo šo problemātiku – “Vai liberālais plurālisms var tikt eksportēts? Rietumu politiskā teorija un etniskās attiecības Austrumeiropā” – Kimlika norāda, ka bieži vien, nosakot, cik Austrumeiropas valstis ir demokrātiskas, vērtējums tiek izteikts atbilstoši Rietumeiropas demokrātijas principiem (vārda brīvība, preses brīvība, likuma spēks, brīvas vēlēšanas utt.). Taču, kad runa ir par etniskām attiecībām, Rietumu demokrātijas principus izmantot jau ir daudz sarežģītāk. Viņš to skaidro ar Rietumu zinātnieku daļēju ignoranci pret etniskām problēmām un šo jautājumu ieilgušo marginalitāti. Turklāt Rietumu interesi par šo jautājumu izraisījuši etniskie nemieri Austrum- un Centrāleiropā (Kymlicka & Opalski, 2001, 17). Ņemot vērā vēsturisko pieredzi, kas demonstrē to, ka Rietumiem nav izdevies atrisināt problēmas, kas izriet no etniskās dažādības, Kimlika secina, ka šajā jomā Rietumeiropa nav veiksmīgāka par Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīm. Tāpēc, pēc Kimlikas domām, Rietumu politiskā teorija šīm valstīm var palīdzēt relatīvi maz.

Eiropas valstīs nācijas ļoti bieži tika veidotas no etniskām grupām, kas dominēja konkrētajā teritorijā, ņemot vērā viņu valodu, reliģiju, kultūras identitāti (Miller, 1999, 122). Centrālās un Austrumeiropas valstis, kas atjaunoja demokrātiju, sekoja šim nācijas veidošanās modelim. Šīs valstis nav pretendējušas uz etnisko un kultūras neitralitāti, drīzāk mēģinājušas attīstīt un izplatīt vienu sabiedrisko kultūru valsts teritorijā. Teorētiski min vairākus nācijas veidošanās instrumentus, ko izmantoja Centrālās un Austrumeiropas valstis. Vairāki ir saistīti ar varas diskursa komunicēšanu sabiedrībā:

- oficiālās valodas politika;
- mēģinājumi veidot vienotu izglītības sistēmu;
- migrācijas un naturalizācijas politika (prasība migrantiem pieņemt kopēju nacionālo identitāti ir nosacījums naturalizācijai);
- administratīvo rajonu pārveidošana ar mērķi mazināt minoritāšu īpatsvaru tajos;
- varas centralizācija (visi lēmumi tiek pieņemti kontekstā, kur dominējošā grupa nepārprotami ir majoritāte) (Kymlicka & Opalski, 2001, 53).

Tāpēc nacionālās vienotības izjūta nav dabiska un ne vienmēr eksistē. Kimlika atgādina, ka pastāv valstis, kur tikai nesen parādījās ideja par to, ka visiem cilvēkiem, kas dzīvo šajā teritorijā, ir vienota nacionālā identitāte (vai arī tai jābūt), savukārt citās valstīs šī ideja pastāv sen un bija vajadzīgs ilgs laiks, lai tā iekarotu masu iztēli. Kimlika uzskata, ka tas ir nācijas veidošanās produkts un nācijas veidošanas politika iekļauj sevī ne tikai likumdošanas izveidi, bet arī nacionālo mediju atbalstu un nacionālo simbolu pieņemšanu (Kymlicka, 2001, 229). Viņaprāt, tādējādi nacionālā identitāte var kļūt par brīvības un vienlīdzības telpu, savstarpējas atzīšanas un uzticības avotu (Kymlicka, 1999, 104).

Runājot par politiskās nācijas veidošanas pieredzi Austrumeiropā, Kimlika secina, ka pastāv vairāki atšķirīgi pieņēmumi, ko atbalsta Centrālās un Austrumeiropas valstis:

- minoritātes nav lojālas ne tikai tāpēc, ka tām pietrūkst lojalitātes pret valsti, bet arī tāpēc, ka tās kādreiz sadarbojās ar bijušo apspiedēju (piemēram, ar Krieviju Baltijas valstu gadījumā), turpina sadarboties ar tagadējiem ienaidniekiem vai potenciāliem ienaidniekiem;

- lai valsts būtu stipra un stabila, minoritātēm ir jābūt vājām, bez varas (t.i., etniskās attiecības tiek vērtētas kā sacensības: ja minoritātes saņem kaut ko vairāk, tad majoritāte attiecīgi mazāk);
- izturēšanās pret minoritātēm ir arī nacionālās drošības jautājums (Kymlicka, 1999, 67).

“Mums ir latvieši un nelatvieši”. Līdzšinējās etnopolitikas novērtējums

Kā politiskā elite interpretē nācijas jēdzienu, kam jāklūst par nācijas pamatu, kādas šobrīd ir nācijas diskursīvās robežas un kādām tām jābūt, tie ir empīriskā pētījuma galvenie jautājumi. Tālāk analizēsim politiskās elites pārstāvju padziļinātajās intervijās sniegtās atbildes.

Aptaujātie respondenti atzīst, ka vienota politiskā nācija Latvijā šobrīd nepastāv. Formulējot dažādi gan pašu nācijas jēdzienu, gan politiskās nācijas ideju, politiskās elites pārstāvji galvenokārt norāda uz vienotības, uzticības un komunikācijas trūkumu starp etniskajām grupām. Pamatā tiek minēti latvieši un nelatvieši (krievi, krievvalodīgie):

Tomēr mums ir divas lielas kopienas - latvieši un nelatvieši (un varbūt nelatvieši te nebūtu īsti saliekami vienā maisā. Tā kā mums ir atvērušies Eiropas vārti, mums ir tomēr daudz cilvēku no citām bijušajām padomju republikām... Tāpēc ir vērts runāt par krievvalodīgajiem). Problēma ir tajā, ka mums joprojām katra kopiena ir par sevi. Varbūt pretrunas nav tik asas kā citās valstīs, kur konflikti, strīdi, etniskais naidis (Brigmanis).

Šajā fragmentā tiek lietots visai izplatīts politiskās elites savstarpējais diskurss: divas atšķirīgas kopienas, kurām trūkst vienotas platformas, bet, no otras puses – atklātu, redzamu konfliktu neesamība. Vienotības trūkumu politiķi skaidro dažādi. Bet kopumā to var formulēt kā kopīgas izpratnes trūkumu par hierarhiskajām attiecībām starp etniskām grupām.

Kategorijas *vienotība* un *hierarhiskās attiecības* tiek lietotas dažādos kontekstos. S. Ēlerte to formulē, izmantojot vēsturisko kontekstu:

Galvenā [problēma] ir vienošanās trūkums – kādā valstī mēs dzīvojam. Vai mēs dzīvojam 1918.gada 18.novembrī dibinātajā demokrātiskajā Latvijā, kura tika okupēta 40.gadā un atjaunota 90-91.gadā ar no tā izrietošajiem juridiskajiem, morāliem, tiesiskiem vērtējumiem. Vai mēs dzīvojam jaunā valstī, kuru izveidoja 90.-91.gadā (Ēlerte).

Turklāt Ēlerte to skaidro ar publiskā diskursa ietekmi šajā jautājumā:

Kaut arī valsts pamatdokumentos, tajā skaitā arī Satversmē, ir skaidri redzams, ka mēs dzīvojam atjaunotajā 1918.gada Latvijā, pietiekami liela sabiedrības daļa apšaubā šīs valsts pamatu. Ja mēs dzīvojam jaunā valstī – un vienā kopienā visu laiku tiek radītas nepamatotas cerības un bailes – tad loģiski, ka krievu valoda ir valsts valoda, iespējams, ka vienīgā, jo krievu valodu 90.gadā zināja vairāk cilvēku nekā latviešu... Šobrīd arī krievu valodu zina vairāk nekā latviešu valodu, ja mēs ņemam sabiedrību kopumā. Tas nozīmē, pilsonībai vajadzēja būt nulles variantam. Savukārt, ja mēs dzīvojam 1918.gadā dibinātajā valstī, tad loģisks bija Pilsonības likums, tad loģiska bija valodas politika, jo Latvijas nacionālais sastāvs kolonizācijas un rusifikācijas politikas dēļ bija ļoti būtiski mainīts (Ēlerte).

Dominējošs politiskās elites diskurss šādas kopīgas platformas trūkumu skaidro arī ar informatīvās telpas “segregāciju”, par pamatu ņemot atšķirīgās valodas un vērtējot to visai negatīvi. Turklāt, skaidrojot šādas komunikatīvās platformas trūkumu, tiek lietots hierarhisku attiecību diskurss, proti, problēmu rada tas, ka krievu auditorija neizmanto latviešu medijus:

Kas joprojām ir absolūti neveiksmīgi – tas ir divas informatīvās telpas. Krievvalodīgā kopiena salīdzinoši ļoti maz lieto Latvijas medijus.. Un tā šobrīd ir galvenā problēma. Jo nav iespējams panākt dialogu. Vajadzētu, lai pie galda sēdētu abas puses, nevis katrs savā medijā. Attiecībā uz viedokļu polarizēšanos – bija brīdis, kad situācija bija uzlabojusies, bet šobrīd jebkuras vēlēšanas, jebkura kampaņa – tas ir izaicinājums tieši ekstrēmistiem (Līdaka).

Mums ir viena ļoti vāja vieta – tā ir mediju segregācija. Tā kā mums skaitliski ir daudz mediju, mēs esam ļoti brīva mediju zeme. Bet, ja mēs redzam, ka tas skaits ir pa lielu, lai varētu visu uzturēt demokrātiskā veidā, tad parādās problēma. Līdz šim ir bijis politiski izdevīgi ekspluatēt etnisko spriedzi, jo tas ir visvienkāršāk, vismazāk maksā, bet tas nes valsts pārvaldībai ļoti negatīvu efektu (Zatlers).

Mediju telpa ir sadalīta. Un runa nav par to, ka laikraksti, piemēram, raksta dažādās valodās. Bet gan par to, ka viņi neizmanto kādu kopīgu diskursu. Mums medijos pastāv divi paralēlie diskursi, kas necenšas atrast kopīgas lietas. Lasot [krievu un latviešu medijus] veidojas kaut kas līdzīgs šizofrēnijai, tāpēc runa ir par dažādām idejām un pieejām. Par neuzticību citai grupai, ko mediji ne tikai nemazina, bet arī joprojām kultivē. Mediji arī ir tik ļoti saauguši ar oligarhiem, ar saviem tīpašniekiem, ka nekādu centienu mainīt situāciju vienkārši nav. Mediji mums ir politiskās cīņas ierocis (Makarovs).

Uzskats, ka tieši mediji veicina etnisko konfliktu iespējamību, starp politiķiem ir visai populārs. Respondenti to skaidro ar lielu uzticēšanos medijiem un ar savu nespēju ietekmēt žurnālistiku.

Krietni mazāk politiskā elite savos vērtējumos atsaucas uz konkrētas rīcībpolitikas trūkumu starptautisko problēmu risināšanā:

Vairākas reizes likās, ka mēs tuvojamies situācijai, kad konflikts – un drīzāk politiskais, nevis etniskais, drīzāk starp valsts pārvaldi un iedzīvotāju grupām – varētu pāraugt vardarbībā. Bet līdz šim katrai no pusēm pietika prāta laicīgi apstāties. Bet tas nav mērķtiecīgas politikas dēļ. Jo Latvijas gadījumā grūti spriest par mērķtiecīgu politiku vispār. Tādas nav nevienā nozarē. Es domāju par politiku, ko veidotu iekšējie aktori, nevis, piemēram, ārējie aktori (Cilēvičs).

Vislielākā neveiksme, ka pēdējos 15 gados Latvijā nav bijusi mērķtiecīga politika, kas būtu vērsta uz sabiedrības integrāciju. Bija atsevišķi mēģinājumi vai kādas vēlmes, bet mērķtiecīgi nekas netika darīts (Loskutovs).

Politiskās elites pārstāvji, kas kritiski vērtē mērķtiecīgas politikas neesamību, uzskata, ka šādu politiku ietekmēja Rietumeiropas un ASV politiskie līderi, ar mērķi iekļaut Latviju vienotajā “rietumnieciskajā” telpā:

Alkoholismu izārstēt ir ļoti sarežģīti. Bet jāsāk ar to, cilvēkam pašam jāatzīst, ka viņš ir alkoholiķis. Līdzīgi arī ar etnopolitiku. [...] Progresīvas kustības etnopo-

litikā ir nekas cits kā spiediens no Eiropas puses. Dažādi notikumi, kā arī pētījumi pierādīja, ka tas tā ir bijis. Tajā pašā laikā ekspertu cerības, kas pārstāv NVO, kā arī dažādu politiķu cerības 2004. - 2006.gadā pamatojās uz sajūtām, ka šī attīstība ir pašas Latvijas sabiedrības iekšēja attīstība. Bet, izrādījās, tā nebija (Viņņika).

Respondenti, kas savā diskursā vairāk orientējas uz liberālām vērtībām, ārējo spēlētāju iekļaušanos vērtē drīzāk pozitīvi, savukārt tie, kas sevi uzskata par konservatīviem politiskiem spēkiem, šādu ietekmi vērtē negatīvāk. Pārsvārā tas saistīts ar valodas un pilsonības likuma liberalizāciju Latvijā:

Lielākās neveiksmes ir Valsts valodas likuma otrreizēja caurlūkošana 1999.gadā, kad Vaira Vīķe-Freiberga pakļāvās EDSO ieteikumiem un pārprasti pakļāvās arī Saeima. Rezultātā valsts valodas lietošana pakalpojumu sfērā pašlaik ir ļoti vājā līmenī. Otrā lielākā neveiksme ir 2003.gada jūlija Satversmes tiesas spriedums, ar ko tika atcelta Radio un televīzijas likuma norma par obligāto Valsts valodas lietojumu 70%- tiem plašsaziņas līdzekļiem, kas iegūst apraides tiesības Latvijā (Rasnačs).

Politiskajā diskursā joprojām dzīva ir tāda kategorija kā bailes. Taču visbiežāk politiķi lieto etnisko grupu hierarhisko attiecību struktūru (mēs/viņi; saimnieks/padotais), lai skaidrotu šo kategoriju:

Visu laiku ir izjūta, ka tiek apšaubīta valsts eksistence, kas rada spriedzi arī latviešu kopienai. Neskaidrība – vai mēs te varēsim savu valodu un kultūru attīstīt, vai kaut kas tomēr mainīsies? [...] Divdesmit gadus pēc neatkarības atjaunošanas šis ir centrālais jautājums, kurš nav pietiekami atrisināts. Tāpēc jautājums par okupāciju un akcents, ko mēs liekam uz vēsturisko atmiņu, ir svarīgs, jo tā ir viena no pamatlietām, kas šķēļ sabiedrību, jo tur nav vienošanās (Ēlerte).

Tomēr daži politiķi min arī izmaiņas politiskajā diskursā attiecībā uz etnopolitiku un integrāciju:

Lielākais sasniegums ir tas, ka mēs no repatriācijas diskursa un no izslēdzošas pilsonības esam pāvirzījušies par 180 grādiem un runājam par iekļaušanu, par to, ka mēs vēlamies, lai pilsoņu ir vairāk un mazāk nepilsoņu. [...] Turklāt mēs pakāpeniski veidojam sabiedrisko domu, kur grūti iedomāties etnisko konfliktu (Makarovs).

Politiskās elites pārstāvji uzsver, ka atklāto konfliktu un vardarbības neesamība ir lielākais etnopolitikas sasniegums. Politiķi reproducē diskursu par etnisko konfliktu (vienotības, komunikācijas trūkumu) politiskajā līmenī un tā neesamību sadzīves līmenī. Tajā pašā laikā politiskajā diskursā parādās arī sasniegumu novērtēšana, kaut arī šos sasniegumus politiķi pārsvārā nesaista ar apzināto politiku, bet drīzāk ar sabiedrības vēlmi nepieļaut konfliktus, kā arī ar politiskajām tradīcijām un mentalitāti:

Pati lielākā, es pat teiktu - pēdējo 20 gadu laikā-, veiksmē ir, ka mums ir izdevies izvairīties no vardarbības. Jo tad, kad nonāk līdz asinīm, tad racionālo izeju nevar vairs būt. Tad ir nepieciešamas paaudzes, lai būtu iespēja sākt sarunāties. Tāpēc no klasiskās konfliktoloģijas viedokļa, pašas nopietnākās problēma mums nav – tas ir problēmas, kā panākt, lai cilvēki sāktu sarunāties viens ar otru. Latvijā tomēr cilvēki sarunājas (Cilēvičs).

Tajā pašā laikā, pēc politiķu domām, vienotības trūkums izpaužas arī ikdienas praksēs. Un tas tiek vērtēts negatīvi:

Bet, kas ir tās lietas, kas ir vienojošas? Piemēram, tādai lietai jābūt sportam. Pieņemsim, Rīgas Dinamo. Bet ir novērots: ja, piemēram, atbrauc uz šejieni Maskavas Dinamo, tad tomēr mūsu pašu valstī dzīvojošie cilvēki atbalsta viņus – za naših... Varbūt tas fakts nav klaji konfrontējošs.. Bet, ja, piemēram, Spānijā spēlē spāņi, tad visi par spāņiem. Es tā ilustratīvi gribu parādīt, ka mums nav radusies vienota sajūta par tādām lietām (Brigmanis).

Vēl viens etniskās integrācijas neveiksmes cēlonis ir nespēja atrast vienotu komunikatīvu valodu, par šiem jautājumiem sarunājoties. Metakomunikācijas kļūda tiek minēta kā svarīgs traucēklis tāda diskursa radīšanai, kas veicinātu vienotību un saliedētību:

Galvenā neveiksme – mēs joprojām neesam varējuši skaidri formulēt problēmu. Mēs joprojām runājam dažādās valodās. Ne tikai burtiski, bet arī izmantojam dažādas paradigmas, definējumus. Esam nedaudz iemācījušies runāt, bet vēl neesam iemācījušies klausīties. Tieši tāpēc, kā man šķiet, visas diskusijas tiek reducētas uz simboliskiem jautājumiem, kam nav nekādas praktiskās jēgas (Cilēvičs).

“Nacionālais”: latviskais vai pilsoniskais? Mēģinot definēt nācijas robežas

Kāpēc ir svarīgi pētīt to, kā politiskā elite izprot nācijas jēdzienu? Šis ir viens no svarīgākajiem jautājumiem gan tāpēc, ka tajā visspilgtāk parādās izslēdzošas un iekļaujošas diskursīvās stratēģijas, gan arī tāpēc, ka nācijas robežu (arī diskursīvo) formulēšana spēj atrisināt strīdu par vienotas sabiedrības izpratni. Šie diskursi arī iekļauj svarīgas vērtīborientācijas.

Politiskā nācija ir definēta Latvijas Republikas Satversmē, un tas ir definēts otrajā pantā, un to sauc par “Latvijas tautu”. Tas, kas ir ierakstīts Satversmē par “Latvijas tautu” ir tas, ko citās reizēs mēs esam pieraduši runāt par politisko nāciju. Tas ir pilsoņu kopums, kurā piedalās valstsnācija, mazākumtautības, visi tie, kas ir pilsoņi (Ēlerte).

Šādi Sarmīte Ēlerte formulē politiskās nācijas jēdzienu. No vienas puses, šāds diskurss ir iekļaujošs, jo paplašina nācijas robežas līdz “Latvijas tautai”. Tālāk teiktajā seko konkretizācija – pilsoņi, kas sevī iekļauj valstsnāciju un mazākumtautības.

Formulējot “valstsnāciju”, Ēlerte lieto šādu diskursu:

Valstsnācija ir ļoti cieši saistīta ar valsti. Latvieši ir valstsnācija Latvijā, mazākumtautība Lietuvā, un latviešu imigranti Īrijā. Tāpat kā krievi ir valstsnācija Krievijā, zviedri – Zviedrijā (Ēlerte).

Vislielākās problēmas šādos politiskajos diskursos sagādā vārds “latvieši”, jo šī vārda lietošana ir būtiskas atšķirības, kas apgrūtina diskursu interpretēšanu. Daži politiķi to lieto, lai apzīmētu etnisko grupu (tātad drīzāk izslēdzoši), citi – iekļauj tajā plašāku iedzīvotāju loku, definējot citas robežas (pilsonība, lojalitāte utt.).

Piemēram, S.Ēlerte uzskata, ka “valstsnācija” nav izslēdzoša kategorija, jo arī “latvieši” ir atvērta kategorija:

Uz valstsnāciju ir attiecināms atvērtas latvietības princips, kurā mēs uzsveram subjektīvo – piederību vai izvēli, jo, piemēram, 5-6% melnādainie francūži ir franču valstsnācijai piederīgie. Viņi nav piederīgi kaut kādai izcelsmes zemei. Latvijā ir melnādaini latvieši un cilvēkam ir vienīgi identifikācija būt par latvieti, kaut gan ne tēvs, ne māte nav latvieši. Par valstsnācijas piederīgo var kļūt, un tā izvēle ir drīzāk subjektīva. [...] Šis apzīmējums – valstsnācija – ir vajadzīgs, lai apzīmētu ļaudis, kuri nav mazākumtautības un imigranti. Viņiem vajadzīgs kaut kāds apzīmējums. Ja mēs viņus saucam par etnisko nāciju, tad šis apzīmējums attiecas uz etnogrāfiju un 19.gadsimtu. Ja mēs runājam par pamatnāciju, arī tas ir drīzāk šī asiņu kopība un arī ož pēc etnogrāfijas. Tāpēc, domājot par terminiem, mēs esam izvēlējušies šo (Ēlerte).

Valstsnāciju vislabāk definējis Egīls Levits. Tad ir jāmeklē viņa definējums[...]. Redziet, nācijas pamatu pamats ir pilsoņu kopums. Savukārt pilsoņu kopuma pamats ir viena neliela tauta pasaules mērogā, kura realizēja savas pašnoteikšanās tiesības un nodibināja savu valsti pēc Pirmā pasaules kara. Un nācijās kopumā ietilpst viss pilsoņu kopums, kas atzīst šīs tautas pašnoteikšanās tiesības, atzīst valstiskumu, atzīst tos ideālus, mērķus, kas saistīti ar pašnoteikšanos, ar attīstību, ar pamatu pamatu – valodu (Rasnačs).

Šāds diskurss parāda arī kopējo tendenci – politiskais diskurss cenšas demonstrēt atvērtību attiecībā uz nācijas definēšanu, mēģinot to balstīt kopējās vērtībās. Ēlertes piesauktais „atvērtas latvietības princips”, no vienas puses, ir mēģinājums atteikties no „izcelsmes” skatījumā uz nāciju un nacionālo. No otras puses, tā ir vēlme definējot likt centrā etnisko kodolu, pamatojot to ar tradīciju kontinuitāti un teritoriju.

Tāpēc tajā pašā laikā notiek arī mēģinājumi starp etniskām grupām saglabāt hierarhiskās attiecības. Pamatojumi var būt dažādi. Kāds atsaucas uz jēdzienu „nacionālā valsts” (pierakstot tai etniskās robežas), cits uz „lojalitāti valstij” (ar mērķi izcelt vienas etniskās grupas prioritārās tiesības noteikt vērtību skalu). Viens no populārākajiem pamatojumiem ir vārda „pamatnācija” lietošana diskursā:

Mēs parasti skatāmies uz kaut kādiem zinātniskiem formulējumiem, bet mums ir jāsaprot, ka cilvēki ikdienā savā attieksmē nebalstās uz to, ko viņi ir izlasījuši grāmatās. Viņi vienkārši grib justies laimīgi. Faktiski nācija ir šeit dzīvojošie cilvēki, viņi kopīgi pārvalda šo valsti, un viņi arī kopīgi rada valsts kopproduktu, izglītojas, veido savu pensiju sistēmu. Kopīgais mērķis visus vieno. Runājot par pamatnāciju, tie ir latvieši, jo šī ir vienīgā vieta, kur viņi var attīstīt savu kultūrvidi, savu kultūru un piederības sajūtu dzimtenei kā vienīgajai vietai (Zatlers).

Tie, kas palika šeit, un kas mēs esam – mums jāveido tā kopiena visi. [...] Bet kādi ir nosacījumi? Nosacījumi ir jāsaprot diezgan precīzi. Ka pamatnācija, kodols, te ir latvieši. Viņiem nav citas vietas, kur dzīvot. To mēs visi saprotam, ka viņi te veidojušies un dažādus etapus izgājuši. Vācu laiki, zviedru, poļu... Visa Baltija ir bijusi epicentrs ļoti daudziem Eiropas kariem. Te gājuši cilvēki pāri, nākuši un gājuši, bet latvietis te tāds ir palicis. Un visiem jāsaprot, ka viņš ir pamatkodols. Viņš kopis savu kultūru, valodu, veidojis savu identitāti. Un visiem, kas te vēlas dzīvot, ir jāsaprot, ka tā tomēr ir prioritāte konkrēti šajā vietā (Brigmanis).

Šie diskursi demonstrē stratēģijas, kas palīdz pamatot vienas etniskās grupas tiesības noteikt vērtības un prioritātes. Šādiem diskursiem gandrīz vienmēr tiek meklēts arī attaisnojums, kas pamatotu šādu grupu attiecību tiesiskumu un atbilstību demokrātiskās valsts principiem:

Es negribu pretnostatīt cilvēkus, kas šeit ir dzīvojuši jau daudzās paaudzēs, ar latviešiem kā pamatnāciju. Es nedalītu latviešos un cittautiešos, es dalītu Latvijas patriotos un impēriski noskaņotos, savā ziņā revanšistus, kuri vēlas atjaunot to stāvokli, kāds bija tad, kad Latvija bija Krievijas impērijas sastāvā. Diemžēl, tā ideoloģija, kas nāk pēdējos 11 gadus no Putina administrācijas, ir vērsta uz impērijas atjaunošanu vecajās robežās. Modernajā pasaulē tā ir maigā vara, un maigās varas realizēšana ir maigā okupācija (Rasnačs).

Savukārt, politiķi, kas kritizē šādu pieeju nācijas definēšanai un noteikšanai, uzskata, ka tādejādi viņu politiskie pretinieki, nevis konkurenti, mēģina pamatot un aizstāvēt vienas etniskās grupas (latviešu) pārakumu:

No vienas puses, pastāv ļoti skaidra vēlme latviešiem pašiem būvēt savu valsti, kādas viņiem nekad nav bijis. Un šis ir kā nepiepildāms sapnis. Kā vecmeita, kas vienmēr vēlējusies kāzas ar balto kleitu, pat skaidri zinot, kādai kleitai jābūt. Un skaidrs, ka šīs kāzas viņai nekad nebūs, jo viņas laiks ir aizgājis. Tāpat arī sapnis par latvisko Latviju. Bet šādi sapņi rada ļoti nepatīkamu emocionālo spriedzi. Jo spriedelējumiem par to, ka „tā Dievs ir gribējis” vai arī „tā attīstās vēsture” - maz, kas gribētu piekrist (Viņņika).

Es, runājot juridiski, domāju, ka nācija ir pilsoņu kopums. Tieši tādā kontekstā uz to skatās ANO nolikums. Tātad „nācijas” šeit ir sinonīms vārdam „valsts”. Arī latviešu un krievu valodā mēs taču sakām – „nacionālā izlase”, „nacionālais kapitāls”[..]. Skaidrs, ka šeit nav domāts „latviešu”, bet „valsts”. Taču šis sajukums vēl no padomju laikiem mums traucē. Un ir jāatšķir „nacionālais” un „etniskais”. Tā nav tikai mūsu problēma, taču pie mums tā izpaužas destruktīvi (Cilēvičs).

Pēc Cilēviča domām, politiķu atsaukšanās uz E.Levita piedāvāto “valstsnācijas” koncepciju šodien ir politiski nekorekta un pseidozinātniska:

[..] Pārstāja runāt par politisko nāciju, un tāpēc sāk parādīties pseidozinātniskie jēdzieni, piemēram, “valstsnācija”. Krievu publiskajā diskursā šo jēdzienu izmanto sen – bet pārsvarā kaut kādos interneta forumos, un tas ir cits līmenis. Bet, kad tas sāk parādīties politikas plānošanas dokumentos, šādus pseidozinātniskus jēdzienus...

Istenībā atrast pamatojumu kādai etniskajai grupai dominēt savā teritorijā nevienā mūsdienu starptautiskajā dokumentā nav iespējams (Cilēvičs).

Citi politiķi šajā sakarā saskata konfliktu starp dažādām - pilsoniskā un etniskā, politiskā un kultūras - pieejām nācijai:

Manuprāt, Latvijas nācijā ideālajā gadījumā ir jāiekļauj visi valsts iedzīvotāji, kas valstij, lai cik tas arī lēti neskanētu, ir lojāli valstij. Ja runājam pavisam dogmatiski, tad visiem Latvijas pilsoņiem ir jāveido nācija, balstoties uz kopīgām vērtībām. Bet, tā kā mums ir visai daudz nepilsoņu, es uzskatu, ka arī starp viņiem ir ļoti daudz lojālu cilvēku, kaut gan viņi dažādu iemeslu dēļ nav ieguvuši pilsonību.

Varbūt „lojalitāte” nav labākais vārds. Es varētu to aizstāt ar vārdu „līdzdalība” vai „piederība”, kad cilvēks jūtas piederīgs valstij. [...] Šodien Latvijā ir divas pieejas. Pirmā – etniskā, kad Latvija un Latvijas pilsoņi tiek identificēti etniski kā latvieši. Otrā, ko es redzu kā ideālu, ir pilsoniskā (Loskutovs).

Mums ir jāveido priekšstats par nāciju kā par politisko nāciju. Jo kāda vēl ir alternatīva? Kultūras nācija, kad cilvēkus vieno kultūras īpašības, turklāt runa ir par valodu, pasaules uztveri un citām dziļām lietām, ar kurām cilvēks piedzimst. Bet mums Latvijā ir jācenšas veidot tieši politisko nāciju (Makarovs).

Tādējādi šo konfliktu attieksmē pret nācijas definēšanu veido konflikts starp to, ko politiskā elite sauc par „pilsonisko” vai „politisko” pieeju un „etnisko” vai „kultūras” pieeju. Pirmajā gadījumā tiek minētas kopīgas vērtības un politiskie mērķi, otrajā – viena valsts valoda un kultūrvēsturiskas orientācijas.

“Pamatu pamats”. Valsts valoda kā nācijas pamats

Valsts valoda kā kategorija dominē politiskās elites diskursā par vienotību un vienotas nācijas veidošanu. Valodu sauc par integrācijas pamatu, par valsts pamatu un par nācijas pamatu, liekot to visbiežāk augstāk par citām vērtībām/kategorijām.

Valsts valodas zināšanas, spriežot pēc dažu intervēto politiķu diskursa, automātiski nozīmē integrētu sabiedrību. Valoda šādos diskursos tiek pielīdzināta „lojalitātei” un spējai integrēties sabiedrībā:

Integrācijas politikas sekmes ir nostiprināt nacionālo identitāti un latviešu valodu. Ja 90-to gadu sākumā latviešu valodu zināja apmēram 60%, tad šobrīd latviešu valodu nezina ap 24% iedzīvotāju. Latviešu valoda ir demokrātiskās līdzdalības valoda, kas nozīmē uzreiz abus integrācijas veidus – nacionālajā un pilsoniskajā kopienā (Ēlerte).

Latviešu valodas zināšanas veicina savstarpēju komunikāciju. Līdzās dzīvojošie jaunieši runā vienā valodā – pamatā latviešu valodā, retāk krievu. Un krievu valodas prasmes zudums – arī ir problēma. Bet tomēr – ja ir valodas zināšanas, tad ir iespējams visiem sēdēt pie viena galda – vai tie būtu putnu vai kukaiņu pētnieki, vai naturālistu pulciņš dabas muzejā (Līdaka).

Pamats, es esmu pilnīgi pārliecināts, ir latviešu valoda. Tāpēc es arī saku, ka ir jāsāk mācīt latviešu valoda bērnudārzā. Tad valoda ir iemācīta un tā vairs nav politizēta. Tas ir komunikācijas līdzeklis. Tad valstij jāatbalsta etnisko minoritāšu saikne ar savu kultūru. Ja mēs tā rīkotos, tad pēc 20 gadiem tā vairs nebūtu problēma. Kāpēc tieši valoda? Jo tā ir visjūtīgākā tēma. Runājot ar jauniešiem skolās un ar mazākumtautībām... Viss ir kārtība, bet pēkšņi parādās aizvainojums, kad runā par valodu (Zatlers).

Valsts valoda tiek saistīta ne tikai ar iespēju līdzdarboties politiskajā un sociālajā dzīvē. Tā tiek saistīta arī ar etniskajām tradīcijām un etnisko kultūru:

Nācijas pamatu pamats ir valoda. Tās daudzveidīgā kultūra. Pamatnācijas valoda... Tradīcijas, kas mums ir bijušas gadu simtiem un pat tūkstošiem, ieskaitot

tradīcijas, kas bija pirms kristietības ienākšanas – tās joprojām ir dzīvas. Manuprāt, tas arī būtu pamatu pamats. Protams, globalizācijas laikmetā tas viss zināmā mērā ir apdraudēts, ja nācija pati neaizsargā savas vērtības. Ja neaizsargā vērtības, tad tās pazūd (Rasnačs).

Valsts valoda kā diskursa kategorija demonstrē arī to, ka nācija kā jēdziens tiek izprasta pamatā etniskajās kategorijās.

Pārvaldīt valodu un identificēt sevi ar Latviju – dominējošajā diskursā šie nosacījumi visbiežāk sakrīt:

Kāds elements, kas liek domāt, ka es varētu vienu etnisko grupu izcelt nācijas kontekstā, ir latviešu valodas zināšanas. Varbūt tas liek etniskos latviešus kādā privilēģētā vai galvenajā stāvoklī. Bet tas ir tikai laika jautājums, jo arvien vairāk krievvalodīgo lieliski pārvalda latviešu valodu un identificē sevi ar Latviju (Loskutovs).

Šajā fragmentā tiek demonstrēta vēl viena diskursa kategorija – hierarhiskās attiecības. Lielākoties politiskās elites viena daļa šādā veidā mēģina attaisnot sabiedrībā pastāvošo (un politiskajos diskursos reproducēto) nevienlīdzības diskursu.

Valodas apgūšana politiskajā diskursā tiek saistīta ar vērtību sistēmas apgūšanu/adaptēšanu gan primārās un sekundārās socializācijas procesā, gan pilsoniskās sabiedrības attīstībā. Vērtības visbiežāk arī tiek saistītas ar etnisko kultūru, tradīciju apgūšanu. Arī vienotākas lingvistiskās telpas izveidošana tiek saistīta ar valsts valodu, turklāt, iespējams, padarot minoritāšu valodas par privātās, nevis publiskās telpas sastāvdaļu:

Protams, izglītības standarti būtu stipri vien jāmaina. Šīs divas dažādās telpas ir arī izglītības sistēmā: tā saucamajās krievu skolās ir viena telpa, latviešu skolās – cita. Lai gan es tā vienkārši par krievu skolām nevaru pateikt, jo tur daudz kas ir atkarīgs no direktoru attieksmes. Piemēram, kad mēs piedāvājām savu izglītības reformu – 12 gados pakāpeniski ieviest pāreju uz vienoto pilsonisko sabiedrību [pakāpeniskā pārēja uz izglītību tikai valsts valodā], saglabājot cittautiešu skolās valodu, literatūru un kultūrvēsturi dzimtajā valodā, daļa no mūsu oponentiem teica, ka to jau sen vajadzēja darīt.

Valoda ir pirmām kārtām. Vērtības arī. Bet te nedrīkst pārspīlēt. Ēst pelēkus zirņus ar speķi vai dziedāt tautasdziesmas... Protams, ir jābūt cieņai pret kultūru, bet es te arī redzu progresu. Īpaši runa var būt par jauktām ģimenēm, kur bērni piedalās deju un dziesmu kolektīvos. Integrācija ar skolas vai ģimenes starpniecību... (Loskutovs).

Politiskais diskurss akcentē atšķirības mentalitātē, taču līdzības vērtībās:

Mums ir jāpieņem, ka mūsu ģimeniskā vēsture un mentalitāte ir ļoti atšķirīgas. Tajā pašā laikā vērtības, pēc kurām mēs dzīvojam, ir praktiski vienādas. Tātad runa ir par to, ka vērtības mūs vieno, bet spēles uz mentalitātes atšķirībām – politiskās vai saimnieciskās spēles – tas, protams, kaitē. Tikai dialogs var kaut ko atrisināt un neaizskart vājas un jūtīgas vietas (Zatlers).

Šādas pieejas kritiķi savos diskursos valsts valodu lieto drīzāk kā izslēdzošo faktoru, kas nespēj būt par integrācijas/politiskās nācijas vienīgo pamatu.

Latvija ir valsts, kur dzīvo cilvēki, kam latviešu valoda nav dzimtā, bet kas tomēr šo valodu mācās un pieņem. Nav problēmu tajā, ka mēs pieņemam latviešu valodas un kultūras unikālo statusu, ja mēs tajā pašā laikā sakām, ka tas nenozīmē citu grupu ierobežotas iespējas saglabāt savu kultūru un reproducēt savu identitāti. Šie mērķi ir savienojami. Šeit ir jāatsakās no to laiku idejām, kad nācijas tikai veidojās, ka valoda var būt tikai viena, ka kultūra var būt tikai viena (Makarovs).

Valsts valodas vietā tiek piedāvāts likt liberālās demokrātiskās vērtības, kam jākļūst par vienotības pamatu (cilvēktiesības, brīvība):

Politiskās nācijas pamats ir vēlme dzīvot kopā, veidot demokrātisko vienību. Mums ir jāpieņem, ka mēs visi esam vienas demokrātiskās sabiedrības līdzvērtīgi elementi. Mums jāpieņem, ka mēs esam līdzpilsoņi. Varbūt tas skan banāli, bet tieši tas arī nenotiek. Nav gatavības pieņemt cilvēkus ar citu izcelsmi, ar citiem uzskatiem kā līdzpilsoņus, kam ir tādas pašas tiesības (Makarovs).

Politisko vērtību ziņā liberālāk orientēti politiķi piedāvā simbolisko diskursu nomainīt pret praktisko un uz tā saucamajiem „politizētajiem” diskursiem skatīties no individuālo tiesību pozīcijām:

Un viens no sāpīgākajiem jautājumiem Latvijas gadījumā – valodas jautājums, ir balstīts ļoti praktiskās lietās. Sākumpunkts – pretdiskriminācija un katra indivīda konstitucionālo tiesību realizācija. Valodas likumam ir jānovērš situācijas, kad cilvēks nespēj pilnā mērā realizēt konstitucionālās tiesības, tikai nezinot valodu. Šāda diskursa līmenī sarunājas tikai daži eksperti, savukārt publiskajā diskursā pastāv tikai simboliskie aspekti. Un tā ir gan ekspertu, gan komentētāju, gan politiķu, gan žurnālistu atbildība, jo viņi necenšas mainīt situāciju un turpina strādāt tikai un vienīgi šajā simboliskajā diskursā (Cilēvičs).

Šajā fragmentā valoda tiek uztverta kā izslēdzoša kategorija. Tiek kritizēti tie politiskās elites pārstāvji, kas mēģina izmantot latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu arī kā instrumentu, lai radītu nevienlīdzību starp pilsoņiem. Nākamais fragments parāda, kā tiek konstruēts šāds kontradiktors, kura pamatā ir ideja par racionālu neformālu vienošanos:

Ēlertes koncepcija ir slikta tāpēc, ka tā noliedz pamatu pamatus: tā noliedz visu pilsoņu līdztiesību, neatkarīgi no etniskās piederības, kas ir konstitucionālais princips. Īstenībā Ēlerte cenšas saistīt latviešu valodu ar kādām īpašām tiesībām latviešiem. Bet tas ir strupceļš. Īstenībā, es domāju, ka latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statuss tiek noteikts gan ar veselīga saprāta principiem, gan arī, balstoties uz morāliem, etniskiem principiem un cieņu. Tas ir sociāla līguma priekšmets, nevis kaut kas tāds, kas izriet no juridiskajām koncepcijām. Un tieši aizdomas, ja nebūs šāda juridiska pamatojuma, tas dos krieviem šo statusu apstrīdēt, tas liek meklēt ārējus pamatojumus šim statusam. Īstenībā, tā ir mūsu iekšēja lieta – kā sarunāsim (Cilēvičs).

Šāda veida diskursi piedāvā definēt nācijas pamatus, veidojot dialogu starp etniskām grupām jeb etniskām kopienām. Iekļaut diskusijās to, „kā pareizi dzīvot” minoritātēm, un tādējādi atteikties no hierarhiskām attiecībām starp grupām.

Integrēt vai “izoperēt smadzenes”? Sociālā atmiņa kā politiskās nācijas pamats

Viens no Nacionālās identitātes programmas *uzstādījumiem* skar sociālo atmiņu, kam jāklūst par integrētas sabiedrības pamatu. Politiskās elites diskurss šajā jautājumā ir ļoti atšķirīgs – no pozitīvām cerībām uz to, ka vēsturisko notikumu interpretācija var būt visiem pilsoņiem līdzīga, un tātad spēj vienot līdz kategoriskam noraidījumam, norādot, ka nav iespējams pilsoņu atmiņu koriģēt atbilstoši „valsts vajadzībām”.

Visbiežāk runa ir par vēsturiskajiem notikumiem saistībā ar Otro pasaules karu un to interpretācijām:

Cittautiešiem diemžēl caur plašsaziņu tiek skaidrota pilnīgi cita vēsture. Un nepatīkamais ir tajā, ka mājās, skolā un medijos tiek skaidrots, ka Latvija vispār jau ir bijušās Krievijas impērijas sastāvdaļa. Un netiek skaidrots, kas ir tautas pašnoteikšanās tiesības un kā tauta iegūst savu valsti. Tieši tas būtu vairāk jāskaidro, lai šajā sabiedrības daļā ir lielāka izpratne, kas ir Latvija un kādai Latvijai vajadzētu būt. Tas ir visa pamatu pamats. Lai cilvēks justos savas valsts patriots, viņam jāapzinās, ka šeit ir viņa saknes, šeit viņš ir gatavs aizsargāt savu valsti un ka nav citas vietas pasaulē, kur viņš varētu justies tik labi kā šeit (Rasnačs).

Vēsturē ir svarīgi traktējumus pasniegt ļoti precīzi. Un saprast, ka tā tas ir. Un ka šie vēsturiskie fakti, kas saistīti ar okupāciju, tie ir fakti, ko mēs arvien precīzāk redzam. Svarīgi, lai bērni un tie, kas visu laiku sevi uzskatījuši par atbrīvotājiem, lai viņiem dotu šos materiālus paskatīties un lai viņi vēsturi izprot (Brigmanis).

Dihotomiskās attiecības „mēs” – „viņi” ir ļoti raksturīgas šādam diskursam. Tādējādi izslēdzošais diskurss („šī sabiedrības daļa”, „cittautieši”) parāda izpratni par vēsturisko apziņu kā par noteiktu vēlamu interpretāciju kopumu. Mediji kā kategorija arī parādās visai bieži – medijiem tiek piedēvēta galvenā loma atšķirīgu sociālo atmiņu uzturēšanā.

Arī patriotisms kā kategorija tiek saistīts ar sociālo atmiņu. Politiskās elites dominējošajā diskursā tikai nacionālo valstiskumu balstošās vēsturisko notikumu interpretācijas piekritēji var tikt uzlūkoti par patriotiem.

Atsevišķi politiskās elites pārstāvji domā, ka individuālā atmiņa ir spēcīgāka par sociālo. Individuālā atmiņa tiek raksturota kā īsta, patiesa, pieredzē balstīta un ar spēcīgu emocionālo sasaisti. Savukārt sociālā atmiņa - kā vēlamā vēstures interpretācija, kas faktiski ir politiskā jeb nacionālā atmiņa. Zīmīgi, ka politiskais diskurss bieži vien pieļauj individuālo atmiņu, bet piedēvē to privātai telpai. Savukārt publiskajā telpā ir jādominē kopīgajai sociālajai, t.i., nacionālajai atmiņai:

Ģimeniskā atmiņa ir ļoti spēcīga, jo tā tiek nodota vismaz piecās-sešās paaudzēs. Jo ir šis septiņu paaudžu cikls, kas valsts attīstībai ir ļoti svarīgs laika nogrieznis. Ir jāsaprot, ka vēsturiskā atmiņa un likteņi ir ļoti dažādi. Īpaši, ja runa ir par 20. gadsimtu. [...] Tavā zemē ienāk svešais karaspēks. Arī šajā brīdī sākas Otrais pasaules karš. Un tā tas jāsaprot. Kā mēs to saucim, kad ienāk svešs karaspēks, nomaina varu... Es domāju, ka racionālākā pieeja ir, ka mēs visi to atzīstam (Zatlers).

Katram ir un vēl kādu laiku būs dažādas un dažādi nokrāsotas atmiņas. Jautājums par to, cik lielā mērā abas puses šīs atmiņas respektē. Man absolūti nav problēmu saprast cilvēku, kuram vecaistēvs ir stāstījis par karu... Man nav nekādu problēmu to saprast un cienīt tās atmiņas. Savukārt es cienīšu sava tēva atmiņas, kas bija le-

ģionārs un guva ievainojumus Kurzemes katlā. Un man ir ļoti sāpīgi, ja viņu kāds sauc par fašistu. Un, ja sastopas divi veterāni, viņiem pagonu krāsa nav problēma, ne valoda. Viņi pie šņabja pudeles apmēram vienādi atceras karu. Kā vienādu nelaimi. Ja to neizmanto politiskiem mērķiem, tad viss būs kārtībā. Kārtējās vēlēšanas atkal liek vilkt ārā šo nacionālo kārti (Līdaka).

Atzīstot, ka ģimene ir pietiekami spēcīgs avots individuālajai un komunikatīvajai atmiņai, daži respondenti uzskata, ka līdz ar to izglītības sistēmai būtu jāveido kopīga sociālā atmiņa nacionālās un politiskās atmiņas izpratnē. Arī „paaudžu nomaīņa” šajā procesā tiek uzskatīta par nozīmīgu faktoru, jo komunikatīvā atmiņa nesniedzas tālāk par 80- 100 gadiem:

Daudz nospēlē tieši cilvēciskais faktors. Jānomainās arī paaudzēm. Ja bērni ir auguši ģimenē, kur nepārtraukti stāsta par Sibīrijas izsūtījumu, par krievu nodarījumiem... Bet, ja otrajā ģimenē stāsta, ka mēs esam atbrīvojuši Latviju, ka mēs esam “pobeģīteļi”, ka neviens te nemācēja strādāt un mēs viņiem atnesām brīvību, tad, protams, tur rodas antagonistiskas pretrunas. Bet ko mēs varam darīt ar ģimeni? Tur ļoti grūti... Tad uzsvars ir jāliek uz skolām (Brigmanis).

Vērtējot kritiski kopīgas nacionālās atmiņas veidošanos, politiķi izslēdz iespējamību mainīt individuālās atmiņas, līdz ar to lietojot nacionālo atmiņu kā kategoriju „savējo” apzīmēšanai. “Citi” var nacionālo atmiņu ignorēt:

Atkal par motivāciju. Kabanovam var 77 reizes likt parakstīties par okupācijas fakta atzīšanu. Bet jautājums ir - kāda motivācija viņam to darīt? Jo nav jau vārdos jāatzīst... Bet nu tāds cilvēks ir, un par tādu balso, un tur nevar pārnest. Bet, manuprāt, atzīst – neatzīst – tā ir liekvārdība. Es pazīstu cilvēkus, kas bez vārdiem atzīst, kaut vai tajā pašā Saskaņas centrā, kas patiesi atzīst un kas ne. Jo papīrs jau pacieš visu (Līdaka).

Tie respondenti, kas visai kritiski vērtē ideju par kopīgu nacionālo atmiņu kā par politiskās nācijas pamatu, norāda, ka šāda platforma būtu „ideāls” variants, taču to par reālu šobrīd neuzskata:

Līdzīga izpratne par vēsturiskajiem notikumiem ir vajadzīga. Bet vārds „vaidzīga” ir tāds pasmags. Būtu labi, ja visi cilvēki, kas dzīvo Latvijā, vienādi vērtētu kaut vai Staļina režīmu (Loskutovs).

Tie, kas ideju par kopīgo sociālo atmiņu vērtē ļoti kritiski, uztver to kā valsts iejaukšanos pilsoņu individuālajās vērtībās, kas ir pretrunā ar liberāli demokrātisko orientāciju. Tiek lietots visai agresīvs diskurss: „pārmācīt”, „izoperēt” utt.:

Kopīgo sociālo atmiņu nevar veidot, pamatojoties uz meliem. Mēs nevaram tagad izoperēt smadzenes kādai sabiedrības daļai, lai veidotu kopīgu vēsturisko atmiņu. Tāda atmiņa veidojas, tikai pamatojoties uz kopīgiem vēsturiskiem pārdzīvojumiem. Mums kopīga vēsture ir ļoti īsa. Mums, protams, tā ir jāizmanto un jāformulē tā, lai mēs to uztveram vienādi. Bet kopīgo vēsturi mēs rakstām un piedzīvojam tagad (Makarovs).

Kultūras ministrei neviens laikam nav paskaidrojis, kādi ir sociālās atmiņas veidošanās likumi, kas ir komunikatīvā atmiņa. Un pats galvenais, viņi nezina, kas

ir aizstāšanas mehānismi. Bet viņiem gribētos, lai notiktu aizstāšana. Un tajā vietā, lai aizstātu ar kaut ko jauno, spilgto, kopīgo un vērtīgo visiem, notiek lobotomijas mēģinājumi. Nevar taču taisīt lobotomiju veselai iedzīvotāju grupai. Var mēģināt panākt, lai kāds kaut ko aizmirst, iesitot viņam ar nūju pa galvu, bet lai liela iedzīvotāju grupa aizmirstu (Viņņika).

Kopīga sociālā atmiņa - tas ir Orvels. Atšķirības sociālajā atmiņā - tas ir nepieciešams elements sabiedrības kultūras daudzveidībā. Un šeit ir jautājums – cik lielā mērā mēs esam gatavi ierobežot pārliecību brīvības principu, jo tie ir fundamentālie principi – sirdsapziņas brīvība, vārda brīvība, pārliecību brīvība. [...] Vienāda izpratne par vēsturi – tam es neticu. Varbūt man kā tehnisko zinātņu pārstāvim joprojām ir aizspriedumi pret humanitārajām zinātnēm, bet es vienmēr atceros izcilo frāzi, ko izlasīju žurnālā „Ogoņok” perestroikas laikā,- ka Padomju Savienība ir valsts ar neparedzamo pagātņi (Cilēvičs).

Šāds politiskais diskurss interpretē sociālo atmiņu galvenokārt kā komunikatīvo atmiņu, kā izslēdzošo elementu, kas spēj kļūt tikai par etniskās integrācijas pamatu, jo neignorē individuālās vērtības, kas ir saistītas ar etnisko socializāciju un tās rāmēto pārliecības brīvības izpratni. Kopumā, vērtējot kritiski ideju par kopīgo sociālo atmiņu, galvenokārt krievu valodas kopienā pārstāvošie politiskās elites locekļi norāda, ka šāda atmiņa kā komunikatīva platforma ir ideāls, taču utopisks politiskais piedāvājums.

Secinājumi

Vienota politiskā nācija Latvijā nepastāv. Daži politiskās elites pārstāvji to atzīst tieši, citi – ne tik tiešā veidā. Taču, kaut arī pastāv atšķirīga izpratne par nāciju un nacionālismu, kā arī par sabiedrības integrācijas pamatu, kopumā politiskais diskurss atzīst, ka pastāv neatrisinātas problēmas.

Šo problēmu risināšanu, no vienas puses, apgrūtina līdz šim visai haotiskā un neskaidrā rīcībpolitika (atsevišķi respondenti uzskata, ka šādas, kaut cik apzinātas politikas nemaz arī nav bijis), bet, no otras puses, neveicina atklātu, redzamu konfliktu un vardarbību.

Problēmu risināšanu apgrūtina arī komunikācijā izmantotās atšķirīgās definīcijas un paradigmas, kā arī situācija (kas ir vēl sarežģītāk), kad vieni un tie paši jēdzieni tiek izprasti atšķirīgi vai netiek izprasti vispār. Joprojām politiskajā diskursā nav vienotas izpratnes par to, kā būtu jāsaprot vārdi „nācija”, „nacionālais”, līdz ar to arī tādi jēdzieni kā „nacionālā identitāte”, „nacionālā valsts” un „nacionālisms”.

Vienošanās par šādiem metakomunikatīviem aspektiem, iespējams, palīdzētu vieglāk pāriet no simboliskā diskursa uz praktisko. Politiskā elite varētu diskutēt nevis par atsevišķiem elementiem (valoda, pilsonība, tiesības), bet par principiālām pieejām sabiedriskajā politikā (piemēram, pilsoniski vai etniski, politiski vai ar kultūras starpniecību). Līdzīgi ir arī ar „kopīgo sociālo atmiņu”. Cik šāds jēdziens/parādība var kļūt par apzinātās politikas elementu – vērtējumi svārstās no „ideāli, bet utopiski” līdz visai agresīvai attieksmei, kas vispirms liecina par nepietiekamu politiskās kultūras līmeni.

Pati politiskā elite atzīst, ka bieži šajā jautājumā ir pakļauta populismam un ir spiesta rīkoties nevis proaktīvi, bet reaktīvi – reaģējot uz politisko pretinieku piedāvājumiem un diskursu. Taču tā norāda arī, ka pēc šo jautājumu vienpusējas politizēšanas joprojām pastāv pieprasījums sabiedrībā.

Izmantotā literatūra un avoti

- Eglitis, D. (2000). *Imagining the Nation. History, Modernity and Revolution in Latvia*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Intervija ar A. Brigmani
- Intervija ar B. Cilēviču
- Intervija ar S. Ēlerti
- Intervija ar I. Līdaku
- Intervija ar A. Loskutovu
- Intervija ar V. Makarovu
- Intervija ar Dz. Rasnaču
- Intervija ar I. Viņņiku
- Intervija ar V. Zatlēru
- Kymlicka, W., Opalski, M. (Ed.). (2001). *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in The Vernacular. Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (1999). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Right*. Oxford: Oxford University Press.
- Latvijas Republikas Kultūras ministrija. (2011). Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012-2018). Sk. 2012. 12. janv. http://www.km.gov.lv/lv/doc/nozaru/integracija/Pamatnostadnes/KMPam_071011_integ.pdf
- Miller, D. (1999). *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.
- Nodia, G. (1994). Nationalism and Democracy. In: Diamond, Larry, Plattner, F., Marc. *Nationalism, Ethnic Conflict, and Democracy*. London: The Johns Hopkins University Press.

**OTRĀ NODAĻA
POLITISKĀS IDENTITĀTES,
POLITISKĀ KOMUNIKĀCIJA UN POLITISKĀ KULTŪRA**

Ieva Dmitričenko

Dr.sc.pol., Vidzemes Augstskolas lektore

LIKUMDEVĒJA PRIEKŠVĒLĒŠANU KAMPAŅAS LATVIJĀ: POLITISKO AKTORU IDENTITĀŠU KONSTRUKCIJAS ĀRĒJO IETEKMJU UN BIZNESA VIDES KONTEKSTĀ (1990 – 2011)

Rakstā tiek aplūkoti likumdevēja priekšvēlēšanu kampaņu stratēģiskās vadīšanas aspekti, galveno uzmanību pievēršot jautājumam par ārvalstīs izstrādāto un aprobēto politisko kampaņu rīkošanas paņēmieni pielietojuma iespējām Latvijā. Šāds jautājuma izvirzījums tiek pamatots ar politisko kampaņu kā starptautiska fenomena rīkošanu, jo starp dažādu valstu politisko kampaņu rīkošanas praktiķiem un teorētiķiem, kā arī politiķiem un politiskajām organizācijām notiek brīva informācijas, zināšanu un cilvēkresursu aprīte, kas veicina vienā valstī atklātu politiskās kampaņošanas paņēmieni pielietojumu citās valstīs. Latvijas situācijā šo skatu punktu īpaši aktuālu padara nošķirums starp Rietumu demokrātijās pielietotajiem politisko kampaņu rīkošanas paņēmieniem un postpadomju telpai raksturīgajām Krievijas polittehnoloģijām¹. Kā Latvijā tiek pielietotas Rietumu un Krievijas politisko kampaņu rīkošanas metodes un kādas ir Latvijas kā politisko kampaņu rīkošanas vides unikālās īpatnības? Lai atbildētu uz šiem pētnieciskajiem jautājumiem, tiek aplūkoti politisko kampaņu globalizācijas teorētiskie aspekti, īpašu uzmanību pievēršot Rietumu un Krievijas politiskajās kampaņās izmantotajām pieejām. Raksta empīrisko daļu veido dziļās intervijas ar Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķiem. Pētījuma gaitā atklājās, ka Rietumu un Krievijas politisko kampaņu rīkošanas paņēmieni Latvijā ir pielietojami tikai fragmentāri, jo Latvijai kā politisko kampaņu rīkošanas videi ir daudz specifisku īpatnību. Politikas un biznesa saaugšana ir viena no būtiskām problēmām, kas raksturo politisko kampaņu rīkošanas vidi Latvijā, tāpēc raksta diskusijas daļā uzmanība tiek pievērsta arī šim jautājumam.

Atslēgvārdi: politiskās kampaņas, politiskais mārketings, politiskā konsultēšana, polittehnoloģijas

Politisko kampaņu transnacionālā difūzija

Zināšanas par politisko kampaņu rīkošanu tiek izplatītas un pārņemtas globālā mērogā (Hallin&Mancini, 2004; Swanson, 2004), un to ārējā forma kļūst līdzīga gandrīz visās pasaules valstīs, kurās notiek demokrātiskas vēlēšanas. ASV tiek uzskatīta par politiskās kampaņošanas metožu nozīmīgāko eksportētāju (Negrine&Papathanassopoulos, 1996; Mancini, 1999; Plasser, 2000) un etalonu, ko nosaka tas, ka šajā valstī katru gadu tiek rīkotas vairāk nekā 50 000 dažādas publiskas vēlēšanas un ir minimāli vēlēšanu ierobežojumi (Scammell, 1997, 7). Tādējādi ASV ir kļuvusi par politisko kampaņu izmēģinājuma poligonu, kas šīs valsts politiskajiem konsultantiem dod iespēju būt nozares avangardā un iegūtās zināšanas pielietot arī citās valstīs.

P.Mancīni (*P.Mancini*) un D.L.Svensons (*D.L.Swanson*) izvirza pieņēmumu, ka mūsdienu pasaulē notiek politikas amerikanizācija, jo daudzu valstu politiskie kandidāti, partijas un ziņu mediji pārņem pieejas, ko izmanto viņu līdzinieki ASV (Mancini&Swanson, 1996, 4). Šie autori arī liek vienlīdzības zīmi starp jēdzieniem „modernizētas” un „amerikanizētas” politiskās kampaņas un dod detalizētāku ieskatu to raksturīgākās īpatnībās (Mancini&Swanson, 1996, 14 - 17). Viena no moderno politisko kampaņu būtiskām iezīmēm ir politikas personalizācija, kas nozīmē, ka plašsaziņas līdzekļu ietekmē partijas kā politiskā aktora loma samazinās, bet pieaug personības loma politikā (McAllister, 2007; Caprara, 2007; Kaase, 1994). Otrs faktors ir „politikas zinātniskošana”, kas ir termins, ko P.Mancīni un D.L.Svensons ir aizņēmušies no J.Hābermasa (*J.Habermas*), kurš 20.gs. 60-tajos gados konstatēja tendenci, ka politiķi kļūst aizvien atkarīgāki no ekspertiem un ka politika pārvēršas par zinātnisku un racionālu administrēšanu (Weingart, 1999). Jēdziena „politikas zinātniskošana” vietā var izmantot arī plašāk lietoto jēdzienu politikas profesionalizācija, ar ko tiek saprasta pieaugošā komunikācijas profesionāļu loma politiskajā procesā (Negrine&Lilleker, 2002; Asp&Esaiasson, 1996).

Trešā tendence ir saistīta ar pilsoņu atšķiršanos no partijām, kam par iemeslu ir funkcionālā diferenciacija un sociālā fragmentācija modernā sabiedrībā, kas samazina tiešā kontakta un attiecību uzturēšanu starp politiskajām partijām un iedzīvotājiem (Mair, Muller&Plasser, 2004). Līdz ar to pakāpeniski sabrūk tradicionālie, plašie un personiskie komunikācijas tīkli, bet vienīgais veids, kā partijas var izzināt vēlētāju viedokļus un vajadzības, ir socioloģisko pētījumu metodes, kas var būt neprecīzas nestabilitātes un strauju pārmaiņu periodos. Ceturtā iezīme ir autonomas komunikācijas struktūras veidošanās jeb pieaugošā mediju loma kā atsevišķam un ietekmīgam politiskā spēka centram (Bennet&Entman, 2001; Mazzoleni&Schulz, 1999; Strömbäck, 2008). Ar šo tendenci ir saistīta arī piektā moderno politisko kampaņu īpatnība, ka vēlētāji pārtop par politikas vērotājiem, kuri realizē savu līdzdalību politiskajā procesā kā plašsaziņas līdzekļu auditorija.

Zinātniskajā literatūrā pastāv divas pieejas politisko kampaņu globalizācijas skaidrošanai – modernizācijas un difūzijas pieeja (Plasser&Plasser, 2002; Baines, Scheucher&Plasser, 2001). Modernizācijas pieejas piekritēji uzsver, ka politisko kampaņu globalizācija ir sekas strukturālām pārmaiņām politikā, sabiedrībā un mediju sistēmā un ka šīs strukturālas pārmaiņas makrolīmenī izraisa adaptīvu uzvedību mikrolīmenī, kas noved pie pakāpeniskām pārmaiņām politiskās komunikācijas stilos un stratēģijās (Negrine&Papathanassopoulos, 1996). Turpretī difūzijas teorijas pieeja uzsver brīvprātīgu un apzinātu politisko kampaņu stilu izplatīšanu, kurā izšķirošā nozīme ir politiskās elites izvēlētajām stratēģijām un uzvedībai (Plasser&Plasser, 2002, 17). Šajā pieejā primārais skatījums ir uz mikrolīmeņa aktoriem, kas eksportē savas stratēģiskās zināšanas (Bowler&Farrell, 2000). Par šī raksta zinātniski teorētisko pozīciju ir izvēlēta politisko kampaņu transnacionālās difūzijas pieeja, kas politisko kampaņu globalizāciju skaidro saistībā ar stratēģisko zināšanu eksportu.

R.Riders (*R.Ridder*) un L.Saimons (*L.Symons*) kā vienu no spilgtākajiem politisko kampaņu amerikanizācijas piemēriem min Krievijas prezidenta B.Jeļcina priekšvēlēšanu kampaņu 1996. gadā, kuras stratēģiskajā vadīšanā piedalījās ASV politiskie konsultanti (Ridder&Symons, 1999, 52; Kramer, 1996). Šī vēlēšanu kampaņa paveica šķietami neiespējamo – vēlēšanās uzvarēja B.Jeļcins, kura reitings pirms kampaņas sākuma bija krietni zem 10% atbalstītāju un kura pārstāvētā varas partija „Mūsu mājas Krievija” 1995. gada parlamenta vēlēšanās ievērojami atpalika no Komunistiskās partijas (Авченко, n.d.). Viens no svarīgākajiem pienesumiem, ko ASV speciālisti deva B.Jeļcina priekšvēlēšanu kampaņai, bija rūpīga un profesionāla sabiedrības viedokļu un attieksmju izpēte un uz iegūto datu pamata veikta politiskās kampaņas stratēģijas izstrāde. Būtisks ieguldījums bija arī Krievijas prezidenta priekšvēlēšanu kampaņas atbildīgo darbinieku izglītošana politisko kampaņu rīkošanas jautājumos. Rezultātā šī kampaņa kļuva par mācību stundu visiem tajā iesaistītajiem vietējiem politiskajiem konsultantiem, jo pirmo reizi Krievijā manipulatīvās tehnoloģijas tika izmantotas tik lielā mērogā un ar tādiem panākumiem (Авченко, n.d.).

S.Boulers (*S.Bowler*) un D.Farels (*D.Farrell*) 1998. gadā veica politisko konsultantu aptauju ar mērķi izpētīt viņu darbību starptautiskā mērogā un secināja, ka politisko konsultantu un politiskās konsultācijas uzņēmumu darbība ārpus to mītnes zemes ir plaši izplatīta (Bowler&Farrell, 2000). Tādējādi no politisko kampaņu transnacionālās difūzijas viedokļa, viņi konstatē, ka pasaules politikā patiešām notiek amerikanizācija, taču šie autori uzskata, ka piemērotāks termins šo procesu aprakstīšanai ir „politikas modernizācija”, jo starptautiskā mērogā darbojas ne tikai ASV politiskie konsultanti, bet arī politisko kampaņu rīkošanas eksperti no citām valstīm. Viņi arī norāda, ka šos procesus veicina nacionālo politiķu un politisko partiju pieprasījums pēc zināšanām un kompetences politisko kampaņu rīkošanas jautājumos un, pieaugot vēlēšanu skaitam pasaulē, palielinās arī politisko kampaņu konsultēšanas starptautiskās dimensijas nozīme (Bowler&Farrell, 2000, 173).

Krievijas politiskās konsultēšanas skolas jeb polittehnoloģiju attīstību arī var skaidrot no politisko kampaņu transnacionālās difūzijas viedokļa, jo tā sākās ar Rietumu politiskās konsultēšanas tehniku importu, bet mijiedarbībā ar konkrēto Krievijas politisko kampaņu rīkošanas kontekstu radās jaunas pieejas politisko kampaņu rīkošanā, kas ir pieprasītas postpadomju telpā. Piemēram, pētījumā par Krievijas politisko konsultantu darbību starptautiskā mērogā, kas tika veikts 2004. gadā, tika konstatēts, ka viņi ir snieguši savus pakalpojumus 27 valstīs dažādos pasaules reģionos, tomēr vislielākais pieprasījums pēc Krievijas speciālistu pakalpojumiem ir Neatkarīgo valstu savienības valstīs Ukrainā un Kazahstānā, kas tiek skaidrots gan ar ģeogrāfisko tuvumu, gan ar to, ka šo valstu politiskās sistēmas un vēlēšanu noteikumi ir līdzīgi kā Krievijā, kā arī ar labiem sakariem starp politiķiem un politisko kampaņu speciālistiem (Минченко, 2004).

Krievijas politiskās konsultēšanas skolas kļūšanu par eksporta industriju noteica vairāki faktori: 1) līdzīgi kā ASV, arī Krievijā notika daudz vairāk vēlēšanu kampaņu nekā kaimiņvalstīs (līdz 2004. gadam, kad tika atceltas tiešās gubernatoru vēlēšanas), kas deva iespēju plaši attīstīt un pilnveidot politisko kampaņu tehnikas; 2) Krievijas politiskie konsultanti daudz labāk nekā viņu Rietumu kolēģi izprot postpadomju politisko kultūru; 3) daudziem potenciālajiem postpadomju valstu politisko konsultantu klientiem ir biznesa kontakti Krievijā, kas viņiem var ieteikt un arī iesaka Krievijas politiskos konsultantus; 4) samazinoties darba apjomam starp nacionālajām vēlēšanām, Krievijas politiskie konsultanti ir ieinteresēti meklēt tirgus ārpus savas mītnes zemes (Минченко, 2004). Uzskatāms piemērs Rietumu un Krievijas politisko konsultēšanas skolu „sadursmei” starptautiskā mērogā bija 2004. gada prezidenta vēlēšanas Ukrainā, kas bija sākums tā saucamajai „Oranžajai revolūcijai”. Politisko apvienību „Mūsu Ukraina”, kas bija orientēta uz Rietumiem, atbalstīja augsta līmeņa ASV politisko konsultantu grupa, bet Kremļa vēlamajam kandidātam V. Janukovičam tika nodrošināts Krievijas labāko polittehnologu atbalsts. Līdzīgas politisko konsultantu cīņas ir notikušas arī citās bijušās PSRS valstīs, kurās pasaules lielvarām ir bijis svarīgi ietekmēt vēlēšanu rezultātus sev vēlamā virzienā, lai sasniegtu savus stratēģiskos un ekonomiskos mērķus (Plasser, 2000, 30).

Skatījums uz politiskajām kampaņām globālā kontekstā ir īpaši aktuāls un piemērots tieši jaunajām demokrātijām, kāda ir arī Latvija, jo šajās valstīs notiek straujāka ārvalstu politisko kampaņu metožu pielietošana (Bowler&Farell, 2000; Farell, Kolodny&Medvic, 2001). D. Farels, R. Kolodnijs (*R. Kolodny*) un S. Medvics norāda uz trīs iemesliem, kas nosaka, kāpēc politisko kampaņu transnacionālā difūzija notiek intensīvāk tieši jaunajās demokrātijās (Farell, Kolodny&Medvic, 2001, 23 – 25). Pirmkārt, būtiska atšķirība starp vecajām demokrātijām Rietumeiropā un jaunajām demokrātijām ir tā, ka vecajās demokrātijās notiek ilgāka pāreja no masu partijām raksturīgā politisko kampaņu stila uz profesionalizētu politisko komunikāciju (Panebianco, 1998). Turpretī jaunajās demokrātijās ir vājas politisko partiju struktūras, kas padara ātrāku un efektīvāku politisko konsultantu iesaistīšanos politisko kampaņu plānošanā un izstrādē. Otrkārt, daudzas jaunās demokrātijas ir prezidentālas valstis, kas ir piemērotas ASV politiskajā sistēmā izstrādātajiem kandidātu – centrētiem politisko kampaņu risinājumiem, kā arī jaunajās demokrātijās ir mazāki politisko kampaņu ierobežojumi, kas politiskajiem konsultantiem dod lielāku rīcības brīvību. Treškārt, starptautiskie aktori arī spēlē savu lomu jauno demokrātiju institucionālā dizaina veidošanā, kas veicina viņu ietekmi uz politisko kampaņu rīkošanas praksi attiecīgajās valstīs.

Tomēr teorētiskajā domā pastāv daudzi viedokļi, kas saka, ka politikas amerikanizācijas koncepcija ir pārāk vienkāršots skatījums uz politisko kampaņu tehniku un paņēmieni izplatīšanos globālā mērogā. Piemēram, Dž. G. Blamlers (*J. G. Blumler*) un M. Gurēvičs (*M. Gurevitch*) salīdzina politisko kampaņu stilus ASV un Lielbritānijā un konstatē, ka starp tiem pastāv būtiskas atšķirības (Blumler&Gurevitch, 2000). Šo zinātnieku veiktie pētījumi liecina, ka ASV un Lielbritānijas politiskās kampaņas kļūst līdzīgas tādos aspektos kā politikas vieta un nozīme

sabiedrībā, žurnālistu attieksme pret politiku un savas lomas izpratne, politisko kampaņu profesionalizācijas pakāpe. Tomēr politisko kampaņu prakse šajās valstīs ir atšķirīga tādos aspektos kā mediju konkurences pakāpe, mediju kā komerciālas organizācijas un sabiedriskā pakalpojuma loma sabiedrībā (Blumler&Gurevitch, 2000). Arī P.R.Beinss, K.Šoukers (*C.Scheucher*) un F.Plasers runā par „amerikanizācijas mītu” Eiropas politikā, jo pastāv atšķirīgi konteksti, kādos tiek rīkotas politiskās kampaņas, un šīs kontekstuālās atšķirības diktē noteikumus konkrētu politisko kampaņu risinājumu izstrādē (Baines, Scheucher&Plasser, 2001).

R.Riders (*R.Ridder*) un L.Saimons (*L.Symons*) norāda uz pieciem nozīmīgākajiem faktoriem, kas nosaka kontekstuālās politisko kampaņu rīkošanas atšķirības dažādās valstīs (Ridder&Symons, 1999). Pirmkārt, politiskajam konsultantam, kas darbojas ārpus savas mītnes zemes, ir jāsaprot, ka katrā valstī ir atšķirīga vēlēšanu sistēma, līdz ar to politisko kampaņu rīkošanas ekspertam visas nianse ir jāpārzina un jāspēj piedāvāt risinājumus, kurus neietekmē konkrētie noteikumi un ierobežojumi. Otrkārt, katrā reģionā un valstī ir atšķirīga politiskā kultūra, kas ir jāpārzina un jāņem vērā, lai varētu veidot sekmīgas politiskās kampaņas. Treškārt, viena no svarīgākajām atšķirībām, kas nosaka politisko kampaņu praksi, ir dažādas mediju sistēmas un dažādi komunikācijas kanāli, pa kuriem iedzīvotāji saņem politisko informāciju. Šajā ziņā ļoti būtisks aspekts ir gan mediju loma sabiedrībā, gan atšķirīgie politiskās komunikācijas ierobežojumi plašsaziņas līdzekļos. Arī socioloģisko pētījumu metodes jāpielāgo konkrētajās sabiedrībās raksturīgajai komunikācijas tehnoloģiju lietošanai, kā arī kultūras īpatnībām, kas ir atšķirīgas katrā valstī. Piektkārt, vērā ņemama barjera, kas apgrūtina ārvalstu konsultantu darbību, ir valoda, kuras niansēta pārzināšana ir kritiski svarīgs priekšnoteikums kampaņas vēstījuma izstrādē.

P.R.Beinss, K.Šoukers un F.Plasers arī min virkni kontekstuālu faktoru, kas ietekmē ASV politisko kampaņu prakses ieviešanu citās valstīs: vēlēšanu sistēma un politiskās konkurences struktūra; politisko kampaņu regulējumi un ierobežojumi; politiskās reklāmas ierobežojumi; mediju struktūra (sabiedriskie un komerciālie mediji, reģionālā un nacionālā prese u.c.); nacionālā kultūra; vēlēšanu kampaņu garums; prezidentāla vai parlamentāra politiskā sistēma; modernizācijas pakāpe sabiedrībā; kampaņām pieejamais finansējums. Tomēr, kaut gan katrā reģionā ir savas politisko kampaņu rīkošanas īpatnības, ļoti daudz ir arī kopīgu iezīmju, kas dod iespēju runāt par politisko kampaņu starptautisko dimensiju (Baines, Scheucher&Plasser, 2001).

Politiskās kampaņas un politiskā konsultēšana Rietumos

Rakstā tiek izmantots termins „Rietumi”, ar ko primāri tiek saprastas politiskās kampaņas un politiskās konsultēšanas tehnikas, kādas tiek izmantotas ASV un Rietumeiropā. Neapšaubāmi, starp ASV un Rietumeiropas valstu politiskajām sistēmām pastāv atšķirības, kas nosaka to, ka atšķirīga ir arī politisko kampaņu rīkošanas prakse šajās valstīs. Piemēram, viens no būtiskiem faktoriem, kas ietekmē politisko kampaņu taktisko plānošanu, ir politiskās reklāmas ierobežojumi, kas katrā valstī ir atšķirīgi. Būtiska atšķirība starp ASV un Rietumeiropas valstīm, kas nosaka atšķirīgas pieejas politisko kampaņu stratēģiskajā plānošanā, ir arī tā, ka Rietumeiropā politiskajām partijām ir daudz lielāka nozīme nekā ASV, kur politiskie kandidāti var plānot kampaņas, nerēķinoties ar kopējiem partijas viedokļiem. Tomēr jautājums par to, kādas ir atšķirības starp politisko kampaņu ASV un dažādās Rietumeiropas valstīs, tiek atstāts ārpus šī raksta robežām, jo pētnieciskā interese primāri ir saistīta ar nošķirumu starp vispārējām politiskās varas iegūšanas un noturēšanas tehnikām vecās demokrātijas un postpadomju telpā.

Politisko kampaņu attīstībā Rietumu demokrātijās izšķiroša loma ir diviem savstarpēji saistītiem fenomeniem: mediju un mārketinga revolūcijai politikā (Plasser&Plasser, 2002, 1 – 4). Ar jēdzienu „mediju revolūcija” tiek saprasta tendence, ka politiskās kampaņas daudzās pasaules

valstīs un reģionos ir kļuvušas līdzīgas, lai gan ir būtiskas atšķirības šo sabiedrību kultūrās. Vienojošais elements - galvenā politiskā cīņa norisinās televīzijā, jo politiskā informācija šajā komunikācijas kanālā aizstāj masu manifestācijas un tiešos kontaktus ar vēlētājiem (Plasser&Plasser, 2002, 1). Mediji kā politiskas institūcijas – tas ir salīdzinoši jauns skatījums uz mediju lomu politikā, taču aizvien vairāk zinātnieku šai problēmai pievērš uzmanību. Galvenā ideja, kas vieno pētniekus, kuri cenšas izziņāt mediju ietekmi uz politiku, ir: ziņu mediji nav neatkarīgi politisko procesu vērotāji un informatori, bet paši ir politiskā procesa dalībnieki, kas veicina komunikāciju gan starp trim konstitucionālās varas zariem, gan starp politisko varu un pilsoņiem. Turklāt mūsdienās visi valstu vadītāji, parlamentu deputāti un citas valsts amatpersonas ir izstrādājušas un izmanto mediju stratēģijas, kas nozīmē to, ka žurnālistikas normas ietekmē valsts pārvaldes procesu. Citiem vārdiem sakot, attiecības ar medijiem vairs nav nodalāmas no politiskā procesa (Esser, Reineman&Fan, 2001, 21).

Jēdzienu „mārketinga revolūcija” politikas kontekstā F.Plassers un G.Plassere lieto saistībā ar tendenci, ka samazinās lojalitāte partijām, pieaug neskaidrība un nestabilitāte vēlēšanu procesa laikā, līdz ar to aizvien aktuālāka kļūst politiskā mārketinga koncepcija. Kā norāda vārdu salikums „politiskais mārketingš”, fenomens, ko apzīmē šis termins, ir saistīts ar politikas un mārketinga saplūšanu. Proti, tas attiecas uz mārketinga principu, tehniku un paņēmieni pielietošanu politikā. Atziņa, ka mārketingš tiek pielietots arī politikā, sasaucas ar R.Bartela (*R.Bartels*) 20.gs. 70.gados konstatēto tendenci mārketinga literatūrā paplašināt skatījumu uz mārketingu un definēt to kā mārketinga funkciju un tehniku pielietošanu ekonomiskajiem un sociālajiem, biznesa un ne-biznesa procesiem (Bartels, 1974, 73). Šādas tendences cēloņus var skaidrot ar F.Kotlera un S.Levija (*S.Levy*) konstatēto faktu, ka biznesa organizāciju izdzīvošana visvairāk ir atkarīga no klientu labvēlības, tādēļ tām ir vispilnīgākās zināšanas par to, kā noskaidrot un apmierināt klientu vajadzības, līdz ar to ne-biznesa organizācijas izmanto un savai situācijai pielāgo mārketinga principus, ko ir izstrādājušas biznesa organizācijas (Kotler&Levy, 1969, 13).

Politiskā mārketinga rašanos Rietumu demokrātijās noteica pakāpeniskas pārmaiņas sabiedrībā, kad politiskajām partijām un kandidātiem, kuriem bija homogēns vēlētāju loks, ko spēja vienot plašas politiskās tēmas un spēcīgi politiskie līderi, bija jāpārorientējas uz to, ka vēlētāju izvēli sāka noteikt politiķu piedāvātie risinājumi saistībā ar atsevišķām un konkrētām sociālām problēmām, pieauga daudzveidīgu interešu grupu loma un zuda ilgtermiņa lojalitāte noteiktiem politiskiem spēkiem (Dalton, 1984; Wattenberg, 1990; Dalton&Wattenberg, 2000; Mack, 2010). Šīs tendences ietekmē politiskās konkurences cīņā izšķirošu nozīmi ieguva politisko partiju un politisko kandidātu spēja precīzi novērtēt sabiedrībā dominējošos viedokļus, emocijas un intereses, un savu piedāvājumu precīzi mērķēt noteiktiem vēlētāju segmentiem un mērķa grupām (Kotler&Kotler, 1999, 4). Tā kā šis uzdevums ir līdzīgs tam, kas jāveic jebkurai komerciālai organizācijai, ja tā vēlas sasniegt savus mērķus, tad biznesa pasaules mārketinga principi un paņēmieni izrādās lietderīgi arī politikā.

Pastāv daudzi politiskā mārketinga teorētiskie modeļi (Newman, 1994; Niffeneger, 1988; Reid, 1988; Kotler&Kotler, 1999; Lees-Marshment, 2011), taču kopējo politiskās kampaņas plānošanas loģiku koncentrēti izsaka F.Plassera un G.Plasseres formulētais svarīgāko politisko kampaņu tehniku lielais trijnieks: IZPĒTE – ZIŅA – MEDIJI (Plasser&Plasser, 2002, 64). Protams, šāds skatījums ir vienkāršots, tomēr tas ļauj labi saprast politiskā mārketinga instrumentu būtību un paturēt prātā kopējo politiskās kampaņas izstrādāšanas struktūru. Pirmkārt, ļoti svarīga ir vēlētāju viedokļu un vajadzību izziņāšana, vēlētāju segmentācijas kritēriju izvēle, kā arī rūpīga politisko konkurentu pozīciju, stratēģiju, stipro un vājo pušu izpēte. Kad politiskās kampaņas plānotāja rīcībā ir plaša informācija par politisko tirgu, tad nākamais svarīgais uzdevums ir stratēģiski pareiza ziņas izstrādāšana, kas sevī ietver gan optimālu mērķa auditoriju izvēli, gan pozicionēšanu un satura slīpēšanu. Pēc tam, kad politiskās kampaņas stratēģiskās pamatnostādnes ir izstrādātas, jāizplāno efektīvākie komunikācijas kanāli, kā vēlamo ziņu nodot vajadzīgajai mērķa auditorijai.

Tirgus pozīcijas, to raksturojums un stratēģiskie virzieni (Butler&Collins, 1996, 29).

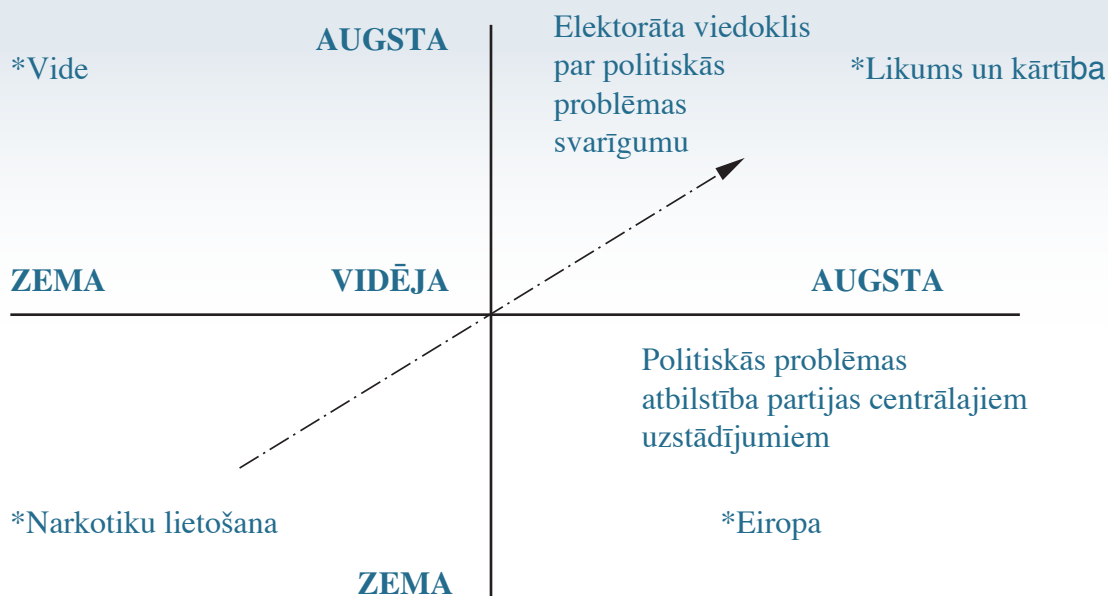
Pozīcija	Raksturojums	Stratēģiskie virzieni	Piemēri
Līderis	Vislielākā tirgus daļa, apzināta orientācija, nepārtraukts uzbrukums	Palielināt kopējo tirgu, palielināt un aizsargāt tirgus daļu	Nacionālais kongress (Indija), IRP (Meksika)
Izaicinātājs	Vēlas gāzt līderi, vienlaikus var būt vairāki izaicinātāji	Uzbrukt līderim un līdzīgiem konkurentiem, kā arī mazākiem konkurentiem	Tautas partija (Spānija), Leiboristu partija (Apvienotā Karaliste)
Sekotājs	Mērķtiecīga koncentrēšanās uz mērķa tirgu, imitācija, nevis inovācija, lokālas/reģionālas priekšrocības, plaši darbības virzieni	Klonēt, imitēt, adaptēt	Centra partija (Norvēģija) Progresīvie demokrāti (Īrija)
Nišas spēlētājs	Līderis šauri definētā tirgū vai nišā, specializācija	Veidot nišas, paplašināt nišas, aizstāvēt nišas	Zaļā partija (Francija) Izraēlas imigrantu partija (Izraēla)

Pozicionēšana ir tas politiskā mārketinga instruments, ar kura palīdzību tiek konstruētas politisko aktoru identitātes, tādēļ šis jautājums tiek aplūkots tuvplānā. Pozicionēšanas stratēģijas izstrādē P.Batlers (*B.Butler*) un N.Kolins (N.*Collins*) politikai pielāgo tirgus pozīcijas koncepciju, kāda plaši tiek izmantota komerciālajā vidē (Drummond, Emsor&Ashford, 2008, 161 – 162) (skat. 1. tabula. *Tirgus pozīcijas, to raksturojums un stratēģiskie virzieni*). P.Batlera un N.Kolinsa tirgus pozīcijas koncepcijas adaptācija politikai rāda, ka arī politiskās partijas un politiskie kandidāti, līdzīgi kā biznesa organizācijas, var izvēlēties optimālāko stratēģiskās rīcības virzienu, saprotot un novērtējot savas un savu konkurentu pozīcijas. Izmantojot šo mārketinga instrumentu, politiskajiem spēkiem ir vieglāk saprast spēles noteikumus politiskajā tirgū, bet politisko procesu analīzē šis skatījums ļauj labāk skaidrot politisko aktoru rīcību. No politikas analīzes viedokļa, šī pieeja ir uzskatāma arī par alternatīvu politikas zinātnē tradicionālajai labējai – kreisai dimensijai, kas tiek izmantota kā instruments politisko spēku pozīciju noteikšanai ideoloģiskā aspektā (Inglehart&Klingemann, 1976).

Pēc tam, kad politiskās kampaņas plānotājam ir skaidra partiju un politisko kandidātu pozīcijas, iespējams izstrādāt detalizētāku un precīzāku pozicionējumu. Komerciālajā praksē divas svarīgākās un pamata pozicionējuma dimensijas ir saistītas ar cenas un kvalitātes attiecībām, taču, atkarībā no tirgus situācijas, iespējams izvēlēties arī citas pozicionējuma definēšanas pieejas. Politikas kontekstā P.R.Beinss, B.R.Luiss (*B.R.Lewis*) un B.Inghams (*B.Ingham*) iesaka izvēlēties tādas pozicionējuma dimensijas kā elektorāta viedoklis par konkrētas politiskas problēmas svarīgumu un konkrētās politiskās problēmas atbilstība partijas centrālajiem mērķiem (skat. *Attēlu 1. Pozicionējuma karte politiskajā mārketingā*).

Izstrādājot politisko pozicionējumu, partijai ir jāizvērtē tie politiskie problēmjautājumi, kurus varētu aktualizēt sabiedrībā un padarīt par politiskās kampaņas satura centrālajiem elementiem. Svarīgākā atziņa, ko sniedz P.R.Beinsa, B.R.Luisa un B.Inghama politiskā pozicionējuma modelis, ir: partijai vai politiskajam kandidātam jāsamazina komunikācija par problēmām, kas atrodas kvadrantā, kurā gan elektorāts problēmu uzskata par nenozīmīgu, gan arī problēma neattiecas uz partijas centrālajiem mērķiem. Savukārt partijas tēla veidošanā visizdevīgāk izmantot komunikāciju par tādām tēmām, kas ir gan aktuālas vēlētajiem, gan atbilst partijas būtībai. Saistībā ar

politiskajiem jautājumiem, kas neatbilst partijas pamatnostādņēm, bet ir svarīgas elektorātam, šī pozicionējuma modeļa autori partijām tomēr iesaka savā komunikācijā ar vēlētājiem aktualizēt šos jautājumus. Attiecībā uz politiskajiem problēmjaudājumiem, kas ir svarīgi partijai, bet ir nebūtiski vēlētājiem, ieteicams komunikāciju samazināt līdz brīdim, kad šis jautājums kļūst svarīgs arī vēlētājiem.

1.attēls. Pozicionējuma karte politiskajā mārketiņā (Baines, 1999, 415)

Saistībā ar politisko partiju un politisko kandidātu pozicionēšanu būtiski pieminēt arī ASV politiskā konsultanta D.Morisa (*D.Moriss*) triangulācijas modeli, kurš izrādījās efektīvs ASV prezidenta vēlēšanās 1996.gadā, kad to izmantoja demokrātu kandidāts B.Klintonš (*B.Clinton*). Šī modeļa būtība ir tāda, ka divpartiju sistēmā, kurā ir skaidri izteiktas divas ideoloģiskas pozīcijas (ASV politiskās sistēmas kontekstā – demokrāti, kas pārstāv kreiso ideoloģiju, un republikāņi, kas pārstāv labējo ideoloģiju), var izveidot trešo pozīciju, kas kombinē abu partiju spēcīgākos argumentus un ir pieņemama abu partiju atbalstītājiem (Morris, 1997, 79 – 88). Līdzīga pieeja tika izmantota arī Lielbritānijā, kad Leiboristu partijas līderis T. Blērs (*T.Blair*) 20.gs.90-to gadu otrajā pusē nāca klajā ar „Jauno leiboristu” (*New Labour*, angļu val.) koncepciju, kuras pamatā bija ideja par „trešo ceļu”, kas kombinē labējo un kreiso vērtības (Driver&Martell, 2000). Tas nozīmē, ka politiskā mārketiņa ietekmē partijas var atkāpties no tradicionālām ideoloģiskām pozīcijām un meklēt jaunas vērtību kombinācijas, kas uzrunā vēlētājiem aktuālas problēmas.

Postpadomju polittehnoloģijas

Pētījumā par Krievijas politisko konsultantu darbību starptautiskā mērogā, ko veica 2004. gadā, tika konstatēts, ka lielākā daļa šīs nozares ekspertu uzskata, ka jēdzieni „politiskais konsultants” un „polittehnologs” ir sinonīmi (Минченко, 2004). Tomēr jēdziena „polittehnoloģijas” izmantošana saistībā ar politiskās konsultēšanas dažādiem aspektiem ir raksturīga tieši postpadomju telpai un it īpaši Krievijai, kur šis vārds tiek lietots, lai apzīmētu vispārējus principus un tehnikas, ar kuru palīdzību tiek sasniegti politiskie mērķi (Пастухов, 2005; Доброхотов, 2001). Turklāt „polittehnoloģijas” Krievijas teorētiskajā un praktiskajā literatūrā ir tikai viens no plašās

terminu saimes, kurā tradicionāli inženierzinātnēm piekritīgi jēdzieni tiek lietoti politikas kontekstā – „varas realizācijas tehnoloģijas”, „pārvaldes mehānismi”, „lobēšanas darbības tehnoloģijas”, „parlamentārisma tehnoloģijas”, „līdera tēla veidošanas tehnoloģijas” u.c. (Анохин, 2000).

Bieži vien šie termini tiek izmantoti kā pašsaprotami, un krievu valodā rakstošie autori, kuri tos izmanto savos darbos, nesniedz precīzus to definējumus (Устименко, 2001; Грознецкий, 2001; Цуладзе, 2001; Даниленко, 2010; Акаев, 2010), tādēļ plašu un dziļu teorētisku diskusiju par to būtību nav, lai gan, protams, ir atrodami arī vairāki jēdziena „polittehnoloģijas” skaidrojumi (Анохин, 2000; Малкин&Сучков, 2006; Беляков&Матвейчев, 2009). Taču termina „polittehnoloģijas” nekonkrētība un šķietamā pašsaprotamība dažiem šīs nozares profesionāļiem Krievijā izraisa arī negatīvu attieksmi pret tā lietojumu. Piemēram, G.Pavlovskis (Г. Павловский), „Efektīvās politikas fonda” priekšsēdētājs un politiskais konsultants daudzās Krievijas prezidenta vēlēšanu kampaņās, kategoriski norāda, ka tas ir žargonvārds, kura saturs ir neskaidrs, un ka viņš pats nodarbojas tieši ar politisko konsultēšanu (Морозов, 2005). Tomēr konceptuālas skaidrības labad, lai raksturotu Krievijai un arī citām postpadomju valstīm raksturīgo pieeju politisko kampaņu rīkošanai, šajā darbā tiek izmantots termins „polittehnoloģijas”, nevis „politiskā konsultēšana”, jo tas dod iespēju skaidrāk iezīmēt nošķirumu starp politisko kampaņu praksi Rietumos un postpadomju telpā.

Piemēram, A. Vilsons (A. Wilson) norāda, ka pats termina „polittehnoloģijas” lietojums ir indikators īpašam domāšanas veidam, kāds ir raksturīgs Krievijas politiskajai kultūrai, un ka Rietumu cilvēks būtu pārsteigts, kā vārds „tehnoloģijas” tiek izprasts postpadomju politikā (Wilson, 2005, xiii). Pēc šī autora uzskatiem, Krievijā termina „tehnoloģijas” izmantošana politikas kontekstā rodas postboļševistiskās politiskās kultūras ietekmē, kuras raksturīgas iezīmes ir demagoģija un politiskās manipulācijas melnā maģija (Wilson, 2005, xiii). Savukārt krievu polittehnologi J. Malkins un J. Sučkovs uzskata, ka vārds „polittehnoloģijas” ir iesakņojies Krievijas politiskajā diskursā tādēļ, ka tas vislabāk sader kopā ar vārdu „netīrs” (Малкин&Сучков, 2006, 24). Šo domu tālāk skaidro F. Plassera atziņa, ka Krievijas politiskās konsultēšanas stilu raksturo „smagi uzbrukumi politiskajiem konkurentiem, netīro tehnoloģiju lietojums, „melns PR” un vēlēšanu procesa ietekmēšana, izmantojot administratīvo resursu un mediju struktūras” (Plasser, 2000, 32). Arī D.S. Hačesons (D.S. Hutcheson) uzsver, ka Krievijas politiskās konsultēšanas skolas attīstības sākuma periodā polittehnoloģiju visspilgtākā izpausme bija konstatējama tieši dažādu „netīro paņēmieni” izmantošanā, kam bija raksturīga apzināta morāles normu pārkāpšana un pretinieka reputācijas iznīcināšana (Hutcheson, 2009).

Dž. A. Dāns (Дж. А. Данн) raksta, ka, no vienas puses, krievu „polittehnologs” ir tas pats, kas Rietumu „spin doctor” (angļu val.) – sabiedrisko attiecību speciālists, kurš primāri ir atbildīgs par sadarbību ar masu medijiem un kura galvenais uzdevums ir pasniegt informāciju tādā griezumā, kāds ir izdevīgs viņa klientam vai darba devējam. Tomēr, no otras puses, šāds tulkojums ir neprecīzs, jo „spin doctor” Lielbritānijas un ASV politiskajās sistēmās pamatā ir atbildīgi par politiķu prezentēšanu, savukārt postpadomju polittehnologu atbildībā ir politiskais process kopumā, tādējādi šo abu speciālistu atbildības un darbības apjomi ir atšķirīgi (Данн, 2006, 116). Arī A. Vilsons norāda, ka Krievijas polittehnologa darbības lauks ir daudz plašāks nekā Rietumu „spin doctor”, jo Krievijas speciālisti ne tikai veido stāstus, bet konstruē politiku kopumā (Wilson, 2005, 49).

O. Berjozkina (О.П Берёзкина) uzskata, ka viena no Krievijas īpatnībām ir tā, ka politiskais konsultants primāri fokusējas uz politiķa tēla veidošanu, nevis programmas izstrādi, līdz ar to Krievijā konkurē politiķu tēli, bet Rietumos – politiskās programmas, jo iedzīvotāji vēlas saņemt politiķu piedāvājumu būtību (Берёзкина, 2008, 13). Šādā griezumā viņa diferencē divas atšķirīgas pieejas politisko kampaņu rīkošanā. Viena ir mārketinga pieeja, ko O. Berjozkina traktē kā Rietumu variantu un kura būtība ir rūpīga situācijas un elektorāta izpēte, analīze un uz iegūto datu bāzes izveidoti un iepriekš testēti vēstījumi sabiedrībai, kā arī politiskās kampaņas stratēģija. Otra ir realitātes konstruēšanas pieeja, kuras pamatā ir elektorāta vēlmju izziņāšana

un to nosacījumu izpēte, pie kādiem elektorāts būtu gatavs balsot par to vai citu politiķi. Pēc tam šī „vēlamā aina” tiek mākslīgi modelēta priekšvēlēšanu programmā, kampaņas saukļos un kandidāta tēlā (Березкина, 2008, 14). O. Berjozkina uzskata, ka Krievijas politisko kampaņu rīkošanas praksē ir sastopamas abas pieejas, un šim viedoklim var piekrist, jo, vērojot politisko kampaņu izpildījuma ārējās izpausmes Rietumos un Krievijā, starp tām ir saskatāmas daudzas līdzības, tādēļ principiālās atšķirības starp abām pieejām ir meklējamas ne tik daudz politisko kampaņu stratēģiskajā un taktiskajā plānošanā un īstenošanā, kā atšķirībās, ko nosaka dažādie konteksti, kādos tiek rīkotas politiskās kampaņas.

Politisko partiju vājums Krievijā (White&Wyman, 1995; McAllister&White, 1995; Stoner-Weiss, 2002; Ishiyama&Kennedy, 2001; Riggs&Schraeder, 2004) ir viens no iemesliem, kāpēc manipulatīvi politiskās komunikācijas instrumenti ir īpaši efektīvi un nozīmīgi. Politiskās partijas Krievijā ir elites atbalstītas politisko līderu platformas, nevis institucionalizētas organizācijas, tādēļ televīzija Krievijas sabiedrībā funkcionē kā politisko partiju aizvietotāja, ir nozīmīgākais politiskās komunikācijas instruments un svarīgs politiskais resurss (Plasser&Plasser, 2002, 273 – 275; Mickiewicz&Richter, 1996; Hughes, 1994). Tā kā sabiedrībai ir ļoti neliela tiešā saskare ar politiku, ko nodrošina aktīva iedzīvotāju līdzdalība politiskajās partijās, iedzīvotājiem nepastāv iespēja pašiem pārliecināties par to, vai medijos paustā informācija par politiku atbilst realitātei, un tas palielina medijos un it īpaši televīzijā izplatītās informācijas ietekmi (Oates&Roselle, 2000).

Uz otru iemeslu, kāpēc vāja politisko partiju sistēma veicina manipulatīvu politisko tehnoloģiju attīstību, norāda A. Ledeneva, salīdzinot sabiedrisko attiecību kampaņas Rietumu demokrātijās un Krievijā (Ledeneva, 2006, 45 – 46). Viņa secina, ka politiskā mārketinga lietojums Rietumos iezīmē pārmaiņas politiskajā līderībā, proti, ka politiskās programmas tiek veidotas, ņemot vērā elektorāta vajadzības un uzskatus, kas tiek identificēti, izmantojot tirgus izpētes paņēmienus (Lock&Harris, 1996; Butler&Collins, 1994; Lees-Marshment, 2009, 43; Ormrod, 2005). Turpretī Krievijā nav stabila politisko partiju un politiķu tēlu – tos ir viegli radīt un sagraut, izmantojot masu komunikācijas tehnikas (Ledeneva, 2006, 45 – 46). Uzskatāmākā ilustrācija šim apgalvojumam - Krievijā un arī dažās citās postpadomju valstīs ir iespējams uzkonstruēt virtuālas politiskās partijas (Wilson, 2005, 71), kā arī politiskajā cīņā var izmantot viltus kandidātus, kuru līdzdalība politikā ir iluzora (Матвейчев, 2003).

Ja Rietumos politisko kampaņu nozīmīgākā mērķa auditorija ir neizlēmīgie vēlētajī, tad politisko partiju sistēmas vājuma rezultātā lielākā daļa Krievijas sabiedrības ir uzskatāma par neizlēmīgajiem vēlētajīem (Wyman, White&Oates, 1998). Tādējādi tieši izsmalcināti politiskās komunikācijas instrumenti ir izšķiroši vēlēšanu rezultātam, jo politiskās partijas nevar paļauties uz pietiekami lielām, sev lojālām elektorāta grupām. Protams, arguments, ka lielākā daļa Krievijas iedzīvotāju ir neizlēmīgie vēlētajī, attiecināms uz 20. gs. 90-tajiem gadiem, jo 2007. gada vēlēšanās lielākā daļa iedzīvotāju jau atbalstīja valdošo partiju „Vienotā Krievija”, kas tika panākts ar šīs partijas intensīvu reklamēšanu valsts televīzijā (Zakharov, 2009, 2).

Nozīmīgs faktors, kas veicina īpaša Krievijas politiskās kampaņošanas stila attīstību, ir Krievijas politiskā kultūra, ko raksturo orientācija uz autoritārismu – stingra hierarhija, patronāžas attiecības starp līderiem un sekotājiem, kā arī uzsvars uz spēcīgiem līderiem (Plasser&Plasser, 2002, 273 – 275; Klingemann, Fuchs&Zielonka, 2006, 5; Gibson, 1997; Bahry, 2003; Alexander, 2000). Šo īpatnību dēļ Krievijā dominē kandidātu centrētas mediju kampaņas, kurās akcents tiek likts uz līderu personiskajām īpašībām, jo svarīgākais kritērijs vēlētajīem ir kandidāta personība un ticamība. Tiesa, administratīvo resursu lietojumam ir daudz izšķirošāka nozīme nekā politiskā kandidāta harizmai vai izsmalcinātām sabiedrisko attiecību un mārketinga tehnikām (Plasser&Plasser, 2002, 273 – 275).

Tā kā tipisks Krievijas politiskās kultūras elements ir lielāks respekts pret tiem, kas ir pie varas, nekā pret likumu, tad tas veicina pie varas esošo personu nesodāmību un visatļautību. Šī iemesla dēļ polittehnoloģi likumu pārkāpj daudz biežāk nekā viņu kolēģi Rietumu demokrā-

tijās, jo Krievijā likums tiek uzskatīts tikai par vienu no traucēkļiem, kas kavē sasniegt mērķi (Ledeneva, 2006, 45 – 46). Finanšu resursi (administratīvie resursi vai privātais finansējums) ļoti bieži tiek lietoti pretlikumīgi, tie netiek pilnībā deklarēti un kalpo donoru interesēm, kā arī nepastāv politiskā griba noteikt politisko kampaņu finansējuma limitus (Ledeneva, 2006, 45 – 46, Авченко, n.d.). Turklāt administratīvie resursi tiek izmantoti ne tikai kā finanšu avots, bet arī kā instruments kopējās vēlēšanu ainavas veidošanai atbilstoši to interesēm, kas ir pie varas (Center for Anti-corruption Research and Initiative – Transparency International Russia, 2004; Рыбаков, 2010; Гусаковский, n.d.), piemēram, vēlēšanu komisijās radot papildu šķēršļus to politisko partiju un kandidātu reģistrācijai, kuru dalība vēlēšanās nav izdevīga pie varas esošajai elitei. Šādā griezumā I.Krastevs runā arī par „radošu balsu skaitīšanu”, kas ir mājiens uz iespējamu vēlēšanu rezultātu viltošanu (Krastev, 2006, 53).

Ļoti liela nozīme ir mediju sistēmai, ņemot vērā jau iepriekš minēto faktu, ka Krievijā televīzija aizstāj faktiski neeksistējošu partiju sistēmu un cīņa par politisko varu ir cieši saistīta ar cīņu par mediju kontroli (Plasser&Plasser, 2002, 273 – 275). Turklāt šajā ziņā pastāv fundamentāla atšķirība starp Krieviju un Rietumu demokrātijām – ikgadējais *Freedom House* pētījums „Preses brīvība” liecina par to, ka mediji Krievijā nav brīvi, turpretī Rietumu demokrātijās pastāv preses brīvība (Freedom House, 2010). Izsakoties precīzāk, Krievijas mediju sistēma ir raksturojama kā neoautoritāra, kurai ir raksturīgas tādas iezīmes kā ierobežots plurālisms (it īpaši attiecībā uz jautājumiem, kas ir kritiski svarīgi pastāvošajam režīmam), mediju izmantošana cīņā pret politiskajiem oponentiem, ierobežota valsts mediju autonomija, mediju satura kontroles īstenošana, izmantojot valsts subsīdijas un nodokļu politiku, neskaidru un brīvi interpretējamu tiesisko regulējumu, arī vardarbību pret opozīcijas žurnālistiem u.c. (Becker, 2004, 149) Tādēļ pilnīgi pamatots ir I.Krasteva apgalvojums, ka politiskie konsultanti Rietumos strādā ar neatkarīgiem medijiem, bet Krievijas polittehnologi ir atkarīgu mediju manipulācijas meistari (Krastev, 2006, 56).

Savukārt A.Ledeneva norāda, ka „melnās” sabiedriskās attiecības Krievijā ir plašāk izplatītas mediju korupcijas dēļ, bet analītiskā žurnālistika šajā valstī ir reta un bīstama, turklāt žurnālisti ir slikti apmaksāti un tas nestimulē viņus rūpēties par profesijas reputāciju (Ledeneva, 2006, 45 – 46).

Visi šie faktori noved pie raksturīgas politisko kampaņu prakses īpatnības Krievijā – iluzoras politiskās konkurences. Šādā aspektā A. Vilsons Krievijas kontekstā runā par „virtuālu politiku”, kurā politiskā autoritāte tiek mākslīgi radīta, tāpat arī mērķtiecīgi izgudrota un kontrolēta tiek politiskā opozīcija, un dažkārt par politiku postpadomju telpā var runāt tikai kā par televīzijas projektiem (Wilson, 2005, xvi, 33). Svarīgākie faktori, kas nosaka virtuālās politikas veidošanos Krievijā, ir spēcīga, bet amorāla elite, pasīvs elektorāts, informācijas kontroles kultūra un ārvalstu ietekmes trūkums (Wilson, 2005, 41). Šādā politiskajā vidē svarīga loma un liela ietekme ir tieši polittehnologiem, kuri ir atbildīgi par kopējo valsts mitoloģijas veidošanu un uzturēšanu (Wilson, 2005, xvi), kā arī būtiska ir piekļuve finanšu un loģistikas resursiem un masu medijiem, ko kontrolē valdība vai ietekmīga biznesa elite (Plasser&Plasser, 2002, 273 – 275).

Ja Rietumu demokrātijās „melno” un „pelēko” sabiedrisko attiecību lietojums ir indikators tam, ka notiek reāla politiskā konkurence, tad manipulācijas robežas Krievijā nosaka sabiedrisko attiecību uzņēmumu konkurence, resursu ierobežojumi, slepenās alianses starp vēlēšanu procesa dalībniekiem (prezidenta administrācija, finansiālās intereses, ietekmīgas politiskās figūras), bet nevis likums vai tradicionālas normas (Ledeneva, 2006, 45 – 46). Līdz ar to Krievijas polittehnologs ir ieinteresēts nevis sava klienta (politiskā partija vai kandidāts) uzvarā, kā tas ir Rietumvalstīs, bet gan „sistēmas” uzvarā. Proti, polittehnologa uzdevums ir iegūt vēlēšanu rezultātu maksimāli tuvu tam, kādu Kremlis ir ieplānojis viņa klientam (Krastev, 2006, 56). Tādējādi fundamentālā atšķirība starp Krievijas „polittehnologu” un Rietumu „politisko konsultantu” ir tā, ka polittehnologi nodarbojas ar demokrātijas imitēšanu sistēmā, kas attālinās no svarīgākajiem demokrātiska politiskā režīma rādītājiem (Ortung, 2009), bet Rietumu politiskie konsultanti darbojas demokrātiskas politiskās sistēmas ietvaros.

Metode

Lai izvēlētos optimālo pētījuma metodi, ar kuras palīdzību noskaidrot, kāda ir Rietumu un Krievijas politiskās konsultēšanas tehniku ietekme uz politisko kampaņu stratēģisko vadīšanu Latvijā, tika izvēlēta kvalitatīva pieeja, un to nosaka divi apsvērumi. Pirmkārt, politiskā konsultēšana kā profesionāla darbības joma Latvijā līdz šim ir maz pētīta, jo sociālo zinātnieku uzmanības lokā lielākoties ir bijis priekšvēlēšanu kampaņu publiskās komunikācijas saturs un tā ietekme uz sabiedrību (Observer Latvija, 2002; Brikše&Zelče, 2007), kā arī priekšvēlēšanu kampaņu finansējuma problemātika (Putniņa, Tērauda&Voika, 2001; Ikstens, 2003; StafECKa&Timofejevs, 2005; Kažoka, 2011). Taču politisko kampaņu rīkošana no stratēģiskās vadīšanas viedokļa, kā arī politiskās komunikācijas profesionāļu loma Latvijas politikā ir jautājumi, kam pētnieki vēl nav pievērsuši plašu un padziļinātu uzmanību. Kvalitatīvā pieeja tika izvēlēta tādēļ, ka šis ir pirmais pētījums Latvijā, kas ir veikts ar mērķi izpētīt politisko kampaņu rīkošanas praksi Latvijā ārējo ietekmju kontekstā, un kvalitatīvie pētījumi ir īpaši noderīgi situācijās, kad pētniekam pietrūkst informācijas par pētāmo jautājumu (Liamputtong&Ezzy, 2005, 5). Tā kā nebija iespējams izvirzīt hipotēzes un pieņēmumus uz jau Latvijā iepriekš veiktu pētījumu pamata, tad tika izmantota pētnieciskā pieeja, kas dod iespēju iegūt maksimāli plašu informācijas spektru, neierobežojot ekspertus ar pētnieka teorētiskajiem pārspriedumiem (Silverman, 2006, 114).

Otrkārt, politiskā konsultēšana Latvijā visdrīzāk ir ļoti šaura darbības joma, kuras izpētē kvantificējamiem datiem varētu būt maza nozīme. Latvijā ir ierobežota vide politiskās konsultēšanas attīstībai, jo tā ir maza valsts, kurā vēlēšanas pārsvarā notiek tikai vienu reizi divos gados. Arī politiskajai konsultēšanai pieejamie finanšu resursi ir relatīvi niecīgi – ja priekšvēlēšanu kampaņu izmaksas ASV ir mērāmas biljonos dolāru, tad Latvijā par lieliem priekšvēlēšanu tēriņiem ir uzskatāmas summas ap 500 000 LVL, kas varētu būt ļoti pieticīgs viena ASV politiskā konsultanta honorārs par nacionāla mēroga priekšvēlēšanu kampaņas rīkošanu (Pizzigati, 2008). Runājot par parlamenta priekšvēlēšanu kampaņām, jāsaista, ka arī potenciālo politiskās konsultēšanas pakalpojumu klientu loks ir šaurs – lielākos finanšu resursus spēj piesaistīt tās partijas, kurām ir izredzes pārvarēt piecu procentu barjeru, un šādu organizāciju skaits Latvijā nav lielāks par desmit. Arī to cilvēku skaits, kas Latvijas publiskajā telpā ir pazīstami kā „politiskie konsultanti” un/vai „polittehnologi”, ir neliels. Par to, ka arī ārvalstu politisko konsultantu skaits Latvijā ir niecīgs, var spriest pēc ārvalstu politisko konsultantu pētījumiem, no kuriem izriet, ka šeit ir darbojušies divi Rietumu politiskie konsultanti (Bowler&Farell, 2000, 164 – 165) un četri Krievijas politiskie konsultanti (Минченко, 2004).

Lai gūtu maksimāli plašu informāciju par fenomenu, kas Latvijā līdz šim nav pētīts, kā arī lai gūtu jaunu pētniecisko skatījumu uz Latvijas politisko realitāti, nevis pielāgotu esošos teorētiskos ietvarus Latvijas politikai, pētījumam ir induktīva pieeja. Kā pētījuma metode tika izvēlētas ekspertu intervijas, jo pētījuma fokusā ir tieši Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķu zināšanas, pieredze, viedokļi, uzskati un profesionālā darbība. Līdz ar to sarunas ar šiem cilvēkiem ir efektīvāks un precīzāks veids, kā iegūt interesējošo informāciju. Pētījuma dalībnieku lokā tika iekļautas personas, kas ir piedalījušās vismaz vienā parlamenta vai pašvaldību vēlēšanu kampaņā Latvijā kā politisko partiju pārstāvji un līderi vai arī kā ārējie politiskās komunikācijas eksperti, kuri ir profesionāļi (veic algotu darbu vai sniedz apmaksātus pakalpojumus) tādās jomās kā politiskā konsultēšana, reklāma, sabiedriskās attiecības, mediju plānošana u.c. Lēmums iekļaut pētījumā gan politiķus, gan ārējos ekspertus ir balstīts uz diviem apsvērumiem.

Pirmkārt, Latvija ir Eiropas valsts, un politisko kampaņu rīkošana šeit notiek pēc Eiropas modeļa, kurā nozīmīgākos politisko kampaņu stratēģiskos lēmumus pieņem partijas, nevis ārējie konsultanti (Plasser&Plasser, 2002, 270; Березкина, 2008, 13). Otrkārt, politisko kampaņu rīkošanas ekspertu loks ir salīdzinoši neliels. Lai varētu iegūt plašāku dalībnieku skaitu, pētījumā tika iesaistīti gan politiķi, gan politisko kampaņu rīkošanas ārējie eksperti. Pētījumā gaitā

atklājās, ka abi šie apsvērumi ir bijuši pareizi. Viens pētījuma dalībnieks ir ārvalstu nevalstiskās organizācijas, kas Latvijā palīdz veidot demokrātisku politisko sistēmu, vadītājs. Šī pētījuma dalībnieka viedoklis bija ļoti vērtīgs, jo būtiski papildināja vietējo ekspertu atziņas un deva iespēju precīzāk izgaismot tieši Latvijai raksturīgās tendences.

Lai iegūtu pēc iespējas atklātākas un precīzākas atbildes par politisko kampaņu praksi Latvijā, pētījuma dalībnieku identitāte netiek atklāta. Šāda pieeja izrādījās efektīva, jo daži no respondentiem vairākus faktus un viedokļus pauda tikai pēc tam, kad tie vēlreiz pārlicinājās, ka intervijas patiešām ir anonīmas. Šāda piesardzība ir saprotama, ņemot vērā, ka gandrīz visi eksperti ir publiskas personas, kuru izteikumi publiskajā telpā bieži vien gūst plašu rezonansi, un šī iemesla dēļ viņiem savi viedokļi ir jāpielāgo sabiedriskajā domā pastāvošajām tendencēm. Tā kā pētījuma mērķis ir iegūt maksimāli patiesas atbildes, tad respondentiem tika dota iespēja brīvi paust savu viedokli.

Otrs apsvēruma, kas noteica izvēli neatklāt respondentu personības, ir saistīts ar to, ka politisko kampaņu rīkošana sevī ietver arī tādas tēmas, kas sabiedrībā tiek kritiski vērtētas no ētiskā viedokļa, un uz kurām attiecas tiesiskais regulējums, kas ne vienmēr tiek ievērots. Piemēram, kampaņu finansēšana, negatīvās kampaņas un „melnā PR” izmantošana, ārvalstu konsultantu līdzdalība politiskajās kampaņās. Neatklājot respondentu personību, pastāvēja lielāka iespēja iegūt patiesu informāciju vai vismaz mājienu un netiešas norādes par patieso situāciju.

Kopumā tika veiktas 12 dziļās intervijas, taču uzrunāti tika 17 cilvēki, kam ir bijusi praktiska pieredze politisko kampaņu rīkošanā Latvijā. Tātad respondentu atsauce bija 70 %. Atteikuma iemesli nerādīja nekādu kopēju tendenci, jo starp tiem potenciālajiem respondentiem, ar kuriem neizdevās sarunāt intervijas, bija gan politiķi, gan ārējie eksperti. Daži atklāti pateica, ka nevēlas runāt par šo tēmu, daži izvairījās no sarunas, bet ar vienu no respondentiem intervija neizdevās tādēļ, ka viņš ilgstoši uzturējās ārpus Latvijas. Pētījuma dalībnieku lokā bija seši politiķi, pieci ārējie eksperti un viens ārvalstu nevalstiskās organizācijas vadītājs. Šāda respondentu kompozīcija nodrošināja nepieciešamo paritāti starp politiķiem un ārējiem ekspertiem, jo politiskās kampaņas stratēģiskā vadība parasti noris tandēmā starp politiskās organizācijas kampaņas vadītāju un ārējo ekspertu. Politisko organizāciju spektrs, ko aptver pētījuma dalībnieku nepastarpinātā pieredze, ir plašs gan labējās – kreisās dimensijas, gan vēsturiskā ziņā: Latvijas Komunistiskā partija (LKP), Latvijas Tautas Fronte (LTF), Latvijas Nacionālās Neatkarības kustība (LNNK), Latvijas Ceļš (LC), Latvijas Pirmā partija/Latvijas Ceļš (LPP/LC), Latvijas Zemnieku savienība (LZS), Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS), Tautas partija (TP), Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā (PCTVL), Saskaņas centrs (SC), Jaunais Laiks (JL), Sabiedrība Citai politikai (SCP).

Runājot par to, cik reprezentatīva ir respondentu izlase, var teikt, ka kvantitatīvā aspektā to nav iespējams pateikt, jo nav pieejama informācija par to, cik liels ir par politiskās kampaņošanas praktiķiem uzskatāmo personu kopums Latvijā. Taču, ņemot vērā iepriekš izklāstītos apsvērumus par politiskās konsultēšanas kā profesionālas darbības attīstību Latvijā, var lēst, ka šādu cilvēku skaits nav lielāks par 100. Tomēr tas ir tikai pieņēmums, tādēļ, uzsākot pētījumu, tika izvirzīts princips, ka pētījumā tiks iesaistīti jauni dalībnieki tik ilgi, kamēr sniegtā informācija sāks atkārtoties un jaunas būtiskas informācijas vienības vairs netiks iegūtas jeb, citiem vārdiem sakot, tiks panākts informācijas piesātinājums. Respondentu sniegtā informācija sāka atkārtoties apmēram pēc sestās sarunas, taču, lai gūtu pilnu pārlicību, ka tiek aptverti visi svarīgākie aspekti saistībā ar politiskās kampaņošanas praksi Latvijā ārējo ietekmju un politikas profesionalizācijas kontekstā, kopumā tika veiktas 12 intervijas.

Intervijas tika veiktas no 2011. gada februāra līdz aprīlim Rīgā, interviju garums bija no 40 minūtēm līdz vienai stundai. Tās tika ierakstītas audio formātā un atšifrētas, bet pēc tam iegūtā informācija tika kodēta un sadalīta atsevišķās datu vienībās – interviju teksta fragmentos, un sakārtota atbilstoši pētījuma jautājumos noformulētajām tēmām un pētījuma veicējas interpre-

tācijai (Daymon&Holloway, 2002, 232). Katru datu vienību veido intervijas teksta fragments, kas parāda pētījuma dalībnieka viedokli saistībā ar pētnieciskajiem jautājumiem.

Pētījuma rezultāti un diskusija

Pētījuma rezultātā iegūtā informācija un tās izvērtēšana kontekstā ar teorētiku atziņām un citu pētījumu datiem tiek strukturēta pa nozīmīgākajām tēmām, kas izkristalizējās pēc tam, kad tika apkopota un izanalizēta respondentu sniegtā informācija.

Rietumu un Krievijas politiskās konsultēšanas tehnikas Latvijā

Runājot par politisko kampaņu starptautisko dimensiju, Latvijas kontekstā piemērotāks termins ir politisko kampaņu „globalizācija”, nevis „amerikanizācija”, jo Latvijā pastāv ārvalstu ietekme uz politisko kampaņu norises praksi, taču lielākā ietekme ir no Rietumeiropas un Krievijas, nevis no ASV (Intervija 1; Intervija 4; Intervija 8; Intervija 9), lai gan vairāki eksperti ir interesējušies tieši par ASV politiskajās kampaņās pielietotajām metodēm (Intervija 5; Intervija 10). Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķu pieredze apstiprina teorētiskajā daļā skaidrotās atšķirības starp Rietumu un Krievijas politiskās konsultēšanas tehnikām. No Latvijas politiskās kampaņošanas ekspertu viedokļa, Rietumu politiskās konsultēšanas tehnikas ir korektas un smalkas, tām ir raksturīgs šaurāks fokuss, skaidri definēta mērķa auditorija un tai adresēts piedāvājums, kas ir profesionāli pasniegts no komunikācijas viedokļa (teksts, dizains, audio un video materiālu kvalitāte, komunikācijas kanālu izvēle utt.).

Labs piemērs bija R.Zīles kampaņa [pirms 9.Saeimas un Eiroparlamenta vēlēšanām], jo tā pirmo reizi izmantoja racionālo rietumniecisko pieeju. Tur bija skaidri definēta auditorija, kurai bija izteikts piedāvājums, bija ļoti normāli iepakots produkts. (Intervija 8)

Manuprāt, Vienotības kampaņa pirms 10.Saeimas vēlēšanām bija kaut kas jauns Latvijas politikā. Tā bija agresīva, bet pozitīvi agresīva kampaņa, jo tā bija atvērta. Viņi centās fokusēties uz galveno ziņu, ko viņi vēlējās nodot sabiedrībai, viņi centās „pārdot” savus pagātnes sasniegumus. (Intervija 11)

Turpretī Krievijas politiskās konsultēšanas metodes ir neierobežoti skarbas, rupjas, brutālas, pat līdz fiziskas ietekmēšanas līmenim. Lai varētu realizēt šādus paņēmienus, nepieciešami varas resursi, kas dod iespēju tos nesodīti pielietot.

Krievijā ir ļoti skarbas metodes, ļoti daudz ir melnais PR, līdz pat dažādām fiziskām izrēķināšanās lietām... Tur var izdarīt jebko, var samalt, reāli publiskā telpā melot. (Intervija 6)

Krievijā tās metodes ir tik masīvas, tik rupjas un brutālas, ka mūsu sabiedrībai tas neder. Mums arī nav tādu varas resursu, kas tevi aizstāv, ja tu ej ar tādu brutalitāti. (Intervija 5)

Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķi uzskata, ka Rietumu un Krievijas politiskās konsultēšanas tehnikas Latvijā ir tikai daļēji pielietojamas, taču pastāv atšķirīgi iemesli, kāpēc pilnībā nevar pielietot vienas un otras tehnikas. Rietumu politiskās konsultēšanas tehniku pielietošanu Latvijā apgrūtina atšķirīgais politiskais konteksts, ko nosaka senu demokrātijas tradīciju

un it īpaši Rietumu demokrātiskajām valstīm tradicionālā politiskā spektra labējās – kreisās dimensijas trūkums (Intervija 2; Intervija 4; Intervija 12). Labējās – kreisās dimensijas trūkuma dēļ kritiski tiek vērtēta arī iespēja Latvijas situācijai piemērot Rietumos izstrādātās politiskās teorijas. Šajā ziņā var vilkt paralēles ar Krieviju, kurā politologi arī mēģina pāriet pie „normālas” politikas zinātnes, lai varētu salīdzināt politisko partiju darbību Krievijā un Rietumos, taču šiem pētījumiem nav lielas jēgas, jo politiskā prakse abos reģionos darbojas pēc fundamentāli atšķirīgiem principiem (Ковалев, 2007, 30).

Lielākā daļa konkrēto politisko teoriju Latvijā nestrādā tādēļ, ka mums politiskā struktūra ir citāda. Mums nav politiskās diskusijas starp diviem kaut kādiem skaidri formulētiem spēkiem, kā tas ir Vācijā, Liebritānijā, ASV. Tur ir politiskais audums, kurā viss var notikt. Mums tā vienkārši nav. Mums nav labēji – kreisās politiskās diskusijas, mums ir dalījums „labajos” politiskajos spēkos un „sliktajos” politiskajos spēkos. (Intervija 12)

Latvijas politoloģija ir tik atrauta no dzīves. Esošie politologi mēģina no politiķu izteikumiem vai no politiķu tekstiem un darbībām izsecināt kaut kādu politikas attīstību, taču Latvijas mērogos tas ir neadekvāti. Ja divi politiķi savā starpā strīdas, tad visbiežāk tur ir personiskās ambīcijas un personiskie strīdi, un tur ideoloģijas vispār nekādas nav, arī politikas tur nav. (Intervija 9)

Latvijā ir bijuši mēģinājumi izmantot Krievijas polittehnologu metodes (Intervija 1; Intervija 5; Intervija 8), kuru raksturīgākā iezīme ir tieši „netīrās tehnoloģijas” un „melns PR” (Plasser, 2000; Hutcheson, 2009), taču tas ir iespējams tikai ļoti šaurā mērogā, jo Latvijā ir stingrāks politisko kampaņu regulējums, kā arī Latvijas sabiedrībā kopumā ir noraidoša un skeptiska attieksme pret šādiem paņēmieniem (Intervija 2; Intervija 5; Intervija 6). Krievijas ietekme uz Latvijas politisko kampaņu rīkošanas vidi notiek arī netieši – ar mediju starpniecību, jo liela daļa Latvijas iedzīvotāju patērē Krievijas medijus un Krievijā radītus mediju produktus (piemēram, seriālus), kas atstāj ietekmi uz Latvijas iedzīvotāju politisko kultūru (Intervija 1; Intervija 3).

Ārvalstu politisko konsultantu darbība Latvijā ir niecīga (Intervija 3; Intervija 4; Intervija 9), un pētījuma dalībnieku sniegtā informācija saskan ar starptautiskajiem politisko konsultantu darbības kvantitatīvajiem pētījumiem, kuros redzams, ka Latvijā, protams, ir darbojušies ārvalstu konsultanti, bet to skaits nav lielāks par desmit (Bowler&Farell, 2000; Минченко, 2004). Divi svarīgākie iemesli, kāpēc Latvijā darbojas salīdzinoši maz ārvalstu politiskie konsultanti, ir nepietiekams politisko partiju finansējums (Intervija 3, Intervija 4, Intervija 9), kā arī vietējo politiķu skepse jautājumā par ārvalstu ekspertu kompetenci efektīvi darboties konkrētajā Latvijas situācijā (Intervija 3; Intervija 4; Intervija 6; Intervija 8).

Nemot vērā Latvijas publiskajā telpā pastāvošo saasināto reakciju uz Krievijas politisko interešu īstenošanu Latvijā ar Krievijas politisko konsultantu darbību, svarīgi uzsvērt, ka Krievijas politisko konsultantu pakalpojumus Latvijā ir izmantojušas arī partijas, kas orientējas uz latviski runājošo elektorātu (Intervija 7), un tas nozīmē, ka Krievijas politiskās kampaņošanas stila ietekme Latvijā ir tikusi realizēta arī ar „latviskajām” varas partijām. Turklāt skatījums uz politisko kampaņu rīkošanas praksi no transnacionālās difūzijas viedokļa ļauj ieraudzīt politisko partiju apvienības „Saskaņas centrs” sadarbību ar Krievijas politisko partiju „Vienotā Krievija” kā normālu politisko kampaņu globalizācijas tendenci, ko apstiprina arī pētījuma dalībnieces viedoklis:

„Saskaņas centra” līgums ar „Vienoto Krieviju” neko nenozīmē. Tas ir līdzīgi kā „Tautas partija” ir Eiropas Tautas partijas grupā, vienkārši mēs vienmēr ļoti aizdomīgi skatāmies, ja kaut kas notiek sadarbībā ar Krieviju (Intervija 6).

Latvijā politisko kampaņu rīkošanas ziņā ir konstatējama gan Rietumu, gan Krievijas politikās konsultēšanas skolu ietekme, līdz ar to politisko kampaņu rīkošana Latvijā nav izprotama, šos procesus analizējot tikai no Rietumu politikās konsultēšanas skatu punkta. Taču kopumā ārējā ietekme uz politisko kampaņu norisi Latvijā ir drīzāk zema, jo ārvalstu politikās konsultēšanas tehnikas Latvijā ir tikai daļēji pielietojamas, bet iespējas un nepieciešamība piesaistīt ārvalstu politisko konsultantus ir ierobežotas.

Latvijas kā politisko kampaņu rīkošanas vides īpatnības

Runājot par Latvijas kā politiskās kampaņošanas vides īpatnībām, pētījuma dalībnieki kā svarīgākos akcentēja tieši tos faktorus, kas šī raksta teorētiskajā daļā ir minēti kā būtiskākie faktori, kas veicināja Krievijas polittehnoloģiju attīstību. Tie ir: mediju sistēma, politikās partijas un politikā kultūra. Tā kā pētījuma metode paredzēja, ka pētījuma dalībniekiem netiek prasīts viņu viedoklis saistībā ar konkrēta teorētiskā modeļa aspektiem, tad var secināt, ka šie ir trīs svarīgi elementi, kas nosaka konkrētās valsts kā politikās kampaņošanas vides īpatnības. Šo secinājumu apstiprina fakts, ka saturs, kas Latvijas kontekstā tika minēts saistībā ar šiem faktoriem, ir atšķirīgs, taču kā svarīgas tēmas tās pieminēja gandrīz visi pētījuma dalībnieki.

Latviju kā politisko kampaņu rīkošanas vidi raksturo vājas politikās partijas, kas rada būtiskas problēmas gan politisko kampaņu rīkotājiem, gan Latvijas politikai kopumā (Intervija 6; Intervija 8; Intervija 11). Politisko kampaņu rīkošanas ziņā mazais biedru skaits politikajās partijās liedz iespēju mobilizēt sabiedrību ar partijas biedru palīdzību, kas ir svarīgs politisko kampaņu elements Rietumos (Intervija 11). Latvijas politisko partiju vadītāji savas organizācijas neuztver kā diskusiju platformas, bet kā tramplīnu individuālajā cīņā par varu, tāpēc liela problēma, kas kavē politisko partiju attīstību Latvijā, ir neveselīga iekšējā konkurence partijās (Intervija 6; Intervija 8). Mazskaitlīgas politikās partijas īstermiņā ir izdevīgas politisko partiju esošajiem biedriem, jo mazāks partijas biedru skaits nozīmē mazāku konkurenci un lielāku varbūtību iekļūt vēlēšanu sarakstā. Taču ilgtermiņā šādam domāšanas veidam ir negatīvas sekas – zemāka politiķu kvalitāte, jo nenotiek pamatīga un godīga politisko līderu atlase, kā arī parlamentā tiek ievēlētas nevis politiķu komandas, bet cilvēku „grupas”, kurām nav ne individuālās, ne kolektīvās kapacitātes ģenerēt idejas, kas veicinātu valsts attīstību (Intervija 2). Šajā ziņā situācija Latvijā drīzāk ir līdzīga Krievijai, kurā partijas un parlaments arī vairs nav platforma diskusijām (Ковалев, 2007, 30).

Politisko kampaņu rīkošanas praktiķi uzskata, ka Latvijas sabiedrības politisko kultūru raksturo zems politikās izglītības un izpratnes līmenis, un tas tiek ņemts vērā, veidojot politikās kampaņas (Intervija 3; Intervija 9). Ja sabiedrībā nav pieprasījuma pēc racionālas diskusijas par politiskiem jautājumiem un ja sabiedrība politiku patērē kā mītu, tad kvalitatīvs politiskais piedāvājums nemaz nav iespējams, jo sabiedrība to „nepirks” jeb nebalsos par to (Intervija 9). Tāpēc ļoti lielā mērā Latvijas politikas „kvalitāte” ir arī Latvijas sabiedrības spogulis. Latvijas sabiedrības politikās kultūras kontekstā pastāv arī tāda problēma kā vērtību degradācija, jo sabiedrība akceptē noteiktu ētikas normu pārkāpšanu (piemēram, „Viņš zog, bet dalās.” (Intervija 3)), kā arī atbalsta pretrunīgas vērtības (Intervija 4).

Latvijas sabiedrība, lai cik tas skumji skan, nav vērtību sabiedrība. Latvijas sabiedrība ir emociju sabiedrība. Latvijas sabiedrībā nav vērtības, kas ir pāri ejošas, viņas ir tikai kā viena otra lieta, kas uz attiecīgo brīdi tiek paceltas emocionālā kontekstā. Nekas cits. Socioloģija dod ideoloģiski pilnīgi pretējas atbildes, pilnīgi diametrāli pretējas. Jūs paprasāt, vai mazi nodokļi ir laba lieta? Kas būtu tāda labēja politika – mazi nodokļi, valsts mazāk pārdala, vairāk cilvēki paši rūpējas par sevi. Mazi nodokļi, tā ir labēja politika. Un pretēji, tu paprasi, vai valstij ir jāuztur izglītības un veselības sistēmas par simts procentiem? Atbilde ir, ka tās ir jāuztur

par simts procentiem. Ja runā par vērtībām, tad var nosaukt desmitiem piemēru, kur cilvēki aptaujās dod pilnīgi pretējus viedokļus. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrība nav izaugusi un nekad arī neizaugs kā vērtību sabiedrība. (Intervija 4)

Svarīgākais secinājums saistībā ar mediju sistēmu politisko kampaņu rīkošanas kontekstā ir tāds, ka „mediju nopirkšana” ir Latvijā plaši izplatīts risinājums politisko mērķu sasniegšanai (Intervija 9). Liela daļa Latvijas mediju pilda savu faktisko īpašnieku, kas sabiedrībai ne vienmēr ir zināmi, politisko pasūtīnājumu un respektē sabiedrībā ietekmīgu cilvēku intereses (Intervija 3; Intervija 9). Šo faktu apstiprina arī tas, ka 2010.gadā Latvija kritās starptautiskajā preses brīvības indeksā un tajā ievērojami atpaliek no kaimiņvalstīm Lietuvas un Igaunijas – Latvija ir 30-tajā vietā, Lietuva – 11-tajā vietā, bet Igaunija – 9-tajā vietā (Reporters without Borders, n.d.).

Pētījuma dalībnieki uzsvēra arī Latvijas mediju zemo kvalitāti, ko nosaka labējās – kreisās vērtību orientācijas trūkums mediju sistēmā, kas ir būtiska atšķirība no medijiem Rietumvalstīs (Intervija 3; Intervija 4; Intervija 12). Tur mediju sistēma attīstās paralēli politisko partiju attīstības tendencēm (Terzis, 2008), taču Latvijas politiskās partijas kopumā ir vāji attīstītas un tām nav skaidri izteiktas ideoloģiskas orientācijas, izņemot etnisko jautājumu, un tas atspoguļojas arī masu mediju saturā. Pētījuma dalībnieki bija ļoti kritiski arī pret žurnālistu izglītības un profesionalitātes līmeni, jo abu šo faktoru rezultātā politiskās diskusijas līmenis Latvijas medijos ir uzskatāms par ļoti zemu.

Nav ne labējo, ne kreiso, līdz ar to diskusija ir diezgan „pļorzaina”, brīžiem pat vispār nevar izsekot, par ko tur diskutē. Nu un žurnālistu skaits, kas prot uzturēt diskusiju... Es skatos britu un vācu politiskās diskusijas, tas politiskās diskusijas līmenis, bieži vien pat ass un konfrontējošs, bet – kas par līmeni! Man ir pilnīgi skaidrs, kas tur notiek, kādas tur ir pozīcijas, kāds ir spēku sakārtojums, par ko tu esi, pret ko tu esi – skaidrāks par skaidru. Viss ir izdiskutēts, viss ir skaidrs, tev tikai ir jāpieņem lēmums. Pie mums galu galā ir tāds „Domburšovs”, kura tēma ir: „Domburs ir skaists un gudrs”. Lielās līnijās citas tēmas tur nav, pārējais tur ir pa druskai. Bet kas ir vēl trakākais – bet kurš tad ir labāks? Kur ir labāks? Tur jau ir tas ārprāts, ka objektīvi viņš ir tas labākais. Kādas bija tās LTV1 priekšvēlēšanu diskusijas? Nu nožēlojami, nu vienkārši nožēlojami! (Intervija 12)

Latvijā arī netiek īstenots nepārtrauktās kampaņas princips (Dulio&Towner, 2009; Ornstein&Mann, 2000), un politiķu saikne ar elektorātu pārtrūkst līdz ar vēlēšanu dienu, paliecinot plaisu starp politiķiem un sabiedrību (Intervija 11). Pastāvošā vēlēšanu sistēma nestimulē politisko partiju pārstāvjus uzturēt nepārtrauktu kontaktu ar elektorātu, jo deputāti tiek ievēlēti no partiju sarakstiem, un katram atsevišķam deputātam/-ei nav sava konkrēta vēlēšanu apgabala, kura intereses viņš/viņa pārstāv (Intervija 11).

Politisko kampaņu loma Latvijas politikā

Latvijas valsts un latviešu nācijas iznīcība ir viena no tēmām, par ko runāja vairāki pētījuma dalībnieki – gan politiķi, gan ārējie eksperti (Intervija 4; Intervija 6; Intervija 9; Intervija 12).

Mums vajag būt objektīviem – latviešu nācija ir nolemta. Tas ir pilnīgi skaidrs. Tas ir gadu desmitu jautājums, kad latvieši kā tādi būs mazākums, un sabiedrības daļa, kas sevi identificēs kā konservatīvus latviešus, kaut vai saviem nacionāliem svētkiem, būs zudusi. (Intervija 4)

Tiesa, pētījuma dalībnieki šo domu nepaskaidroja sīkāk, tikai minēja kā teju vai pašsaprotamu iznākumu tām tendencēm, kādas šobrīd pastāv Latvijas politikā. Lai pārbaudītu, vai tā nav tikai

respondentu subjektīva emocionāla reakcija saistībā ar pētījumā aplūkotojām jautājumiem, tika pievērsta uzmanība vienam no svarīgākajiem valsts attīstību raksturojošiem indikatoriem – iedzīvotāju skaita izmaiņu dinamikai. Pirmkārt, situācija Latvijā tika aplūkota Eiropas Savienības (ES) valstu kontekstā, lai pārlicinātos, vai notiekošais Latvijā ir daļa no kopējām pasaules tendencēm, vai arī šajā ziņā Latvijā ir īpaša situācija. 2010.gada ES dalībvalstu demogrāfiskie dati rāda, ka ir valstu grupa, kurā notiek iedzīvotāju skaita palielināšanās, un ir valstu grupa, kurā ir vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās. Latvija kopā ar tādām valstīm kā Vācija, Ungārija, Portugāle, Bulgārija, Rumānija un Lietuva ietilpst to valstu grupā, kurās iedzīvotāju skaits samazinās (Marcu, 2011, 3). Lielākā iedzīvotāju skaita samazināšanās 2010.gadā tika konstatēta Lietuvā, bet pēc tam nākamais lielākais iedzīvotāju skaita samazinājuma rādītājs ir Latvijai (Marcu, 2011, 3).

Taču iespējams, ka faktiskā iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā ir vēl lielāka, jo varētu būt neprecizitātes Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datos (CSP), par ko rosina domāt fakts, ka 2011.gada tautas skaitīšanā tika iegūta informācija par 1,9 milj. iedzīvotāju (Tautas skaitīšana 2011, n.d.), taču, pēc CSP interneta vietnē pieejamās informācijas, Latvijā 2011. gada augustā bija 2,2 milj. iedzīvotāju (Centrālā statistikas pārvalde, n.d.). Bet jebkurā gadījumā CSP pieejamie dati rāda pārliecinošu tendenci, ka laika periodā no 2009. līdz 2011.gadam kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā katru mēnesi samazinās, dzimušo skaits ir ievērojami mazāks nekā mirušo skaits, bet no valsts emigrējošo skaits pakāpeniski palielinās (Centrālā statistikas pārvalde, n.d.). Tātad šajā ziņā var pilnībā piekrist pētījuma dalībnieku pesimismam jautājumā par Latvijas valsts un nācijas tālāko attīstību, jo, kā gan var pastāvēt valsts, kurā nav iedzīvotāju? Savukārt, ja demogrāfiskā problēma tiks risināta ar imigrācijas palīdzību, tad aktuāls kļūst jautājums par Latvijas kā nācijas valsts pastāvēšanu, jo latviešu tautas pārstāvji teritorijā, kas tiek apzīmēta ar vārdu „Latvija” būs mazākumā, un šis secinājums pilnībā sakrīt ar viena pētījuma dalībnieka viedokli (Intervija 4).

Kāpēc politisko kampaņu rīkošanas prakses izpēte aizskāra šādu fundamentālu politisku, sociālu un ekonomisku problēmu? Kāda saistība pastāv starp politisko kampaņu rīkošanas praksi Latvijā un kopējām valsts attīstības tendencēm? Dzimstības samazināšanās un migrācija ir sarežģīti sociāli procesi, ko nosaka daudzu faktoru kopums, taču ar diezgan augstu varbūtību var pieņemt, ka liela nozīme šajā ziņā ir arī ekonomiskajai situācijai. Latvija ir postpadomju valsts, kura pēc PSRS sabrukumu piedzīvoja ne tikai politisku, bet arī ekonomisku transformāciju, un šajā ziņā ir vērts pievērst uzmanību Dž.Helmana (*J.Hellman*) izstrādātajai „valsts sagrābšanas” (*state capture*, angļu val.) koncepcijai (Hellman, 1998), kas skaidro ekonomisko transformāciju postpadomju telpā. Dž.Helmans uzskata, ka ne visās postkomunistiskajās valstīs ekonomiskās reformas notika pēc „J-līknes” modeļa, kas paredz īstermiņa koncentrētus zaudējumus ekonomisko reformu sākuma posmā, bet ilgtermiņā plašus ieguvumus (Hellman, 1998, 223).

Dž.Helmans uzskata, ka postkomunisma valstīs ekonomiskās reformas radīja koncentrētus ieguvumus šaurām grupām, taču pārējas posma zaudējumi tika izkliedēti visā ekonomiskajā sistēmā. Citiem vārdiem sakot, ekonomiskās transformācijas periodā neliela sabiedrības daļa guva labumu, bet lielākā sabiedrības daļa sedza šī procesa izmaksas. Teorētiski īstermiņa ieguvumu koncentrācijai vajadzētu tikt izkliedētai pēc tam, kad pilnībā tiek ieviesti tirgus ekonomikas principi, taču Dž.Helmana atklājumi rāda, ka ekonomisko reformu īstermiņa ieguvēji spēja radīt deformācijas sistēmā, kas nepieļāva tālāku ekonomisko ieguvumu izplatīšanos. Saskaņā ar šī autora piedāvāto „daļējo reformu” modeli svarīgs aspekts, kas noteica ekonomisko reformu iznākumu, bija sabiedrības spēja ierobežot ekonomiskā pārejas posma īstermiņa uzvarētājus, ko var izdarīt tad, ja citas sociālās grupas var nodrošināt vērā ņemamu konkurenci labuma guvējiem, vai arī ierobežojot uzvarētāju spējas panākt vienpusējus tālāku reformu ierobežojumus (Hellman, 1998, 223).

Politiskā konkurence ir svarīga paradigma, ko arī A.Grzimala-Buse (*A.Grzymała-Busse*) izmanto, lai skaidrotu „valsts ekspluatācijas” fenomenu postpadomju valstīs, un šīs autore pētījumā apkopotie dati uzskatāmi parāda Latvijas īpašo situāciju Centrālās un Austrumeiropas valstu vidū (Grzymała-Busse, 2007). A.Grzimala-Buse valsts ekspluatāciju definē kā tiešu valsts resursu ieguvu un jaunu kanālu veidošanu šo resursu ieguvei (Grzymała-Busse, 2007, 2). Viņa uzskata, ka valsts ekspluatācija ir iespējama, pastāvot demokrātijai, un ka tieši atšķirības politiskajā konkurencē, nevis demokrātijas rādītāji, ir izšķirošais faktors, kas nosaka, kāpēc dažās postpadomju valstīs ir augsta valsts ekspluatācija, bet citās – zema (Grzymała-Busse, 2007, 2). Spēcīga konkurence tiek definēta kā situācija, kad opozīcijas partijas nodrošina skaidru, ticamu un kritisku valdības alternatīvu, kas valdošai koalīcijai rada reālus aizstāšanas draudus (Grzymała-Busse, 2007, 1). Kā Latvija šajā ziņā izskatās uz citu Centrālās un Austrumeiropas valstu fona?

Latvija, Bulgārija un bijusī Čehoslovākija veido to valstu grupu, kurā jau 90-to gadu sākumā valdošās partijas uzsāka materiālo labumu gūšanu no valsts, mērķtiecīgi aizkavēja valsts resursu izmantošanas pārraudzības un regulējuma ieviešanu, kā arī neveicināja valsts transformāciju par racionālu-birokrātisku organizāciju (Grzymała-Busse, 2007, 4). Salīdzinoši valsts ekspluatācijas indeksu veido trīs parametri – formālo valsts institūciju veidošanas uzsākšana pirms vai pēc noteikumiem, ko izvirzīja ES, lai postkomunisma bloka valstīs varētu iestāties šajā savienībā; valsts administratīvā aparāta pieaugums; partiju finansējuma ierobežojumi (Grzymała-Busse, 2007, 4). Šo trīs faktoru kopums tiek novērtēts kā kvantitatīvs rādītājs – jo lielāks skaitlis, jo lielāka valsts ekspluatācija. Pētījumā ir aplūkotas tādas valstis kā Bulgārija, Čehijas republika, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Slovākija, Slovēnija un Ungārija. Visu šo valstu grupā Latvijā ir pats lielākais valsts ekspluatācijas indekss – 8,7. Kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā šie rādītāji ir attiecīgi 2,4 un 1,6, un tās iekļaujas valstu grupā, kurās valsts ekspluatācija ir salīdzinoši zemā līmenī (Grzymała-Busse, 2007, 4).

Pēc A.Grzimala-Buses koncepcijas, pats svarīgākais valsts ekspluatāciju ierobežojošais faktors ir reāla politiskā konkurence, kas apdraud varas partiju pozīcijas un tādējādi stimulē ieviest ierobežojumus, kas apgrūrina vienas partijas iespējas iegūt un izmantot valsts resursus savām privātām vajadzībām (Grzymała-Busse, 2007, 10). Šajā aspektā ļoti svarīga un interesanta ir tieši postpadomju valstu īpatnība, uz ko norāda A.Grzimala-Buse. Vecajās demokrātijās politiskos procesus veido un ietekmē vēsturiski veidojušās sociālās šķirtnes (reģionālas, reliģiskas, šķiriskas), turpretī pēc PSRS sabrukuma postpadomju sabiedrībā galvenā sociālā šķirtne veidojās starp veco komunistisko eliti un opozīciju, līdz ar to sekmīgas politiskās konkurences priekšnoteikums bija Komunistiskās partijas (KP) pēcteču spējā pārveidoties, adaptēties un integrēties jaunajā politiskajā sistēmā (Grzymała-Busse, 2007, 11). Viena no pazīmēm, ka vecā varas elite ir spējusi pielāgoties jaunajiem politiskajiem apstākļiem, ir tā, ka politiskajā sistēmā nepastāv politiskie spēki, kuri ir izstumti no politiskās spēlēs un par kuriem jau iepriekš ir zināms, ka viņi netiks aicināti nevienā no iespējamām koalīcijām (Grzymała-Busse, 2007, 11).

Skatījums no šādas perspektīvas liek citādi palūkoties uz faktu, ka pēc 1991. gada Augstākās Padomes lēmuma „Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem” pieņemšanas apmēram 900 000 Latvijas iedzīvotāju jeb viena trešā daļa sabiedrības kļuva par nepilsoņiem (Бузаев, 2007), un līdz ar to viņiem tika liegtas arī politiskās līdzdalības tiesības. Savukārt politiskās partijas, kuru identitāti veido nelatviešu interešu aizstāvniecība (Līdztiesība, Saskaņa Latvijai – Atdzimšana Tautsaimniecībai, Tautas saskaņas partija, Politisko partiju apvienība „Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā” un Saskaņas centrs) neatkarīgās Latvijas Republikas 20 gadu pastāvēšanas vēsturē ne reizi nav piedalījušās valdības koalīcijas veidošanā, un šajā ziņā noteikti ir pamats runāt par šo politisko spēku izstumšanu un to nespēju nodrošināt spēcīgu opozīciju.

A.Grzimala-Buse norāda (Grzymała-Busse, 2007), ka valsts ekspluatāciju veicinošs faktors Latvijā bija tas, ka uzreiz pēc PSRS sabrukuma neizveidojās spēcīga opozīcija uz vecās poli-

tiskās elites bāzes, bet izveidojās jaukta elite, ko veidoja reformu komunisti, bijušie komunisti, nekomunisti un ārzemju latvieši, un visas nākamās valdības bija antikomunistiskas un nacionālas. Tādējādi vadošajai partijai LC, kurai bija vislielākā ietekme pirmajā desmitgadē pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas, nebija pietiekami spēcīgu stimulu valsts ekspluatācijas ierobežojumu izveidošanai, un tā varēja likt pamatus sistēmai, kas pieļāva valsts resursu izmantošanu partiju privātajām vajadzībām (Grzymała-Busse, 2007, 78). Politiskās kampaņas bija viens no svarīgiem valsts ekspluatāciju veicinošiem motīviem, jo pēc politisko iekārtu maiņas jaunās politiskās partijas bija nestabilas, tām bija neliels biedru skaits, bet dārgas mediju kampaņas bija ātrāks un efektīvāks politiskās varas iegūšanas un noturēšanas instruments nekā ilgā un darbietilpīgā masu organizāciju veidošana (Grzymała-Busse, 2007, 6 – 7, 31). Nepastāvot spēcīgām partiju struktūrām, tieši valsts resursi kalpoja kā stabilākais partiju un vēlēšanu kampaņu finansējuma avots (Grzymała-Busse, 2007, 7). Šo A.Grzymalas-Buses tēzi apstiprina fakts, ka valdošās partijas LC un TP ilgtermiņā ir bijušas vislabāk finansētās partijas, kurām ir bijuši arī vislielākie priekšvēlēšanu kampaņu tēriņi (Grzymała-Busse, 2007, 217 – 218).

Politisko kampaņu sakarā var skaidrot to, kā ir iespējama valsts ekspluatācija un/vai valsts sagrābšana, vienlaikus pastāvot salīdzinoši augstiem demokrātijas rādītājiem. Tieši finansiālo resursu ietilpīgās politiskās kampaņas ir svarīgākais elements, kas veicina politikas un biznesa saaugšanu, jo demokrātiskā politiskajā sistēmā tauta deleģē varu politiķiem, līdz ar to politiskā konkurence demokrātijas apstākļos ir cīņa par vēletāju emocijām un racionālajiem apsvērumiem, kurā izšķiroša nozīme ir politiskās komunikācijas risinājumiem. Kvalitatīva un intensīva politiskā komunikācija ir arī dārga politiskā komunikācija, jo tai ir nepieciešami gan komunikācijas kanāli, gan augsta līmeņa profesionāļi, kas veido komunikācijas saturu. Tātad politiskajai komunikācijai pieejamais finansiālo līdzekļu apjoms ir būtiska konkurētspējīga priekšrocība politiskajā cīņā. Ja ir izveidota sistēma, kā politiskās partijas var iegūt valsts resursus savām privātām vajadzībām, un ja politiskās komunikācijas risinājumi spēj efektīvi manipulēt vēletāju uzvedību, tad abu šo faktoru kopums veido mehānismu, ar kura palīdzību ne tikai tiek iegūta un noturēta politiskā vara, bet arī šauras sociālās grupas gūst ekonomiskus labumus uz pārējās sabiedrības daļas rēķina.

Līdz ar to politiskais mārketingš kā teorētiska koncepcija, kuras pamatā ir ideja, ka politisko kampaņu „klients” ir vēletājs vai sabiedrība (Newman, 2002, 983; Lees-Marshment, 2011, 29; O’Cass, 2001, 1004; Henneberg, 2002, 103), nespēj skaidrot politiskos procesus Latvijā, jo, pastāvot augstai valsts ekspluatācijai, daudz lielāka varbūtība ir, ka politisko kampaņu „klients” ir politisko partiju finansētājs. Piemēram, Latvijā un Brazīlijā ir veikti pētījumi, kas pierāda, ka uzņēmumi, kas ir ziedojuši līdzekļus politiskajām partijām, pēc vēlēšanām darbojas ekonomiski veiksmīgāk nekā tie, kas nav ziedojuši (Dombrovskis, 2008; Claessens, Feijen&Laeven, 2008). Skatījums uz partiju finansētājiem, nevis vēletājiem kā politisko kampaņu „klientiem” ir piemērotāks Latvijas politiskās situācijas izpratnei vismaz līdz brīdim, kamēr nav notikušas būtiskas pārmaiņas politiskajā sistēmā – nav ieviesti mehānismi un ierobežojumi, kas stimulē politiķu atbildību vēletāju priekšā.

Politiskā spektra labējās – kreisās dimensijas trūkums Latvijā

Kā vienu no būtiskiem faktoriem, kas Latvijā kā politisko kampaņu rīkošanas vidi padara atšķirīgu no Rietumvalstīm, vairāki pētījuma dalībnieki minēja politiskā spektra labējās – kreisās dimensijas trūkumu, kas ir konstatējams gan politisko partiju darbībā, gan mediju saturā, gan sabiedrības (ne)izpratnē par politiskajiem procesiem (Intervija 2; Intervija 3; Intervija 4; Intervija 6; Intervija 12).

Valstīs, kur ir senas tradīcijas vēlēšanu sistēmā, stabils politisko spēku salikums, kur nerodas katru dienu jaunas partijas un nepazūd vecās, tur faktiski polittehnoloģi-

ja nosaka, palīdz politikajiem spēkiem noteikt tās likumsakarības, kas ir sabiedrībā, un palīdz veidot partijām savu piedāvājumu. Parasti svārstības starp kreisajiem un labējiem notiek tā, kā attīstās valsts. Ja ekonomika aug, cilvēki ir neapmierināti ar to, ka viņiem sociālās garantijas neaug tik strauji, līdz ar to pie augošas ekonomikas nāk kreisie spēki, bet, kad sākās lejupslīde, parasti nāk liberāļi, jo viņi ir cietāki, viņi nebaidās no sociālām reformām, un tad arī tas notiek. Te ir tāda sinusoīda, tas periods var būt garāks vai īsāks, bet principā tas notiek pēc sinusoīdas likuma. Piemums ir savādāk. Krievijā it īpaši. (Intervija 2)

„Labējais” un „kreisais” ir jēdzieni, kas radās un pilnveidojās valstīs ar senām demokrātijas tradīcijām, un tie apzīmē divus pretrunīgus politisko attieksmju, vērtību un ideju kopumus. Labējā – kreisā dimensija ir koncepcija, kas palīdz orientēties politisko partiju spektrā, jo politisko spēku identitāte šajā atskaites sistēmā palīdz saprast un paredzēt, kā tā vai cita partija rīkosies vienā vai otrā situācijā. R.Ingleharts (*R.Inglehart*) un H.D.Klingemans (*H.D.Klingemann*) 20.gs.70-tajos gados pētīja labējās – kreisās dimensijas kā politiskās identitātes atskaites sistēmas nozīmi Rietumeiropā un secināja: lai arī šīs koncepcijas dimensijas dažādās sabiedrībās ir atšķirīgas, tomēr kopumā tas ir piemērots ietvars ilgtermiņa politisko procesu skaidrošanai (Inglehart&Klingemann, 1976, 272).

Taču arī Rietumu sabiedrībā notiek pārmaiņas, un ir vērojamas atkāpes no tradicionālās izpratnes par to, kas ir „labējs” un „kreiss”, kā arī pastāv bažas, ka politiskā mārketinga nozīmes pieaugums nozīmē ideoloģijas galu politikā (Lees-Marshment, 2009, 266). Viens no spilgtākajiem piemēriem šajā ziņā ir Lielbritānijas Leiboristu partijas 20.gs. 90-tajos gados izstrādātā koncepcija „Jaunie leiboristi”, kurā tradicionāla kreisā spārna partija savos politiskajos *uzstādījumos* integrēja arī labējās idejas (Driver&Martell, 2000). Šos procesus labi skaidro D.Morisa (*D.Morris*) „triangulācijas koncepcija”, pēc kuras, - lai iegūtu pēc iespējas lielāku vēlēšanu atbalstu, politiskais kandidāts vai politiskā partija savā piedāvājumā var izmantot labākos elementus no abiem politiskā spektra poliemi un izveidot „triangulētu pozīciju” (Morris, 1997, 79 – 88). No šāda skatu punkta raugoties, varētu jautāt, vai Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķi, būdami ļoti kritiski jautājumā par labējās – kreisās dimensijas trūkumu Latvijas politikā, neizprot pasaules politiskās tendences un izmanto novecojušus priekšstatus par Rietumu sabiedrībām?

Tomēr, ieskatoties dziļāk, var teikt, ka Latvijas ekspertu skepsei ir pamats, jo līdzības starp tendencēm Rietumu un Latvijas sabiedrībā atkāpēs no labējās – kreisās dimensijas ir tikai virspusējas. Kad Dž.Hubers (*J.Huber*) un R.Ingleharts 20.gs. 90-tajos gados analizēja politiskā spektra labējās – kreisās dimensijas lietojumu 42 pasaules valstīs (Huber&Inglehart, 1995), viņi atklāja, ka laika gaitā arī Rietumu sabiedrībās ir mainījies to problēmjautājumu loks, kas veido politisko spēku identitātes, piemēram, akcenti no nacionalizācijas un ekonomikas kontroles tika pārlikti uz privatizāciju un deregulāciju. Pēc šo autoru pētījuma, kopumā pastāv ļoti plašas variācijas, kā katrā valstī tiek interpretēta labējā – kreisā dimensija, bet nedemokrātiskās valstīs vai arī jaunās demokrātijās politisko spēku polarizācija lielākoties notiek vai nu autoritārisma – demokrātijas aspektā, vai arī saistībā ar nacionālās identitātes jautājumiem, kā tas ir Latvijā. Svarīgākā atšķirība starp situāciju Latvijā un vecajās Rietumu demokrātijās politiskā spektra labējās – kreisās dimensijas lietojuma ziņā ir tā, ka Rietumu sabiedrībās tā ir sena tradīcija un arī atkāpes no tradicionālām „labējo” un „kreiso” vērtībām ir saprotamas un skaidrojamas šīs koncepcijas ietvarā (Lees-Marshment, 2009, 267). Turpretī Latvijā kā jaunā demokrātijā politiskā spektra diferenciācija pamatā balstās tikai uz vienu dimensiju – etnisko identitāti (Auers&Ikstens, 2007), bet, ņemot vērā demokrātisku tradīciju trūkumu Latvijā, pārējos jautājumos ir iespējami ļoti brīvi ideoloģiski manevri, līdz ar to labējā – kreisā dimensija tās tradicionālā izpratnē Latvijā priekšvēlēšanu kampaņās nedarbojas kā politisko partiju identitātes sistēma.

Politisko partiju stratēģiskā vadīšana

Vājas politiskās partijas – tā ir būtiska problēma Latvijas politikā, kas negatīvi ietekmē gan politisko kampaņu rīkošanas praksi, gan citus politiskos procesus. Viena no svarīgākajām politisko partiju vājuma pazīmēm ir mazais partiju biedru skaits, kas politiskajām partijām nedod iespēju izmantot partiju struktūras kā vēlēšanu mobilizēšanas instrumentu politiskajās kampaņās, un tā ir būtiska Latvijas atšķirība ne tikai no Rietumvalstīm, bet arī no kaimiņvalstīm Igaunijas un Lietuvas, kur šajā ziņā situācija ir labāka (Intervija 11).

Tādai mazai valstij kā Latvija mērķis būtu partija ar vismaz 10 000 cilvēku, un tā vēl aizvien būtu maza partija, bet vismaz ar vērā ņemamu izmēru (Intervija 11).

Politisko partiju mazskaitlīgumu Latvijā veicina tādi faktori kā sabiedrības noraidošā attieksme pret līdzdalību partijās (Intervija 9), neveselīga iekšējā konkurence partijās (Intervija 6; Intervija 9) un arī politisko partiju nespēja no partiju biedriem veidot radošas un rīcībspējīgas komandas (Intervija 2).

Mums ir vienkāršie varas nesēji, kas realizē kaut kādas politiskas kustības, bet politiskās idejas attīstītas netiek, diskusijas par to, uz kurieni mēs ejam un kāpēc esam tur, kur esam, nenotiek. (Intervija 9)

Tās komandas var ļoti disciplinēti spiest pogas, bet viņas nav spējīgas ģenerēt jaunas idejas, nav spējīgas tās realizēt. (Intervija 2)

Protams, kāda nozīme šajā ziņā varētu būt arī politisko partiju regulējuma aspektam, jo kaimiņvalstīs Igaunijā un Lietuvā likumdošana nosaka nepieciešamību pēc lielāka biedru skaita, lai varētu reģistrēt politiskās partijas. Tomēr problēmas cēloņi drīzāk ir meklējami nevis partiju regulējumā, ko Latvijas partijas arī varētu izpildīt, savācot lielāku skaitu cilvēku, kas formāli skaitītos kā partijas biedri. Svarīgāks ir cits jautājums – kā partijas biedrus pēc būtības iesaistīt un motivēt aktīvi līdzdarboties partijas darbībā?

Šajā aspektā svarīgu vielu pārdomām dod pētījuma dalībnieku praktiskā un nepastarpinātā pieredze, ka Latvijas politisko partiju pārvaldība ir ļoti šaura un autoritāra (Intervija 6; Intervija 11).

Partiju vadība ir ļoti ierobežota. Protams, katrā partijā ir valde, bet, ja jūs skatāties, piemēram, uz JL partijas struktūru, tad pēc būtības tie ir trīs cilvēki, kas izlemj to, kāda būs programma, ko darīt, kur darīt un tā tālāk. Līdz ar to tā ir ļoti maza organizatoriskā struktūra un, kā es saprotu, tad jebkura diskusija partijas iekšienē tiek saprasta kā traucēklis. (Intervija 11)

Lielāka daļa cilvēku, tieši tie, kas ir partijas vadībā, bezierunu kārtībā paklausa viņam [partijas līderim] visos jautājumos, kas ir nožēlojami patiesībā. (Intervija 6)

No vienas puses, šis fakta konstatējums apstiprina R.Mihelsa (*R.Michels*) oligarhijas dzelzs likumu, kas nosaka, ka politiskajām partijām ikdienas darba organizēšanai ir jāveido birokrātiskas struktūras (Michels, 2001). Tādējādi, lai politiskās partijas kā organizācijas darbotos efektīvi, notiek varas centralizācija un vara nonāk dažu jeb oligarhu rokās, kuri izmanto visus iespējamus līdzekļus, lai to saglabātu un maksimizētu. Taču, no otras puses, jāņem vērā, ka R.Mihelsa teorija tika izstrādāta 20.gs sākumā, taču pēdējās desmitgadēs ir notikusi būtiska attīstība arī menedžmenta teorijā un praksē, kas rosina meklēt citas pieejas organizāciju pārvaldībai, lai tās padarītu efektīvākas. Piemēram, A.Zalezniks (*A.Zaleznik*) 20.gs. 70-to gadu beigās formulēja

ideju, ka, no organizāciju pārvaldības viedokļa, ir jādiferencē menedžments un līderība, jo tās ir divas atšķirīgas pieejas organizācijas mērķu sasniegšanai (Zaleznik, 1992). Menedžments ir fokusēts uz racionalitāti un kontroli, turpretī līderības pamatā ir spēja uzrunāt cilvēku emocijas, radīt spēcīgu identitātes izjūtu, intensīvas sajūtas un nemiera pilnas attiecības, kas palielina indivīdu motivāciju un var novest arī pie neparedzētiem iznākumiem (Zaleznik, 1992, 132).

Dž.P.Koters (*J.P.Kotter*) uzskata, ka menedžments un līderība ir nevis savstarpēji izslēdzošas pieejas organizāciju pārvaldībai, bet gan divi stratēģiskās vadības elementi, kas cits citu papildina (Kotter, 1990). Menedžmenta funkcija ir plānot un sastādīt budžetu, bet līderība nosaka stratēģisko virzienu; menedžments veido organizatoriskās struktūras un sadala darba pienākumus, bet līderība organizē un grupē spējīgākos cilvēkus, skaidrojot darbības virzienu; menedžments kontrolē un risina problēmas, bet līderība motivē un iedvesmo (Kotter, 1990, 104). Kāda ir Latvijas politisko partiju pārvaldība no stratēģiskās vadīšanas viedokļa? Pētījums „Cik demokrātiskas ir Latvijas partijas”, kas tika veikts 2009. gadā, pilnībā saskan un apstiprina pētījuma dalībnieku kritisko vērtējumu saistībā ar partiju iekšējo organizāciju, vēlēšanu sarakstu veidošanas principiem utt., bet stratēģiskās vadīšanas aspektā rāda to, ka Latvijas politiskajām partijām ir arī vājš menedžments – „partijas ir vāji institucionalizētas un darbojas kā neformālas interešu grupas” (Delna, sabiedrība par atklātību, Transparency International, 2009, 4), nemaz nerunājot par tādu vadīšanas pieeju kā līderība. Protams, līderības principu ieviešana nenozīmē, ka partijas kļūs demokrātiskākas. Šāds pārvaldības stils drīzāk liek domāt par elitismu (Zaleznik, 1992), tomēr biznesa organizācijām turbulentās pārmaiņu situācijās šāda pieeja palīdz efektīvi darboties (Kotter, 1990). Līdz ar to Latvijas politiskajām partijām modernu stratēģiskās vadības instrumentu pielietošana ir neizmantota un pat neapzināta iespēja, kas ilgtermiņā varētu veicināt viņu konkurētspēju politiskajā cīņā.

Politiķu kvalitāte

Politisko partiju vājums noved pie būtiskas negatīvas konsekvences, ko minēja vairāki pētījuma dalībnieki (Intervija 9; Intervija 11) un ko apstiprina arī pētījums „Cik demokrātiskas ir Latvijas partijas” (Delna, sabiedrība par atklātību, Transparency International, 2009) – Latvijas politiķu zemā kvalitāte. Tā ir ļoti nopietna problēma, jo politiķu neprofesionālisms lielā mērā ietekmē kopējo valsts attīstību, līdz ar to atsevišķa uzmanība tiek pievērsta arī jautājumam par to, kas ir „politiķu kvalitāte”? Pētījuma dalībnieku sniegtā informācija un viedokļi saskan ar T.Beslija (*T.Besley*) viedokli, ka politiķu atlases kārtība ir ļoti svarīgs priekšnoteikums uzticamai un kvalitatīvai valsts pārvaldei (Besley, 2005, 45). Diemžēl Latvijas politiskajā realitātē šī ir problēma, jo, kā liecina Latvijas politisko kampaņu rīkošanas praktiķu sniegtā informācija (Intervija 6; Intervija 8), vēlēšanu saraksti tiek veidoti, nevis vadoties pēc partijas biedru profesionālajiem sasniegumiem un spējām, bet pēc viņu pietuvinātības, pat pielabināšanās partiju līderiem, kā arī spējas piesaistīt finansiālos resursus.

Jo ir arī iekšējā cīņa partijā, kas ir drausmīgi, kas ir nepareizi. Ja ir normāla politiskā partija, tad faktiski ir jābūt tā – mums ir sava programma, sava ideoloģija, mums ir savi mērķi, un mēs zinām, ka mums ir šādi cilvēki partijā. Mēs zinām, ka mums vajag, lai šie cilvēki būtu parlamentā, tādēļ ir saraksts. Tas nozīmē, ka es izvēlos strādāt ar komandu, bet pēkšņi uzpeld viens cilvēks, kas par naudu ir varbūt ticis sarakstā – tas arī notiek –, bet kuram nav nekāda sakara ar partiju. Tāpēc cilvēki beigu beigās arī nav ieinteresēti partijā strādāt, jo ierindnieks zina, ka viņš nekad netiks sarakstā, ja viņš to kaut kā neizpelnīsies. Varbūt ne gluži laižīt zābakus, bet kaut kādā veidā pielīst, vai ar naudu, vai kaut ko citu izpalīdzēt priekšniekiem. (Intervija 6)

Vēl viena liela Latvijas atšķirība no Rietumu demokrātijām ir partijas iekšējo diskusiju kvalitāte. Piemēram, Lielbritānijā, ja cilvēks nonāk līdz sarakstam uz parlamenta vēlēšanām, tad viņš tiek atsijāts stipri ātrāk un iziet cauri ne vienam vēlēšanu procesam vien. Tā it kā nav precīza kampaņas sastāvdaļa, bet, no otras puses, tas ir tas produkts. Turklāt tiem cilvēkiem ir pilnīgi citas kvalitātes, ja viņi ir izgājuši cauri nopietnai partijas iekšējai atlasei. (Intervija 8)

Vācijas politiskās partijas savus jaunus politiķus iegūst no savām partiju struktūrām. Savas jaunatnes organizācijas mēs uztveram kā nākamos partijas līderus, un šajā ziņā ir redzama vēl viena Latvijas problēma – ja ir vājas partiju jaunatnes organizācijas, kur lai rodas jauni politiskie līderi? Ja partijām nav savu cilvēkresursu, tas noved pie zemas kvalitātes un pie tā, ka ir jāizvēlas no tā, kas ir partijā, bet, tā kā šiem resursiem ir zema kvalitāte, tad tiek iegūti arī zemas kvalitātes politiskie līderi. Latvijas partijām būtu jāklūst atvērtākām, lai piesaistītu lielākus cilvēkresursus, lai būtu, no kā izvēlēties nākotnes politiskos līderus. (Intervija 11)

Kas ir politiķu kvalitāti raksturojošās dimensijas? T.Beslijs izvirza divas svarīgākās dimensijas – godīgums un kompetence (Besley, 2005, 47). Politiķu godīguma nozīme kļūst aktuāla tad, kad viņi tiek konfrontēti ar iespēju izmantot politisko ietekmi pašlabuma gūšanai, savukārt kompetenci veido dažādu prasmju kopums, tai skaitā līderības un analītiskās spējas (Besley, 2005, 47 – 48). Abas šīs politiķu kvalitātes dimensijas ir akūti deficīti Latvijā, jo prasība pēc godīgas un profesionālas politikas ir svarīga tēma Latvijas politikā². Tādējādi „politiķu kvalitāte” var būt tā prizma, ar kuras palīdzību Latvijas politikā ienest jaunu skatījumu un risinājumu kopējās politiskās situācijas uzlabošanai. Piemēram, profesionālās kvalifikācijas prasību un ētisko standartu definēšana, kuru izpildīšanai vajadzētu kļūt par obligātu priekšnoteikumu, lai cilvēks varētu būt pašvaldības un parlamenta deputāts, ministrs, Ministru prezidents vai Valsts prezidents.

Secinājumi

Pētījuma rezultātā iegūtā informācija liek secināt, ka no politisko kampaņu stratēģiskās vadīšanas viedokļa politisko aktoru identitāte Latvijā ir problēma, jo mūsu sabiedrībā nav efektīvi izmantojama nedz Rietumu demokrātijām raksturīgā politiskā spektra labējā – kreisā dimensija, nedz kāda cita noturīga atskaites sistēma, izņemot etnokulturālo piederību. Par to liecina fakts, ka Latvijā gandrīz uz katrām parlamenta vēlēšanām tiek radītas jaunas partijas un vēlētāju atbalstu zaudē kāda no vecajām. Šai problēmai var piedāvāt vismaz divus skaidrojumus, ko var izmatot par pamatu tālākiem pētījumiem. Viena no iespējamām atbildēm: Latvijas sabiedrībā ir zems politiskās izglītības un līdz ar to zems politisko procesu izpratnes līmenis, jo demokrātiskā politiskā sistēmā tieši sabiedrības veidotais „pieprasījums” un politiskā līdzdalība nosaka gan to, kāda ir politiķu un līdz ar to arī politikas kvalitāte, gan to, kāda līmeņa politiskā diskusija norisinās plašsaziņas līdzekļos. Par to, ka pārliecinošas politisko aktoru identitātes konstruēšanas problēmas cēloņi varētu būt meklējami arī zināšanu par politisko kampaņu (un partiju) stratēģisko vadīšanu trūkumā, rosina domāt fakts, ka no politisko kampaņu globalizācijas viedokļa Latvijas politisko kampaņu rīkošanas vide drīzāk ir uzskatāma par provinciālu, jo ārvalstīs akumulētā bagātā pieredze šeit tiek minimāli importēta un pielietota. Politiskā elite ir ieinteresēta pasīvos vēlētājos, kas mobilizējami tikai vēlēšanu priekšvakarā.

Otrs skatījums, kas tiek piedāvāts Latvijas politisko aktoru identitātes problemātikas skaidrošanai, ir tas, ka, pastāvot augstam valsts ekspluatācijas (tieša valsts resursu ieguve politisko

partiju vajadzībām) līmenim (Grzymała-Busse, 2007, 5), priekšvēlēšanu kampaņu svarīgākais „klients” ir politisko partiju finansētājs, nevis vēlētāji, jo tad politiskajā cīņā izšķiroša nozīme ir nevis ilgtermiņa attiecībām ar vēlētājiem, bet izveidotajiem valsts resursu izmantošanas kanāliem un to saglabāšanai pēc vēlēšanām.

No šāda skatu punkta var skaidrot, kāpēc Latvijas politiskās partijas necenšas veidot un uzturēt ilgstošas un noturīgas attiecības ar vēlētājiem un aizmirst par elektorātu līdz ar likumdevēja vēlēšanu dienu. Situācijā, kad politiskās kampaņas klients ir politisko partiju finansētājs, vēlētājs ir politiskās manipulācijas objekts, kura uzvedība tiek mērķtiecīgi ietekmēta ar dārgām īstermiņa priekšvēlēšanu kampaņām, kurās izšķirošā nozīme ir tieši pieejamajam finansējuma apjomam, nevis ilgtermiņā saglabātām identitātēm.

Protams, interesanta un pozitīva pazīme Latvijas politikā ir tā, ka 10. un 11. Saeimas vēlēšanās izteikti izkristalizējās tendence, ka lielas investīcijas politiskajās kampaņās varēja dot arī salīdzinoši minimālu balsu skaitu parlamentā vai pat vispār nedot iespēju pārvarēt 5% barjeru, un tas varētu būt indikators politiskās pieredzes un demokrātiskas līdzdalības potenciāla pieaugumam Latvijas sabiedrībā.

Izmantotā literatūra un avoti

- Alexander, J. (2000). *Political Culture in Post-Communist Russia: Formlessness and Recreation in a Traumatic Transition*. London: Macmillan Press Ltd.
- Asp, K., Esaiasson, P. (1996). The Modernization of Swedish Campaigns: Individualization, Professionalization, and Medialization. In: Swanson, D.L., Mancini, P. *Politics, media and modern democracy: an international study of innovations in electoral campaigning and their consequences*. Westport: Praeger Publishers.
- Auers, D., Ikstens, J. (2007). Politisko partiju loma demokrātijā. Rozenvalds J. (Red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas monitorings 2005 – 2007*. Rīga: Zinātne.
- Bahry, D. (1999). Comrades into Citizens? Russian Political Culture and Public Support for the Transition. *Slavic Review*, Vol. 58, No.4., pp. 841.-853.
- Baines P. (1999). Voter Segmentation and Candidate Positioning. In: Newman, B.I. (Ed.). *Handbook of Political Marketing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Baines, P., Scheucher, C., Plaasser, F. (2001). The „Americanization“ myth in European political markets: A focus on the United Kingdom. *European Journal of Marketing*, Vol. 35, No. 9/10, pp. 1099.-1116.
- Bartels, R. (1974). The Identity Crisis in Marketing. *Journal of Marketing*, October, pp.73.-76.
- Becker, J. (2004). Lessons from Russia: A Neo-Authoritarian Media System. *European Journal of Communication*, Vol.19, No.2, pp. 139.-163.
- Bennet, L.W., Entman, R.M. (2001). Mediated Politics: An Introduction. In: Bennet, L.W., Entman, R.M. (Eds.) *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press
- Besley, T. (2005). Political Selection. *Journal of Economic Perspectives*, Vol.19, No.3, Summer, pp. 43.-60.
- Blumler, J.G., Gurevitch, M. (2000). Americanization Reconsidered: UK – US – Campaigning Communication Comparisons across Time. In: Bennett, L.W., Entman, R. (Eds.) *Mediated Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Bowler, S., Farrell, D.M. (2000). The Internationalization of Campaign Consultancy. In: Thurber, J.A., Nelson, C.J. (Eds.) *Campaign Warriors: The Role of Political Consultants in Elections*. Washington: The Brookings Institution.
- Brown, A. (2003). Political Culture and Democratization: The Russian Case in Comparative Perspective. In: Pollock, D., Jacobs, J., Müller, O., Pickel, G. (Eds) *Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Brikše, I., Zelče, V. (Red.) (2007). Latvijas Republikas 9.Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa. Rīga: LU., „Zinātne”.
- Butler, P., Collins, N. (1994). Political Marketing: Structure and Process. *European Journal of Marketing*, Vol. 28, No.1, pp. 19.-34.
- Butler, P., Collins, N. (1996). Strategic Analysis in Political Markets. *European Journal of Political Marketing*, Vol.30 No.10/11, pp.25.-36.
- Caprara, G.V. (2007). The Personalization of Modern Politics. *European Review*, Vol.15, No.2, pp. 151. – 164.

- Center for Anti-corruption Research and Initiative – Transparency International Russia (2004) Monitoring the Misuse of Administrative Resources during the Campaign for the December 2003 Russian Federal State Duma Elections. Moscow.
- Centrālā statistikas pārvalde. Skatīts on-line (27.08.2011) www.csb.gov.lv
- Claessens, S., Feijen, E., Laeven, L. (2008). Political connections and preferential access to finance: The role of campaign contributors. *Journal of Financial Economics*, Vol. 88, Issue 3, pp.554.-580.
- Dalton, R.J. (1984). Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies. *Journal of Politics*, 46, pp. 264.-284.
- Dalton, R.J., Wattenberg, M.P. (Eds) (2000). *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press.
- Daymon, C., Holloway, I. (2002). *Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications*. London: Routledge.
- Delna, sabiedrība par atklātību, Transparency International (2009). *Cik demokrātiskas ir Latvijas partijas?* Skatīts on-line (02.09.2011) www.politika.lv
- Dombrovskis, V. (23.05.2008.). Bīstamie sakari//Kultūras Diena. Skatīts on-line (25.06.2008.): <http://www.diena.lv/lat/izklaide/kd/bistamie-sakari>.
- Driver, S., Martell, L. (2000). Left, Right and the Third Way. *Policy & Politics*, Vol.28, No.2, pp.147.-161.
- Drummond, G., Ensor, J., Ashford, R. (2008). *Strategic Marketing: Planning and Control*. Oxford : Elsevier, pp. 161-162.
- Dulio, D.A., Towner, T.L. (2009). The Permanent Campaign. In: Johnson, W.D. (Ed.) *Routledge Handbook of Political Management*. New York: Routledge.
- Esser, F., Reineman, C., Fan, D. (2001). Spin Doctors in the United States, Great Britain, and Germany: Meta-communication about Media Manipulation. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 6:16, pp. 16. – 45., p.21.
- Farrell, D.M., Kolodny, R., Medvic, S. (2001). *Parties and Campaign Professionals in a Digital Age: Political Consultants in the United States and Their Counterparts Overseas*. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 6 (4), pp. 11. – 30.
- Freedom House (2010). Freedom of the Press. Skatīts on-line (19.01.2011) www.freedomhouse.org
- Gibson, J. (1997). The struggle between Order and Liberty in Contemporary Russian Political Culture. *Australian Journal of Political Science*, Vol.32, Issue 2, pp. 271.-290.
- Grzymała-Busse, A. (2007). *Rebuilding Leviathan: Party Competition and State Exploitation in Post-Communist Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallin, D.C., Mancini, P. (2004). Americanization, Globalization and Secularization: Understanding the Convergence of Media Systems and Political Communication. In: Esser,F., Pfetsch, B. (Eds) *Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hellman, J.S. (1998). Winners Take All: The Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions. *World Politics* 50:2, pp. 203. – 234.
- Henneberg, S. (2002). Understanding Political Marketing. In: O’Shaughnessy, N., Henneberg, S.C.M. (Eds) *The Idea of Political Marketing*, Praeger Publishers.
- Huber, J., Inglehart, R. (1995). Expert Interpretations of Party Space and Party Locations in 42 Societies. *Party Politics*, 1, January, pp. 73.-111.
- Hughes, J. (1994). The “Americanization” of Russian politics: Russia’s first television election, December 1993. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol.10, Issue 2, pp. 125. – 150.
- Hutcheson, D.S. (2009). Electoral Campaigning in a “Managed Democracy”. In: Johnson, W.D. (Ed.) *Routledge Handbook of Political Management*. New York: Routledge.
- Ikstens, J. (Red.) (2003). *Partiju finansēšana: Latvijas pieredze pasaules kontekstā*. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts.
- Inglehart, R., Klingemann, H.D. (1976). Party Identification, Ideological Preference and the Left-Right Dimensions among Western Publics. In: eds. Budge, I.; Crewe, I, Farlie, D. (Eds) *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition*. London: John Wiley and Sons.
- Ishiyama, J.T., Kennedy, R. (2001). Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan. *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No.8, pp. 1177.-1191.
- Kaase, M. (1994). Is There Personalization of Politics? Candidates and Voting Behavior in Germany. *International Political Science Review*, Vol. 15, No.3, pp. 211. – 230.
- Kažoka, I. (2011). Kas būtu jāuzlabo Latvijas partiju finanšu un priekšvēlēšanu aģitācijas regulējumā? Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS.
- Klingemann, H.D., Fuchs, D., Zielonka, J. (Eds) (2006). *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*. Oxon: Routledge.

- Kotler, P., Levy, S. (1969). Broadening the Concept of Marketing. *Journal of Marketing*, January, pp. 10.-15.
- Kotler, Ph., Kotler, N. (1999). Political Marketing: Generating Effective Candidates, Campaigns, and Causes. In: Newman, B.I. (Ed.). *Handbook of Political Marketing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kotter, J.P. (1990). What Leaders Really Do. *Harvard Business Review*, May – June, pp. 103.-111.
- Kramer, M. (1996). Rescuing Boris, *Time*, Ju.15.
- Krastev, I. (2006). Democracy's "Doubles". *Journal of Democracy*, Vol.17., No.2., April, pp.52. – 62.
- Ledeneva, A.V. (2006). How Russia Really Works. New York: Cornell University, pp. 45. – 46.
- Lees-Marshment, J. (2009). Political Marketing: Principles and Applications. Oxon: Routledge.
- Lees-Marshment, J. (2011). The Political Marketing Game. Hampshire: Palgrave Macmillan
- Liamputtong, P., Ezzy, D. (2005). Qualitative Research Methods. Oxford: Oxford University Press.
- Lock, A., Harris, P. (1996). Political marketing – vive la difference. *European Journal of Marketing*, vol. 30, no. 10-11, pp. 21.-22.
- Mack, C.S. (2010). When Political Parties Die: A Cross-national Analysis of Disalignment and Realignment. California: Praeger.
- Mair, P., Muller, W.C., Plasser, F. (Eds) (2004). Political Parties and Electoral Change. London: Sage.
- Mancini, P. (1999). New Frontiers in Political Professionalism. *Political Communication*, 16, pp. 231 – 245
- Mancini, P., Swanson, D.L. (1996). Politics, Media, and Modern Democracy: Introduction. In: Swanson D.L., Mancini P. (Eds.) *Politics, media and modern democracy: an international study of innovations in electoral campaigning and their consequences*. Westport: Praeger Publishers
- Marcu, M. (2011). Population Growth in Twenty EU Member States. Eurostat, Statistics in focus, 38/2011
- Mazzoleni, G., Schulz, W. (1999). "Mediatization" of Politics: A Challenge for Democracy? *Political Communication*, 16:3, pp. 247. – 261.
- McAllister, I. (2007). The Personalization of Politics. In: Dalton, R.J., Klingemann, H.D. (Eds) *The Oxford Handbook of Political Behavior*. New York: Oxford University Press;
- McAllister, I., White, S. (1995). Democracy, Political Parties and Party Formation in Postcommunist Russia. *Party Politics*, Vol.1, No.1, pp. 49.-72.
- Michels, R. (2001). Political Parties: A Sociological Study of The Oligarchic Tendencies of Modern Democracy. Kitchener: Batoche Books.
- Mickiewicz, E., Richter, A. (1996). Television, Campaigning, and Elections in the Soviet Union and Post-Soviet Russia. In: Swanson, D.L., Mancini, P. (Eds) *Politics, media and modern democracy: an international study of innovations in electoral campaigning and their consequences*. Westport: Praeger Publishers;
- Morris, D. (1997) Behind the Oval Office. Random House: New York
- Negrine, R., Papathanassopoulos, S. (1996). The "Americanization" of Political Communication: A Critique. *The International Journal of Press/Politics*, Vol. 1, No. 2, pp. 45 – 62;
- Negrine, R., Lilleker, D. (2002). The Professionalization of Political Communication: Continuities and Change in Media Practice. *European Journal of Communication*, Vol 17 (3), pp. 305. – 323.
- Newman B. (1994). The Marketing of President: Political Marketings Campaign Strategy. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Newman, B. (2002). Editorial: Broadening the Boundaries of Marketing: Political Marketing in the New Millennium. *Psychology & Marketing*, Vol. 19(12), p.983.
- Niffenegger, P.B. (1988). Strategies for success from the political marketers. *Journal of Services Marketing*, 2 (3), pp. 15. – 21.
- Oates, S., Roselle, L. (2000). Russian Elections and TV News: Comparison of Campaign News on State-Controlled and Commercial Television Channels. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 5 (2), pp.30-51.
- Observer Latvija (2002). 8.Saeimas vēlēšanas. Partiju publicitātes kvalitatīvā analīze. Rīga: Sorosa fonds - Latvija, Sabiedrība par atklātību „Delna”.
- O’Cass (2001). Political marketing. An investigation of the political marketing concept and political market orientation in Australian politics. *European Journal of Marketing*, Vol. 35, No 9/10, p.1004.
- Ormrod, R. (2005). A Conceptual Model of Political Market Orientation. *Journal of Nonprofit and Public Sector Marketing*, Vol.14, Nos. 1-2, pp.47.-64.
- Ornstein, N.J., Mann, T.E. (2000). The Permanent Campaign and the Future of American Democracy. In: Ornstein, N.J., Mann, T.E. (Eds.) *The Permanent Campaign and Its Future*. Washington: American Enterprise Institute.
- Ortung, R.W. (2009). *Russia*, in Nations in Transit 2009, issued by Freedom House, pp. 443. – 460.
- Panebianco, A. (1988). Political Parties: Organization and Power. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pizzigati, S. (2008). *The Political Consulting Racket: Elites Working Hard to Keep Elites Rich*, skatīts on-line (28.12.2010.) www.alternet.org
- Plasser, F. (2000). American Campaign Techniques Worldwide. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 5(4), pp. 33. – 54.
- Plasser, F., Plasser, G. (2002). Global political campaigning: a worldwide analysis of campaign professionals and their practices. Praeger Publishers: Westport.

- Putniņa, A., Tērauda, V., Voika, I. (Red.) (2001). *Atklātība politisko partiju finansēšanā*. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, Sabiedrība par atklātību – Delna.
- Reid, D.M. (1988). Marketing the political produce. *European Journal of Marketing*, 22 (9), pp. 34.-47.
- Reporters without Borders. Skatīts on-line (30.05.2011). <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010,1034.html>
- Ridder, R., Symons, L. (1999). International Political Consultancy. In: Perlmutter, D.D. (Ed.) *The Manship School Guide to Political Communication*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Riggs, J.W., Schraeder, P.J. (2004). Russia's Political Party System as an Impediment to Democratization. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Vol.12, No.2, pp. 265.-293.
- Scammel, M. (1997). The Wisdom of the War Room: U.S.Campaigning and Americanization. The Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy John F. Kennedy School of Government Harvard University
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data*. London:Sage.
- Stafecka, L., Timofejevs, P. (2005). Administratīvo resursu izmantošanas novērošana pirms 2005. gada pašvaldību vēlēšanām. Rīga: Sabiedrība par atklātību „Delna”.
- Stoner-Weiss K. (2002). Central Governing Incapacity and the Weakness of Political Parties: Russian Democracy in Disarray. *Publius* 32 (2), pp. 125.-146.
- Strömbäck, J. (2008). Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. *The International Journal of Press/Politics* 13 (3), pp. 228.– 246.
- Swanson, D.L. (2004). Transnational Trends in Political Communication: Conventional Views and New Realities. In: Esser, F., Pfetsch, B. (Eds) *Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tautas skaitīšana 2011. Skatīts on-line (27.08.2011). <http://www.tautasskaitisana.lv/lv/jaunumi/56/>
- Terzis, G. (Ed.) (2008). *European Media Governance: National and Regional Dimensions*. Bristol: Intellect Books. Skatīts on-line (30.05.2011.)
- Zakharov, A.V. (2009). Voting in 2007 Russian legislative elections: The role of Putin's approval and ideology, skatīts on-line (18.05.2011.) http://www.politecon.ru/zakharov/statii/ideological_voting.pdf
- Zaleznik, A. (1992). Managers and Leaders: Are They Different? *Harvard Business Review*, March-April, pp. 126.-135.
- Wattenberg, M.P. (1990). From a Partisan to a Candidate-centered Electorate. In: King, A. (Ed.) *The New American Political System*. Washington: The AEI Press.
- Weingart P. (1999). *Scientific expertise and political accountability: paradoxes of science in politics*, Science and Public Policy, volume 26, number 3, pp. 151. – 161.
- Wilson, A. (2005). *Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World*. New Haven and London: Yale University Press
- White, S., Wyman, M. (1995). Parties and Politics in Post-communist Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.28., Issue 2, pp. 183. – 202.
- Wyman, M., White, S., Oates, S. (Eds.) (1998). *Elections and Voters in the New Russia*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Авченко, В. (n.d.) Теория и практика политических манипуляций в современной России. Skatīts on-line (21.08.2010.): <http://psyfactor.org/polman1.htm>
- Акаев, А. (2010). Кыргызстан: сбылись ли ожидания? *Свободная мысль*, No. 2, Февраль, стр. 27-40.
- Анохин, М.Г. (2000) Политические технологии. *Вестник Российского университета дружбы народов*. - Сер.: Политология. - № 2 - С. 101-104.
- Беляков, А., Матвейчев, О. (eds.) (2009). *Большая актуальная политическая энциклопедия*. М.: Эксмо, available on-line (17.01.2011.) <http://beliakov.net/polit/politslovar.htm>
- Берёзкина, О.П. (2008). Политический консалтинг. Москва: Издательский центр «Академия», стр.13.
- Бузаев, В. (2007). Неграждане Латвии. Рига, Латвийский комитет по правам человека.
- Грознецкий, И. (2001). Избирательные Технологии: Пределы и Возможности. В: Устименко, С. (Ред.) *Избирательные технологии и избирательное искусство*. Москва: РОССПЭН
- Гусаковский, А. Классификатор «черного PR» (Исследование информационных спецопераций). Skatīts on-line (29.01.2011.). <http://psyfactor.org/bleckpr.htm>
- Даниленко, О. В. (2010). Интертекстуальность в политическом дискурсе Украины (на материале программ политических партий). *Вопросы филологии*, Vol.034, No. 1, стр. 114-120.
- Данн, Дж. А. (2006). Что такое “политтехнологическая феня” и откуда она взялась? *Политическая лингвистика*, Вып. 20, стр. 116. -125, стр.116.
- Доброхотов, А. (2001). Анатомия Левиафана. *Новый мир*, 02.01., No.002, стр. 221-229.
- Ковалев, В. (2007). О Перспективах политических партий в РФ. *Свободная мысль*, No. 11, Ноябрь, стр. 29-42.
- Минченко, Е. (Ed.) (2004). УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ИЗБИРАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И СТРАНОВАЯ СПЕЦИФИКА: опыт российских политических консультантов. Available on-line (17.04.2010.) <http://www.stratagem.org>

- Пастухов, В. Б. (2005). Интерпретации. УКРАИНА - НЕ С РОССИЕЙ. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине. *ПОЛИС (Политические исследования)*, 02-28PLS-№. 001, стр. 25-35.
- Устименко, С. (2001). По ком звонит колокол? По политтехнологам?! В: Устименко, С. (Ред.) *Избирательные технологии и избирательное искусство*. Москва: РОССПЭН;
- Малкин, Е., Сучков, Е. (2006). Политические технологии. Русская панорама;
- Матвейчев, О. (2003). Подставные кандидаты и кандидаты-союзники. Выигрыш на старте кампании. Skatīts on-line (01.02.2011.) <http://www.izbass.ru/teh-dubl-M.htm>
- Морозов, А. (2005). Глеб Павловский: „Политтехнология – это какое-то бранное слово”, skatīts: on-line (13.05.2011.) <http://www.newizv.ru/politics/2005-08-26/30508-gleb-pavlovskij.html>
- Рыбаков, А. (2010). Пиар черный и белый – главное не цвет. Skatīts on-line (31.01.2011.) <http://vragi-naroda.net/?p=196>;
- Цуладзе, А. (2001). Миф как Политтехнология. В: Устименко, С. (Ред.) *Избирательные технологии и избирательное искусство*; Москва: РОССПЭН

Interviju saraksts

1. intervija. Politikis
2. intervija. Politikis
3. intervija. Politikis
4. intervija. Politikis
5. intervija. Politike
6. intervija. Politike
7. intervija. Ārējā eksperte
8. intervija. Ārējais eksperts
9. intervija. Ārējais eksperts
10. intervija. Ārējā eksperte
11. intervija. Ārvalstu nevalstiskās organizācijas vadītājs
12. intervija. Ārējais eksperts

-
- ¹ Uzskatāms šī jautājuma aktualitātes piemērs bija sakāpinātā plašsaziņas līdzekļu interese par to, ka politisko organizāciju (partiju) apvienība „Saskaņas centrs” pirms 11. Saeimas vēlēšanām izmantoja Maskavas politisko kampaņu rīkošanas ekspertu palīdzību. Piemēram, polittehnologi no Maskavas apmācījuši SC aģitatorus.- Skatīts on-line (28.09.2011.) www.diena.lv
- ² Piemēram, profesores R.Kārklīņas blogs „Godīgas politikas eksperte” - skatīts on-line (02.09.2011) <http://godigaspolitikaseksperte.blogspot.com/>; politikas komentētāja K.Rozenvalda viedoklis „Par profesionāliem, nevis jauniem politiķiem” - skatīts on-line (02.09.2011) <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/kristians-rozenvalds-brivdiena-par-profesionaliem-nevis-jauniem-politikiem.d?id=39727295>

Vita Dreijere

Mg.sc.soc, LU SZF komunikācijas zinātnes doktorante

POPPOLITIKAS TENDENCES UN POLITISKĀS IDENTITĀTES: POLITISKO AKTORU NARATĪVI TRADICIONĀLAJOS UN JAUNAJOS MEDIJOS (2010-2011)

Rakstā tiek analizētas poppolitikas tendences Latvijā, veicot gadījumu studijas. Tiek pētīti trīs konkrēti poppolitikas piemēri - „Šlesera asaras” jeb politiķa Aināra Šlesera preses konference, kurā viņš stāstīja emocionālu stāstu par savu bērnību, publiski apraudoties, akciju „Oligarhu kapusvētki – izvadi savu oligarhu silti”, kā arī bijušā Latvijas Valsts prezidenta Valda Zatlera atvadu pasākumu Likteņdārzā „Tas vārds, kam spēks”. Pētāmais materiāls aptver gan latviešu nacionālo dienas laikrakstu publikācijas, gan interneta portālu rakstus un to komentārus, kā arī ierakstus mikroblogu vietnē *Twitter*.

Pētījums liecina, ka poppolitika ir politiskās komunikācijas formāts, kam ir potenciāls padarīt politiku pietuvinātāku cilvēkiem, saistīt to ar indivīdu politiskajām identitātēm un ar politiskiem vēstījumiem sasniegt tādas pilsoņu grupas, ko ar tradicionālajiem politiskās komunikācijas formātiem sasniegt būtu grūti un kas par politiku ikdienā neinteresējas. Poppolitika var būt faktors, kas spēlē būtisku lomu arī politisko aktoru identitāšu konstruēšanas procesā, piemēram, padarot cilvēciskākus politiskos aktorus.

Tomēr no otras puses poppolitika arī padara izplūdušas politisko identitāšu robežas, sevišķi ja notikums tiek uztverts galvenokārt tikai kā populārās kultūras fenomens, nesaprotot tā politisko dimensiju

Atslēgvārdi: poppolitika, politiskā komunikācija, populārā kultūra, politiskās identitātes, politiskā kultūra, naratīvi

Politiskās komunikācijas „trešajā laikmetā”, attīstoties dažādiem tās formātiem, priekšplānā izvirzījies arī politiskās komunikācijas un populārās kultūras mijiedarbības rezultāts, kam pazīstami politiskās komunikācijas pētnieki mēdz piedēvēt jēdzienu „poppolitika”. Līdzšinējie pētījumi un izstrādātās teorētiskās pieejas liecina, ka šīs tendences analizētas Rietumvalstu politiskās komunikācijas kultūras kontekstā. Bet cik lielā mērā poppolitikas tendences var attiecināt uz Latviju un kāda ir poppolitikas ietekme uz politisko identitāšu konstruēšanas procesu – tas ir šī raksta pētnieciskais jautājums.

Poppolitikas tendenču analizē tiks veiktas gadījumu studijas, analizējot trīs konkrētus poppolitikas piemērus - „Šlesera asaras” jeb politiķa Aināra Šlesera preses konferenci, kurā viņš stāstīja emocionāli stāstīja par savu bērnību, tostarp publiski apraudoties, akciju „Oligarhu kapusvētki – izvadi savu oligarhu silti”, kā arī bijušā Latvijas Valsts prezidenta Valda Zatlera atvadu pasākumu Likteņdārzā „Tas vārds, kam spēks”. Tika analizētas gan latviešu nacionālo dienas laikrakstu *Latvijas Avīze*, *Diena* un *Neatkarīgā Rīta Avīze*, gan interneta portālu *Delfi.lv*, *Tvnet.lv*, *Apollo.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv* publikācijas, iepriekšminēto portālu lietotāju komentāri, kā arī mikroblogu vietnes *Twitter* jeb *tvitera* ieraksti.

Politiskā identitāte un konstruktīvisms

Politiskās identitātes konceptualizēšanā vispiemērotākā ir konstruktīvisma pieeja. Autori identitāti uztver kā sociāli konstruētu. Identitātes tipi ir sociāli produkti, relatīvi stabili objektīvās sociālās realitātes elementi (Berger & Luckmann, 1991). Līdz ar to arī politiskā identitāte uztverama kā sociāli konstruēta, tā ir apspriesta un pār-apspriesta ikdienas dzīves praksēs, fleksibla un pārejoša un radusies plašu amplitūdu stratēģijās, ko pieņēmuši cilvēki (O’Byrne, 2003).

Ekseteras universitātes asociētais profesors Dario Kastiglione raksta, ka politiskā identitāte ir gan sociāls, gan vēsturisks konstrukts. Kā sociāls konstrukts tā reflektē politiskās kopienas institucionālo dabu. Kā vēsturisks konstrukts tā ir saistīta ar vēsturiskajiem apstākļiem un veidu, kādā konkurējošie naratīvi un ideoloģijas veido kopienas locekļu pašpercepcijas (Castiglione, 2009). Nācijvalsts nekad nav bijusi politiskās identitātes vienīgais avots. Politiskās identitātes ir mainīgas, sociāli un pragmatiski konstruētas etiķetes. Tiek pieņemts, ka politiskā identitāte tiek konstruēta ar grupu piederībām un kultūras kategorijām, kas ietver dzimti, reliģiju, etnicitāti, nodarbošanos. Identitātes konstruēšana ir noteikta veida sociāla darbība, kas notiek ārējo apstākļu kontekstā. Politiskā identitāte joprojām tiek ietverta pieejamo izvēlu ietvarā (O'Byrne, 2003).

Kastiglione arī uzsver, ka politiskās identitātes ideja ir kompleksa. Tā ietver divas nošķirtas formas, no kurām pirmā attiecas uz veidu, kā politiskā darbība un institūcijas iesaistās individuālajos un kolektīvajos identifikācijas un diferenciacijas procesos, savukārt otra – uz to, kā identifikācijas process rada pamatu savstarpējai politiskai lojalitātei politiskā kopienā. Dažādām politiskās identifikācijas formām nav jāsaduras, jo indivīdi var spēlēt dažādas politiskās lomas, tāpat kā eksistē dažādas sociālās un personīgās lomas arī dzīvē (Castiglione, 2009).

Politiskā komunikācija un poppolitikas koncepts

Akadēmiskajā literatūrā par politisko komunikāciju daudz citēts teorētiķu Blamlera (*Blumler*) un Kavanaga (*Kavanagh*) analizē balstītais apgalvojums, ka politiskā komunikācija ir iegājusi savā trešajā laikmetā. Viņi norāda, ka pēc Otrā pasaules kara politiķi izmantoja savu gatavo pieeju medijiem, piedāvājot substantīvas ziņas, kam bija mazs efekts uz balsotājiem, kurus vadīja pastāvīga lojalitāte partijām. Sākot ar 1960-tajiem gadiem, politiskā komunikācija kļuva potenciāli vairāk determinēta balsošanas izvēlēs. Lojalitāte partijām kritās, bet politiskās komunikācijas saturs kļuva mazāk substantīvs, jo mārketinga modeļus un stratēģijas sāka izmantot, lai iegūtu par nepastāvīgo kļuvušā elektorāta balsis. Savukārt trešais laikmets ir kompleksāks, tas ir vairāk veidots no savstarpēji konfliktējošām strāvām, nevis uz dominējošas tendences pamata. Šī laikmeta raksturojumi ir, piemēram, tradicionālo un jauno mediju izdevumu vairošanās, ziņu avotu un formu bagātība, diennakts ziņu servisi un cikli, intensificējusies politiskās komunikācijas profesionalizācija, pieaugošs mediju konkurences spiediens, politiskās žurnālistikas un diskursa profesionalizācija, mediju diversifikācija un fragmentācija (Blumler & Kavanagh, 1999, Swanson, 2003).

Dažādu autoru pozīcija sakrīt jautājumā par politikas un populārās kultūras saplūšanu, kas faktiski nozīmē, ka politiskā komunikācija tās trešajā laikmetā iegūst arī izklaides raksturojumus. Piemēram, Teksasas universitātes asociētais profesors Džefrijs Džounss, kurš pēta populārās kultūras un politikas mijiedarbību, uzsver, ka politika ir pieaugoši tekstuāla prakse, ņemot vērā gan to, kā tā tiek veidota un prezentēta publikai, gan to, kā tā tiek „patērēta” un kā auditorija to „lasa”. Bet šī iesaistīšanās nenotiek vakuumā. Tas notiek, virpuļojot citiem tēliem, naratīviem un rituālajām praksēm, kur cilvēki investē laiku un uzņemas saistības ar populārās kultūras formām. Tas notiek primāro sociālo attiecību (ģimene, draugi, kolēģi) kontekstā. Politika daudziem notiek „mediju ielenkumā”: formās, tipos, vietās un kontekstos, kuros mediji ir iespiedušies cilvēku dzīvē (Jones, 2005). Savukārt pētniece Līzbeta van Zounena, analizējot populārās kultūras un politiskās komunikācijas mijiedarbību, izmanto izklaides jēdzienu, kas ietver sevī noteiktas industrijas, žanrus un produktus, kā arī vispārējus kultūras apstākļus. Tas neiztirzā izklaides nozīmes, lai gan nozīmīga mediju pētnieku skola identificē izklaidi mediju efektu jēdzienos vairāk nekā žanros (van Zoonen, 2005).

Milānas universitātes profesors un pazīstamais politiskās komunikācijas pētnieks Džanpjetro Macoleni¹ uzskata, ka ir pamats runāt par poppolitiku kā dominējošo politiskās komunikācijas

formātu mūsdienu industriālajās demokrātijās, bet katra valsts to piemēro savai politiskajai kultūrai, mediju struktūrai un komunikācijas veidiem (Tonello, 2011). Macoleni izdala divus poppolitikas formātus: infoklaide (*infotainment*), kas ietver izklaides iespēšanos ziņu realitātes rāmējumos, kā arī politklaide (*politainment*), kas savukārt nozīmē politikas un izklaides saplūšanu. Macoleni koncepcijā poppolitika ir kompromiss starp politiskā diskursa popularizāciju un virzību uz tādu politiku, kas izmanto emocijas un cilvēku neiesaistīšanos tradicionālajās līdzdalības formās (Mazzoleni, 2010).

Populārā kultūra un identitātes

Lai šajā rakstā būtu jēdzieniska skaidrība, nepieciešama arī populārās kultūras definēšana. Jānorāda, ka populārajai kultūrai ir daudz definējumu un liela daļa no tiem fokusējas uz tās producēšanas, izplatīšanas un patērēšanas līdzekļiem. Populārā kultūra ir izklaides forma, kas ir masu producēta vai ir padarīta pieejama lielam cilvēku skaitam. Pieejamība var tikt mērīta pēc iespējas baudīt produktu vai arī pēc neesošām sociālajām barjerām, kas varētu kavēt tā baudīšanu (piemēram, nav nepieciešamas noteiktas zināšanas vai prasmes). Šī populārās kultūras definīcija kontrastē ar citu kultūras formu: augsto kultūru, kas ir mazāk pieejama gan praktiski, gan sociāli. Čamberss rakstījis, ka „oficiālā kultūra”, kas glabājas mākslas galerijās, muzejos un universitāšuursos, pieprasa izsmalcinātu gaumi, formāli sniegtas zināšanas un uzmanību, kas nodalīta no ikdienas dzīves skrējiena. Savukārt populārā kultūra neiesaista abstraktus estētiskus meklējumus starp privilēģētiem uzmanības objektiem, bet gan ietver mainīgas sajūtu, gaumes un vēlmju īpašības (Chambers, 1986). Tomēr, kā, oponējot Čambersam, uzsver viens no pazīstamākajiem populārās kultūras un politikas mijiedarbības pētniekiem Džons Strīts, definējot populāro kultūru kā mehānismu, kas organizē tās producēšanu un patērēšanu, rodas problēmas, jo netiek pateikts nekas par pašas kultūras raksturu. No šīs definīcijas izriet, ka luga, ko redz daži cilvēki prestižos teātros, nebūtu populārā kultūra, taču, ja tā tiks parādīta kādā no skatītākajiem televīzijas kanāliem labā laikā, tā kļūs par populāro kultūru. Lai novērstu šīs problēmas, citās definīcijās jūtama ķeršanās pie eksplīcītākas vērtējošas pieejas, fokusējoties uz stilu tikpat, cik uz pārdošanas rādītājiem. Šīs populārās kultūras definīcijas veido norādes uz kulturālās aktivitātes stiliem un žanriem. Populāro (vai „zemo”) kultūru raksturo tās fiziskā, nevis intelektuālā iedarbība. Citas definīcijas savukārt kavējas pie jautājuma par auditorijas lomu un raksturu (Street, 1997).

Eksistē plaši pieņemts uzskats, ka populārā kultūra ir producēta. Pēc Frankfurtes skolas sekotāju uzskatiem, kultūras industrija ir populārās kultūras avots un noteicēja, tā kontrolē kultūras producēšanas un komunikācijas līdzekļus, tostarp izrādot hegemoniju pār masu kultūras pieredzi. Amerikāņu profesors politikas zinātnē Džeimss Kombss akcentē, ka tam jābūt līdzsvarā ar pozīciju, ka populārā kultūra ir ļaužu masu kultūra un tieši masas spēlē aktīvu lomu, atlasot un izmantojot kultūru pašu mērķiem. Elitēm, kas kontrolē kultūras producēšanu, ir liela ietekme kultūras atlasē un izmantošanā, ierobežojot populāro izvēli līdz tiem kultūras objektiem un aktivitātēm, kas ir pieejami, bet politiskajās un ekonomiskajās attiecībās mijiedarbība starp elitēm un masām ir transakcionāla, kompleksa un mainīga (Combs, 1991).

Populārā kultūra var kļūt par identitātes bāzi, un šī identitāte var kļūt par avotu politiskiem uzskatiem un darbībām (Street, 1997). Britu kultūras studiju praktiķis Džons Fiske, kurš savā pieejā ir kombinējis feminisma, Burdjē (*Burdieu*), Hola (*Hall*), Fuko (*Foucault*), de Serto (*de Certeau*) un Gramši (*Gramsci*) teorijas un pētījis patēriecisko prakšu „mikropolitiku” (Jenkins, McPherson & Shattuc, 2002), raksta, ka populārā kultūra savā būtībā vienmēr ir politiska. Tā tiek producēta un izbaudīta sociālās pakļautības apstākļos un ir būtiski iesaistīta varas spēlē sabiedrībā. Bet tās politikas pētīšana nevar aprobežoties ar politikas kā tiešas sociālas rīcības definēšanu, ir jārunā par īstu, politizētu apziņu (Fiske, 2004/1989).

Dažādi pētījumi parādījuši saikni starp populāro kultūru un rīcību, taču literatūrā pausts arī pieļāvums, ka populārās kultūras ietekme varētu būt nevis tās izraisīta tieša darbība, bet gan spēja veidot attieksmes un percepcijas. Politiskā kultūra ietver fundamentālas vērtības un pārlicības, kuras veido smagu konsensus sabiedrībā un kurās ir sakņota politiskā rīcība un valdības politika. Tas ir „lietussargs”, zem kura notiek politiskās aktivitātes un tiek risināti publiskie jautājumi. Amerikāņu profesors Daniels Šī uzskata - var argumentēt, ka jebkuru nācijas politisko kultūru veido arī tās izklaides kultūra un otrādi (Shea, 1999).

Populārās kultūras skaņas un stili, vārdi un tēli iegūst savu politisko nozīmi ar to, kā tie veido daļu no identitātes, kas rada noteiktu pasaules uzskatu un kas ir daļa no izpildījuma, pastāvēšanas veids. Strīts akcentē, ka politika ir mazāk teksta *kā teksta* tiešs produkts, bet drīzāk teksta un konteksta savstarpējās saspēles produkts. Populārā kultūra bieži ir saistīta ar identitātes un tās politikas konstituēšanu. Edinburgas universitātes profesors Saimons Frits (*Frith*) ir norādījis, ka popmūzikas gaumes nerodas tikai no sociāli konstruētajām identitātēm, tās palīdz arī šīs identitātes veidot. Mūzika ir medijs ar īpaši lielu potenciālu identitātes realizācijā (Street, 1997).

Mediatizācija un mediju loģika

Skaidrojot populārās kultūras un politiskās komunikācijas mijiedarbību un saplūšanu, būtiska loma ir arī mediatizācijas un mediju loģikas konceptiem. Tas saskan ar konstruktīvistu pieeju politikas un mediju attiecību skaidrošanai. Proti, konstruktīvistu ieskatā mediji ir kolonizējuši politisko telpu un „mediatizējuši” politiku, kas savukārt reflektē hermeneitisko pieeju politiskajai komunikācijai (Sanders, 2009).

Mediatizācija ir gandrīz visu demokrātisko valstu politisko sistēmu fenomens, taču tai ir atšķirīgas formas un ātrums. Tā ir ilggadēja parādība, kas stiepjas jau no politiskās komunikācijas pirmā posma, kad komunikācijas sistēmas bija balstītas uz dažiem neatkarīgu preses un elektronisko mediju kanāliem. Mediji nav tikai pasīvi kanāli politiskajiem komunikatoriem un politiskajam saturam. Drīzāk mediji ir organizācijas ar saviem mērķiem, kas ne vienmēr sakrīt un drīzāk bieži ir pretrunā politisko komunikatoru mērķiem. Mediju varas dēļ politiskie komunikatori ir spiesti rīkoties saskaņā ar mediju likumiem, mērķiem, producēšanas loģiku un ierobežojumiem (Mazzoleni & Schulz, 1999). Pētnieki Delli Karpini un Viljamss mediatizētu politiku dēvē par tādu politiku, kas ir zaudējusi savu autonomiju, savās centrālajās funkcijās kļuvusi atkarīga no masu medijiem un tiek pastāvīgi veidota ar masu mediju interakciju palīdzību. Tas saistās ar ziņu vērtību noteicošajiem kritērijiem. Turklāt tādi kritēriji kā, piemēram, tuvums, drāma, konflikts, personalizācija ne tikai determinē, kuri notikumi iegūst mediju uzmanību, bet arī uztiēpj sistēmiskus aizspriedumus politikas mediju realitātei, jo ziņās tipiski tiek akcentētas pazīmes, kas tām piešķir ziņu vērtību. Būtiska loma ir arī mediju loģikai, kuras ietvaros mediji konstruē atspoguļoto notikumu un personu nozīmi, pieaugoši reflektē mediju industrijas komerciālo loģiku, miksējot mediju komunikācijas strukturālos ierobežojumus ar tipiskiem komerciālās komunikatīvās aktivitātes mērķiem. Viena no galvenajām ietekmēm ir politiskās komunikācijas formātu un paša politiskā diskursa „spektakularizācija” (Delli Carpini & Williams, 2001). Politikas mediatizācija ir novedusi pie “iespiešanās zonas” rašanās starp politisko sistēmu un mediju sistēmu. Tur notiek interakcija starp politiskajām sabiedriskajām attiecībām un politisko žurnālistiku, un tieši tur sastopas un sajaucas politiskā loģika un mediju loģika. Gan politiskās sistēmas subsistēma (politiskās sabiedriskās attiecības un reklāma), gan žurnālistikas subsistēma (politiskā žurnālistika) joprojām darbojas zem pašu sistēmas ierobežojumiem un saskaņā ar to loģiku un interakciju. Lai sasniegtu savus mērķus, tās tomēr integrē arī viena otras loģiku (Negrine, 2007).

Mediju loģikas ietvertās stāstīšanas tehnikas iekļauj sevī vienkāršošanu, polarizēšanu, intensifikāciju, personalizāciju, vizualizāciju, stereotipizāciju un politikas rāmēšanu kā stratēģisku spēli

vai zirgu skriešanās sacīkstes (Strömbäck, 2008). Šīm tendencēm tiek pietuvināti tādi jēdzieni kā, piemēram, trivializācija, politikas banalizēšana, vulgarizācija. Piemēram, Svansons norāda, ka komercializācijas raisītie mediju mēģinājumi piesaistīt ziņām auditoriju ir novedusi pie tabloidizācijas, kas ietver fokusu uz personīgajiem naratīviem par indivīdiem, pieaugošu vizuālā tēla dominanti pār analīzi un racionālu aprakstu, pieaugošu dramatisko tehniku izmantojumu (Swanson, 2003). Savukārt jebkādas politiskās loģikas konceptualizācijas pamatā ir fakts, ka tā ir par kolektīvu un autoritatīvu lēmumu pieņemšanu tāpat kā par politisko lēmumu ieviešanu. Pēc Dortmundes tehnoloģiju universitātes profesora Tomasa Meijera (*Meyer*) domām, politiskā loģika ietver gan politikas satura (*policy*) dimensiju, kam ir centieni atrast risinājumus politiski definētām problēmām, gan procesa dimensiju – iespēju iegūt piekrišanu kāda izvēlētai rīcības programmai. Abās šajās dimensijās galvenie aktori ir partijas un politiķi. Politisko komunikāciju līdz noteiktam līmenim var vadīt vai nu mediju, vai politiskā loģika (Benett, 2005).

Tradicionālais politiķis un politiķis – slavenība

Šī pētījuma kontekstā būtiski izcelt arī personalizācijas tendenci politiskajā komunikācijā. Daudzi autori uzskata, ka par politikas personalizācijas tendenci atbildīga piesaistes vājināšanās partijām. Īpaši šajā kontekstā tiek uzsvērta televīzija, kuras vizuālā valoda ar tās fokusiem uz seju tuvplāniem, veicina personalizētu, psiholoģisku attieksmi pret politiķiem. Piemēram, Meijeram tradicionālais politiķis ir tāds, kas vispirms izpēta administratīvos dokumentus, par kuriem pēc tam diskutē un pieņem lēmumu. Savukārt televīzijas politiķis-slavenība nav atkarīgs no nekā cita, izņemot savu performatīvo talantu (van Zoonen, 2005).

Džons Korners ir identificējis trīs darbības sfēras, kurās politiķiem jāiesaistās. Pirmais ir politisko institūciju un procesu līmenis – darbošanās tajā attiecas uz politisko programmu un politiku attīstību, sarunām un administratīvās varas izpausmēm (politiskais lauks). Otrais līmenis ir privātā dzīve, kas bieži vien tiek uzskatīta par aizkulisēm, bet ir nepārprotama politiķu platforma. Dzīvesstils, brīvā laika preferences, kultūras gaume, ģimenes dzīve un draugu tīkli – tie visi ir līdzekļi, lai iesaistītos privātās dzīves kontekstā, un tiem ir saikne ar slavenību kultūru (Corner, 2000). Turklāt privāto dzīvi politiskie līderi aizvien vairāk izmanto kā resursu politiskās identitātes konstruēšanā. Līderu ģimenes bieži kļūst par nacionālajām ikonām un iegūst lielu mediju uzmanību, spēlējot noteiktu lomu arī vēlēšanu kampaņā. Līderi ļauj TV kamerām ienākt viņu mājās un ikdienas dzīvē. Runāšana par ģimeni un draugiem, kaislībām un hobijiem šķietami humanizē līdera tēlu un līdz ar to palīdz iegūt publikas simpātijas (Campus, 2010). Trešais ir publiskais un populārais līmenis, kur politiķu performance ir viseksplicītākā. Šeit personas kvalitātes politiskajā laukā un privātajā dzīvē tiek prezentētas plašākai auditorijai. Izpildījuma prasības publiskajā un populārajā līmenī ir daudz spēcīgākas un plašākas, jo izpildījuma žanri ir ļoti heterogēni. Tie ietver nemediētu klasisku politisko runu, vizītes uz dažādiem objektiem (skolām, slimnīcām utt.), piedalīšanos TV debatēs, intervijās, interneta diskusijās, interneta dienasgrāmatu veidošanā, piedalīšanos šovos utt. Tā kā politiķis-slavenība (*celebrity politician*) ir veidots no politiskās un populārās dimensijas, visos šajos publiskajos un populārajos žanros viņam jāiekļaujas abos kulturālajos modeļos. Šo fenomenu var skatīt arī dzimtes studiju ietvarā, jo kulturālais politiķa modelis ir tuvāks maskulinitātes, nevis feminitātes idejai (van Zoonen, 2005).

Saikne ar sabiedrisko domu

Poppolitikas koncepts nav atraujams no sabiedriskās domas, jo ar to ir saistīti šo politiskās komunikācijas formātu panākumi.

Poppolitikas konceptu var saistīt arī ar teoriju par informēto sabiedrisko domu un sabiedrisko pseidodomu, kas Ilinoisas universitātes (Čikāgā) profesores Dorisas Grāberes (*Graber*) ieskatā ir divi vispārējie sabiedriskās domas veidi. Informētā sabiedriskā doma ir racionalitātē balstīts viedoklis, kas formējas diskusijā ar citiem ieinteresētajiem un informētajiem. Informētu sabiedrisko domu veido sabiedrības politiskā elite, kas pievērš īpašu uzmanību politiskiem jautājumiem. Savukārt sabiedriskā pseidodoma ir viedokļi, ko pauž dažādas publikas, kam trūkst dziļas informācijas bāzes, kas var izrietēt arī no dialogiem un debatēm. Šie viedokļi var būt balstīti uz iespaidiem, noskaņojumiem, pagātnes viedokļu apkopošanas vai viedokļu līderu domu plaģiatizēšanas. Pseidodomu pārstāv politiskās neelites (*nonelites*), kas politiskajiem jautājumiem pievērš virspusēju uzmanību vai pat nepievērš vispār (Perse, 2001).

Arī mediju loma sabiedriskās domas attīstībā atšķiras atkarībā no tā, vai tiek runāts par elitēm vai neelitēm. Elitēm mediju informācija ir tikai viens no daudziem datu avotiem. Elites analizē mediju informāciju un salīdzina ar savām jau esošajām fona zināšanām. Savukārt neelites nav tik ieinteresētas politikā, tām ir relatīvi mazas iepriekšējās zināšanas par politiskajiem jautājumiem, tāpēc mediju atspoguļojums tām ir ne tikai vienīgais jauno datu avots, bet arī vienīgais informācijas avots (Perse, 2001). Ar šo viedokli izdevīgāk ir strādāt skaidrotāju elitei, kas ietekmē publisko nozīmju veidošanu. Tā Reinharta Kozelleka (*Koselleck*) koncepcijā ir apzīmējama kā 6 P mācītāji, profesori, sabiedrisko attiecību speciālisti, politiķi, dzejnieki un publicisti (Onken, 2010)².

Pēc iepriekšminētajām teorijām, populārajām politiskās komunikācijas formām varētu būt potenciāls neelites sasniegšanā to relatīvi mazās intereses un informētības dēļ. Lilekers raksta, ka to pierāda arī empīrisko pētījumu dati. Piemēram, pētījums ASV rāda, ka vēlētāji ar zemāku izglītību, kuri arī nav iesaistīti kampaņā, izmantos politiķu piedalīšanos „plāpu šovos” (*chat shows*), lai gūtu informāciju par balsošanas izvēli (Lilleker, 2006).

Metodes

Poppolitikas tendenču analizē tiks veiktas gadījumu studijas, analizējot trīs konkrētus poppolitikas piemērus. Pirmais piemērs ir „Šlesera asaras” jeb politiķa Aināra Šlesera preses konference 2010.gada septembrī, kurā viņš emocionāli stāstīja par savu bērnību, tostarp publiski apraudoties. Tas notika tieši dienu pirms Lato Lapsas un Irēnas Saatčianes grāmatas par A.Šleseru *Šofera dēls Minhauzens* iznākšanas. Otrais piemērs ir akcija „Oligarhu kapusvētki – izvadi savu oligarhu silti”, kas norisinājās 2011.gada 8.jūnijā. Savukārt trešais piemērs ir bijušā Latvijas Valsts prezidenta Valda Zatlera atvadu pasākums Likteņdārzā „Tas vārds, kam spēks”, kas notika 2011.gada 3.jūlijā. Raksta turpinājumā tiks pamatota arī katra konkrētā gadījuma izvēle.

Pētāmais materiāls ietver laikrakstu *Latvijas Avīze*, *Diena*, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, portālu *Delfi.lv*, *Tvnet.lv*, *Apollo.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv* publikācijas, kas veltītas konkrētajiem gadījumiem, interneta portālu *Delfi.lv*, *Tvnet.lv*, *Apollo.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv* rakstu komentārus, kā arī mikroblogu vietnē *Twitter* jeb tviterī publicētos ierakstus. Pētījumā tika izmantota tvitera analīzes kompānijas SIA *Soon* sagatavotā tvītu kopa, kas ietver mikrobloga ierakstus no visiem zināmajiem Latvijas tvitera lietotājiem. Tvītu un retvītu kopas par katru analizēto gadījumu tika iegūtas, atlasot tvītus pēc konkrētiem atslēgas vārdiem. Tvītu kopa par A.Šlesera asarām ietvēra tvītus, kas radīti laika posmā no 2010.gada 1.augusta līdz 2010.gada 30.novembrim. Tā tika iegūta, atlasot tvītus, kuros pieminēts Šlesers (kā sākumburtus izmantojot „Š”, „S” un „Sh”, ar dažādām vārda galotnēm) un vārdi „raud*” vai „asar*”.

„Oligarhu kapusvētkiem” veltītās tvītu kopas atlasei tika izmantots laika periods no 2011.gada 29.maija līdz 2011.gada 17.jūnijam un tvīti, kas satur vārdus „oligarh*” un „kapusv*”. Savukārt, lai izveidotu tvītu kopu par V.Zatlera pasākumu Likteņdārzā, tika atlasīti tvīti, kas saturēja vārdu „Zatler*” un „Likteņd*” laika periodā no 2011.gada 23.jūnija līdz 2011.gada 12.jūlijam.

Būtisks faktors, kas jāņem vērā, interpretējot analīzes rezultātus, - interneta komentētājus un tvitera lietotājus atšķir tas, ka liela daļa tvitera lietotāju izvēlējušies neslēpt savu identitāti un publicējas, izmantojot savu vārdu un uzvārdu, kas ļauj spriest par šo lietotāju politiskās ieinteresētības līmeni. Tviteris piedāvā dinamisku, interaktīvu identitātes prezentāciju nezināmai auditorijai. Pašprezentācija tviterī parasti notiek tvītos un sarunās ar citiem tvitera lietotājiem, nevis ar statistisku profilu palīdzību. No simboliskā interakcionisma pozīcijām izriet, ka identitāte sastāv no pastāvīgām interakcijām ar citiem – primāri tās ir sarunas (Marwick & Boyd, 2011). Sekojot tradicionālajai kopienas definīcijai kā telpiski kompakta cilvēku lokam ar augstu interakciju biežumu, savstarpējām saitēm un arī solidaritātes sajūtu, tad tvitera lietotājus nevar uztvert kā kopienu. Pat izmantojot „interneta ērā” radušos kopienas izpratni, kas vairs nav saistīta ar telpisku tuvību, tviterī nevar identificēt daudzas tradicionālās kopienas. Tomēr, kaut arī tvitera sakaram ir asimetriska daba, tas var ietvert savstarpēji saistītas „personisko kopienu” kopas, raksta autori. „Jedomājiet” kopienai tviterī ir divas šķautnes – tā ir gan kolektīva, gan personiska. Kolektīva tā ir tādā nozīmē, ka visi tvitera lietotāji pieder kopai, kas izprot tvitera normas, valodu, tehnikas un vadošo struktūru. Turklāt gandrīz visu tvitera lietotāju lapas ir publiski pieejamas un izlasāmas, izņemot salīdzinoši nelielu skaitu daļēji slēgtu privāto lapu. Tajā pašā laikā tvitera kopiena ir arī personiska, jo tvitera lietotāji iztēlojas, ka seko un sarunājas ar unikāliem un identificējamiem tvitera lietotājiem (Gruzd, Wellman & Takhteyev, 2011). Šis raksturojums mikrobloģu vietni padara atvērtāku kolektīvo naratīvu un metanaratīvu producēšanas iespējai, kas savukārt mazāk iespējams interneta portālu komentāru gadījumā. Interneta komentāri vairākumā gadījumu ir anonīmi, un manā rīcībā nebija datu par komentētāju sastāvu. Šādi dati ļautu spriest par komentētāju politisko ieinteresētību, jo anonīmo komentāru autori var būt gan Latvijas iedzīvotāji, kas nav tieši saistīti ne ar vienu politisko spēku, gan politisko partiju pārstāvji, kas turklāt partijai izdevīgus vēstījumus interneta komentāros var paust, izmantojot dažādus segvārdus un tā radot iespaidu, ka šo vēstījumu paudēji ir vairāki.

Konkrēto gadījumu analīzē tiks apvienotas naratīvu analīzes un kontentanalīzes metodes.

Amsterdamas universitātes profesore Mīke Bela piedāvā triju līmeņu - teksta, stāsta un sižeta - nošķirumu naratīvu analīzē. Šis nošķirums nozīmē, ka ir iespējams analizēt visus trīs līmeņus šķirti. Bet tas gan nenozīmē, ka tie arī eksistē katrs pats par sevi. Vienīgi teksta līmenis, kas ietverts, piemēram, valodas zīmju sistēmā, vizuālajos tēlos, ir tieši pieejams. Naratīvs teksts ir stāsts, kas izstāstīts medijā jeb konvertēts zīmēs. Naratīva teksta sastāvdaļas, kas tiek nodotas lasītājam, ir noteiktā veidā prezentētas savstarpēji saistītu notikumu sērijas, ko rada vai pieredz aktori. M.Bela uzsver, ka lasītājs vispirms uztver tekstu, nevis sižetu, jo sižets ir lasītāja interpretācijas rezultāts un to ietekmē gan sākotnējā saskarsme ar tekstu, gan stāsta manipulācijas (Bal, 1997). Šī pētījuma ietvaros detalizētāk tiks aplūkots stāsta līmenis jeb, konkrētāk, tā elements *personāžs*, kā arī sižeta līmenis un tā elements *notikumi*.

Kontentanalīzes veikšanā sekoju P. Mairinga (*Mayring*) pieejai kvalitatīvajai kontentanalīzei. Viņš ir attīstījis secīgu modeli un ierosina trīs analītiskas procedūras – kopsavilkuma veidošanu, eksplikāciju, kas ietver materiāla izskaidrošanu un anotēšanu, kā arī strukturēšanu (Krippendorff, 2004). Kategoriju veidošanā savukārt tiks izmantota induktīvā pieeja, kas paredz induktīvo kategoriju formulēšanu no pētāmā materiāla. Katrai pētāmā materiāla kopai induktīvās kategoriju formulēšanas procesā tika noteiktas savas analītiskās kategorijas. Liela daļa kategorija visām pētāmā materiāla kopām sakrita.

„Šlesera asaras”

2010.gada 7. septembra Aināra Šlesera preses konferences atspoguļojums tradicionālajos un jaunajos medijos rakstā tiek analizēts kā spilgts politiskās ziepju operas piemērs. Tiesa,

šajā pētījumā nav iespējams apgalvot, vai šī ziepju opera ir tikai mediju konstruēta, izmantojot A.Šlesera patiesās emocijas, kas radušās mirkļa uzplūdā, vai arī to priekšvēlēšanu kampaņas ietvaros mākslīgi konstruējis pats A.Šlesers/viņa politisko sabiedrisko attiecību konsultanti. Šajā jautājumā pētījumā ir ieņemta neitrāla pozīcija.

Klasiski ziepju operu fikcionālā pasaule ir rakstnieku konstruēta, aktieru artikulēta, dramatiskās loģikas un naratīvās progresijas principu vadīta (Allen, 1985). Rakstot par tipisku ziepju operu struktūru, jānorāda, ka tā lielākoties attiecas uz atvērtu, nevis slēgtu naratīvu. Slēgts naratīvs atbilst tipisku Holivudas filmu naratīva struktūrai. Šāda naratīva progresija ir saskaņā ar filmas gaitas secību, ko nosaka kāds jautājums vai mīkla, un filmas beigās gandrīz neviens vai pilnīgi neviens jautājums nav palicis neatbildēts, kad viss šķiet sasniedzis atbilstošo noslēgumu. Savukārt ziepju operu atvērtais naratīvs nepiedāvā šādu noslēgumu. Lielākoties ziepju opera nepiedāvā ātru risinājumu noteiktai dramatiskai problēmai, bet gan to atliek, cik ilgi vien iespējams. Ziepju operas pazīme ir tās reālisms – tās ir par cilvēkiem un to ikdienas problēmām, kas ir viens no to popularitātes izskaidrojumiem (Strinati, 2000).

Līzbeta van Zounena, kura pazīstama ar saviem pētījumiem par politikas artikulāciju ar izklaidēšanas formām, norāda, ka vispārējie ziepju operu raksturojumi šķiet atšķirīgi no modernās politikas raksturojumiem. Piemēram, ziepju operas attiecas uz privāto sfēru, savukārt politika – uz publisko; ziepju operas paredz emocionālu iesaistīšanos, kamēr politika – racionālas debātes; ziepju operas naratīvs centrējas ap sarunu, savukārt politika fokusējas uz plānotu rīcību; ziepju operu risinājumi ir īslaicīgi, kamēr politiskajiem risinājumiem jābūt ilglaicīgiem (van Zoonen, 2005).

Plaši minēts politiskās ziepju operas piemērs ir skandāls, kas izcēlās pēc bijušā ASV prezidenta Bila Klintonas iesaistīšanās afērā ar Moniku Levinsku. Tomēr van Zounena norāda, ka var minēt arī citus politiķus, kas tika prezentēti kā aktieri pašu piesauktajās personiskajās melodrāmās. Ja tiek izmantota ziepju operas metafora, tad parasti tā ietver stāsta sastāvdaļu „inventarizāciju”, norādot uz stāsta konstrukciju un drīzāk radot distanci no lasītājiem, nevis empātiju pret tēliem. Politisko ziepju operu kontekstā noderīgi ir atsaukties uz kādu van Zounenas citētu nīderlandiešu politikas vērotāju, kas ir norādījis – kad politikai trūkst ideoloģiskas bāzes, tā nolaižas līdz personisku attiecību līmenim un kļūst par ziepju operu. Ja televīzijas ziepju operas skatīšanos ietekmē tās emocionālā reālisma kvalitāte, tad politiskās ziepju operas metafora, ko ietver, piemēram, sekss un korupcijas skandāli politikā, rada distancēšanos (van Zoonen, 2005).

„Šlesera asaras” par būtisku tēmu, ko iekļaut savā dienaskārtībā, uzskatījuši divi latviešu dienas laikraksti – *Diena* un *NRA*. Katrs no laikrakstiem šim gadījumam velta atšķirīga žanra materiālu: *NRA* – ziņu, savukārt *Diena* – komentāru. Turklāt abu avīžu materiāli atšķiras ne tikai savstarpēji, bet arī no politiķa naratīva viedokļa, jo laikraksti nevis iesaistās ziepju operas konstruēšanā, rekonstruēšanā un reproducēšanā, bet rīkojas saskaņā ar avīžu darba loģiku, attīstot tēmu, kas iepriekš jau izskanējusi elektroniskajos medijos, kontekstualizējot un attīstot citus tēmas aspektus. *NRA* akcentu liek uz vērtējumiem par ziņām, kas atklāj Šlesera pagātņi, piedāvājot savu skaidrojumu, kāpēc ziņas parādījušās un vai A.Šleseram no tām būs kāds ieguvums. Lai gan *NRA* vērtētājiem atributē vārdu „eksperti”, viens no diviem vērtētājiem ir paša A. Šlesera kampaņas veidotājs Ēriks Stendzenieks. Avīzē pausts pieļāvums, ka ziņu par Šlesera pagātņi publiskošana ir daļa no priekšvēlēšanu nomelnošanas kampaņas, to argumentējot ar faktu, ka grāmata izdota tieši pirms vēlēšanām. Rakstā savijas racionālie un emocionālie aspekti, jo tiek aplūkots gan A.Šlesera iespējama izdevīgums no pagātnes notikumu atklāšanās un emocionālās preses konferences, gan A.Šlesera kā cilvēka portretēšana, ko raksturo A.Šlesera sievas Ineses Šleseres un Ē. Stendzenieka tiešie izteikumi. Piemēram, Ē. Stendzenieka teiktais: „Viens gan ir skaidrs – jūs šodien redzējat stipru cilvēku, kas uz mirkli, pirmo reizi savā mūžā, publiski atļāvās būt emocionāls.[...] Bija aizskarta viņa ģimene, bērni un tuvinieki, un tajā brīdī A.Šlesers runāja kā cilvēks, nevis premjera kandidāts.” (Kārklīņš, 2010) No paša A.Šlesera emocionālā stāsta par bērnību iekļauts vien neliels fragments, un tikai raksta noslēguma daļā atklājas, ka A. Šlesers preses konferencē raudājis.

Savukārt *Dienas* komentāra galvenais varonis ir grāmatas autors Lato Lapsa, par ko liecina jau virsraksts „Lapsa, kurš gan cits”. Rakstā tiek kritizēts L.Lapsa, kritizējot tiek pausts viedoklis, ka politika privātās dzīves aizskaršana ir neētiska. „Visu cieņu Lapsas rakšanas un ložņāšanas talantam, taču šādi zemiski pirmsvēlēšanu publicitātes manevri, izmantojot nožēlojamus mājienu Šlesera virzienā, ir ne vien necilvēcīgi, bet arī degradē visu žurnālistisko jēgu kaut ko rakt, kā arī pilnīgi nevajadzīgi pārbīda politiķu vērtēšanas akcentus priekšvēlēšanu laikā (Bojārs, 2010).

Gan *Diena*, gan *NRA* atstāj iespēju, ka A.Šlesera emocionalitāte preses konferencē var būt arī mākslīgi konstruēta. *NRA*: „Aculiecinieku novērojumi gan liecina ko citu – iespējams, tā bija diezgan apzināti iestudēta rīcība – izvilkt no kabatas mutautiņu un rīvēt degunu.” (Kārklīšs, 2010) *Diena*: „Var, protams, diskutēt, cik dabiski vai nedabiski Šlesers slaucīja asaras visu televīzijas kameru priekšā un vai gadījumā tas jau nav pieskaitāms pie *Par labu Latviju!* kampaņas autora Ērika Stendzenieka pirmsvēlēšanu trika iežēlināt vēletājus (..)” (Bojārs, 2010)

Cita aina paveras interneta portālu publikācijās par A.Šlesera preses konferenci. Portāli par preses konferenci sniedza operatīvas ziņas un detalizēti atspoguļoja tur notiekošo, naratīvā kā personāžu ietverot Šleseru pāri. Par ziņu akcentiem ļauj spriest to virsraksti:

- Delfi.lv: *Šlesers: daudz ko medijos rakstīto par tēvu nezināju*
- Tvnet.lv: *Šlesers nespēj valdīt asaras, stāstot par savas ģimenes traģēdiju*
- Apollo.lv: *Šlesers raud, stāstot par savu bērnību*
- Diena.lv: *Žurnāliste: būtu jāvērtē, vai privātā dzīve ietekmē politiskos lēmumus³*
- Ir.lv: *Šlesers raudot komentē vēl neiznākušas grāmatas saturu*

Kā izriet no virsrakstiem, trijos analizētajos interneta portālos (*Tvnet.lv*, *Apollo.lv* un *Ir.lv*) akcents ir A.Šlesera raudāšana. *Apollo.lv* gadījumā raudāšanas fakts akcentēts arī ziņas ievadā: „Politiskās apvienības *Par labu Latviju!* (PLL) premjera amata kandidāts Ainārs Šlesers šodien raudāja, ārkārtas preses konferencē stāstot par savu bērnību [..]” Portāli faktiski nodarbojas ar preses konferencē konstruētā naratīva rekonstruēšanu sižeta līmenī, ietverot notikumu ķēdi. „[...] divu gadu vecumā viņa (A.Šlesera – aut.) ģimenē notika traģēdija, un savu tēvu apzinātā vecumā viņš ieraudzīja, kad viņam bija pieci gadi. Viņš zināja tikai to, ka tēvs ir slims un daudzus gadus ārstējies. Vēlāk viņš uzzināja, ka tēvs ārstējies Sarkandaugavas slimnīcā. Šlesera tēvs lietojis ļoti daudz zāļu, tablešu un, kad viņš tās lietoja mazāk, kļuvis agresīvs. [...] Reiz, kad Šleseram bija septiņi gadi, tēvs pret viņu pacēla roku, bet vecamma, viņu aizstāvojot, teica, ka tēvs savulaik izdarījis noziegumu. Puisēns sapratis, ka šī tēma ir smaga un arī mātei par to labāk neprasīt. Nereti viņu ģimenes dzīvoklī ieradušies arī sanitāri.” (Delfi, 2010) *Apollo.lv* naratīvā iekļauj vēl citus notikumus: „Kāds Šlesera bērnības draugs vēlāk nokļuvis cietumā un tagad jau esot miris. Arī par pašu Aināru kaimiņienes spriedušas, ka „no šitā jau nekas labs nesanāks.”” (Apollo, 2010)

Interneta portālu naratīvu struktūrā galvenais varonis A.Šlesers tiek attēlots kā dzīves nežēlots cilvēks, ar grūtu bērnību, kurš spējis pārkāpt sociālā slāņa robežām un pats saviem spēkiem „izsisties dzīvē”. Būtiska loma naratīvā un galvenā varoņa raksturošanā ir I.Šleserei, kura arī piedalījās preses konferencē, jo „šoreiz neesot varējusi stāvēt malā” (Diena, 2010). Viņa publiski uzsvēra, ka „nepazīstot Aināru, par kuru raksta avīzēs, kuru aprunā un par kuru ķengājas. Viņa dzīvojot ar cilvēku, kurš godā savu māti, mīl bērnus un palīdz tuviniekiem” (Diena, 2010). Preses konferencē „arī sabiedrība ieraudzījusi viņai pazīstamo Aināru” (Delfi, 2010). Mediju konstruētajai ziepju operai (kas sakrīt ar A.Šlesera konstruēto naratīvu) ir laimīgas beigas – par spīti grūtai bērnībai, negatīvā personāža darbībai - galvenajam varonim ir izdevies „uzvarēt”, par spīti šķēršļiem izsisties dzīvē un kļūt par laimīgu „ģimenes cilvēku”.

„Šlesera asaru” naratīvs ļauj daļēji pārdefinēt mediju, paša A.Šlesera un viņa sabiedrisko attiecību konsultantu konstruēto A.Šlesera politisko identitāti, pievienojot tai jaunus raksturojumus. Proti, ja iepriekš dzīva bija reklāmas konstruētā A.Šlesera „buldozera” identitāte, tad jaunais vēstījums, kas arī nosaka naratīva galvenā varoņa identifikāciju, - „Šlesers arī ir cilvēks”. To *Diena.lv* publicētajā rakstā precīzi definē arī žurnāla *IR* žurnāliste Sanita Jemberga, kurai lūgts

paust viedokli: „Šis bija labs brīdis, lai cietā buldozera tēlu padarītu mazliet cilvēcīgāku. Tā teikt – buldozers ar sirdi.” (Diena, 2010)

Papildus kontekstu ziņai piešķir trīs portāli – *Tvnet.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv*. *Tvnet.lv* apkopo speciālistu viedokļus par to, vai ir pamatota rakņāšanās politiku pagātnē. Arī *Diena.lv* divām žurnālistēm jautā, vai politika pagātnē var ietekmēt viņa politisko darbību un pieņemtos lēmumus. Vēl viena sižeta līnija, ko attīsta *Diena.lv*, ir A.Šlesera asaru patiesums. Aprakstot notiekošo preses konferencē, izmantots piesardzīgs apzīmējums „Politikis savas runas laikā arī slaucīja acis” (Diena, 2010). Rakstā citētais S.Jembergas viedoklis ir tiešāks – viņa apšaubas asaru patiesumu tāpēc, ka A.Šlesers ļāva vaļu emocijām tieši speciāli sasauktā preses konferencē: „Ja šis notikums būtu viņu patiesi sāpinājis, nedomāju, ka viņš publiski demonstrētu savas emocijas. Jebkurā gadījumā – raudošs A. Šlesers līdz šim novērots nav.” (Diena, 2010) Savukārt *Ir.lv* publikācijai pievieno vēl citu kontekstu, proti, redakcijas komentārā žurnāla galvenā redaktore Nellija Ločmele aicina nekonzentrēties uz A.Šlesera emocionālajām izpausmēm par bērnību, bet gan uz viņa darbiem un pieņemtajiem lēmumiem, kas arī aprakstīti grāmatā *Šofera dēls Minhauzens*: „Asaras nav atbilde uz šiem jautājumiem, kas tiešām ir būtiski. Liksim mieru tēvam, lai dēls atbild par sevi.” (Ir, 2010) Līdz ar to rakstā nav apspriests asaru patiesums, bet emocionālais stāsts par politika bērnību identificēts kā taktiski izdevīga iespēja novērst uzmanību no jautājumiem, uz kuriem patiešām būtu jāatbild A.Šleseram.

„Šlesera asarām” izdevās pievērst plašu uzmanību, par ko liecina arī interneta portālu komentāru skaits pirmajām ziņām par emocionālo preses konferenci: *Delfi.lv* – 818 komentāri, *Tvnet.lv* – 2001 komentārs, *Apollo.lv* – 1071 komentārs, *Diena.lv* – 689 komentāri, *Ir.lv* – 109 komentāri.

Interneta portālu komentāriem par „Šlesera asarām” ir augsta polarizācijas pakāpe, jo ir daudz komentāru, kuros A.Šlesers tiek žēlots un aizstāvēts, paužot līdzjūtību un kritizējot L.Lapsu un tos, kas A.Šlesera asarām netic. Bet ir arī daudz komentāru, kuros preses konference tiek dēvēta par mākslīgi konstruētu ziepju operu (atsevišķi komentētāji paši to arī sauc par ziepju operu) vai arī asaras netiek apšaubītas, taču A.Šlesers par šo emocionālo izpausmi tiek kritizēts.

Interneta komentāros aktīvi tiek apspriests vēl viens personāžs, proti, „ļaukais tēls” L.Lapsa. Ar konkrētām politiskām partijām notikušais netiek identificēts, vienīgi atsevišķos komentāros pieminēta partiju apvienība *Vienotība* kā vēl viens ļaukais tēls, kas dara pāri A.Šleseram. Savukārt pašam galvenajam varonim komentētāji piešķir atšķirīgus raksturojumus, pozicionējot viņu gan kā viltīgu aprēķinātāju un egoistu, „kurš labumu izsitīs pat no vecmāmiņas bērēm”⁴, gan kā daudz cietušu, emocionālu, bet nesalaužamu cilvēku, kurš savu stāvokli dzīvē ieguvījis ar neatlaidīgu darbu, gan kā ģimenes cilvēku – labu vīru un tēvu, gan kā vāju cilvēku, gan kā darbīgu cilvēku, gan kā cilvēku, kas „pasaulē skatās ar gaišu skatu”, gan kā politiķi, kas nepilda savus solījumus (vairākkārt komentāros tiek atgādināts par solītajām, bet nenodrošinātajām 50 000 jaunu darbavietu), gan kā cilvēku, kurš rūpējas tikai par tuviniekiem, kamēr „pārējā tauta viņam pie vienas vietas”.

Arī komentāros aktuāla ir A.Šlesera identifikācija ar buldozeru un no tās izrietošais pārsteigums, ka arī viņš spēj būt emocionāls un raudāt. Komentētāji, kuri atbalsta vai vismaz neizslēdz mākslīgi konstruētās ziepju operas versiju, uzsver racionālos aspektus un ieguvumu A.Šlesera tēla veidošanā. „Pēkšņi buldozers ir cilvēks. Viņš pinkšķ kā maza meitene. Meklē atbalstu sievas trauslajā plecā. [...] Tas nav maznozīmīgi. Iespējams, ka Stendzenieks būs pārspējis pats sevi un padarījis Šleseru par buldozeru, un pēc tam pievienojis jūtīgu dvēseli. Ja tas ir bijis ielānots, tad tas ir ģeniāli.”

Daļa komentāru liecina, ka A.Šlesera emocionālās izpausmes preses konferencē var saistīt arī ar konkrētām balsošanas izvēlēm:

„Es tad labāk balsošu par Šleseru... Nu zog, bet nu vismaz pie cilvēcības principiem pieturas...”

„Arī mana mamma necieta Leščinski ne acu galā, bet šovakar bija aizkustināta līdz dvēseles dziļumiem un, nedod Dievs, vēl mainīs politisko orientāciju!”

„Tagad tiešām balsošu par Šleseru... Tie, kas paši izjūtuši šausmas bērnībā, nostāsies viņa pusē...”

„Ja kāds domā, ka ar šo samazinās Šlesera popularitāti, viņš dziļi maldās... Reālajai tautai (nevis “inteliģencei”) tā ir sirdij un pašu pārdzīvotajam ļoti tuva tēma, tā kā 5-6% no visām vēlētāju balsīm Šleseram garantēti ir klāt...”

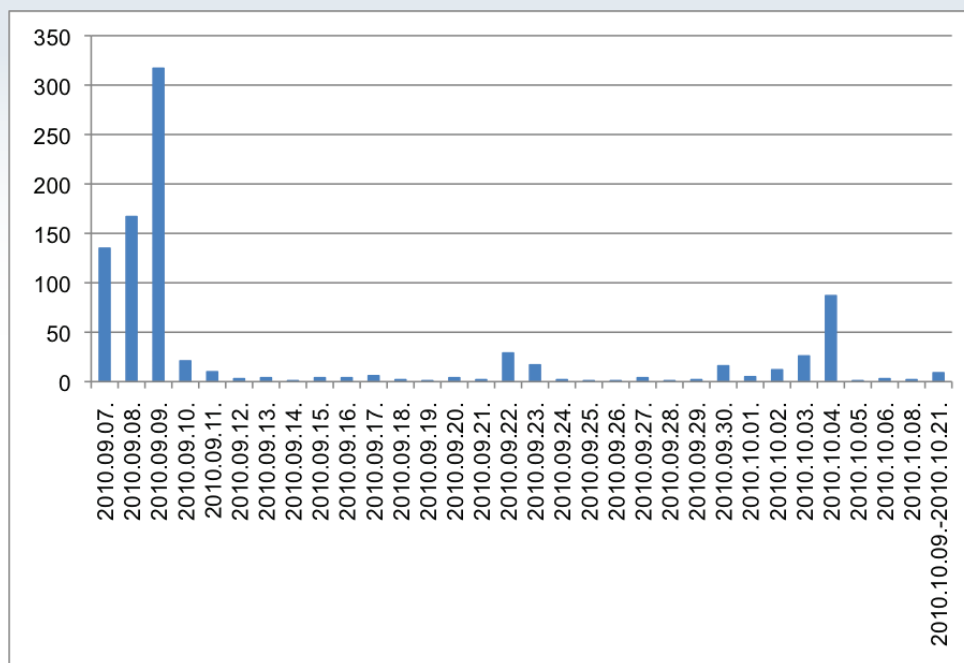
„Lai arī viņš ir tikai cilvēks, bet par Šlesi nebalsošu. Pagātnes darbus ar asarām nenomazgāsi - šīs asaras ļoti labi uzrunās vecās tantes un mūsu omes, tādēļ esi tik laipns, latvieti, glāb valsti: - Noslēp omes pasi vēlēšanu dienā!”

Kā redzams no dažiem minētajiem komentāru piemēriem, arguments konkrētu balsošanas izvēļu izdarīšanai vai pieņēmumiem par ietekmi uz balsošanas izvēlēm ir humanizētais A.Šlesera tēls, spēja raisīt līdzjūtību sevišķi cilvēkos, kuriem pašiem bijusi smaga bērnība.

Komentāros gan parādās arī diametrāli pretēja pozīcija – A.Šleseram ar tādām bērnības traumām nevajadzētu dot iespēju ieņemt varas pozīcijas likumdevējā vai izpildvarā.

„Visu cieņu, ka Šlesers nav nonarkojies bomzis, kas, tādā vidē augot, būtu visai iespējams scenārijs, tāpat var saprast viņa Napoleona kompleksu, tieksmi pēc bagātības, varas un ietekmes. Tomēr - vai gan mums visiem būtu jāmaksā par viņa bērnības traumām? Nedomāju, ka tik lielu kompleksu un iekšējas mazvērtības nocieš cilvēks spētu adekvāti rīkoties sarežģītās situācijās.”

No interneta komentāriem ļoti atšķiras vēstījumi tviterī. Vispirms vēlos pievērst uzmanību grafiskajam attēlam, kas ilustrē tvītu un retvītu skaitu par „Šlesera asarām”. Tas liecina, ka tēma par Šlesera asarām tvitera vidē ir attīstījusies ilgākā laika posmā (1.att.).

1.attēls. Tvītu un retvītu par „Šlesera asarām” skaits

Grafiskais attēls ilustrē, ka tēma par „Šlesera asarām” tvitera vidē ir attīstījusies ilgākā laika posmā. Visvairāk tvītu un retvītu ir 9.septembrī (317 tvīti un retvīti), tātad divas dienas pēc preses konferences, taču šī tēma tviterī atjaunojas laiku pa laikam un vēl vienu (tiesa, krietni mazāku) „uzliesmojumu” piedzīvo oktobra sākumā.

Ja interneta portālos bija daudz komentāru, kuros varēja identificēt empātiju, tad tviterī tvītu ar līdzjūtības un empātijas izpausmēm ir maz (četri), tikpat ir tvītu, kuros pausts vēstījums – Šlesers saņēmis pēc nopelniem. Taču pārliecinoši dominējošā tematiskā kategorija ir „Šlesera asaras kā joks”. Jau uzreiz pēc tam, kad izskanēja informācija par emocionālo A.Šlesera preses konferenci, liela daļa tvitera lietotāju savas kopienas ietvaros sāka to apspriest, ģenerējot no politiķa naratīva dažādus jokus, kas ļoti atšķiras no interneta komentāru satura.

Daži piemēri refleksijām tviterī:

„Latvju Melam Gibsonam laiks uzņemt filmu “Aināra ciešanas”.”

„Šodien Šlesers iespaidīgajā spriedzes seriālā “Bagātie arī raud”. Rīt seriāls “Šleseritas netīrā veļa”. Pēdējā sērija 02.10 “Likums un kārtība”.”

„Tagad Stendzenieks savos klipos varēs izmantot lozungu “Šlesers arī raud!””

„Šlesera asarām netic.”

„Šlesers raud, un Šleseram līdzī raud mākoņi, Šlesers raud, bet mēs jau tālumā nedzirdam.”

„Mana tante saka: „Labi, ka Šlesers ir raudošais, nevis čurājošais puisītis...””

„Nevaru beigt uzjautrināties par Šlesera asarām, vienkārši riktīgs saldais ēdiens.”

„Par Šlesera asarām varētu teikt: MĪKSTI!” (vilkas paralēles ar Par labu Latviju! kampaņas saukli „Cieti!” – aut.)

„Ārkārtīgi rets fenomens, kas raksturīgs svētajām ikonām - no Latvijas reģioniem pienāk ziņas, ka LPP plakātos Šlesera figūra raud.”

Tomēr laika gaitā joki par A.Šlesera raudāšanu tikai attīstās – tiek izplatīti arvien jauni, un tie tiek retvītoti, ar ko arī izskaidrojams, kāpēc šī tēma tviterī aktualizējas vēlreiz. Arī populārākais tvīts pēc retvītu skaita ir anekdote, kas radusies kā refleksija „Šlesera asaru” gadījumam: „Atskan telefona zvans. Paceļu klausuli. Otrā galā kāds šņukst un raud. “Šleser, Tu!?” - Kurš gan cits!?” A.Šlesera asaras tika piesauktas kā joks arī dažādās citās situācijās, piemēram, televīzijas debašu kontekstā un *Par labu Latviju!* vēlēšanu rezultātu kontekstā.

„Vai pēc vakardienas Šlesera preses konferences Ušakovs Rīgā uztaisīs raudošo puisīti?”

„SC frakcijā pie ziņojumu dēļa raudošs Šlesers un uzraksts “CIETIS”. Nemīlat, jūs viņu, es saku. Mīlam, kā spējam, man atbild. Būtu labi, ja nomaļus uz krēsla sēdētu Šlesers un klusi raudātu. Kā apmaksāta politiskā reklāma.”

„Ir cilvēki, kas atturas no intervijas ar Šleseru, jo viņš atkal varētu sākt raudāt.”

„Prasu mammai, kāpēc Šlesers nekur TV tagad nerādās. Viņa saka, ka noteikti raudot kaut kur stūrītī.”

„Lūdzu, kāds uzdodiet jautājumu Šleseram, citādi viņš sāks raudāt!”

„LNT līderu diskusijā kādam vajadzētu uzdot jautājumu Šleseram, citādi viņš tik nikns, ka teju sāks raudāt.”

„Skatos #knl. Man liekas, Šlesers pirms raidījuma atkal ir raudājis”.

„Šovakar LNT Šlesers iebruks ar buldozeru vēlāk. Raudādams!”

„Pārdošanā kabatas lakatiņi ar Šlesera asarām, pasteidzies, noliktavā vēl 20 gab. palikuši, cena 50Ls vai 1 balss vēlēšanās www.slesers.lv/!”

„Tagad PLL skrituļotāji dala balonus. Forši! Gribru dresētu lāci, kas raud kā Šlesers!”

„Dzirdēju, ka @E_Stendzenieks nopietni apsver rīkot sev preses konferenci ar raudāšanu. Iespējams pat raudāšot abi korī ar Šleseru.”

Tvitera vidē nav lielas viedokļu sadursmes par to, vai A.Šlesera asaras bija patiesas, vai arī uzspēlētas – tvitera lietotāji lielākoties A.Šlesera emocionalitātei netic vai arī izvēlas šajā jautājumā neieņemt skaidru pozīciju. Tviterī „Šlesera asaras” tiek dēvētas par „krokodila asarām”, sabiedrisko attiecību triku, iestudētu izrādi, kuras „režisors” ir Ē.Stendzenieks. Viens no populārākajiem tvītiem par Šlesera asaru tēmu pēc retvītu skaita ir žurnālistes Baibas Rulles vērojums: „Šlesers ir liekulis. Vakar pēc asaru izrādes PLL birojā abi ar kundzi Rīdzenes virzienā devās ar uzvaras smaidu sejā.” Cits tvitera lietotājs raksta: „Šlesera asaras kā Latvijas polittehnoloģijas robežšķirtne!”

Arī tvitera lietotāji A.Šleseru asociē ar buldozeru, šis diskurss ir ļoti noturīgs, un to reflektē arī vērtējumi par A.Šlesera asarām. Proti, arī tviterī A.Šlesera raudāšana tiek uztverta kā kaut kas neparasts un tāpēc ievērības cienīgs, piemēram, „šodienas karstākā ziņa - Šlesers raud”, „Šlesers ir cilvēks! Ir liecinieki, kas redzējuši raudam!”, „Man šodien stāsta, ka Šlesers esot raudājis televīzijā... Tam nu gan es nevaru noticēt”.

Kopsavelkot rezultātus no laikrakstu, interneta portālu un to komentāru, kā arī tvitera ierakstu satura analīzes, var secināt, ka portāli iesaistījušies politiskās ziņojumu operas konstruēšanā, laikraksti naratīvam piešķirušī papildus nozīmes, savukārt interneta komentāros un tvitera ierakstos Šlesera naratīvs arī transformēts, tostarp, piemēram, piešķirot komēdijas raksturojumus. Šajā gadījumā iespējams runāt par neskaidru politisko identitāšu formēšanos, jo to konstrukcijas pamatā ir nevis kādas konkrētas normas vai vērtības, nevis racionāli apsvērumi, bet gan emocionāli vērtējumi, kas balstās, piemēram, empātijas spējā, uzticēšanās līmenī. Ja interneta komentāros ir identificējama arī konkrētu vērtību minēšana, tad tviterī dominē poppolitikai raksturīgie izklaides aspekti.

Runājot par paša A.Šlesera politiskās identitātes konstruēšanu, jāatgādina jau iepriekš rakstācītētais fragments, ka tieši privāto dzīvi politiskie līderi aizvien vairāk izmanto kā resursu politiskās identitātes konstruēšanā. Līderu ģimenes bieži kļūst par nacionālajām ikonām un iegūst lielu mediju uzmanību, spēlējot noteiktu lomu arī vēlēšanu kampaņā, kas šķietami humanizē līdera tēlu un līdz ar to palīdz iegūt publikas simpātijas (Campus, 2010). Tiesa, Saeimas vēlēšanās A.Šlesera pārstāvētā apvienība *Par labu Latvijai* guva salīdzinoši pieticīgu rezultātu – tikai astoņus deputātu mandātus no 100. Viens izskaidrojums ir tas, ka konstruētā A.Šlesera – cilvēka identitāte izrādījusies nenoturīgāka par A.Šlesera kā oligarha identitāti.

Oligarhu kapusvētki

2011.gada 8.jūnijā notika akcija „Oligarhu kapusvētki – izvadi savu oligarhu silti”. Akcija tika identificēta kā poppolitikas piemērs – akciju rīkoja sabiedrībā zināmi cilvēki, kas nepārstāv

nevienu politisko partiju, tajā pašā laikā pasākumam bija politiski mērķi, kas paredz gan politiskās kultūras izmaiņas, gan pavisam konkrētas balsošanas izvēles, atbalstot tos politiskos spēkus, kurus nepārstāv par oligarhiem dēvētie politiķi Aivars Lembergs, Andris Šķēle un Ainārs Šlesers.

Viens no akcijas organizatoriem ir Viesturs Dūle, kurš savulaik vadījis populāras televīzijas spēles un humora šovu, bijis pazīstams arī kā mūziķis Livingstons, īsi pirms oligarhu kapusvētkiem veidojis un vadījis izglītības tematikai veltītu komerctelevisijas raidījumu *Intelektuālā apokalipse*. V.Dūle vēl pirms pasākuma „oligarhu kapusvētku” vēstījumu skaidrojis ne tikai kā vēršanos pret A.Šķēli, A.Lembergu un A.Šleseru, bet gan kā uzmanības pievēršanu katram indivīdam pašam par sevi: „Jāmēģina sabiedrībai palīdzēt apzināties, ka sistēma pastāv tāpēc, ka katrs no mums iedod savu mazo artavu, lai viss paliek, kā ir.” (Jemberga, 2011) Līdz ar to akcija esot arī kapusvētki „oligarhiem, kas sēž mūsos pašos, jo ļoti daudzi cilvēki sadarbojas, reklamē un raksta par viņiem, valsts pārvaldē ir ļoti daudz cilvēku, kas strādā un veicina to sistēmu, ko viņi ir iesējuši. Tas ir jautājums par visas tautas darbu ar sevi, lai saprastu, kas mūsos ir tā daļa, kas ir gatava sadarboties, lai iegūtu kādu kriptiņu sev” (Diena, 2011). Šajā kontekstā būtisks ir akcijas organizatoru iedibinātais „nesadarbošanās princips” – tāpat konkrēta kopiena, „oligarhu kapusvētku” atbalstītāji, tiek aicināti „nesadarboties”, taču nav gan precīzi definēts, kāda ir šī nesadarbošanās principa saturiskā ietilpība, jo V.Dūle runā ne tikai par „oligarhu” neatbalstīšanu, bet arī, piemēram, par kukuļu nedošanu ceļu policistiem jeb nesadarbošanos ar „koruptīvo sistēmu”. Līdz ar to nesadarbošanās principam katrs indivīds var piešķirt savas nozīmes.

Kapusvētku rīkotāju turpmākās rīcības ceļi esot trīs, un visi saistīti ar pilsoņa identitātes stiprināšanu. Pirmais mērķis esot aicināt internetā aktīvos jauniešus runāt ar vecvecākiem par to, kas notiek valstī, un par ko jaunie cilvēki balsos. Otrais ceļš ir aktīvistu izveidotā vietne *Manabals.lv*, kurā iedzīvotāji varēs vākt parakstus petīcijām Saeimai. Trešā mērķa formulējums ir aicinājums uz reālu politisku darbību, taču vienlaikus visnekonkrētākais – „pārliecināt saprātīgus, profesionālus cilvēkus, ka viņiem uz nākamajiem trim gadiem ir jāpamet pašreizējā nodarbe un jāziedo savs darbs Latvijas labā, iestājoties partijās un kandidējot vēlēšanās partiju listēs ar nosacījumu, ka partijas pirms tam attīrās no „populistiem un radikāļiem”” (Jemberga, 2011). Nav skaidrs, kas saprasts ar šo partiju „attīrīšanās” mehānismu un līdz ar to, kā tas sasauca ar politisko loģiku. Šie mērķu formulējumi liecina par interesantu pasākuma raksturojumu – no vienas puses, tas stiprina līdzdalības demokrātiju un veicina pilsonisko aktivitāti, no otras puses, daļa tā mērķu formulējumu būvēti uz populisma pamatiem.

Oligarhu kapusvētki tika dēvēti par „tautas akciju”, un interneta vietnē *Youtube* publicētā videoklipā to apmeklēt aicināja sabiedrībā pazīstami cilvēki - Ģirts Ķesteris, Vestards Šimkus, Baiba Sīpeniece-Gavare, Māris Sirmāis, Lauris Reiniks, Jānis Ošlejs, Gustavo. Lielākā daļa no šiem cilvēkiem iepriekš politiski nav publiski pozicionējušies, taču viņu statuss sabiedrībā rada pamatu organizatoru ekspektācijām par spēju piesaistīt masu auditoriju un viedokļa autoritāti. Aicināts arī mūziķis Renārs Kaupers, kuru, V.Dūle arī asociē kā popkultūras pārstāvi, kura paustie politiskie vēstījumi auditorijai varētu būt pietiekami autoritatīvi: „Reklāmas industrijā, piemēram, uz vēlēšanām ienāks, nu, es nezinu, piemēram, pieci miljoni latu. Ja esi apķērīgs čalis, vari no vienas partijas nopelnīt vismaz 50 tūkstošus, kas ir mīlīga summa, ar ko var gadu, pusotru dzīvot pat ar visai augstām prasībām. Tāpēc ir svarīgi, ka iznāk tāds Kauperīts un pasaka, ka tas nebija pareizi. Bet viņš gan ir ļoti piesardzīgs.” (Jemberga, 2011)

Interneta portāli *Delfi.lv*, *Tvnet.lv*, *Apollo.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv* par „oligarhu kapusvētkiem” publicē īsas, deskriptīvas ziņas, fiksējot, ka pasākums būs, kādi būs tā galvenie vēstījumi un aktori, pēc tam intensificējot interesi par pasākumu ar vēstījumiem, ka pasākumam piesakās cilvēku tūkstoši, kā arī reportējot par pasākuma norisi, vēstījumiem, notikumiem un aktoriem tā norises laikā un pēc tam. Atsevišķi portāli centās piešķirt papildus kontekstu, akcentējot, ka V.Dūle neatklāj finansētājus, kas neļauj gūt priekšstatu, vai pasākums nav saistīts ar kādiem politiskajiem spēkiem. Tiesa, V.Dūlem tiek ļauts vēlreiz apliecināt, ka pasākums nav saistīts

ar konkrētām partijām. V.Dūle gan norāda, ka tas būšot „apolitisks” (Diena, 2011). Bet tas nesaskan ar viņa paša definētajiem akcijas mērķiem. Rodas secinājums, ka apolitiskais pasākums nav saistīts ne ar vienu no politiskajiem spēkiem. Tas gan ir pretrunā ar politiskās komunikācijas teorētiskajām nostādnēm, kas paredz, ka komunikāciju politisku padara nevis vēstījuma avots, bet gan tās saturs un mērķis (McNair, 2003).

Portālu ziņās lielākoties „oligarhu kapusvētki” netiek saistīti ar kādu konkrētu politisko spēku. Izņēmums ir ziņa par A.Šķēles reakciju uz viņam piešķirto lomu „oligarhu kapusvētku” naratīvā, jo A.Šķēle to ironiski saista ar Valdi Zatleru, kurš tobrīd vēl nebija paziņojis par partijas dibināšanu: „Domāju, ka tā ir Zatlera kunga komanda. Es aicinātu Zatlera kungu tur piedalīties, jo viņam vajadzētu būt pie saviem atbalstītājiem. Ja tur kaut ko kurinās, dedzinās, viņš ar lāpu varētu tajā piedalīties.” (Diena, 2011)

Portālu reportāžās par pasākuma norisi uzsvēta tā performatīvā daba, kas ietver arī rituāl-komunikācijas elementus. Portāli izceļ simbolu pielādētās aktivitātes - instalācijas „Korupcijas klucis”, kurā ieslēgts „Trīsgalvainais kurl-akl-mēmā jods”, kas ir veidots „kā simbols tautas aiz-ejošajai vēlmei nedzirdēt, nerunāt vai neredzēt notiekošās netaisnības”, sadedzināšanu. Cilvēki esot ieradušies ar svecītēm un stilizētiem kapu vainagiem, Daugavā esot laisti gan kuģīši, gan simbolisks oligarhu kapakmens. Dziedāta arī dziesma „Saule, Pērkons, Daugava”, „dziesmas laikā cilvēki cēlās kājās un pēc tās skaļi aplaudēja” (Ir, 2011).

Portālu vēstījumi liecina, ka „oligarhu kapusvētku” dalībnieki ir dažādi sabiedrībā zināmi cilvēki, kā arī daudzi jaunieši, un akcijai piešķirtās nozīmes atšķiras. Ir jaunieši, kas to uztver galvenokārt kā popkultūras fenomenu un kam ir „sajūtas kā vasaras festivālā” (Tvnet, 2011), taču citi dalībnieki savukārt saredz iespēju pilsoniskuma artikulācijai, uztverot ziņojumu ar aicinājumu „sākt cīņu ar oligarhu sevi”⁶.

Savukārt *Diena* un *NRA* izvēlējušās kardināli atšķirīgus naratīvus. *Diena* reflektē pasākuma organizatoru galvenos vēstījumus un iekļaujas to konstruētajā naratīvā, jo necenšas nevienu no tā struktūras elementiem izaicināt un mainīt, piemēram, konfrontējot organizatoru vēstījumus ar kādiem citiem faktiem. *Diena* kā personāžu min V.Dūli, kurš portretēts kā pārmaiņu aģents. „Sistēmu”, pret kuru V.Dūle aicina cīnīties, nepersonificē tikai trīs „oligarhi”, bet gan cilvēki, „kuri mēģina tikt pie valsts līdzekļu pārdales savās interesēs, izmantojot dažādas shēmas” (Rozenāls, 2011). V.Dūle rakstā ir vienīgais „runātājs”, kas reprezentē pasākuma vēstījumus. Raksta virsrakstā „Jodi debesīs, ziedi Daugavā” naratīvam tiek piešķirta arī mītiska nozīme.

Savukārt *NRA* konstruē pavisam citu naratīva struktūru, kā personāžu minot „citu oligarhu”, proti, miljardieri Džordžu Sorosu. Jau raksta virsraksts „Oligarhu kapusvētkos citu oligarhu finansējums” liecina par galveno sižeta līniju – saikni ar *Sorosa fonda – Latvija* mediju programmu, kuras granta saņēmējs ir portāls *manabalss.lv*. Naratīvs konstruēts ap šo notikumu, medijam reflektējot par pasākumam nepieciešamo finansējumu un iespējamām ietekmēm no ārvalstu sponsorētas organizācijas, taču neiekļaujot reprezentācijas vai refleksijas saistībā ar pasākuma vēstījumiem. Izņēmums ir LNT ģenerāldirektora Andreja Ēķa atsaukšanās uz kapusvētku tiešo nozīmi, līdz ar to „runāt par kapiem, kapusvētkiem, bērēm, kas ir saistīti ar dzīviem cilvēkiem, ir neētiski” (Kārklīšs, 2011). *NRA* ir vienīgais tradicionālais medijs, kurā parādās pasākuma nosaukumā ietvertā vārda „kapusvētki” simboliskās nozīmes konflikts ar tradicionālo nozīmi. Citos medijos „semantisks konflikts” savukārt ir par vārdu „oligarhi”, kam piešķirtās nozīmes mēdz atšķirties.

Interneta portālu komentāros pie oligarhu kapusvētku tēmai veltītām ziņām par akcijas cēloni nav daudz reflektēts. Kā viena no problēmām, kas tiek nosaukta, ir zema pilsoniskā līdzdalība, „kas ir radījusi labvēlīgu augsni visiem deputātiem „bīdīt ģēlas”. Drīzāk kā akcijas iemesls minēta „cilvēku pazemošana, valsts izsaimniekošana”. Akcija tiek kauzāli saistīta arī ar konkrētām identitātes pazīmēm, ko konkrētie komentāru autori piedēvē „latviešiem”, „latviešu tautai” vai vienkārši tautai.

„Slinkajai tautai vajag grēkāžus. Visa tauta pēc būtības ir neizdevušies oligarhi. Vajag skabargu savā acī pameklēt, tad varbūt kas mainīsies. Bet latviešu ir pārāk maz un robežas vaļā, lai 10 gados latviešu domāšana mainītos, tā kā šī tauta ir nolemta.”

„Bet laikam jau pati latviešu tauta ar savu mūžīgo verdziskuma izjūtu pati to ir pelnījusi!”

„Latviešiem galīgi pazudusi orientācija un sajēga par to, kas ar Latviju noticis.”

„Gaida, kad visu darīs kāds cits, un savā neizdarībā vaino oligarhus un 100 galvas. Nu, vai oligarhi nav latvieši, ka šiem ar kaut ko jāatšķiras no vidējā latvieša darba tikuma un godīguma?”

„Skumjākais tas, ka latviešiem nav inteliģences, nav 21.gadsimta jaunstrāvnieku! Raivis no VL sarakstīja grāmatiņu “Ceturta atmoda”, bet tas arī bija viss. Tautas tālāka sakopšana, garīga vadība izpalika.”

„Jā, tautai kapu svētki patīk. Vienalga kam, ka tik kapu rok.”

„Varbūt beidzot sākt mums strādāt, nevis dziedāt? Dīvaina mentalitāte..”

Atsevišķos komentāros artikulēta etniskā identitāte, identificējamās gan citas etniskās grupas izslēdzot, gan iekļaujot stratēģijas.

„Iesaku visiem iet, kuri dzīvo Rīgā. Ieteicams latviešiem.”

„Krieviem vienreiz būs izdevība nodemonstrēt, ka viņi ir kopā ar latviešiem pret oligarhiem, nevis gadiem čīkstēt, kā tie latvieši viņus ne par ko neuzskatot un krieviski nerunājot!”

Komentāri liecina, ka akcijas vēstījums pieļāva tik plašas interpretācijas iespējas, ka atsevišķi komentētāji to nespēj identificēt vai arī piešķir tam savas no organizatoru vēstījuma atšķirīgas nozīmes. Piemēram, atsevišķi indivīdi uzskata, ka akcija vērsta tieši pret jaunievēlēto Valsts prezidentu Andri Bērziņu. Pretrunīgas nozīmes tiek piešķirtas arī vārdam „oligarhs”. Līdz ar to daži komentētāji kā akcijas mērķi identificējuši vēršanos „pret bagātajiem”, savukārt citiem iemesls akcijas noraidīšanai ir vēršanās tikai pret trim oligarhiem (piemēram, „Kāpēc akcija ir tikai pret trim konkrētiem oligarhiem? Vai tāpēc, ka tā pateica viņu politiskie oponenti, kas aizstāv citu oligarhu intereses? Kāpēc nepelnīti aizmirsti visi pārējie - gan vietējie, gan ārzemju [..]”).

Izskan arī iebildumi par populārās kultūras elementu izmantojumu, kas var būt saistīts ar politikas trivializācijas tendenci (piemēram, „Bet nu vai tiešām tauta uztver politiku kā lētu balaģānu, kur padziedāt, pablaustīties, sakarināt birkas?”). Daļa komentētāju saskata disonansi starp deklarētajiem akcijas mērķiem un to sasniegšanas līdzekļiem, apšaubot popkultūras elementu (ko apzīmē kā „padziedāšanu”) izmantojuma lietderību, taču vienlaikus vai nu nepiedāvājot alternatīvu, vai arī iesakot ķerties klāt pie radikālākiem un pat vardarbīgiem instrumentiem. Tikai viens komentētājs iesaka akcijas rīkotājiem dibināt savu partiju: „Ak, negribat? Nu, tad ko jūs citu ievēlēsiet, ja ne oligarhus?”

Analizētais poppolitikas piemērs ir zīmīgs arī ar to, ka tas mobilizē pilsoņus un veicina pilsoniskuma artikulāciju, tomēr šī mobilizācija ir atbalstam pret kaut ko, kas izriet arī no pasākuma

organizatoru vēstījumiem. Tajā pašā laikā neskaidrs ir vēstījums – par ko cīnās akcijas dalībnieki. To kā vēstījuma problēmpunktu izceļ arī interneta komentētāji (piemēram, „Man mācīts, ka pie priekšnieka jāiet ar problēmu UN risinājumu. Kāds varētu būt risinājums? Par ko mēs esam?”). Komentāros vairāk nekā mediju publikācijās atspoguļojas semantiskais konflikts par būtiskas latviešu rituālkomunikācijas un komemoratīvās prakses sastāvdaļas, proti, kapusvētku attiecināšanu uz konkrēto akciju. Akcentēts arī, ka kapusvētki nevar notikt, pirms nav bijušas „bēres”, proti, vēl nekas nav izdarīts, lai kaut ko jau pieminētu („Neesam tikuši no posta vaļā, neesam neko apbedījuši, kā lai pieminam kaut ko kā jau zudušu?”).

Lai arī „oligarhu kapusvētki” ir politisks pasākums, ko neorganizē politiķi, atsevišķi komentētāji „oligarhu kapusvētkus” saista ar konkrētu politisko spēku, proti, apvienību *Vienotība*, kuras publiski deklarētie mērķi visvairāk sakrīt ar pasākuma organizatoru deklarētajiem. Viens anonīmais komentētājs raksta vēl tiešāk: „*Vienotība* organizē šo pasākumu.”

„Oligarhu kapusvētki”, lai arī artikulē pilsoniskās identitātes, tomēr interneta portālu komentēšanas vietnēs nekalpo par pamatu konsolidācijai ap noteiktām vērtībām. Nedaudzajos komentāros, kuros piesauktas kādas vērtības, tās lielākoties ir minētas ļoti vispārīgi – kā „patiesās vērtības”, „savas zemes vērtības (labā un sliktā atpazīšana)”.

Kā jau iepriekš norādīju, akcijas organizatori un atbalstītāji ir sabiedrībā pazīstami cilvēki, kas, no vienas puses, ir atraktīvs faktors masu auditorijas piesaistīšanai, bet, no otras puses – interneta komentāri liecina, ka identitātes konstruēšanas procesā būtisks aspekts ir asociācijas ar organizatoru „humoristu” tēlu. V.Dūles gadījumā turklāt jāpiemin, ka viņš jau vairākus gadus nav vadījis humora šovus, taču, lai arī notikušas sociālās realitātes pārmaiņas, šis faktors izrādījies noturīgs un relevantns identifikācijas procesā.

Par akcijas rīkotājiem izsakās tikai tie komentāru autori, kuri pauž negatīvu attieksmi pret akciju kopumā, un organizatori ir viens no argumentiem, kas tiek izmantots, lai pamatotu savu attieksmi. Viens aspekts tātad ir jau iepriekš minētais „humoristu” tēls kā identifikators, kas savukārt ļauj attiecināt šādu identifikatoru uz visu akciju, attēlojot to kā nenopietnu pasākumu. V.Dūles gadījumā atsevišķos komentāros tiek atributēta pagātnes saistība ar oligarhiem, to pamatojot ar darbu Latvijas Neatkarīgajā televīzijā. Otrs aspekts ir daļā komentāru konstruētais naratīvs ar galveno varoni „īsto organizatoru” – proti, pasākuma sasaistīšana ar kādām interesēm, ko organizatori publiski nav deklarējuši. Šajā kontekstā interneta portālu komentāros vairākkārt minētas „ārvalstu finansētas organizācijas” un Soross, kā arī jau iepriekš minētā politisko partiju apvienība *Vienotība*. Vairākos komentāros minēts, ka organizatori „oligarhu kapusvētkus” izmanto kā politisku platformu, lai vēlāk paši veidotu politisko partiju. Vienā komentārā kā akcijas organizators minēta arī Drošības policija: „Drošības policijas organizēts pasākums, jānolaiž tautai tvaiks un āmen!”

Komentāros pie interneta portālu ziņām pirms un pēc akcijas norises izskan vairākas prognozējamo akcijas efektu versijas.

„Bet varbūt šādas sīkas, mazsvarīgas lietas kā šādi pasākumi spēj kaut cik joprojām saliedēt cilvēkus, dot kaut kādu cerību.”

„Ne jau ar uguns sakuršanu viss tiks mainīts. Oligarhu sirdis un pauri ir par cietiem, lai tos ietekmētu! Kāpēc neviens nerunā un neorganizē SATVERSMES un VĒLĒŠANU likuma maiņu? Kamēr viss ir tā, kā ir, arī jaunas vēlēšanas neko nemainīs.”

„Šodien jau esmu piesūcies ar riebīgu žulti. Kāpēc? Nu tieši tāpēc, ka arī vakar sapratu, ka pārmaiņām neesam gatavi.”

„Mums psiholoģiski jāiedragā Šķēles, Lemberga un Šlesera smadzenes, un, manuprāt, tas mums arī lieliski izdevās.”

„Neticu visām šīm no augšas organizētajām izrādēm. Kamēr tauta stihiski pati nesāks ko darīt, nekādu izmaiņu vienkārši nebūs.”

„Jebkurš šāds pasākums ir apsveicams, jo vairāk tauta iesaistīsies politikā, politiskajos notikumos, jo labāku valsti mēs varam gaidīt nākotnē.”

„Vismaz tagad “viņi” zina, ka tauta atkal acis nepievērs un grib taisnību.”

„Šis pasākums ļāva cilvēkiem aptvert to, ka kopā mēs esam spēks! Latvijas iedzīvotājiem ir jāsaprot, ka mājās sēdēšana un nievājošu/negatīvu komentāru rakstīšana internetā mūsu attīstību (nedz garīgo, nedz materiālo) nesekmēs!”

„Kāds teiks - nav jēgas, bet jēga ir! Piem., ikviens cilvēciņš, kas varbūt viens sēdēja savā lauku mājā un prātoja, ka nespēj vairs skatīties uz šo oligarhu visatļautību, tagad kaut pa TV redzēs, ka nav viens. Kā lēnā garā, lai arī pagaidām tikai mierīgā demonstrācijā, bet tauta vienojas.”

Labi, mēs te esam iesākuši ņemt ar oligarhiem. Bet šis pasākums var sanākt kā pašu latviešu PĒDĒJAIS MĒGINĀJUMS savākties kā vienotai tautai, kurai ārkārtas vēlēšanās būs palikusi PĒDĒJĀ IESPEJA saglabāt SAVU VALSTI SAVĀ ETNISKAJĀ TERITORIJĀ.”

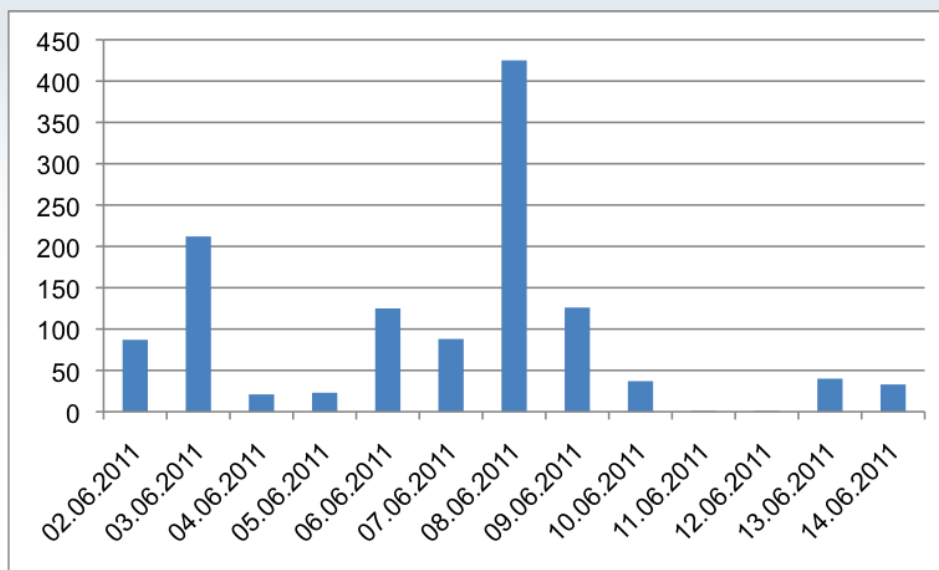
Iepriekš minētie komentāri ļauj izdarīt vairākus secinājumus par prognozētajiem efektiem. Analizējot komentārus ar pozitīvi orientētu pieeju, redzams, ka atsevišķi indivīdi kā efektu min iespēju apzināties sevi kā kopienas sastāvdaļu. Komentāros kā pozitīvais efekts minēta salīdzināšanās noteiktas kopienas robežās. Cits pozitīvais efekts ir psiholoģiska ietekme uz A.Šķēli, A.Lembergu un A.Šleseru, ko, pēc dažu komentētāju domām, ar „oligarhu kapusvētku” palīdzību ir izdevies panākt. Savukārt komentāros ar negatīvi orientētu pieeju prognozēts, ka akcija būs bezrezultatīva, kā argumentus minot to, ka šī ir „no augšas organizēta akcija”, „pārmaiņam nesam gatavi” vai arī netika izvēlēti īstie pārmaiņu līdzekļi. Daļa komentētāju apšaubīja populārās kultūras diskursu attiecināšanu uz politisko procesu.

Komentāros identificējami vairāki risinājumi „oligarhu kapusvētku” rīkotāju definētajām problēmām, taču tikai daži komentāri iezīmē arī konkrētas rīcības nākotnē, uz kurām ir gatavi indivīdi. Akcijas ietvaros deklarētais nesadarbošanās princips un apņemšanās to ievērot parādās tikai ļoti nelielā daļā komentāru (piemēram, „Ar faktiem, cipariem skaidrosim tautai, kaimiņiem, saviem paziņām un citiem, kāpēc nevajag balsot par oligarhu partijām. Ar faktiem pierādīsim, ka oligarhi ir kā ļaundabīgs audzējs, kurš no tautas izsūc pēdējo sulu”).

Vairākos komentāros izskan radikālāki risinājumi, kas paredzētu krietni mainīt politiskās sistēmas struktūru un tiesisko ietvaru, piemēram, nepieciešamību pēc jaunas konstitūcijas, jauna vēlēšanu likuma. Risinājums tiek saskatīts arī pilsoniskās līdzdalības veicināšanā un līdz ar to arī pilsonisko attieksmju artikulēšanā. Kā būtisks pilsoniskās kultūras komponents minams „sākšana ar sevi” jeb tas, ko organizatori dēvē par sava „iekšējā oligarha” iznīcināšanu, vēlēšanās un citās pilsoniskās līdzdalības formās darbojoties saskaņā ar deklarētajiem „oligarhu kapusvētku” principiem. Atsevišķi komentētāji to paplašina līdz konkrētai politiskās līdzdalības formai – jaunas partijas veidošanai vai jaunu cilvēku iesaistei aktīvajā politikā, kā argumentu minot, ka neviena no pašreizējām iespējamajām balsošanas izvēlēm nebūtu saskaņā ar deklarētajiem principiem. Izskan arī cits viedoklis, ka „oligarhus var paklupināt tikai Vienotības un VL uzvara nākamajās vēlēšanās”.

Interneta portālu komentāros izskan arī aicinājumi pēc radikālākām līdzdalības formām – ne tikai plašāka mēroga demonstrācijām, bet arī antidemokrātiskiem līdzekļiem.

Arī „oligarhu kapusvētku” gadījuma kontekstā, analizējot tvitera saturu, vispirms jānorāda uz tvītu izkliedi vairāku dienu garumā.

2.attēls. Tvītu un retvītu par „oligarhu kapusvētkiem” skaits

Kā redzams no diagrammas, visvairāk tvītu un retvītu tvitera lietotāji producējuši 8.jūnijā, tātad „oligarhu kapusvētku” dienā, taču tēma attīstījies arī iepriekš, kad V.Dūle paziņoja par ieceri rīkot akciju. Pēc tās gan tvitera lietotāju aktivitāte šajā jautājumā krietni samazinājās un vairs nepiedzīvo pēkšņu uzliesmojumu pēc vairākām nedēļām kā „Šlesera asaru” gadījumā.

Tvitera satura analīze liecina, ka arī daļai šī sociālā tīkla lietotāju nav skaidrs „oligarhu kapusvētku” vēstījums un mērķis – ko organizatori un atbalstītāji ar to grib pateikt un panākt? Laikrakstu, interneta portālu rakstos un interneta portālu komentāros nebija daudz diskusiju par vārda „kapusvētki” nozīmi un tās attiecināšanu uz konkrēto akciju, taču semantiskais konflikts ir nozīmīgākā tēma tvitera ierakstos.

„Kāpēc oligarhu kapusvētki? Es ar kapusvētkiem pavisam kaut ko citu saprotu”.

„Par kapusvētkiem - domāju, ka ir neētiski publiski organizēt pasākumu kādam, kaut vai arī oligarham, vēlot nāvi. Ja joks, tad slikts.”

„Oligarhu kapusvētki” ir visai idiotisks nosaukums.”

„Tās ir oligarhu bēres? Vai kapusvētki?”

„Oligarhu kapusvētki” nosaukums ir izvēlēts tādēļ, ka latviešiem ir spēcīgas kapu kultūras tradīcijas?”

„Vai tad visupirms nevajadzēja Oligarhu bēres un tikai tad kapusvētkus?”

„Un principā vārdam ‘kapusvētki’ ir pilnīgi cita nozīme! Vai varbūt maldos un arī šajā pasākuma doma bija godināt ‘nogalinātos’ oligarhus?”

„Vai tad „Oligarhu kapusvētki” to arī nenozīmē - kopīga oligarhu nomušīšana (tautas kopējā labuma vārdā utt.)?”

„Oligarhu kapusvētki, kā tā var, reāli tur tika morāli nogalināti 3 cilvēki, kas vēl ir dzīvi, tādus varētu taisīt, ja viņi būtu miruši!”

Kā var secināt no vairākiem iepriekš minētiem tvitera ierakstiem, ir saskatīta pretruna starp kapusvētku vispārpieņemto nozīmi un „oligarhu kapusvētku” mērķiem. Arguments, lai apšaubītu kapusvētku nozīmju attiecināšanu uz konkrēto akciju, ir gan tas, ka neviens nav nogalināts, tāpēc nav pamata svinēt kapusvētkus (ja arī runa ir par „iekšējiem oligarhiem”, kā izriet no organizatoru vēstījumiem), gan ētiskais faktors - tas, ka kapusvētki tiek attiecināti, runājot par dzīviem cilvēkiem.

Gan akcijas nosaukums, gan saturs ir simboliski pielādēts, bet, kā var secināt no tvitera ierakstiem, nozīmju atkodēšana sagādājusi problēmas. Viens tvitera lietotājs uz šiem jautājumiem gan atbild: „Oligarhu kapusvētki ir pietiekami lirisks pasākums, lai mērķi izdomātu katrs pats.” Viņam ir taisnība, jo tvitera lietotāji identificē atšķirīgus „oligarhu kapusvētku” mērķus, arī motivācija, kāpēc pasākumu apmeklēt, ir ne vien atšķirīga, bet atsevišķos gadījumos arī pilnīgi pretēja.

„Atvainojiet, bet es īsti nesaprotu, kāds ir iemesls šobrīd svinēt oligarhu kapusvētkus. Vai tad kāzas var svinēt, šķirot laulību?”

„Kas ir oligarhu kapusvētki? Dedzinās Saeimu?”

„Vai Oligarhu kapusvētku mērķis ir manifestēt nesadarbošanos ar oligarhiem, boikotēt viņus? Vai kā?”

„Tie „Oligarhu kapusvētki” izklausās pēc dikti dīvaina pasākuma. Rīt redzēsīm, kam tādi vajadzīgi un kam tie ir izdevīgi.”

„Es tā arī neesmu sapratis oligarhu kapusvētku “fišku”. Kāds var aprakstīt savu oligarhu?”

„Oligarhu kapusvētkos nepiedalīšos, jo šai akcijai neesmu saskatījis ne misiju, ne vīziju, ne vismaz elementāru mērķi.”

„Nezinu - karstums, vecums vai kas, bet godīgi - es to oligarhu kapusvētku ideju nesaprotu.” (šis ir arī viens no retvītotākajiem ierakstiem par oligarhu kapusvētkiem – aut.)

„Nespēju izprast “Oligarhu kapusvētku” pasākuma jēgu. Ko nozīmē “padzīt iekšējo oligarhu”? Kas tā par savādu simboliku?”

„Par kapusvētkiem - šķiet, ka varētu būt tiešām labs un jēdzīgs pasākums. Nesaprotu tikai, kāpēc oligarhi tur jāpin iekšā.”

„Eu, a tie Oligarhu kapusvētki ir protests vai vienkārši ballīte? Ar to kaut kas tikts panākts vai vienkārši dzers visi?”

„Ko latvietis gaida no šiem Oligarhu kapusvētkiem, netieku gudra?”

„Vai tante Bauskā zina, kas ir tie oligarhu kapusvētki un kādēļ gan tie jāpiemin?”

„Aizdomājos par „Oligarhu kapusvētkiem”, tā būtībā skaitās bezmaz zināmu cilvēku dedzināšana.”

„Atbalstu Oligarhu kapusvētkus, bet nevaru iebraukt, kur manī (un vēl tūkstošos tādu pašu kā es), kas dzīvo no algas līdz algai, mīt oligarhs.”

Ir tvitera lietotāji, kas pasākumam saskata politisku potenciālu, bet to nesaista ar popkultūras diskursiem. „Ja oligarhu kapusvētkos būs diskusijas, risinājumu definēšana un tautas motivēšana (spēriens pa pakaļu) risināt - iešu. Tad tas būs patiesi” un „Domāju, ja oligarhu kapusvētkos būs koncerti, tad neiešu. Jo tā būs pretruna ar mērķi paaugstināt reitingus iesaistītajiem mākslinie-

kiem”. Savukārt, no otras puses - ir tādi tvitera lietotāji, kas „oligarhu kapusvētkos” identificē popkultūras diskursus, bet nesaista tos kopā ar politikas dimensiju. Līdz ar to šie tvitera lietotāji uz „oligarhu kapusvētkiem” raugās kā uz izklaides pasākumu, performanci, bet ne kā uz politisku aktivitāti. Piemēram, „Rīt tie kapusvētki varētu būt varen jautrs pasākums, būs jāiet”, „Mēs trešdien brauksim uz „oligarhu kapusvētkiem”, ceru, ka tur būs forši”, „Mani pirmie kapusvētki un laikam arī paši skaistākie. Īsi un konkrēti + daudz skaistu vīriešu. Ha ha ha”.

Kopumā motivācija pasākuma apmeklēšanai vai neapmeklēšanai bija salīdzinoši vienveidīga. Kapusvētku apmeklētāji lielākoties min, ka viņus motivējusi ziņkārība (piem., „varētu būt interesanti paskatīties, kā tas viss izskatīsies no malas”), iespēja apzināties sevi kā etniskās kopienas pārstāvi (piem., „[...] kā reiz varēs izbaudīt varenu latviešu kopā būšanu”), pilsoniskuma artikulācija un apziņa par nepieciešamību vienot kopienu („runāsim par to, ko MĒS, tauta, varam darīt, kā vairo savu spēku”), nepieciešamība atbrīvoties no oligarhu ietekmes, kā arī šī naratīva struktūrā būtisks elements ir „pēdējais brīdis”, atsevišķu mikrobloga ierakstu autoru definēts laika nogrieznis, kad ir jāizdara pārmaiņas, „citādi nākotnes Latvijai nebūs”. Oligarhu kapusvētku kritiķi galvenokārt iebilst pret kapusvētku attiecināšanu uz konkrēto pasākumu, kā arī pret pasākuma vēstījumu, kas liek cīnīties ar „oligarhu sevī” (piem., „Es uz oligarhu kapusvētkiem neiešu. Manī nav ne kripatas no oligarha, tātad nav ko izvadīt”).

Lai gan viens no populārākajiem tvitera ierakstiem „oligarhu kapusvētku” kontekstā ir organizatoru aicinājums politiķiem „neizmantot pasākumu savu spalvu spodrināšanai un aģitācijai”, arī šajā mikroblogu vietnē, līdzīgi kā interneta portālu komentāros, tiek konstruēti arī tādi naratīvi, kuru galvenie varoņi ir saistīti ar politiskajiem spēkiem. Tviterī šajā kontekstā izskan arī apvienība *Par labu Latvijai*, pret kuras pārstāvjiem šis pasākums pozicionēts, saikni atrodot V.Dūles iepriekšējā darbībā LNT (piemēram, „Vai tā pasākuma Oligarhu kapusvētku režisors gadījumā nav Stendzenieks? Jā, esmu aizdomīga (Dūle- LNT-Ēķis-PLL..?)”). Šajā naratīvā galvenajam varonim ir viens uzdevums - „oligarhiju pārvērst par farsu un aizmirst”. Citā naratīvā kā galvenie varoņi izcelti „sorosīti”, jo šajā akcijā parādās *Sorosa fonda - Latvija* finansējums.

Lai gan masu atbalsta ģenerēšanai un akcijas vēstījumu artikulēšanai tika piesaistīti populāri cilvēki, tvitera saturā lielāka nozīme pievērsta pašiem vēstījumiem, nevis to paudējiem, kas to atšķir no interneta portālu komentāru satura, kur aktīvi tika apspriestas dalībnieku personības. Pasākuma saistība ar populāriem cilvēkiem minēta tikai trijos tvītos, un šajā gadījumā popkultūras pārstāvji nevis palīdzējuši ģenerēt atbalstu akcijas vēstījumiem, bet gan likuši to uztvert tikai kā popkultūras fenomenu bez relevantas politiskas nozīmes (piemēram, „LT draugs stāsta, ka brauks 8.jūnijā uz Oligarhu Kapusvētkiem, ja pasākumā dziedās Lauris Reiniks”).

Tviterī identificētie „oligarhu kapusvētku” efekti ir diametrāli pretēji – tiek pieļauts, gan ka akcija likusi „oligarhiem sabīties”, gan ka tā neko nemainīs („Cik naiva ir mūsu jaunatne. Dedzinot kluci, cer kaut ko mainīt?”). Tomēr redzamākais oligarhu kapusvētku efekts ir nesadarbošanās principa iedzīvināšana vismaz noteiktas „oligarhu kapusvētku” atbalstītāju kopienas diskursā. Pēc akcijas tviterī tiek identificēti vairāki „nesadarbošanās” veidi, piemēram, „Britu tirdzniecības kamera atsaukusi līdzdalību pasākumā, kur ir paredzēta Šķēles uzstāšanās” (viens no visbiežāk retvītotajiem mikrobloga ierakstiem); „Patika frāze: Ja teātrī ir oligarhs, tad izrādi nedrīkst sākt, kamēr tas neizies no zāles”; „vajadzētu uzlīmes ar #kapusvetki logo, piemēram, „oligarhus neapkalpo”, ko var lietot veikalā, kafejnīcā utt. ģipšnieki”, „mūziķi spriež par “Eiropvīzijas” boikotu”; „opozīcijas deputāti nolēmuši boikotēt Lemberga vadīto sēdi”; „Express Pizza šovakar arī nosvinēja oligarhu kapusvētkus. Pievienojamies nesadarbošanās principam - oligarhiem picas vairs nepiegādāsim”. Tvitera ieraksti liecina – kaut arī ir plaša „nesadarbošanās principa” nozīmes ietilpība, ko medijos ģenerēja V.Dūle, tvitera lietotāji tam piešķir šaurāku nozīmi – tā ir nesadarbošanās ar „oligarhiem”.

Summējot rezultātus no tradicionālo un jauno mediju satura analīzes, var secināt, ka populārās kultūras diskursi bijuši pietiekami atraktīvi, lai kļūtu par faktoru tādu sabiedrības grupu politisko

identitāšu konstruēšanā, kas par politiku ikdienā neinteresējas. Tomēr jānorāda, ka politiskās komunikācijas un populārās kultūras mijiedarbības rezultātā veidojas neskaidras un nenoteiktas politisko identitāšu konstrukcijas, jo, no vienas puses, pasākuma mērķis bija artikulēt indivīda – pilsoņa identitāti, taču daļa pasākuma atbalstītāju identificējuši pasākumu tikai populārās kultūras kategorijās, kas ir pārmākušas politiskos vēstījumus un nesaskan ar pasākuma mērķi. Šajā kontekstā būtisks aspekts ir politiskā vēstījuma skaidrība, jo tā ielikšana populārās kultūras kontekstā radījusi grūtības nozīmju atkodēšanā. Tradicionālo un jauno mediju analīze liecina, ka populārās politiskās komunikācijas formas ir bijušas efektīvas, mobilizējot pilsoņus pret konkrētām politiskām personām, taču identitātes konstrukcijas netiek būvētas uz konkrētu vērtību pamata, kas savukārt saistīts ar vērtējošajām orientācijām kā politiskās kultūras komponentiem. Konkrētajā gadījumā netiek arī (kop)radīta konkrēta politiskās rīcības perspektīva, kas sniegtos pāri mitoloģizētajai cīņai ar trim oligarhiem.

Zatlera atvadas/jaunā sākums

Valsts prezidenta Valda Zatlera atvadu pasākums Likteņdārzā *Tas vārds, kam spēks* 2011. gada 3. jūlijā notika brīdī, kad viņš bija paziņojis par rosināto tautas nobalsošanu par LR 10. Saeimas atlaišanu, netika ievēlēts uz otro amata termiņu, taču vēl nebija oficiāli paziņojis par jaunas politiskās partijas dibināšanu. Tomēr pasākums jau iepriekš tika uztverts kā platforma, kur V. Zatlers paudis savu politisko piedāvājumu, taču tas tiks iekļauts populārās kultūras ietvarā.

Pēc rosinājuma atlaist 10. Saeimu pieauga V. Zatlera popularitāte. Mediji ziņoja par socioloģisko pētījumu kompānijas *Latvijas fakti* aptauju, kas rādīja, ka Zatleru pozitīvi vērtē 79% aptaujāto, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem, ko politiķi šajā reitingā jebkad ir sasnieguši (Diena, 2011). Šo lēmumu un reakcijas, ko tas izraisīja, var saistīt ar teorētiskajā literatūrā minēto populārā varoņa konceptu, par ko V. Zatleram pēc tik populāra lēmuma bija potenciāls kļūt. Populārajam varonim ir raksturojumi un karjera, kas saskan ar populārās sabiedrības loģiku. Šiem varoņiem ir populāri sekot, varonis saviem sekotājiem kļūst par personu, kas reprezentē kaut ko ar simbolisku nozīmi noteiktā laika kultūrā. Pētījumos ir pierādīts, ka šāds personāžs kļūst par simboliskiem līderiem, jo tie reprezentē noteiktas vērtības pareizajā brīdī. Heroisms ir heroisks tikai tad, ja tas kaut kādā veidā gūst panākumus, piedāvājot politiskajiem aktoriem lomas struktūru, ar kuru darboties politiskajās drāmās (Combs, 1991).

Par pasākumu Likteņdārzā ziņo visi trīs latviešu nacionālie dienas laikraksti. *Dienas* konstruētajā naratīvā galvenais varonis ir V. Zatlers, taču pie personāža pieder arī vairāki sabraukušie cilvēki. *Diena* konkrēto notikumu nekonstruē tikai kā V. Zatlera atvadas no politikas, bet gan atslogo arī politisko kontekstu, un brīžiem V. Zatlera partijas izveide pieņemta jau kā noticis fakts - pāris aptaujātās pensionāres norāda, ka varētu atbalstīt V. Zatlera partiju (Ugaine, 2011). Savukārt *NRA* pēc pasākuma īsā, deskriptīvā rakstā fiksē, ka pasākums bijis (lielāks akcents ir uz rakstu par Zatlera prezidentūras laiku un ekspertu komentāriem par to), un uzskaita dažas populāras personas, kas piedalījušās un kuru vēstījumi bijuši spilgtāki nekā galvenajam varonim: „Prezidenta uzruna bija samērā neitrāla, bet sabiedrībā pazīstami cilvēki sanākušos uzkurināja vairāk.” (Gabre, 2011) Vienīgais, ko no personāža runāto tekstu fragmentiem *NRA* izplatīja, bija Atmodas līdera Daiņa Īvāna izteikums, ka reizi 100 gados jāatlaiž Saeima, ko „cilvēki uztvēra ar apņēmību”. *NRA* arī pirms pasākuma pievērs uzmanību jautājumam par personāža iespējamo politisko ieinteresētību, publicējot ziņu ar virsrakstu „Zālīte vēlēšanās nekandidēs”, kurā izvērsti jautājums, vai dzejniece Māra Zālīte nekandidēs Saeimas vēlēšanās, ja jau piedalās V. Zatlera pasākumā (Kārklīšs, 2011). Atšķirīga naratīva struktūra un saturs ir *Latvijas Avīzei (LA)*, jo tā V. Zatleru pat nekonstruē kā galveno varoni, bet gan kā tikai vienu no personāžiem. Jau virsrakstā „Atbalsts Likteņdārzam, atbalsts labajam” un apakšvirsrakstā „Iestādot vienu koku, atnesot

vienu latu, atnesot vienu akmeni, mēs redzam, cik daudz var paveikt” redzams, ka V.Zatlera atvadas šajā naratīvā ir perifērs notikums. *LA* pasākumam sniedz citu perspektīvu, kas atklājas cilvēku aptaujā par to, kāpēc viņi brauc uz Likteņdārzu. Daži pauž atbalstu Zatleram, taču citi pat nepiemin politiskās norises, bet gan brauc pieminēt savus radniekus. Vairāki no dalībniekiem prezentē Likteņdārza pasākumu kā „cerību” („arī tāpēc, ka, atrodoties te, stiprāk var just cerību”; „tas, ka tik liels tautas atbalsts ir gan Likteņdārzam, gan visam labajam, dod cerību, ka mūsu Latviju var glābt” (Grīnbergs, 2011)).

Interneta portāli *Delfi.lv*, *Tvnet.lv*, *Apollo.lv*, *Diena.lv* un *Ir.lv* par V.Zatlera pasākumu, ko viņš pats dēvē par „tautas pasākumu”, sniedz līdzīgas un atsevišķos gadījumos arī vienādas ziņas, kas skaidrojams ar to, ka vairākām ziņām autori bija ziņu aģentūras *BNS* un *LETA*. Vēstijot par gaidāmo pasākumu, mediji kultivē V.Zatlera pieņēmumu, ka iepriekš cilvēkiem nebija ticības pārmaiņām, bet „tagad cilvēki tām gatavi” (Delfi, 2011). Tiesa, nav skaidrojuma, kāda līmeņa pārmaiņas domātas, kas ir indikators un vai V.Zatlers to identificē kā sava rosinājuma atlaist Saeimu efektu. V.Zatlera runas reprezentācijas medijos arī liecina, ka viņš pats sevi attēlo kā pārmaiņu aizsācēju, bet vēl skaidri nepasaka, vai pats pretendē arī uz līdera lomu pārmaiņu vadīšanā.

Arī Likteņdārza pasākuma vēstījumu paušanai izvēlēti sabiedrībā pazīstami cilvēki, piemēram, dzejniece Māra Zālīte, kinorežisors Jānis Streičs, koncertā uzstājās dažādi pazīstami mūziķi. Taču šajā gadījumā jāņem vērā, ka V.Zatlers atbalsta mobilizēšanai un politisko vēstījumu paušanai izvēlēties vairākas personas, kuras bijušas redzamas arī trešās Atmosodas laikā, un tas publiskajās refleksijās netiek vērtēts viennozīmīgi pozitīvi. To ilustrē reklāmas speciālista Ērika Stendzenieka teiktais: „[...] ja kārtējo reizi parādās tie cilvēki, hroniskie atmosferas nesēji, kā, piemēram, Māra Zālīte, kas jau kuro reizi aicina Antiņu sakaut sliktos spēkus, tad man metas šķērmi.” (Diena, 2011)

Tomēr pasākumam Likteņdārzā tika piedēvēta divējāda nozīme – no vienas puses, tas medijos tika attēlots kā Valsts prezidenta atvadu pasākums, no otras puses, politiskais konteksts licis to attēlot arī kā pasākumu Zatlera popularizēšanai gaidāmās Saeimas priekšvēlēšanu kampaņas kontekstā. Līdz ar to vairākos medijos sižetam pievienots atsevišķs aspekts – administratīvo resursu tērēšana politiskiem mērķiem. Mediju izvēlētie viedokļi paudēji arī pasākumu vērtē tikpat neviennozīmīgi, saucot to gan par „labu darbu”, gan politisko sabiedrisko attiecību kampaņas elementu, lai mazinātu distanci ar vēlētājiem. *Dienas* ekspertu izvēle un izteikumi liecina, ka notikums arī uzlūkots kā izklaides pasākums. Piemēram, masu pasākumu producete Brigita Rozenbriķa vērtē, ka „pasākums ir jauks un daudz tuvāks nekā tradicionālās atvadu balles” (Diena, 2011).

Pēc pasākuma interneta portāli deskriptīvi apraksta pasākuma dalībnieku paustos politiskos vēstījumus, taču neskaidro to nozīmes. Vēstījumos dominē simboliskie aspekti – kādreizējais Latvijas Tautas frontes līderis Dainis Ivāns piesauc tēlus no Raiņa lugas *Zelta zirgs*, M.Zālīte nolasa oligarhiem veltītu dzejoli *Balāde par kareivi*, dzejniece Liāna Langa aicina atgūt pašcieņu, „lai atgūtu arī nozagto Latviju un privatizēto demokrātiju” (Ir, 2011). Priekšlikumi konkrētām rīcībām, kas varētu risināt problēmas, kas identificējamās runātāju paustajā situācijas fiksējumā, šajos vēstījumos neizskan Ir vienīgi vispārīgi ieteikumi, ko var identificēt kā aicinājumus mainīt politisko kultūru. Izņēmums ir J.Streiča aicinājums pieņemt likumus, „pēc kuriem visiem būs izdevīgi dzīvot tikumīgi, arī oligarhiem” (Ir, 2011), bet arī šim izteikumam ir augsts abstrakcijas līmenis.

Paša V.Zatlera vēstījums drīzāk atbilda Valsts prezidenta, nevis topošā deputāta amata kandidāta vēstījumam, jo ietvēra salīdzinoši abstraktus un vispārīgus aicinājumus, piemēram, „izdarīt pareizās izvēles” vai „nebaidīties no sapņiem” (Tvnet, 2011). Netiek fiksēta konkrētā politiskā situācija, nedz arī tiek piedāvāti konkrēti risinājumi politiskajām problēmām, ņemot vērā, ka pagājis tikai apmēram mēnesis pēc Saeimas atlaišanas rosināšanas. Ar šiem vēstījumiem, no vienas puses, tiek mēģināts stiprināt indivīda-pilsona identitāti, taču netiek iezīmētas tās artikulācijas iespējas un mērķi.

Interneta komentāros tiek identificēti divi V.Zatlera politiskie mērķi, kas noteikuši šī pasākuma rīkošanu, un abi ir savstarpēji pretēji. Viens no tiem ir pilsoniskās kultūras veicināšana

(pasākums, „aicinot sabiedrību aktīvi iesaistīties, nevis kurnēt” (Diena, 2011)), savukārt otrs ir gluži savtīgs mērķis – izmantot administratīvos resursus savai priekšvēlēšanu kampaņai. Līdz ar to pasākums tiek piesaistīts vēl nenodibinātam politiskam spēkam – V.Zatlera partijai, par kuras veidošanu viņš tobrīd vēl nebija oficiāli informējis.

Arī interneta komentāros par pasākumu Likteņdārzā faktiski netiek artikulēti viedokļi par vērtībām. Vienīgās vērtības, kas tiek minētas, ir godīgums, ģimene, tauta, reliģija, cilvēciskums, kā arī nekonkretizētas „augstākas vērtības”, bet kopumā dominē diskusija par personām. Lai gan, kā jau iepriekš tika rakstīts, V.Zatleru kā personu pēc lēmuma rosināt 10. Saeimas atļaušanu varētu saistīt ar teorētiskajā literatūrā minēto populārā varoņa identitāti, interneta portālu komentāri pie rakstiem par pasākumu Likteņdārzā liecina, ka šis raksturojums V.Zatleram netiek piedēvēts. V.Zatlera vērtējumiem interneta komentāros ir augsta polarizācijas pakāpe. Viņš tiek dēvēts, piemēram, par „mūsu prezidentu”, apzīmēts kā „spēcīgs, un īsts, un tauta viņam tic”, „tautas mīlēts prezidents”. Vairākos interneta portālos izplatīts viens un tas pats komentārs, kur, velkot paralēles ar Hitleru, aicināts neapšaubīt V.Zatlera līdera identitāti: „Daudziem varbūt Zatlers liekas mulķis, Antiņš un vēl sazin kas. Taču vēsturē ir daudz piemēru, kas liecina par pretējo. Arī par Hitleru sākumā visi ņirdza un izsvilpa, tikai, par ko viņš kļuva, visiem zināms”. Taču vairāk tiek piedēvēti apzīmējumi ar negatīvu nokrāsu, piemēram, „tukšvārdības absolūtais čempions”, „nodevējs un plukata”, „ūpis”, „ēzelītis”, „negodīguma un savtīguma kalngals”, „varonis viendienis”, „nabaga dakteris”, „pēdējais neģēlis”, „jaunais banānu vīrs” u.c. Personāža konstrukcijā arī izmantota atbildības par pagātņi dimensija. Interneta komentāri liecina, ka spēcīgs elements, kas nosaka konstruēto V.Zatlera identitāti, ir „zoodārzs”. Tāpat tiek atgādināts arī par „aploksnēm”. Tātad ir izrādījušies noturīgi mediju diskursi no laika, kad V.Zatlers tika izvirzīts. Tāpat tiek norādīts uz atbildību par V.Zatlera prezidentūras laika lēmumiem, jo rīkojums par 10. Saeimas atļaušanas rosināšanu tika izdots pašas termiņa beigās.

Negatīvi vai neitrāli vērtējumi interneta komentāros tiek kultivēti arī par citiem pasākuma dalībniekiem, kas tiek dēvēti par „kādreizējām politiskām zvaigznēm” (piemēram, Dainis Īvāns, Jānis Kinna), kas vairs nepalīdz masu atbalsta ģenerēšanā. Ar ironiju saturošiem interneta komentāriem tiek raksturota pazīstamu simbolu izmantošana politiskajos vēstījumos, kas, plašākā kontekstā raugoties, arī saistās ar pagātnes praksēm. Nedaudzos komentāros akcentēts dalībnieku vecums, kas izmantots kā arguments pasākuma nozīmes reducēšanā, to pozicionējot kā „nelielas vecu cilvēku grupiņas muļļāšanos”, kā arī „pasākumu, kurā piedalījās [...] pārsvarā pensionāri, kurus var „paņemt” ar patosu, bez loģikas un racionalitātes”.

Konkrētajā gadījumā simbolu pielādēti bija ne tikai verbālie vēstījumi, jo simboliskas nozīmes tiek piešķirtas arī pasākuma norises vietai Likteņdārzam. Oficiālajā Likteņdārza interneta vietnē par to rakstīts: „Pēc būtības jau katram cilvēkam pašam ir sava atbilde uz šo jautājumu, un tāda tā vienmēr paliks. Visvairāk Latvijas informācijas telpā izskanējusi atbilde ir - tā ir piemiņas vieta visiem tiem cilvēkiem, kas zuduši Latvijai 20. gadsimtā - tiem, kas cietuši no totalitārajiem režīmiem, tiem, kas bijuši spiesti doties trimdā, tiem, kas cietuši savu politisko uzskatu vai radurakstu dēļ. [...] Lai gūtu spēku, vispirms ir jāizprot, jāpiedod un jānonāk saskaņā un mierā ar sevi, savu pagātņi un apkārtējo pasauli. Tāpēc arī dārzs tiek veidots kā japāņu dārzs.” Arī interneta komentāros tiek reflektētas šīs vietas nozīmes. Attieksmes pret konkrētā pasākuma norises vietu ir radikāli pretējas, jo komentāros tiek paustas gan pozitīvas attieksmes (piemēram, „Ja turpināsies iepriekšējo gadu iznīcības ceļš, valsts var iet bojā tāpat kā 40-tajos, tādēļ Likteņdārzs ir pat ļoti piemērota vieta tautas sanāksšanai”), gan negatīvas (piemēram, „[...] man liekas briesmīgi, ka Zatlera ambīcijas tiks apmierinātas Likteņdārzā”, „Latvijai raksturīgi politiku taisīt kapos. Tas ir ļoti slikti, jo cilvēki netiek orientēti uz radošu darbu, bet gan uz raudulīgu bezdarbību un gaušanos”).

Interneta komentāros par pasākuma efektiem dominē divas pieejas. Negatīvā paredz, ka pasākums beigsies ar to, ka tiks izveidota jauna partija, kas vai nu apriori ir slikti, vai arī jaunās partijas sastāvs personāliju ziņā prognozēts kā tāds, kurā jau iekodēta neveiksme (piemēram,

„Savāks tos, kas *PLL, Vienotībai* un *SC* no ratu pakāļas izkrituši, un savārīs tādu putru, ka krieviem un Lembergam būs ko priecāties”). Savukārt pozitīvajās pasākuma efektu prognozēs vai nu tiek pieņemts, ka pietiek ar kopienas apzināšanos, „sadošanos rokās par labāku Latviju, kur mūsu bērniem un mazbērniem laimīgiem strādāt un dzīvot” vai arī tiek izvirzīti nosacījumi, kas jāizpilda, lai tiktu sasniegts pozitīvs efekts – V.Zatlera partijā jāiesaista tikai jauni, „nesasmērējušies” cilvēki, „profesionāli savā nozarē”, „nepieciešama cita morāle un cits atbildības līmenis”, jaunajai partijai jābūt brīvai „no sorosīdu un oligarhu ietekmes”. Komentāros identificējama arī apelācija pie pilsoņa identitātes aicinājumos sākt ar sevi un dibināt atbalsta grupas „godīgai politikai Latvijā”. Interneta komentāros izskan arī kritika pret simboliskās politikas praksēm, kur identificējams poppolitikas pretnostatījums pret politikas materiālo, reālo dimensiju. Izskan aicinājumi „sākt darīt ko reālu” – izstrādāt „reālu ekonomiskās un sociālās attīstības programmu”, ieviest „valsts modernizāciju it visās jomās”, likvidēt partiju pārstāvniecību valdībā, aizvietojo partiju pārstāvjus „ar bezpartejiskiem, visas tautas izvēlētiem un ievēlētiem profesionāļiem”.

Arī interneta komentāros par V.Zatlera pasākumu Likteņdārzā tiek artikulēts etniskais šķērsums - lai arī V.Zatlera vēstījumi bija tieši pretēji, šie diskursi izrādījušies noturīgāki. Piemēram, reflektējot V.Zatlera aicinājumu nebaidīties no sapņiem, kāds komentētājs kā vienu no tiem sauc: „Latvieši – 100% no visiem valsts iedzīvotājiem.” Komentāros arī norādīts uz nepieciešamību „taisnīgi” aizstāvēt latviešu valodu. Savukārt V.Zatlers, kurš pats sevi pozicionē kā etnisko grupu saliedētāju, tiek dēvēts arī par „krievmīli”.

Arī tvitera vidē kā V.Zatlera mērķis, rīkojot pasākumu Likteņdārzā, tika minēta nepieciešamība akumulēt atbalstu viņa iecerētajam politiskajam spēkam. Lai gan tajā laikā vēl nebija oficiāla paziņojuma par jaunas politiskās partijas dibināšanu, arī tvitera lietotāji to pieņēma kā pašsaprotamu faktu, kas tika arī dramatisēts („Tas jaunais spēks, kas Zoodārzā nevaldāmā kaislī ieņemts, tas Likteņdārzā drīzi varens dzims!”). Arī tvitera vidē pasākums Likteņdārzā nofiksēts kā neoficiāls priekšvēlēšanu kampaņas sākuma punkts.

Tāpat tvitera vidē tiek artikulēti līdzīgi viedokļi par dalībniekiem. Viens no šī personāža raksturojumiem ir to vecums – viņi savas pārmaiņu aģentu lomas ieguva pirms daudziem gadiem, taču vairāki tvitera lietotāji norāda, ka konkrētā politiskā realitāte prasa arī jaunas sejas (piemēram, „Likteņdārzā uz skatuves cerēju ieraudzīt ko jaunu... Ieraudzīju veco sīpolu Mārtiņu Braunu...”), par šo tēmu arī tiek ģenerēti joki („Gribu, lai Likteņdārzā uzstātos Jarāns un Porgants [pazīstami humora šovu dalībnieki – aut.]”). Mikrobloga ierakstos norādīts arī uz mūziķu „politisko nekonsekvenci”, jo tie esot dienu iepriekš spēlējuši Ventspilī, lai gan Ventspils mērs Aivars Lembergs ir viena no personām, pret ko publiski sevi nostādījis V.Zatlers.

Tviterī līdzīgi kā interneta komentāros būtisks temats bija arī pasākuma simboliskā norises vieta. Tvitera ieraksti liecina, ka Likteņdārzs tiek pozicionēts galēji pretēji. Lūk, viena nozīmju dihotomija:

„Kāpēc Likteņdārzs? Man tas rada negatīvas asociācijas. Atkal kaut kāda nolemība. Kāpēc nevarēja nosaukt par nākotnes vai tamlīdzīgi -dārzs?”

„Bet vispār jau Likteņdārza ideja ir tieši pretēja - vērsta uz nākotni, izglītojot par pagātni.”

Arī mikrobloga ierakstos tiek atgādināts par V.Zatlera izvirzīšanu zoodārzā un jokots, ka viņš arī savu atvadu pasākumu varēja rīkot zoodārzā, jo tas esot viņa īstais Likteņdārzs.

Tvitera ierakstu temats nav politisko vēstījumu saturs, izņemot atsevišķus gadījumus, kad tiek pausta kritika V.Zatleram par runu, kā arī apšaubīti citu personu vēstījumi. Vairākiem tvitera lietotājiem tā arī nav skaidrs pasākuma mērķis (piemēram, „Es nesaprotu, par ko ir tas šī vakara Likteņdārza pasākums. Katram savs, bet nekas vienojošs, kur nu vēl iedvesmojošs. Nevelk.”).

Dažādas pozīcijas tvitera lietotājiem ir arī par pasākuma izklaides elementiem (piemēram, „Vienkārši fantastisks koncerts Likteņdārzā pa LTV1 iet. Visas dziesmas nu tik pārdomātas, sen nekas tik labs nav bijis [..]”. Pret - „Pa lielam tas, kas notiek Likteņdārzā, ir kauns. Ja es taisītu tādu pasākumu, es režisoram samazinātu honorāru”). Arī viedokļi par pasākumu Likteņdārzā kopumā ir krasi pretēji. Minēšu divus piemērus, kas par to liecina:

„[..] Aizkustināja vārdi un dziesmas. Sirsnīgi. Spēcinoši. Ierosinoši. Kā vajag.”

„Par vakardienas pasākumu Likteņdārzā - sekli, tukši, bez emocijām, bez kustības, ar lieliem māksliniekiem un priekšlaicīgu vēlēšanu kampaņu!”

Kopsavelkot pētījuma rezultātus, vispirms jāsecina: kā prioritārie dramatisma elementi izvēlēti vieta, aktori un darbība: proti, simboliska vieta Likteņdārzs, kas gan, kā liecina interneta komentāru un tvitera ierakstu analīze, raisa arī semantisku konfliktu; V.Zatlers kā galvenais pārmaiņu aģents, kas ieguvis popularitāti pēc rīkojuma par Saeimas atlaišanas rosināšanu, taču, kā pierādījis pētījumā, ar to vien nepietiek, lai viņš atbilstu populārā varoņa koncepcijai. Tāpat aktoru kategorijā šajā kontekstā ieskaitāmi mūziķi un citi (pop)politisko vēstījumu autori.

Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka to cilvēku atkārtota izmantošana, kuri reiz jau palīdzējuši piesaistīt masu publiku kādām politiskām idejām, kādu citu politisku vēstījumu paušanai pavisam atšķirīgā politiskā situācijā politikas personalizācijas kontekstā var arī nedot gaidīto efektu. To apliecina kritiskie vērtējumi par šo personāžu tvitera ierakstos, interneta komentāros un arī atsevišķos mediju atlasīto viedokļu paudēju vērtējumos. Arī šajā gadījumā, gluži kā „oligarhu kapusvētku” sakarā, politiskais vēstījums bija ar pietiekami lielu abstrakcijas pakāpi, lai tam varētu piešķirt atšķirīgas nozīmes, kas interneta komentāros un tvītos tika identificēti arī kā trūkums, proti, trūkst „vienojošas idejas”.

Nobeigums

Trīs konkrētu poppolitikas piemēru analīze liecina, ka šis politiskās komunikācijas formāts var tikt un tiek izmantots masu auditorijas piesaistīšanā, mobilizēšanā, kā arī var būt saliedētājfaktors noteiktas kopienas ietvaros. Šim formātam ir potenciāls padarīt politiku cilvēkiem pietuvinātāku, saistīt to ar indivīdu politiskajām identitātēm un ar politiskiem vēstījumiem sasniegt tādas pilsoņu grupas, ko ar tradicionālajiem politiskās komunikācijas formātiem sasniegt būtu grūti (tos, kas par politiku ikdienā neinteresējas, piemēram, jauniešus. Ļoti labi tas redzams „oligarhu kapusvētku” gadījumā). Līdz ar to poppolitikas diskursi var būt vērtīgs instruments pilsoniskās identitātes konstruēšanas procesā. Tāpat poppolitikas diskursi var tikt saistīti arī ar politisko aktoru identitāšu konstruēšanu un pārkonstruēšanu un paver iespējas, piemēram, „humanizēt” politiskos aktorus.

Tomēr, no otras puses, poppolitika padara izplūdušas politisko identitāšu robežas, sevišķi, ja notikums publikā tiek identificēts galvenokārt tikai kā populārās kultūras fenomens, neuztverot tā politisko dimensiju. Konkrētajos analizētajos piemēros redzams, ka liels uzsvars ir likts uz politiskās komunikācijas performatīvajiem aspektiem, taču interneta komentāru un tvitera ierakstu analīze liecina, ka vismaz šai auditorijai grūtības radīja politiskā vēstījuma, piemēram, pasākuma mērķa atkodēšana, jo tam tika piešķirtas dažādas nozīmes.

Ne mazāk būtisks arguments šajā kontekstā ir fakts, ka poppolitika veicina tādu politisko identitāšu konstruēšanu, kuru pamatā ir nevis kādas normas vai vērtības, bet gan emocionāli vērtējumi, kas balstās, piemēram, empātijas spējā un var būt nenoturīgi un mainīgi.

Vēl viens riska faktors šajā gadījumā ir politikas trivializācijas, banalizācijas, vulgarizācijas tendences, kas arī var būt poppolitikas efekts. Pētnieki par labu politikas sasaistīšanai ar pilsoņu

„īkdienas kultūru” argumentējot norāda, ka politiķi pārāk bieži tiek uztverti, runājot *uz*, nevis runājot *ar*. Tā ir vairāk sludināšana, nevis dalīšanās. Tā nešķiet kā reprezentācija, jo veidojas pārāk liela distance starp reprezentētājiem un reprezentējamajiem (van Zoonen, 2005).

Politiskās komunikācijas un populārās kultūras procesu mijiedarbība ir perspektīvs pētniecības virziens, kas turpina attīstīties starptautiskajā politiskās komunikācijas pētniecības telpā un kam būtu jāattīstās arī Latvijā. Turklāt arī Latvijas politiskās komunikācijas kultūras kontekstā perspektīvi ir divi virzieni – gan poppolitikas prakšu pētniecība, gan arī tās efekti demokrātijas kvalitātes izteiksmē. Pētnieku pieejas šajā jautājumā ir krasi pretējas – pozitīvi orientētās pieejas pārstāvji poppolitikā redz iespēju iesaistīt tos, kas ir novērsušies no politikas, pat ja šī forma atšķiras no tradicionālās partiju politikas. Piemēram, varu atsaukties uz pētnieci van Zounenu, kura pārstāv optimistisku priekšstatu par populārās kultūras ietekmi uz demokrātijas kvalitāti un norāda, ka pamatjautājums drīzāk ir, kā noteiktā izklaides kultūra var tikt artikulēta ar politiskā pilsoniskuma prasībām un kāda veida pilsoniskie tikumi var tikt izraisīti un saglabāti ar populārās kultūras palīdzību (van Zoonen, 2005). Pesimistiskā pieeja savukārt šīs tendences saista ar pilsoniskuma kvalitātes krišanos demokrātiskas līdzdalības izpratnē, pieaugošu pilsoņu politisko cinismu un politisko apātiju.

Kura no šīm pieejām precīzāk atbilst Latvijas situācijai, ir atsevišķa pētījuma vērts jautājums. Pieņemot, ka Latvijai ir raksturīga uz sabiedriskajām attiecībām orientēta politiskās komunikācijas kultūra, kam saskaņā ar pētnieces Barbaras Pfečas pozīciju raksturīgi diskursi, kuros dominē simboliskā politika un surogātpolitika, tad drīzāk priekšroka būtu dodama pesimistu pieejai. Bet var jautāt, vai šeit ir vietā vispārinājumi, jo efekti ir atkarīgi ne tikai no politiskās kultūras un tās subsistēmas politiskās komunikācijas kultūras tradīcijām, bet arī no katra poppolitikas gadījuma „saturiskās ietilpības” un tā, vai konkrētais gadījums veicina neelites izglītošanu, politiskās informētības pieaugumu un tāpēc drīzāk stiprina līdzdalības demokrātiju, vai arī poppolitikas komunikatīvās prakses gadījums ir politikas trivializācijas, banalizācijas un komercializācijas izpausme.

Izmantotā literatūra un avoti

- Allen, R. C. (1985). *Speaking of soap operas*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press.
- Bal, M. (1997). *Narratology. Introduction to the theory of narrative*. 2nd ed. Toronto [etc.]: University of Toronto Press.
- Benett, W. L. (2005). Beyond Pseudoevents: Election News as Reality TV. *American Behavioural Scientist*, 49 (3), 364 – 378.
- Berger, P.L., Luckmann, T. (1991). *The Social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin Books.
- Blumler, J.G., Kavanagh, D. (1999). The Third age of political communication: Influences and features. *Political Communication*, 16, 209 – 230.
- Campus, D. (2010). Mediatization and personalization of politics in Italy and France: the cases of Berlusconi and Sarkozy. *The International Journal of Press/Politics*, 15(2), 219 - 235.
- Castiglione, D. (2009). Political identity in a community of strangers. Checkel, J.F., Katzenstein, P.J. *European identity* (pp. 29-52). Cambridge: Cambridge University Press.
- Chambers, I. (1986). *Popular culture: the metropolitan experience*. London: Routledge.
- Combs, J. (1991). *Polpop 2: politics and popular culture in America today*. Ohio: Bowling Green, Bowling Green State University Popular Press.
- Corner, J. (2000). Mediated persona and political culture: Dimensions of structure and process. *European Journal of Cultural Studies*, 3 (3), 386 – 402.
- Delli Carpini, M.X., Williams, B.A. (2001). Let us infotain you: Politics in the new media environment. In: Benett, W.L., Entman, R.M. eds. *Mediated politics. Communication in the future of democracy* (pp. 160-182). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fiske, J. (2004./1989.) *Understanding popular culture*. London, New York: Routledge.
- Gruzd, A., Wellman, B., Takhteyev, Y. (2011). Imagining twitter as imagined community. *American Behavioral Scientist*, 55 (10), 1294 – 1318.

- Jenkins, H., McPherson, T., Shattuc, J. eds. (2002). *Hop on pop. The Politics and pleasures of popular culture*. Durham, London: Duke University Press.
- Jones, J.P. (2005). *Entertaining politics. New political television and civic culture*. Landham [etc.]: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis. An introduction to its methodology*. London [etc.]: Sage Publications.
- Lilleker, D.G. (2006). *Key concepts in political communication*. London [etc.]: Sage publications.
- Marwick, A. E., Boyd, D. (2011). I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. *New Media & Society*, 13 (1), 114 – 133.
- Mazzoleni, G. (2010, November 5). Pop politics: mediatization or populism? Retrieved from http://rc22.ipso.org/public/G.Mazzoleni_Keynote.pdf
- Mazzoleni, G., Schulz, W. (1999). „Mediatization” of Politics: A Challenge for democracy? *Political Communication*, 16, 247 – 261.
- McNair, B. (2003). *An Introduction to political communication*. London: Routledge.
- Negrine, R.ed. (2007). *The Professionalisation of Political Communication*. Bristol: Intellect Books.
- O’Byrne, D.J. (2003). *The dimensions of global citizenship. Political identity beyond the nation-state*. London: Routledge.
- Onken, E.-C. (2010). Memory and democratic pluralism in the Baltic States – rethinking the relationship. *Journal of Baltic Studies*, 41 (3), 277 – 294.
- Perse, E.M. (2001). *Media effects and society*. Mahwah, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sanders, K. (2009). *Communicating politics in the twenty-first century*. Basingstoke/ New York: Palgrave Macmillan.
- Shea, D. M. (1999). *Mass politics. The politics of popular culture*. New York: Worth Publishers.
- Street, J. (1997). *Politics & popular culture*. Cambridge: Polity Press.
- Strinati, D. (2000). *An Introduction to studying popular culture*. London: Routledge.
- Strömbäck, J. (2008). Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of politics. *The International Journal of Press/Politics*, 13 (3), 228 – 246.
- Swanson, D.L. (2003). Political news in the changing environment of political journalism. In: Maarek, P.J., Wolfsfeld, G. eds. *Political communication in a new era. A cross-national perspective* (pp.20-41). London, New York: Routledge.
- Tonello, F. (2011). Book review: Gianpietro Mazzoleni and Anna Sfondini *Politica Pop: da „Porta an Porta” a „L’Isola dei famosi”*, Il Mulino: Bologna, 2009; 187 pp.: £ 14.00. *European Journal of Communication*, 21 (1). 70 - 73.
- van Zoonen, L. (2005). *Entertaining the citizen. When politics and popular culture converge*. Lanham [etc.]: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

¹ G.Mazzoleni kopā ar A.Sfondini arī sarakstījis grāmatu *Politica Pop: da „Porta an Porta” a „L’Isola dei famosi”*.

² Tulkojumā - *priests, profesors, PR specialists, politicians, poets, publicists*

³ Nav zināms, vai tas ir ziņas pirmais virsraksts, jo portāls Diena.lv mēdz ziņām pēc to papildināšanas nomainīt arī virsrakstus.

⁴ Šeit un turpmāk citētajiem komentāriem avots ir portāli Delfi.lv, Tvnet.lv, Apollo.lv, Diena.lv, Ir.lv

⁵ Šeit un turpmāk tekstā, kur tiks minēti konkrēti mikrobloka twitter.com ierakstu piemēri, tie būs rediģēti, pieskaņojot latviešu valodas gramatikas normām. Šim un citiem izmantotajiem tvītiem avots - <http://twitter.com/>

⁶ Piem., <http://www.ir.lv/2011/6/8/oligarhu-kapusvetki-pulce-ap-pieciem-tukstosiem-iedzivotaju>

Ojārs Skudra

LU SZF komunikācijas zinātnes asociētais profesors, Dr.hist.

SKAIDROJŠĀS ELITES VEIKUMS 10. UN 11. SAEIMAS VĒLĒŠANU KAMPAŅĀS. LAIKRAKSTU *DIENA* UN *ČAS* PUBLIKĀCIJU ANALĪZE (2010.g. AUGUSTS – OKTOBRIS, 2011. g. JŪLIJS – SEPTEMBRIS)

Skaidrojošajai elitei, ko veido politiķi, publicisti, profesori, sabiedrisko attiecību speciālisti, priesteri un dzejnieki, ir ļoti nozīmīga loma sociālās atmiņas funkcionēšanā abās tās pamata formās, kuras veido komunikatīvā un kultūras atmiņa. Skaidrojošā jeb interpretējošā elite ietekmē atceres kultūras Latvijas atšķirīgajās valodas kopienās, ir spējīga tuvināt vai attālināt informatīvi lingvistiskās telpas ar savu aktīvo līdzdalību drukāto mediju tekstu veidošanā. Būtisks ir skaidrojošās elites devums nacionālās jeb politiskās atmiņas funkcionēšanā, ietekmējot gan vēstures politiku, gan atceres kultūru. Publikāciju analīze liecina, ka abās paralēlajās mediju telpās dominējošo lomu ieņem politiķi un publicisti, kaut gan krievu valodas medijā daudz nozīmīgāka ir tieši publicistu piedāvātā redzējuma nozīme, kas skaidrojams ar Latvijas politisko partiju sistēmas specifiku. Saglabājoties šādam stāvoklim, neizbēgamas ir atšķirības individuālajās un kolektīvajās politiskajās identitātēs un atceres kultūrās.

Atslēgvārdi: Asmani, sociālā, nacionālā atmiņa, skaidrojošā elite, *Diena*, *Čas*

Ievads

Pamatojoties uz vācu zinātnieku Jana un Aleidas Asmanu (*Assmann*) sociālās atmiņas teoriju un Jana Asmana piedāvāto metodoloģisko individuālismu Hansa Alberta interpretācijā, rakstā tiek analizēts konkrēts komunikatīvās un politiskās atmiņas funkcionēšanas aspekts, proti, Reinharta Kozeleka (*Koselleck*) piedāvātās skaidrojošās jeb interpretējošās elites (mācītāji, profesori, sabiedrisko attiecību speciālisti, politiķi, publicisti, dzejnieki) teksti 10. Saeimas un 11. Saeimas priekšvēlēšanu periodos, kas publicēti dienas laikrakstos *Diena* un *Čas*. Autora mērķis bija noskaidrot galvenās atšķirības un kopīgo šīs divas Latvijas sabiedrības valodas kopienas un atšķirīgās informatīvās telpas pārstāvošo mediju tekstos, kas veltīti vēstures, politiskās komunikācijas un identitātes jautājumiem un kuru autori uzskatāmi par skaidrojošās jeb interpretējošās elites pārstāvjiem. Tekstu kvantitatīvās un kvalitatīvās satura analīzes rezultātā noskaidrojās, ka 11. Saeimas priekšvēlēšanu periodā intensīvāk tika meklētas kolektīvās politiskās atmiņas reinterpretācijas iespējas, kas pavērtu ceļu *Saskaņas centra* (SC) iespējamai līdzdalībai valdībā, vienlaicīgi saasinoties pretrunām valodas politikas jautājumos. Skaidrojošajās elitēs kā vienā, tā otrā valodas kopienā dominē politiķi un publicisti, atstājot drīzāk marginālu lomu pārējām četrām skaidrojošās elites grupām, kurām jāizmanto citi ceļi un mediji, lai piekļūtu publiskajai telpai un ietekmētu politiskās jeb nacionālās atmiņas funkcionēšanu. Valodas kopienu skaidrojošās elites joprojām saglabā būtiski atšķirīgus Latvijas politiskās vēstures redzējumus, kas neļauj saskatīt konceptuāli vienotas (nacionālās) politiskās atmiņas veidošanās ceļus pārskatāmā nākotnē. Politiķu un žurnālistu publikācijas drīzāk nostiprina pilsoņu vēlmi konstruēt savu politisko identitāti, orientējoties uz SC kā galvenokārt krievu valodas kopienas intereses pārstāvošu partiju vai tā dēvētajām „latviskajām” partijām.

Politiskā atmiņa, atceres kultūras un skaidrojošā elite

Vācu zinātnieki Jans un Aleida Asmani no 20. gs. 80-to gadu vidus līdz 90-to gadu vidum izstrādāja savas kultūras atmiņas teorijas pamatnostādnes, kuras lielā mērā balstītas franču so-

ciologa un sociālās atmiņas pētniecības patrona Morisa Halbvaksa (*Maurice Halbwachs*; 1877 – 1945) atmiņas teorijā (Assmann & Assmann, 1994). Vēlāk tiek norādīts, ka arī K.Manheims jau 1930.-jos gados īpašu uzmanību ir veltījis paaudžu atmiņai, uzsverot, ka indivīdi vecumā no 12 līdz 25 gadiem ir īpaši uzņēmīgi attiecībā uz dzīvi formējošām pieredzēm un tās ir no-teicošas visai vēlākajai personības attīstībai (Assmann, A.,2010). Daļa komentētāju Asmanu teorētisko pozīciju tapšanu saista ne tikai ar M.Halbvaksu, bet arī ar vācu mākslas vēsturnieku un ikonoloģijas pamatlicēju Abi Varburgu (*Abraham Moritz Warburg*; 1866 – 1929), šveiciešu mākslas vēsturnieku Jakobu Burkhartu (*Jacob Burckhardt*; 1818 – 1897) un franču vēsturnieku Pjēru Norā (*Pierre Nora*; 1931).

Frankfurtes pie Mainas Gētes universitātes anglofono literatūru un kultūru profesore A. Erla piedāvā šādu skatījumu uz M. Halbvaksa *mémoire collective* koncepta trīs dimensijām un to tālāko zinātnisko virzību (Erl, 2011,20):

1.tabula.

M.Halbvaksa kolektīvās atmiņas jēdziena trīs dimensiju zinātniskā virzība

Halbvaksa <i>mémoire collective</i>	1. Sociāli nosacītā individuālā atmiņa	→ Sociālā psiholoģija
	2. Paaudžu atmiņa	→ Oral History
	3. Kultūras zināšanu pārmantojamība	→ Kultūras atmiņas teorija (A. un J. Asmani)

Mutvārdu mantojumam parasti raksturīgi divi līmeņi – aktuālā pagātne un mācība par pirm-sākumu, dieviem un varoņiem. Aktuālā un absolūtā pagātne savstarpēji saskaras, turklāt aktuālā pagātne parasti nesniedzas tālāk pagātnē kā trīs paaudžu laika periods.

Abiem šiem pagātnes reģistriem atbilst divi atmiņas rāmji, kuri atšķiras būtiskos punktos un, pēc Asmanu domām, apzīmējami ar jēdzieniem komunikatīvā un kultūras atmiņa (Skudra, 2011b). Komunikatīvās atmiņas sniedzamība ir piesaistīta dzīves ritmiem un tāpēc bioloģiski ierobežota, turpretī kultūras radītā atmiņa, kas balstās uz tādiem ārējiem medijiem kā teksti, attēli, monumenti un rituāli, ir ilglaicīga, potenciāli ar laika horizontu, kas sniedzas pāri gadsimtiem.

Pāreju no komunikatīvās atmiņas kultūras atmiņā nodrošina mediji. Mediji ievērojami papla-šina laikabiedru rādīšanos un veido nosacījumu, lai vēlākās paaudzes varētu kļūt par sen pagājušu un to detaļās aizmirstu notikumu lieciniekiem. Par pirmās kārtas medijiem Asmani uzskata do-kumentus, bet par otrās kārtas medijiem – monumentus. Dokumenti balstās uz kodifikāciju un informācijas uzglabāšanu, monumenti - uz kodifikāciju un uzglabāšanu „*plus sociāli noteikta un praktizēta atcerēšanās vērtība*”. Komunikatīvā atmiņa tiek cirkulēta ikdienas dzīves situācijās. Turpretī kultūras atmiņa, atsaucoties uz sociologu N.Lūmanu, norāda Asmani, nē, jo identitātes nav domātas ikdienas lietošanai.

Komunikatīvās un kultūras atmiņas salīdzināšanai Jans Asmans izveidojis šādu tabulu (As-smann,2007,56):

2.tabula.

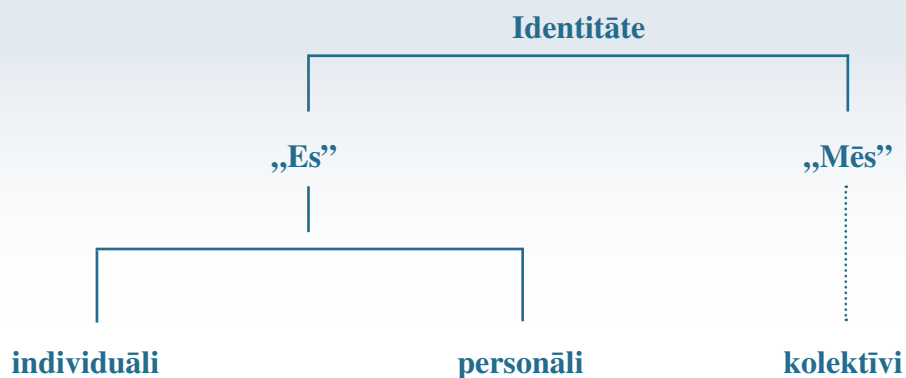
Komunikatīvās un kultūras atmiņas dimensijas J.Asmana skatījumā

	komunikatīvā atmiņa	kultūras atmiņa
Saturs	vēstures pieredzes individuālo biogrāfiju rāmī	mītiskā senvēsture, notikumi absolūtā pagātnē
Formas	neformālas, nedaudzformētas, dabiski veidojušās, rodoties interakcijā, ikdienā	veidotas, augsta formētības pakāpe, ceremoniāla komunikācija, svētki

Mediji	dzīvas atmiņas organiskās atmiņas, pieredzes un nostāsti	stingras objektivācijas, tradicionāla simboliska kodēšana/inscenēšana vārdos, attēlos, dejā utt.
Laika struktūra	80 – 100 gadi, tagadnei līdzīgs ceļojums 3 – 4 paaudžu laika horizonts	mītiskas senatnes absolūtā pagātne
Nesēji	nespecifiski, atmiņu kopības laika liecinieki	specializēti tradīciju nesēji

Pēc A.Erlas domām, J.Asmana 1992.gadā izdotā grāmata „Kultūras atmiņa” Vācijā joprojām ir ietekmīgākā grāmata, kas veltīta atmiņas pētniecībai no kultūras zinātnes pozīcijām. Tās galvenā tēma ir atceres (*vāc. – Erinnerung*), kolektīvās identitātes veidošanas un politiskās varas īstenošanas sasaiste un šajā aspektā atšķirīgais un kopīgais orālajās un rakstības kultūrās. Ar Ēģiptes, Izraēlas, hetu un Grieķijas seno laiku kultūrām veltīto gadījuma studiju palīdzību, uzsver A.Erla, J.Asmanis savā darbā parāda, ka „rakstība, kultūras atmiņa un politiskā identitāte visciešākajā veidā ir sakrustotas” (Erl,2011,33).

Identitātes problēmu J.Asmanis saista ar apziņu un refleksivitāti. Viņš izdala trīs identitātes paveidus: individuālā, personālā un kolektīvā (Assmann,2007,31).

1.attēls J.Asmana identitāšu tipoloģija

Individuālā identitāte attiecas uz dzīves veselumu no dzimšanas līdz nāvei. Personālā identitāte attiecas uz indivīda sociālo atzišanu un tā pieskaitāmības spēju. „Identitāte, arī es –identitāte, vienmēr ir sabiedriska konstrukts un kā tāds vienmēr kultūras identitāte” (Assmann,2007,132). Kolektīvā identitāte ir „tikai simboliski formēta”, un tās „sociālais ķermenis” nepastāv redzamas, tveramas īstenības nozīmē, jo tā ir „metafora, iztēlots lielums, sociāls konstrukts. Bet kā tāds tas arī pilnīgi pieder pie īstenības” (Assmann,2007,132). Kolektīvā identitāte vienmēr ir saistīta ar tajā esošo indivīdu identificēšanos. Sabiedrībām pagātne ir nepieciešama, pirmkārt, lai pašdefinētos. Nacionālas kopības iztēlošanās ir piesaistīta tam, ka tiek iztēlota laika dzīlēs atpakaļ ejoša kontinuitāte. Kolektīvā identitāte pastāv kā sabiedriska piederība, kas kļuvusi reflektīva. Tieši tāpat ir ar kultūras identitāti. Kolektīvā identitāte nav iedomājama bez kopīgām zināšanām un kopīgas atmiņas, kas tiek tālāk nodotas, pateicoties kopīgai valodai jeb simbolu sistēmai.

Būtiski, ka saskaņā ar J.Asmana koncepciju, „kolektīvā vai Mēs- identitāte neeksistē ārpus indivīdiem, kuri šo „Mēs” konstituē un nes. Tā ir individuālo zināšanu un apziņas lieta” (Assmann,2007,131). Daļa ir atkarīga no veseluma un iegūst savu identitāti, vispirms pateicoties lomai, kuru tā spēlē veselumā, bet veselums rodas vispirms no daļu kopdarbības. Līdz ar to J.Asmanis pārstāv metodoloģisko individuālismu, kā viņš pats norāda, Hansa Alberta (*Albert*) izpratnē. Runa ir par pozīciju, pēc kuras „visas sociālās norises attiecināmas uz tajā iesaistīto indivīdu rīcībām, turklāt nepievēršoties kolektīvajām būtībām (*vāc.- kollektive Wesenheiten*)” Albert, 1990, 219).

Piekrītot, ka šodien jautājumam par kolektīvajām identitātēm ir pieaugoša aktualitāte ārpus Eiropas, bet pēdējā laikā arī Eiropā, A.Asmane raksta, ka „šodien kolektīvās identitātes tiek turētas brīvas no visām būtiskajām pazīmēm (tās tiek „at-esencializētas”) un aprakstītas kā diskursa formācijas. Tās tiek uzskatītas par kultūras konstruktiem un priekšstatiem, kas nekad nav iepriekš dotas, bet gan tiek radītas ar atbilstošu simbolu sistēmu un vērtību orientāciju palīdzību. Kultūras rada **identitātes piedāvājumus**, kas mērķēti uz piekrišanu; tās attīsta programmas, kas ļauj indivīdiem justies kā piederīgiem vienai noteiktai grupai un padarīt to atpazīstamu arī uz āru.” (Assmann,2011,221). A.Asmane nepiekrīt identitātes jēdziena kritiķim L.Nīthammeram (*Niethammer*), kurš, pēc viņas domām, pārstāv „tipiski vācisko apziņu, saskaņā ar kuru kolektīvās identitātes nav vajadzīgas, un ļoti vispārīgi tās nolād kā bīstamas ideoloģijas”(Assmann,2011,221). Pēc A.Asmanes domām, kultūras atmiņas problemātika ir viena no pazīmēm, kas raksturo atšķirības starp kultūras studijām (*Cultural Studies*) un kultūras zinātnēm (Assmann,2011,30):

3.tabula.

Kultūras studiju un kultūras zinātņu nodaļums A.Asmanes skatījumā

Cultural Studies	Kultūras zinātnes
- Kultūra kā identitātes politikas cīņas lauks	- Kultūra kā pētniecības objekts
- Kultūras jēdziena paplašināšana no augstās kultūras uz populāro kultūru	- Mākslas vēsturiskā (re-) kontekstualizācija
- Literārā kanona jauna kārtība	- Interese par kultūras atmiņu
- Prasība pēc sociālo un kultūras mazākumu pastiprinātas dalības	- Simbolisko reprezentāciju reflektīva un kritiska analīze

Saistībā ar etniskajām identitātēm kā starplielumu starp indivīdu un nāciju A.Asmane norāda uz to „kultūras gruntējumu” pretstatā bioloģiskajai rasei un uzsver, ka ASV vienotības mīts „*E Pluribus Unum*” un sakausējuma tīģeļa tēls 20.gs. otrajā pusē tieši etnisko identitāšu dēļ zaudēja savu pārliecinošo spēku, bet kopš 1980-tajiem gadiem lika pievērsties identitātes politikai, iesaisot kultūras studiju devumu (t. sk. *Gender Studies*, *African-American Studies*, *Native-American Studies*, *Jewish-American Studies*). Tas vairoja un no jauna sakārtoja „tā dēvētās domu zīmes identitātes (*hyphenated identities*)”(Assmann,2011,224).

Saistībā ar minoritātēm J. Asmans raksta par tā dēvētajām „pret- identitātēm” („*counter-identity*”), kas tiek „izveidotas un saglabātas pret dominējošo kultūru” (Assmann,2007,154). Etniskās identitātes pastāvēšanu J.Asmans saista ar kultūras atmiņu un tās organizācijas formu. Etnosu izzušana, viņaprāt, saistāma ar kolektīvu un kultūras aizmiršanas procesu. J.Asmans uzsver, ka pārmaiņas kultūras atmiņas organizācijas formās – kodēšanā (rakstība), cirkulācijā (grāmatu druka, radio, televīzija) un tradīcijā (kanonizācija, dekanonizācija) – var nest sev līdzīgu jauninājumus kolektīvo identitāšu jomā (Assmann,2007,160).

Kultūrām, nācijām, valstīm, baznīcai vai firmai nav atmiņas, taču tās „rada” sev atmiņu ar memoriālu zīmju un simbolu palīdzību. Ar šo atmiņu institūcijas un korporācijas vienlaicīgi „rada” sev identitāti. Šādā metaforiskā nozīmē var runāt par „atmiņu” tiktāl, ciktāl piesaiste pagātnei un identitātes konstrukcija pārklājas.

Šaurākā nozīmē par „kolektīvu” var tikt nosaukta tikai tāda atmiņas formācija, kas kopā ar spēcīgām lojalitātes saitēm rada arī stipru viendabīgu Mēs - identitāti. Pēc A.Asmanes domām, „tas it īpaši attiecas uz ‘nacionālo’ atmiņu, kas ir „oficiālās” vai „politiskās” atmiņas forma” (Assmann,2006,36). A.Asmane atsauca uz filozofu F.Nīči, norādot, ka šādi veidota politiskā atmiņa ir „gribas atmiņa”, jo nerodas spontāni, bet gan ir intencionāli konstruēta un simboliski balstīta. Viņa piedāvā šādu atmiņas formāciju iedalījumu (Assmann,2006,36):

A.Asmanes atmiņas formāciju klasifikācija

Pamats:	bioloģiski pastarpinātas		simboliski pastarpinātas	
Apstrāde:	Neironāli	Komunikatīvi	Kolektīvi	individuāli
Atmiņas formācija:	individuālā atmiņa	sociālā atmiņa	politiskā atmiņa	kultūras atmiņa

Visos trīs līmeņos – bioloģiskajā, sociālajā un kolektīvajā vai kultūras līmenī – runājot par atmiņu, mēs vienlaicīgi runājam par identitāti.

Krājumu konservācija un kopšana ir kultūras atmiņas priekšnoteikums, bet, tikai pateicoties individuālai uztverei, par vērtīgu uzskatīšanai un apguvei, kas notiek ar mediju, kultūras iestāžu un izglītības institūciju starpniecību, no šī priekšnoteikuma top kultūras atmiņa. Šo procesu A. Asmane ataino šādi (Assmann,2006,210):

Informācija

Informācijas pārstrāde
(kultūras uzkrāšanas atmiņa)

Zināšanas

Zināšanu piesavināšanās
(kultūras funkcionālā atmiņa)

Atmiņa

2. attēls. Kultūras atmiņas formēšanās process

Atšķirībā no politiskās atmiņas, kas savu stabilizāciju sasniedz ar radikāli šauru saturisku vadību, augstu simbolisko intensitāti, kolektīviem rituāliem un normatīvām saistībām, kultūras atmiņai piemīt izpausmju daudzveidība tekstos, attēlos un trīs dimensiju artefaktos. Politiskajai atmiņai raksturīgas kolektīvas apguves formas, un tā vērsta uz novienādošanu un instrumentālizāciju. Turpretī kultūras atmiņa apgūstama individuāli, tās krājumi vēsturisko pārmaiņu procesā pastāvīgi skaidrojami, diskutējami un atjaunojami, ir atvērti daudziem skaidrojumiem, ņemot vērā individuālās pozīcijas un pieredzes.

Tad, kad vēsture kalpo identitātes veidošanai, kad to apgūst pilsoņi un piesauc politiķi, var runāt par „politisko” vai „nacionālo atmiņu.” Atšķirībā no daudzbalstītās sociālās atmiņas, kas ir atmiņa „no apakšas” un, mainoties paaudzēm, arvien no jauna izirst, ilgākam par dzīves laiku ierīkotā „nacionālā atmiņa ir daudz vienotāka konstrukcija, kas balstīta politiskajās institūcijās un iedarbojas uz sabiedrību „no augšas”” (Assmann,2006,37). A.Asmane uzskata E.Renanu (*Ernest Renan*) par nozīmīgu nacionālās atmiņas teorētiķi. Viena no viņas pamata premisām norāda, ka „ar to apstrādes, skaidrojuma un apguves veidu nācīgas noteiktas vēsturiskas pieredzes pārvērš „mītos”, kuriem tās piešķir „autohipnotisku” iedarbību, uzturot to klātbūtni ar monumentiem, pieminekļiem un vietām” (Assmann,2006,40). A.Asmane norāda, ka tādā gadījumā „mentālie attēli kļūst par ikonām un stāsti par mītiem, kuru svarīgākā īpašība ir pārliecinošais spēks un afektīvais iedarbīgums” (Assmann,2006,40).

Pēc A. Asmanes domām, „jaunajai (ne tikai Vācijā, bet visā pasaulē novērojama) atmiņas un identitātes tēmu konjunktūrai ir kāds sakars ar traumatisko lūzumu pieredzi un atzišanu” (Assmann,2007,22). Taču „kādreizējā nācīgas un vēstures ciešā simbioze pēc diviem pasaules kariem un holokausta vairs nav izveidojama” (Assmann,2007,193). Tā kā vācieši jau sen ir kļuvuši par heterogēnu grupu, kas iecerēšanas sabiedrības apstākļos kļūst arvien heterogēnāka, „no jauna izgudrojot nācīgu vēstures mediju”, jā rūpējas par to, lai būtu „ne tikai *viena* (gara vai īsa) vēsture, bet *vairākas* vēstures” (Assmann, 2007,193). Viduslaikos, agrajos jaunajos laikos un apgaismības laikmetā akcents liekams uz reģionālo un eiropisko vēsturi, bet 19. un 20. gadsimtā formējās Vācijas nacionālā vēsture. Tāpēc tādās „apjukumu raisošās un augstā mērā afektu piesātinātās

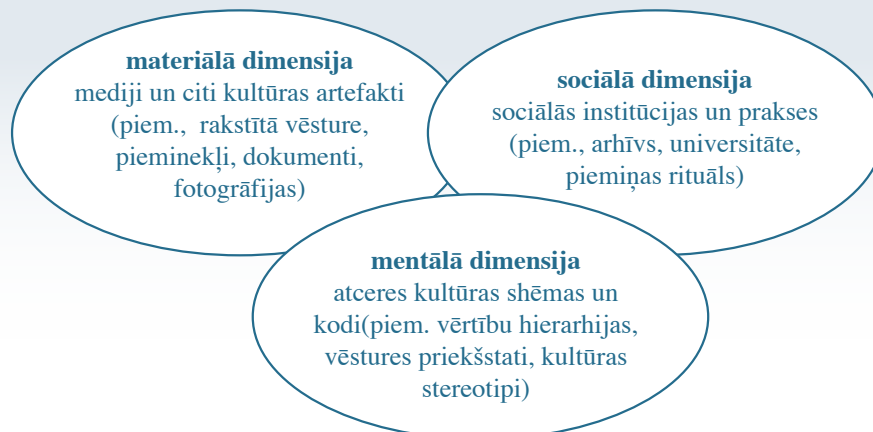
nacionālās vēstures nodaļas kā holokausts vai bēgšana un padzīšana šodien jārekonstruē transnacionālā, respektīvi, eiropēiskā satvarā” (Assmann, 2007, 193-194). A. Asmane ir pārliecināta, ka arī turpmāk vāciešu attieksme pret vēsturi atradīsies „nelikvidējamā spriedzē starp identifikāciju un distanci” (Assmann, 2007, 194). Pēc autorei pārliecības, tieši tāda latviešu un Latvijas krievu attieksme pret „savu vēsturi” uzskatāma par sociāli, politiski un kulturāli perspektīvāko.

A. Asmane uzskata, ka pie „svarīgākajiem jauninājumiem” vēstures politikā pieder tas, ka tagad „atcere un atgriebe ir nodalītas. Starp vaininiekiem un upuriem šodien kopīga atcere tiek uzskatīta par būtiski labāku pamatu mierīgai koeksistencei nekā kopīga aizmiršana” (Assmann, 2006, 115). Šīs „dramatiskās pārmaiņas nacionālās atmiņas gramatikā” A. Asmane skaidro ar „atmiņas globalizāciju” globalizētu mediju un globalizētas ekonomikas pasaulē, kā arī ar „ētisku pavērsienu atceres kultūras praksē, kurā īpašu lomu spēlē jēdzieni atzīšana un atbildība” (Assmann, 2006, 115). A. Asmane norāda, ka „nacionālajām atmiņas konstrukcijām” mūsdienās jāreķinās ar kritiskiem jautājumiem „no ārienes” saistībā ar „to (radīto) vēstures tēlu kaitīgajām sekām savstarpējās nacionālās un starpkultūru attiecībās” (Assmann, 2006, 116).

Pilnīgi jāpiekrīt vācu politologa K. Legevi (*Lagevi*) un kultūras pētnieces A. Langas (*Lang*) atziņai, ka Igaunijā un „daudzās citās nācijās”, tātad, arī Latvijā, kuras atbrīvojušās no padomju kundzības un krievu hegemonijas pretenzijām un „vēl arvien mēģina atbrīvoties”, cits ar citu saduras „trīs vēstures naratīvi: krievu, kuru reprezentē rusofonais mazākums, nacionālais, kas mērķēts uz ievainotās pašapziņas atveseļošanu, un no ārienes nākošā, holokausta atceres būtiski līdznoteiktā, galvenokārt rietumeiropēiski un amerikāniski formētā atmiņa. Pēdējās vēsturiskais pamats - holokausts ģeogrāfiski lielā pārsvarā ir norisinājies Austrumeiropā (Polijā, Baltkrievijā, Ukrainā un Baltijā)” (Leggewie & Lang, 2011, 70).

Šajā kontekstā jāmin arī atceres kultūras (*vāc. - Erinnerungskulturen*), kuru definēšanai vienā no saviem galvenajiem darbiem „Garā pagātnes ēna” A. Asmane pieskaras pavisam īsi un kontekstā ar politologu lietoto vēstures politikas jēdzienu. Pēc viņas domām, jēdziens „atceres kultūra”, no vienas puses, apzīmē augšup vērsto (*bottom up*), neatkarīgo un pilsoniski kulturālo apiešanos ar atceri, bet, no otras puses, ar to „vispārīgāk tiek saprasts kulturālās mnemotehnikas formu un mediju ansamblis, ar kura palīdzību grupas un kultūras būvē kolektīvo identitāti un orientāciju laikā” (Assmann, 2006, 274). A. Asmane, piekrītot vēsturnieka P. Novika (*Novick*) pozīcijai, raksta, ka principā „nav kolektīvas atceres bez instrumentalizācijas”, jo „atmiņas rada leģitīmāciju, iedibina kopības veidošanos, ir vairāk vai mazāk kritiska paštēla pamats un, beidzot, aizkavē citas atmiņas” (Assmann, 2006, 275).

A. Erla, balstoties uz Asmanu, amerikāņu sociologa Dž. Olicka (*Olick*) un vācu sociālā psihologa un sociologa H. Velcera (*Welzer*) teorētiskajām atziņām, ietverot J. Lotmana un B. Uspenska, bet it īpaši Dž. Verča (*Wertsch*) kultūrsemiotisko pieeju kolektīvajai atmiņai, ir attīstījusi savu kolektīvās atmiņas koncepciju, kuras ietvaros piedāvā atceres kultūras skaidrojumu. Pēc A. Erlas pieejas, visu trīs atceres kultūras dimensiju dinamiskas interakcijas rezultātā arī tiek producēta kolektīvā atmiņa.

3. attēls. Atceres kultūras trīs dimensijas (Erl, 2011, 117)

A.Erla īpaši akcentē, ka pat vishomogēnākajās sabiedrībās mēs nevaram sastapties tikai ar vienu vienīgo kolektīvās atmiņas konfigurāciju. Tieši pretēji, ikvienā sabiedrībā mums ir saikne ar „daudzām koeksistējošām, bieži konkurējošām atceres kopienām” (Erl,2011,116). Tieši šo postpadomju sabiedrības kolektīvās atmiņas funkcionēšanas aspektu, apzināti vai neapzināti, līdz šim ir izmantojušas (un izmanto) kā politiskās partijas, tā arī atsevišķi politiķi.

Nozīmīga aktoru grupa saistībā ar politiskās un kultūras atmiņas funkcionēšanu, kā arī ar atceres kultūrām, ir R. Kozeleka izdalītā skaidrojošā jeb interpretējošā elite, kuru veido priesteri, profesori, SA speciālisti, politiķi, publicisti un dzejnieki.

Autora agrāk veiktā *Dienas* un *Vesti Sevodnja* publikāciju analīze (Skudra, 2011a) skaidri parādīja, cik ļoti atšķirīgas ir latviešu un krievvalodīgo vidē dominējošās atceres kultūras, jo gan vieni, gan otri skata vēsturi ar savas etniskās un kultūras identitātes acīm. Tas ļāva secināt, ka turpmākajos pētījumos īpaša uzmanība būtu jāpievērš R.Kozeleka izdalītajai profesionālo komunicatoru grupai, jo, „kā interpretējošās elites (*Deutungselite*) locekļiem, darbojoties pārsvarā (bet ne vienmēr) ārpus formālā politiskā aparāta, tiem ir nozīmīga līdzdalība atmiņas un nozīmes lietiskošanā publiski politiskajā telpā”(Onken,2010,284). Šo vācu pētnieces E.-K. Onkenas – Petai tēzi netieši apstiprina tas, ka sociālā piederība un līdz ar to sociālā atmiņa tās individuālās un komunikatīvās atmiņas formās joprojām spēlē drīzāk pakārtotu lomu, it īpaši latviešu vidē, jo citādi ir grūti izskaidrot, piemēram, sociāldemokrātisko partiju un grupu nespēju iekarot kaut cik nozīmīgas vēlēšanu daļas atbalstu faktiski jebkura līmeņa vēlēšanās.

Igauņu kultūras vēsturnieks M.Tamms, skaidrojot R.Kozeleka pozīciju „sešu P” (atvasinājums no interpretējošās elites dalībnieku uzskatījuma angļu valodā) jautājumā, citē savu interviju ar R.Kozeleku un raksta par „atmiņas darbu”, kāds izriet no tā, ka „kultūras atmiņa ir saistīta ar konstantu pagātnes veidošanu”. Viņš atsaucas uz vācu autoru J.Rīzenu (*Rüsen*) un uzsver, ka modernās valstis izmanto akadēmisko vēsturi, lai „sagatavotu speciālistus vēsturiskās identitātes veidošanai un leģitimācijai”(Tamm,2008,502). Pats J.Rīzens raksta, ka „vēstures apziņas atceres darba” mērķis ir „orientēt tās subjektus viņu dzīves prakses laika ritējumā” un ka „vēstures apziņa kategorāli organizē savu nozīmes veidošanas veikumu tādējādi, ka veido vēsturisko identitāti”(Rüsen,1990,320). Šajā sakarā būtu nepieciešama vēstures izglītības teorija vai, ņemot vērā, ka „vēsturiskās identitātes veidošanās kā kultūras norises” ir sabiedriski fenomeni, vēstures kultūras teorija, kuras skati būtu pievērsti „individuālās un kolektīvās mācīšanās formām, ar kurām vēsturiskā pieredze tiek apgūta skaidrojot un tiek ar valodu tā komunicēta, ka subjekti sevi vēsturisko atmiņu ceļā definē savās sociālajās attiecībās un savā individualitātē un padara (sevi) nozīmīgus”(Rüsen,1990,320).

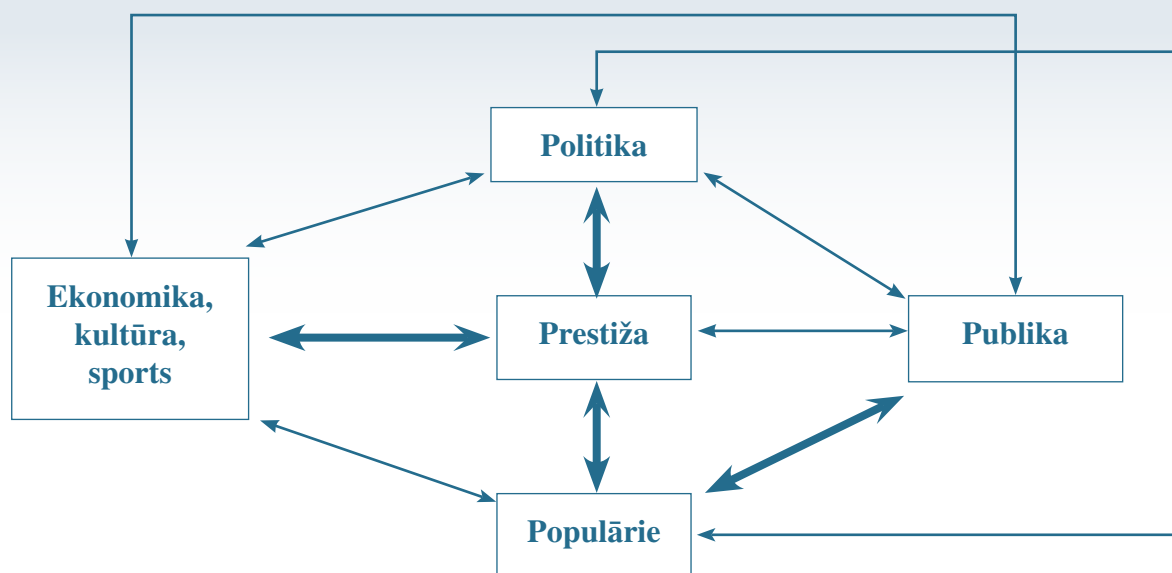
Lai saprastu *skaidrojošās elites* ieguldījumu komunikatīvās un kultūras atmiņas veidošanā un „nozīmju lietiskošanā”, tika veikta laikrakstu *Diena* un *Čas* atbilstošo publikāciju kvantitatīvā un kvalitatīvā satura analīze laika periodos, kas aptver attiecīgi 10. un 11. Saeimas vēlēšanas. Laika periodu izvēle balstījās uz pieņēmumu, ka tieši šajos paaugstinātas politiskās un pilsoniskās aktivitātes periodos pieprasījums pēc *skaidrojošās elites* viedokļiem varētu būt īpaši izteikts. Savukārt tekstu atlasē noteicošā loma bija tam, vai attiecīgais *skaidrojošās elites* pārstāvis ir piedāvājis kādu konceptuālu redzējumu paša vai žurnālista izvēlētajam Latvijas vēstures, politisko norišu, ieskaitot valodu politiku, un kultūras dzīves (plašākā nozīmē) jautājumam. Jāpiebilst, ka skaitļi tabulās liecina par attiecīgās *skaidrojošās elites* kategorijas pārstāvju kopējo analizēto publikāciju skaitu. Tas nozīmē arī, ka atsevišķiem politiķiem un it īpaši publicistiem analizējamo publikāciju skaits bija lielāks nekā pārējiem.

Prese un politiskā komunikācija

Autors piekrīt tiem politiskās komunikācijas pētniekiem, kuri līdz ar Šefīldas universitātes profesoru R.Negrinu (*Negrine*), uzskata: lai arī digitālā ēra nesusi sev līdzīgu ievērojamas pārmaiņas

mediju darbā, tā tomēr nav spējusi pilnībā pakļaut erozijai tradicionālo jeb meiststrīma mediju spēku „diendienā aptvert notikumus un viedokļus: politiskās debātes paliek debātes, kas notiek tradicionālajos medijos”(Negrine,2008,176). Ar tradicionālajiem medijiem šajā gadījumā tiek saprasta prese, televīzija un radio. Tas, protams, nozīmē, ka pārmaiņu process turpinās un tālākie pētījumi parādīs, kā uz šīm pārmaiņām reaģēs politiskā elite, kā mainīsies tradicionālo mediju un sociālo mediju loma tās vēstījumu pārraidē.

Arī preses pētniece un sabiedrisko attiecību konsultante D.Atanasova savā zviedru laikrakstiem *Svenska Dagbladet* un *Aftonbladet* veltītajā politiskās komunikācijas pētījumā uzsver, ka „avīzes ir vāciešu bāzes medijs”, bet Zviedrijas mediju lietotāji izšķiras par labu avīzei, kad tie „vēlas informēties galvenokārt par politiskām tēmām” (Atanassova,2008,38). Atsaucoties uz vācu pētniekiem J.Gerhardu un F.Neidhardu, D.Atanasova raksta, ka „politiķu galvenais mērķis ir iegūt varu, resp., saglabāt varu. Tie pieņem lēmumus saistībā ar problēmām, kuras citas sabiedriskās sistēmas nevar atrisināt. Lai sasniegtu šo mērķi, politiķiem vajadzīgi masu mediji. Jo tikai tā tie piesaista iedzīvotājus savām tēmām”(Atanassova,2008,22). Iedalījusi medijus „prestīža medijos” un „populārajos medijos”, D.Atanasova uzsver, ka tie, kuri pieņem lēmumus un ir „ar augstu sabiedrisko statusu”, izmanto prestīža mediju komentārus, analīzes un ekspertu viedokļus kā informācijas avotu. Viņa piedāvā aplūkot politikas, publikas un mediju mijiedarbību ar šāda attēla palīdzību (Atanassova,2008,40):

↔ vājas attiecības
 ↔ stipras attiecības

4.attēls. Politikas un mediju mijiedarbības process

Būtisks ir D. Atanasovas secinājums, ka „zviedru prese bieži vēlēšanu cīņas un krīzes laikā funkcionē kā partiju prese, kaut gan tā sevi sauc par neatkarīgu” (Atanassova,2008,73).

Pētījumos, kas speciāli veltīti Latvijas presei, ir atrodami arī laikrakstu *Čas* un *Diena* raksturojumi. Tādus savā pētījumā projekta „Mediji un demokrātija Centrāl- un Austrumeiropā” ietvaros sniedzis Henriks Ernebrings (*Örnebring*). Tas izsakāms ar pētījumā publicētās tabulas fragmenta palīdzību, kurā ietverti arī vairāki citi vadošie Latvijas laikraksti un kas balstīts 2010. gada datos:

5.tabula.

Dienas laikraksti (par maksu) Latvijā (Örnebring,2011)

Nosaukums	Valoda	Tirāža ('000s)	Lasītāji ('000s)	Politiskais viedoklis
<i>Latvijas Avīze</i>	Latviešu	36	138	Nacionālistisks/ konservatīvs
<i>Diena</i>	Latviešu	31	157	Neitrāls/liberāls
<i>Vesti Segodņa</i>	Krievu	26	135	Krievu partijas
<i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i>	Latviešu	24	62	Centriski labējs
<i>Čas</i>	Krievu	13	69	Par labu Latviju/ krievu partijas
<i>Bizness un Baltija</i>	Krievu	12	29	Nezināms
<i>Telegraf</i>	Krievu	9	34	Neitrāls/liberāls
<i>Dienas Bizness</i>	Latviešu	8	40	Nezināms

Saistībā ar Latvijas preses kopainu un vērtējumu, izmantojot tā dēvēto trīs mediju sistēmu modeli, H.Ernebrings nonāk pie secinājuma, kas arī skatāms tabulas formātā:

6.tabula.

Trīs mediju sistēmas un Latvija (Örnebring,2011)

	Polarizēts Plurālistu	Demokrātiski korporatīvs	Liberāls	Latvija
Preses attīstība	Zema	Augsta	Augsta	Zema
Politiskais paralēlisms	Augsts	Augsts	Zems	Augsts
Profesionālisms	Zems	Augsts	Augsts	Zems
Valsts intervence	Augsta	Augsta	Zema	Augsta

Vēl jāmin Latvijas „kvalitatīvo laikrakstu” *Diena*, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, *Čas* un *Telegraf* pētījums, kuru vācu komunikācijas un mediju zinātnes profesores K. Eildersas (*Eilders*) vadībā izstrādājušas profesores zinātniskā līdzstrādniece D.Lihtenšteina (*Lichtenstein*) un Hamburgas universitātes maģistra studiju programmas *European Studies* studente J. Perlova (*Perlova*). Pētnieces vēlējušās noskaidrot, vai ES uzskatāma par „integrācijas iespēju Latvijas paralēlajām sabiedrībām”(Lichtenstein & Eilders & Perlova,2011). Arī šī pētnieču grupa, tāpat kā A.Asmane, nepiekrīt identitātes jēdziena kritiķu tēzei par to, ka „identitāte, vispirmām kārtām, esot politiskās varas ideoloģisks instruments”, jo „mīkstajā, konstruktīvisma perspektīvā (tas) ietver atšķirības starp indivīdiem” un tāpēc „jēdziens tomēr ir zinātniski lietojams”(Lichtenstein et al.,2011). Auctores nodarbina divi galvenie jautājumi - cik lielā mērā sabiedrības „krievvalodīgie un latviešvalodīgie segmenti” saskanīgi atsaucas uz Latviju vai nacionālo valsti kā „aktuālu Mēs-grupu” un kā tiek konstruēta „augstāk stāvošā identitāte” saistībā ar ES. *Dienas* un *Čas* raksturojumi nedaudz atšķiras no H.Ernebringa izmantotajiem, jo, lietojot atsauces uz Latvijas pētnieku darbiem, *Diena* tiek raksturota kā „starpreģionāla, liberāli orientēta kvalitatīva avīze”, bet *Čas* kā „vispārpolitiska starpreģionāla avīze”, kas „orientējas uz liberālajām vērtībām Eiropā” (Lichtenstein et al.,2011).

Izpētot publikācijas saistībā ar 2004. un 2009. gada Eiropas parlamenta vēlēšanām, autore nonāk pie secinājuma, ka „nācijas un ES līmenī” krievvalodīgajos medijos „iezīmējas samazinājums kolektīvās identitātes konstruēšanā”, kamēr „latviešvalodīgajos medijos ir vērojams atbilstošs pieaugums”(Lichtenstein et al.,2011). Pētnieces secina, ka „integrācijas problēmas Latvijā šķēļ sabiedrību”, turklāt arī saistībā ar „Mēs” piesaisti ES ir „konstatējama dezintegrējoša tendence” (Lichtenstein et al.,2011). Atstājot atklātu jautājumu par to, „vai arī attiecībā uz nāciju krievvalodīgo iedzīvotāju identifikācijas tālāk mazināsies un latviešvalodīgo iedzīvotāju tālāk pieaugs”, autore noslēdz savu publikāciju ar tēzi, ka „procesa perspektīvā Latvija tāpat nekādā ziņā netuvinās Šveices integrētas valsts modelim, par spīti valodu robežām, bet drīzāk saglabā un pastiprina savu „noslieci uz paralēlo sabiedrību (pastāvēšanu)””(Lichtenstein et al.,2011).

Saistībā ar šo noslēguma secinājumu, kas atsedz nopietnu Latvijas fragmentētās politiskās elites problēmu nacionālās valsts, nācijas un nacionālās identitātes politikas laukos, jāmin vācu politikas zinātnes profesores B.Vestles (*Westle*) skatījums uz etnosu un demosu kā kolektīvās politiskās identitātes pamatiem:

7. tabula.

**Etnoss un demoss kā tautas jēdziena un nacionālās idejas pamata tipi
(Westle & Gabriel,2009,555)**

Etnoss		Demoss
Etnosa homogenitāte (izcelsme un/vai vispārēja kultūra)	Tautas Ideja	Politiskās pārliecības homogenitāte: ticība demokrātijai
Etnisko un teritoriālo robežu sakritība kā mērķis = pretenzija uz nacionālo valsti	Telpas Ideja	Pastāvošo politisko robežu ietvaros
	Politiskās Sekas	
Indiference (tendence uz autoritāriem režīmiem)	Politiskās kārtības forma	Demokrātija
Etniski svešo izslēgšana (padzišana, etniskā „tīrīšana”)	Iekšējā kārtība	Kolektīvo mazākuma tiesību + etniskā balstījuma noliegums
„Atgriešana mājup”, ekspansija	Starpvalstu attiecības	Atvērta republika

Šie pamata tipi Latvijas gadījumā drīzāk iezīmē divus polārus polus, starp kuriem valsts politiskā elite meklē risinājumus, kas vājinātu paralēlo sabiedrību nostiprināšanās tendenci un vienlaicīgi būtu pieņemami nacionālās valsts un latviešu kultūras kā „vadošās kultūras” (atbilstoši vācu valodas telpas *Leitkultur* jēdzienam) piekritējiem.

Teorētiskajiem aspektiem veltītās sadaļas noslēgumā vēl pavisam īsi jāpieskaras politiskās komunikācijas kultūras aspektam, neiedziļinoties diskusijā par jēdziena definēšanas problēmu. Tas nepieciešams tāpēc, ka *skaidrojošā* jeb interpretējošā *elite* ietver publicistus jeb vadošos žurnālistus un sabiedrisko attiecību jeb PR speciālistus, kuru attiecībām, pēc vācu profesores B.Pfečas (*Pfetsch*) domām, ir izšķiroši svarīga loma politiskās komunikācijas kultūras tipu noteikšanā. Tas tāpēc, ka šīs attiecības ne tikai ietekmē demokrātisko procesu valstī, bet tām var būt gan šo procesu veicinoša, gan kavējoša ietekme. Turklāt šo mijiedarbību var interpretēt kā no „mediju loģikas” jeb politiskā mārketinga, tā arī no „partiju loģikas” jeb varas politikas kalkulāciju pozīcijām. Te gan jāpiebilst, ka, gatavojot publikāciju, šīs attiecības speciāli netika pētītas, tāpēc secinājumi izdarāmi galvenokārt netiešā formā. B.Pfečas heuristiskais modelis piedāvā šādu skatījumu uz politiskās komunikācijas kultūrām:

Politiskās komunikācijas kultūru tipi (Pfetsch,2003,52)

Politiskās komunikācijas output (politisko PR darba ievirze)	Paštēls (komunikācijas lomas un normas)	
		<i>Liela distance starp politiskajiem runasvīriem un žurnālistiem</i>
<i>Mediju loģikas dominante (mediju uzmanība kā primārais mērķis)</i>	Uz medijiem orientēta politiskās komunikācijas kultūra	Uz PR orientēta politiskās komunikācijas kultūra
<i>Politiskās loģikas dominante (politiskā vara kā primārais mērķis)</i>	Stratēģiskā politiskās komunikācijas kultūra	(Partiju) politiskā komunikācijas kultūra

Pēc B.Pfečas domām, katram politiskās komunikācijas kultūras tipam atbilst kāds noteikts publiskais diskurss par politiku. Protams, vērtējot situāciju Latvijā arī politiskās komunikācijas kultūras jomā, ir jāreķinās ar paralēlo sabiedrību veidošanās tendenci, kas nozīmē, ka krievvalodīgajā publiskās telpas segmentā noteicošāka loma ir „krievu” partiju politiskās komunikācijas kultūrai, kamēr laviešvalodīgajā un lielākajā publiskās telpas segmentā mums drīzāk ir darīšana ar simbolisko politiku un politiskās diskusijas tēmu dominanti.

Politiskās komunikācijas kultūras tipi un iespējamās sekas publiskajam diskursam par politiku (Pfetsch,2003,61)

Politiskās komunikācijas kultūras (pkk)	Iespējamās sekas publiskajam diskursam par politiku
Uz medijiem orientētā pkk	Depolitizācija
Uz PR orientētā pkk	Simboliskās politikas un politikas surogātu dominante
(Partiju) politiskā pkk	Ideoloģisko profilu un policy variantu dominante
Stratēģiskā pkk	Politiskās diskusijas tēmu dominante

Skaidrojošajai jeb interpretējošajai *elitei* ir būtiska loma tādu Latvijas sabiedrības problēmu risināšanā, kas saistītas ne tikai ar identitātem un politiskās komunikācijas kultūru, bet arī ar demokrātiskās politiskās sistēmas efektīvu funkcionēšanu un nacionālās valsts ilgtspējīgu attīstību, ņemot vērā integrācijas procesu pretrunīgo norisi ES un globalizācijas izraisītās pārmaiņas Eiropā un visā pasaulē.

Skaidrojošās elites 2010. gada publikācijas

Protams, ka *skaidrojošās* jeb interpretējošās *elites* publikācijas neilgi pirms un pēc parlamenta vēlēšanām parasti ir veltītas kādam aktuālam, galvenokārt politiskās dabas jautājumam. Tās kopumā veido samērā kaleidoskopisku un fragmentāru sabiedrības un valsts dzīves kopainu, taču visai precīzi raksturo attiecīgā politiskā spēka vai laikraksta konkrēto pozīciju konkrētā jautājumā. Saistībā ar laikraksta *Čas* publikācijām jāņem vērā divi apstākļi: pirmkārt, izdevniecības

„Petits” prezidents A.Šeiņins un vadoša laikraksta autore K.Zagorovska apvienības „Par labu Latviju” (PLL) sastāvā kandidēja 10.Saeimas vēlēšanās, un, otrkārt, laikraksts regulāri izmantoja latviešu laikrakstu publikāciju atreferējumus - galvenokārt intervijas, kuras izvēlējās un saturiski preparēja Čas redakcijas darbinieki.

Taču līdzdalība PLL kampaņā būtiski neietekmēja laikraksta līniju politiski izšķiroši svarīgos jautājumos. Tā, piemēram, žurnālists I.Vatoliņš 5. augusta numurā rakstā „Latvija starp āmuru un laktu”, uzsverot K.Ulmaņa lomu, rakstīja: „Tieši viņš nodrošināja visus aspektus padomju kara spēka leģitīmai ienākšanai valstī” (Ватолін, 2010, 5). Šāda pieeja Latvijas 1940. gada okupācijas jautājumam organiski sasaucas ar žurnālistes I.Oškājas tēzi par to, ka apvienība Visu Latvijai! – TB/LNNK (VL-TB/LNNK) savā priekšvēlēšanu programmā ne tikai iestājas par „latvisku Latviju, latviešu valodas nostiprināšanu”, bet vienlaicīgi arī par „Latvijas atdalīšanos no Krievijas ietekmes zonas” (Ошкая, 2010a, 2). Viens no vadošajiem vecākās paaudzes žurnālistiem A.Kameņevs 19. augustā rakstīja, ka Latvijas „pašreizējā politiskā sistēma ir bankrotējusi” (Камеңев, 2010a). Žurnālists V.Radionovs, komentējot faktu, ka Ministru kabinets apstiprinājis Nacionālās drošības koncepciju, par paralēlo sabiedrību tēmu rakstīja: „Ir latviešu kopiena, kas dzīvo ar savām interesēm, lasa savas avīzes, balso vienīgi par savām partijām, un ir krievu kopiena, kura dara visu to pašu” (Радионо́в, 2010a). V.Radionovs uzskatīja, ka „integrācijas mēģinājumi ir izgāzušies un vienotas informatīvās vides radīšana vismaz tuvākajos 20 gados ir maz ticama” (Радионо́в, 2010a).

Augusta vidū Čas bija lasāms plašāks I.Oškājas raksts par LR prezidenta konsultatīvo padomi nacionālo mazākumu jautājumos, kura savā sēdē prezidenta V.Zatlera vadībā apspriedusi jautājumu par „starpnacionālajām attiecībām un masu informācijas līdzekļiem” (Ошкая, 2010b). Autore norādīja, ka latviešu prese joprojām biedējot ar „liktenīgo” krievu avīžu un Krievijas televīzijas ietekmi”, bet „latviešu preses veterāns” V.Krustiņš „ar rūgtumu atzīmējis”, ka krievu prese, „rakstot savus opusus Krievijas diktāta (iespaidā) un sekojot tās politikas kursam, neatzīst Latvijas okupāciju” (Ошкая, 2010b). K.Zagorovska sēdē runājusi par to, cik „aizspriedumaini latviešu MIL apgaismojot 9.maija svinēšanu”, kaut gan „ar neapbruņotu aci redzams, ka runa ir par simtiem tūkstošiem dažāda vecuma un sociālā stāvokļa rīdzinieku”, un pārmetusi „latviešu avīzēm atteikšanos no Čas priekšlikuma apmainīties publikācijām, lai iepazīstinātu lasītājus ar citas kopienas uzskatiem” (Ошкая, 2010b). Būtiski, ka akcents tiek likts uz kopienas uzskatiem un „citas kopienas” atšķirīgo atceres kultūru, nevis kādu politisko spēku.

Protams, publicisti, kuri, kā liecina tabula, ieņem dominējošu stāvokli krievvalodīgās *interpretējošās elites* vidū, spriežot pēc publikācijām laikrakstā Čas, arī racionālu ekonomisku interešu vadīti, drīzāk ir ieinteresēti pastāvošās nošķirtās mediju telpas saglabāšanā vai pat tālākā nostiprināšanā.

10.tabula.

Skaidrojošās elites 2010. gada publikācijas laikrakstā Čas

	Politīki	Publicisti	Profesori	Priesteri	PR spec.	Dzejnieki
Augusts	3 (A.Šlesers, J.Urbanovičs, A.Lembergs)	35	2 (R.Kārklīņa J.Rozenvalds)	0	0	0
Septembris	4 (G.Ulmanis, A.Lembergs, K.Zagorovska J.Urbanovičs)	14	1 (I.Kreituse)	1 (Rīgas sinagogas rabīns)	0	1 (P.Antropovs)
Oktobris	1 (R.Dzintars)	20	0	0	0	0
Kopā (%)	8 (9,75%)	69 (84,14%)	3 (3,65%)	1 (1,21%)	0(0%)	1 (1,21%)

Par „visreālāko un loģiskāko” valdības koalīciju pēc 10.Saeimas vēlēšanām A.Kameņevs uzskatīja koalīciju, kuru veidotu „Saskaņa”, „zaļie zemnieki” un PLL, kaut gan ZZS ir visvājākais posms, tāpēc ka „spēj jebkurā brīdī atcerēties „latvisko Latviju””(Kameņev,2010b). Vēlamās koalīcijas sastāvu lielā mērā noteica A.Kameņeva uzskats, ka „Vienotība” arī ir „nacionālistiska” (Kameņev,2010c). Tajā pašā avīzes numurā V.Radionovs saistībā ar tolaik vēl Maskavas mēra amatā esošā J.Lužkova izteikumiem par krievu valodas statusa tēmu rakstīja: „Vairākas latviešu avīzes rakstīja par to, ka Lužkovs grib, lai krievu (valoda) Latvijā saņemtu valsts (valodas) statusu. Šo informāciju uztvēra arī daži krievu masu informācijas līdzekļi. Bet Lužkovs to neteica. Viņš vispār nepieprasīja piešķirt krievu valodai valsts (valodas) statusu” (Радионо́в,2010b). V.Radionovs aicināja PCTVL un SC, noskaidrojot attiecības, „nesadrumstalot elektorātu”, jo tad var izrādīties, ka „latviešu nacionālisti savāks savus vēlētajus kulakā un iegūs nopietnu atbalstu vēlēšanās” (Радионо́в, 2010c). Un, visbeidzot, žurnāliste N. Sergejeva, pārstāstot LU profesora J. Rozenvalda teikto radio „Baltkom” raidījumā, norādīja, ka, pēc profesora domām, „pastāv nepieciešamība beidzot pielaist pie varas krievus”, jo „krievvalodīgo valsts pārvaldē ir tikai astoņi procenti, kas ir skandalozī nenormāli” (Сепреева,2010).

Saistībā ar J.Lužkova izteikumiem par krievu valodas lomu, nepieciešama neliela paskaidrojoša atkāpe, kas izgaismo šo problēmu no Krievijas akadēmisko aprindu pozīcijām. Krievijas ZA Krievijas vēstures institūts 2009. gadā izdeva „pazīstamā krievu pētnieka” V.M.Kabuzana (1932-2008) monogrāfiju, kas bija veltīta „Baltijas daudznacionālā iedzīvotāju (sastāva) formēšanās” procesam laika periodā no 1795. līdz 2000. Gadam (Кабузан,2009,151). Sava pētījuma noslēgumā V.Kabuzans izdara divus secinājumus par krieviem „Baltijas republikās”. Pirmkārt, tā kā kopš 1990-to gadu beigām Krievijas „drakonisko migrācijas likumu dēļ” migrācija uz Krieviju „kļuva gandrīz neiespējama” un „krieviem šeit faktiski nav kur likties”, „viņiem atliek vien turpināt cīņu ar Latvijas un Igaunijas varas (iestādēm) par likumu demokratizāciju, par valsts (valodas) statusa piešķiršanu krievu valodai, par krievu valodas legalizāciju mācību iestādēs”(Кабузан,2009,97). Otrkārt, tā kā Latvijā un Igaunijā „saglabājas plašas teritorijas, kurās absolūti dominē krievu iedzīvotāji” (Latgale un Rīga Latvijā, ziemeļrietumu Igaunija un Tallina), „nevar neatzīt, ka krieviem šeit, neapstrīdami, ir pietiekams pamats cerēt, ka viņu centieniem (panākt) pilnīgu līdztiesību ir visai reāla perspektīva”(Кабузан,2009,98). Šos mērķus arī cenšas sasniegt SC, saņemot ieinteresētu un aktīvu *Čas* atbalstu.

Izvēlēta redakcionālā līnija tika turpināta arī septembrī. A. Kameņevs raksta, ka „visus 20 gadus Latvijā tika īstenota asimilācijas politika – bieži vien ar segregācijas elementiem. Tie ir varmācīgi procesi, kas spējīgi tikai nobremzēt integrācijas mēģinājumus”(Kameņev,2010d). Savukārt V. Djačkovs rakstā „Vai valstij traucē sveša valoda?” norāda, ka „nāciju nosaka ne valoda, bet pašapziņa. Bet nacionālo valsti – nācijas ekonomiskā pastāvētspēja” (Дьячков,2010).

Viena no centrālajām tēmām joprojām paliek nacionālisma tēma. Viktors Guščins, kurš pārstāvēja Latviju Krievijas ĀM izveidotajā Krievijas tautiešu vispasaules koordinācijas padomē, septembra vidū pēc Lielbritānijas parlamenta un ĀM apmeklējuma raksta, ka „nepilsoņu institūta saglabāšana Latvijā un Igaunijā rada nosacījumus ne tikai starpnacionālo attiecību radikalizācijai, bet arī nacisma atdzimšanai”(Гущин,2010). V.Radionovs uzsver, ka „nacionālisms Latvijā vienmēr ir bijis galvenais politiskās cīņas instruments”, kaut arī vairs neesot tik populārs kā pirms 5-10 gadiem, taču to „vēl arvien aktīvi izmanto politiķi un atbalsta ievērojama sabiedrības daļa”(Радионо́в,2010d). Neilgi pirms vēlēšanu dienas „Saskaņas centra” (SC) līderis J.Urbanovičs paziņoja, ka „šajās vēlēšanās mums parādījās reāla iespēja izmainīt situāciju. To veicināja gan ekonomiskā krīze, gan vilšanās 20 gadus valdošajos nacionālistos”(Ошкая,2010c). RSU profesore I.Kreituse gan ir skeptiskāk noskaņota, jo uzskata, ka vēl arvien Latvijā vērojama „pagātnes glorifikācija”, kas izpaužas tādējādi, ka tiek pieņemts štamps par 20.gs. 30-to gadu otrās puses Latviju kā „ja ne ideālu zemi, tad zemi ļoti tuvu ideālam”(Ошкая,2010d). Zīmīgi, ka 10.septembrī *Čas* bija publicējis PLL valdes priekšsēdētāja, eksprezidenta G.Ulmaņa atklā-

to vēstuli avīzei *Diena*, kurā bija teikts: „Paiet laiks, un Kārļa Ulmaņa personība iegūst arvien lielāku vēsturisku nozīmi, viņa tēlā mēs redzam mūsu nākotni”(Улманис,2010). Daļēji šī nekonsekvenca skaidrojama ar faktu, ka PLL pirms vēlēšanām parakstīja memorandu ar Latvijas krievu biedrību asociāciju.

Arī pēc vēlēšanām diskusija turpinās par to pašu tēmu loku. V. Radionovs izsaka minējumu, ka „Zatlers signalizējis par „Saskaņas centra” pieņemšanu koalīcijā”, bet Saeimas kuluāros atzīmējot, ka SC „koalīcijā vēlas redzēt mūsu aizokeāna draugi. Uzstādījums skaidrs: draudzēties ar krieviem”(Радионо́в,2010e). Taču nedēļu vēlāk V.Radionovs jau ir stipri skeptiskāks un izvirza divas citas tēzes: pirmkārt, „līdz šim nav precīza definējuma, kas gan Latvijā 1940. gadā notika”, jo tikai „oficiālā Latvija ir pārliecināta, ka tā bija okupācija”; otrkārt, „padarīt krievu (valodu) kaut vai par oficiālo valodu - visai loģiska vēlme, jo valstī dzīvo 44% krievvalodīgo” (Радионо́в,2010f).

A.Kameņevs vispirms biedē lasītājus ar „etnokrātiskas valsts” noformēšanu „likumdošanas ceļā”(Каменев,2010e), tad prognozē „Vienotības” un ZZS koalīcijas valdības izveidošanos, jo starp SC un VL-TB/LNNK kompromisu nevar būt „pēc definīcijas”(Каменев,2010f), lai atkal atgrieztos pie etnokrātijas tēzes „beļģu variantā”, kas Latvijai nozīmētu „likumdošanā noformētu divkopien valsti” (Каменев,2010g). Savukārt V.Molčunovs sāk ar atsauci uz V.Vīķes-Freibergas domu, ka „20 gadus pēc neatkarības etniskais faktors nedrīkst būt nopietns faktors mūsu vēlēšanās”, piebilstot, ka tā drīzāk gan esot „Rietumu nostādne”(Молчунов,2010a), lai pēc tam jau atreferētu Vladimira Lindermana pareģojumu, ka „krievu radikālisms Latvijā pastiprināsies tūkstošiem reižu, ja latviešu partijas nerēķināsies ar „Saskaņas centru””(Молчунов,2010b). Mēnesis noslēdzas ar A.Kameņeva secinājumu par „starpkopien robežu”, kuru veido „neviennādā vēstures izpratne” un „iespēju sašaurināšanās krievvalodīgajiem izmantot dzimto valodu”, taču „tieši valsts valodu politika ielikusi stiprus pamatus divkopien valstij”(Каменев,2010h). Protams, neviena no aplūkotajām tēmām kopš tā laika nav izzudusi no laikraksta *Čas* lappusēm, jo tās visas ir palikušas gan sabiedrības, gan politiskajā dienas kārtībā.

Laikraksts *Diena* realizē pilnīgi citu redakcionālo politiku nekā avīze *Čas*. Tās būtība ir dot vārdu maksimāli plašu politisko uzskatu spektru pārstāvošiem politiķiem, kas vienlaicīgi rada zināma fragmentārisma un skaidru uzstādījumu trūkuma iespaidu. Pozitīvi to varētu interpretēt kā visai lielu uzticēšanos *Dienas* lasītāju spējai kritiski un patstāvīgi izvērtēt piedāvāto politisko viedokļu klāstu.

Atbildot uz žurnālistes I.Egles jautājumu par 10.Saeimas vēlēšanu īpašajām iezīmēm, politologs, profesors J.Ikstens norāda, ka pirmo reizi Saeimas vēlēšanās labas izredzes ir „ļoti ietekmīgam ekstrēmistiskam politiskajam spēkam, kas var iegūt parlamentā 20 līdz 25 vietas”(Egle,2010a). „Vienotības” pārstāve S.Ēlerte diskusijā tieši saka, ka „pēc vēlēšanām valsti nedrīkst pārņemt prokremliska oligarhu valdība. Latvijai jābūt nacionālai un konkurētspējīgai valstij”(Kāpēc iet politikā? 2010). VL-TB/LNNK premjera kandidāts R.Zīle intervijā *Dienai* ir vēl tiešāks, norādot, - ja pie varas valstī būs SC un PLL koalīcija, tad „krievu valoda būs otrā valsts valoda” (Sēdēt opozīcijānav jēgas. 2010). Cits „Vienotības” pārstāvis, kultūras ministrs I.Dālderis, intervijā atzīmē, ka „paliekot nacionālai valstij, Latvijas bagātība tomēr ir kultūru daudzveidība” (Kultūru nevajadzētu politizēt. 2010).

Dzejnieku K. Skujenieku nodarbina vēstures vienkāršošanas un nacionālās pašapziņas tēmas. Pēc viņa domām, „latviešiem patīk mīti, un viņi tos arī cenšas veidot, šobrīd, piemēram, sēmatizējot un vienkāršojot vēsturi. Visu padomju laiku vajag, piemēram, obligāti nokrāsot vienā krāsā”(Lielīsimies! 2010,3). Dzejnieks, piemēram, uzskata, ka „Latvijas neatkarības liktenis neizšķīrās ne uz barikādēm, ne Baltijas ceļā, bet Maskavas Augstākās padomes sesijā”(Lielīsimies! 2010,2). K.Skujenieks uzskata, ka „tā ir kopīga nacionāla nelaime - pārāk maz pašapziņas un vēl mazāk pašapzināšanās. Mēs visu vērtējam negatīvi” (Lielīsimies! 2010,3). Tāpēc „mēs lielākoties dzirdam vaimanas. Un tas neved ne uz kurieni”(Lielīsimies! 2010,3).

Kardināls J.Pujats sarunā ar *Dienu* pauž viedokli, ka „lielākā kļūda ir, ka mums neizdevās ieiet skolās ar kristīgo mācību”, jo „padomju laikā bija teorētiskais ateisms, bet teorija nav tik svarīga, cik prakse. Tagad ir praktiskais ateisms, tāpēc ir vēl grūtāk” (Varētu atlaist politiķu grēkus. 2010). Taču kardināls un dzejnieks faktiski ir izņēmumi, jo arī *Dienas* slejās dominē tie paši *skaidrojošās elites* pārstāvji - politiķi un publicisti, kaut gan viņu publikāciju proporcijas ievērojami atšķiras no *Čas* slejās vērojamajām.

11.tabula.

Skaidrojošās elites 2010. gada publikācijas laikrakstā *Diena*

	Politīķi	Publicisti	Profesori	Priesteri	PR spec.	Dzejnieki
Augusts	12 (t.sk. J.Plainers, A.Pabriks, B.Cilēvičs, S.Ēlerte, I.Dālderis, R.Zīle)	4	2 (J.Ikstens, A.Runcis)	2 (teologs J.Cālītis)	0	0
Septembris	11 (t.sk. J.Urbanovičs, M.Mitrofanovs,	5	1(I.Austers)	1(kardināls J.Pujats)	0	1(K. Skujenieks)
Oktobris	5 (t.sk. R.Dzintars, N.Ušakovs, J.Dinevičs)	14	3 (J.Ikstens, J.Rozenvalds, I.Austers)	1 (teologs J.Cālītis)	0	2 (K.Skujenieks, L.Langa)
Kopā (%)	28(43,35%)		6(9,37%)	4(6,25%)	0 (0%)	3(4,68%)

Teologs, Reformātu draudzes mācītājs J.Cālītis savos izteikumos ir ļoti tiešs un paziņo bez aplinkiem: „Šobrīd Ministru prezidenta Valda Dombrovska iesāktais kurss man šķiet visjēdzīgākais, uz kādu varējām cerēt. Es vēlētos to pēc visiem tagadējiem parametriem turpināt arī pēc vēlēšanām, tāpēc balsošu par Jauno laiku, uzticot viņiem turpināt vadīt valsti”(Cālītis,2010a).

Premjera amata kandidātu un vadošo politiķu diskusijā, kas septembra beigās notika *Dienas* redakcijā un kāda nebija iedomājama tā laika *Čas* redakcijā, visai skaidri tika iezīmēti atšķirīgie Latvijas problēmu redzējumi. Premjers V.Dombrovskis par Latvijas politikas galveno problēmu uzskata „pārmērīgo naudas un oligarhu lomu politikā”, un tāpēc viens no „Vienotības” mērķiem „ir strādāt pie tā, lai politisko vidi sakārtotu”, kas izpaustos, kā naudas un oligarhu lomas mazināšanās politikā. Saistībā ar mediju darbību V.Dombrovskis norāda, ka „sistēmiska apdraudējuma mediju brīvībai Latvijā nav, bet pietrūkst caurspīdības par mediju īpašniekiem. Protams, ka mediju īpašnieki savu mediju saturu arī ietekmē, kā tas redzams LNT un Neatkarīgajā Rīta Avīzē” (Kādu Latviju redz...,2010).

Uz politisko paralēlismu mediju darbā norāda arī diskusijas dalībiece no PCTVL T.Ždanoka, jo, viņasprāt, „jāpiekrīt dotāciju nozīmei privātajos medijos. Es labāk pārzinu krievu presi. *Vesti Segodna* ir SC avīze, *Čas* – PLL, *Telegraf* vēl mēģina kaut ko un kaut kā. ...krievvalodīgajos elektroniskajos medijos gan ir Šlesera kunga tieša ietekme”(Kādu Latviju redz...,2010).

VL-TB/LNNK pārstāvis R.Zīle uzskata, ka „mēs kā tauta esam situācijā, kurā varam zaudēt savu neatkarību, tāpēc galvenais ir mūsu tautas, mūsu zemes galvenos mērķus tomēr nepazaudēt.” To apgrūtina apstākļi, ka Latvijas politiķiem ir „nebūtiski mērķi, diezgan populistiski. Arī neprofesionālisms ir pieaudzis. Tas nav maināms vienā dienā”(Kādu Latviju redz...,2010).

SC pārstāvis S.Dolgopolovs pauž viedokli, ka „problēmas rodas no sistēmiskās krīzes. Nesam panākuši, lai būtu strikti nodalīts: izpildvara, likumdevējvara un viss pārējais. Otrs, bez šaubām, ir likumdevēju profesionalitātes trūkums”(Kādu Latviju redz...,2010).

Varbūt šis diskusijas ietekmēts, teologs Juris Cālītis 1.oktobrī aicina visus atmet ilūzijas, dodoties vēlēt. Pēc teologa domām, tādas ir septiņas. Piemēram: „2. Starp kandidātiem jāatrod politiskais glābējs vai veiksminieks. Tādu nav.” Vai arī – „6. Cilvēki, kuru ģimenes valoda ir krievu, vācu, angļu vai zviedru, vēlēties aizstāvēt latviešu kultūru. Cilvēki, kuru mātes valoda nav latviešu valoda, noteikti var būt Latvijas patrioti un tiesību sargi, bet ne tās kultūras vērtību un valodas patrioti”(Cālītis, 2010b).

Diskusijās par valdības sastādīšanu pēc vēlēšanām priekšplānā izvirzās gan šie, gan citi jautājumi. Žurnāliste I.Egle 19.oktobrī raksta: „V. Dombrovskis jautājumus par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu, par ārpolitikas pēctecību, okupācijas fakta atzīšanu uzskata par fundamentāli svarīgiem un nepiekrīt sarunu sākšanai no baltas lapas, kā to piedāvā SC”(Egle,2010b).

Rīgas mērs un viens no SC līderiem N. Ušakovs savu pozīciju intervijā *Dienai* formulē izvērsti un noraidoši: ”Ja mēs runājam par Staļina režīma noziegumiem, par izsūtītām ģimenēm, nav šaubu - politiķu darbs ir darīt tā, lai visi Latvijas iedzīvotāji, neatkarīgi no etniskās piederības, vienādi uztvertu to, kas ir noticis 1940. gadā. Bet novērst uzmanību no ļoti sāpīgām ekonomiskām un sociālām reformām ar šādiem vēsturiski sāpīgiem jautājumiem nav pareizi. Ne latviski, ne krieviski runājošajiem SC vēlētājiem ar vēsturiskajiem notikumiem nav nekāda sakara. Tāpēc šis brīdis nav īstais, lai par to runātu”(Mūsu vēlētāji...,2010).

No tālāko diskusiju viedokļa būtisks ir „Visu Latvijai!” līdera R.Dzintara paziņojums, ka „mēs savu ideoloģiju esam definējuši kā pozitīvo nacionālismu. Tas ir nacionālisms, kas iestājas par kaut ko, nevis pret kaut ko”(Galvenais nevis amati...,2010).

Par latviešu nācijas pašapziņu izsakās dzejniece L. Langa un izdevniecības *Dienas medijs* galvenais redaktors G. Bojārs. L. Langa uzskata, ka „dzeja allaž ir bijusi politiska lieta. Mūsu nācija uzmeklēja savu identitāti, saglabāja valodu lielā mērā tāpēc, ka bija dainas, kurās formulēta pasaules uztvere, morāli ētiskie uzstādījumi. Tas, ka mums ir dainas, lielā mērā padarīja mūs par nāciju”(Zem mizas. 2010). G. Bojārs, citējot Valsts prezidenta stratēģiskās komisijas vadītāja R.Ķīļa izteikumu, ka „70% Latvijas iedzīvotāju nekādos procesos nepiedalās. Ne tāpēc, ka viņiem nebūtu laika, bet tāpēc, ka nav vēlēšanās”, secina: „Pēdējā laikā, kā liecina arī Ķīļa izteikumi, latviešu nācijas paškritika pieaug - visai bieži dzirdami apgalvojumi, ko un kāpēc mēs nevaram. No vienas puses, tas ir labi, no otras, dies' dod, lai mēs neiedzīvotos vēl lielākos kompleksos”(Bojārs,2010).

Taču viens no galvenajiem secinājumiem, izvērtējot *interpretējošās elites* publikācijas 2010. gadā, ir: jau 10.Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā iezīmējās SC līderu un V. Lindermana stratēģija publiskās komunikācijas telpā konfrontēt Latvijas okupācijas tēmu ar krievu valodas kā valsts valodas tēmu, kas pēc tam ļoti spilgti izpaudās 11. Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā, bet ir īpaši pēc tās.

Skaidrojošās elites 2011. gada publikācijas

Ļoti būtisku *Čas* redakcijas līniju ar savu 15.jūlija rakstu „Ir tikai tāda partija... citu nav atveduši” iezīmē A.Kameņevs. Jau tolaik viņam ir skaidrs, ka „”Saskaņas centram” spīd maksimums 30 (vietas), pārējās 70 sadalīs savā starpā viena liela latviešu partija”(Камењев,2011b). Nosaucējums „par okupācijas fakta atzīšanu” ir bijis „no sākta gala nepieņemams”, tāpēc „Vienotība” un ZZS nav paņēmušas SC valdībā (Камењев,2011b).

Skaidrojošās elites 2011. gada publikācijas laikrakstā Čas

	Politīķi	Publicisti	Profesori	Priesteri	PR spec.	Dzejnieki
Jūlijs	9 (t.sk. A.Lembergs, N.Ušakovs, J.Urbanovičs, V.Lindermans, V.Zatlers)	41	0	0	0	0
Augusts	10 (t.sk. J.Urbanovičs, A.Bērziņš, E.Sprūdžs)	13	1 (I.Kreituse)	1 (bīskaps Aleksandrs)	0	0
Septembris	11 (t.sk. V.Dombrovskis, A.Šlesers, J.Urbanovičs, E.Sprūdžs)	54	1 (I.Kreituse)	2 (rabīni M.Glazmans, M.Barkahans)	0	0
Kopā (%)	30 (20,97%)	108 (75,52%)	2 (1,39%)	3(2,09%)	0(0%)	0(0%)

Secinājums - „nacionālais marasms neatslābst – un turpinās tas, kam jānotiek slimā sabiedrībā...”(Камењев,2011b). Tiesa, tas ir pretrunā ar nedēļu agrāk Čas slejās publicēto Ventspils mēra A.Lemberga izteikumu: „Kad Dombrovskis veidoja valdību, man pajautāja, kā es formētu koalīciju, es teicu, ka aicinātu (SC- O.S.) koalīcijā bez jebkādas plāpāšanas par vēsturi”(Радиоњов,2011a). Vēl viens A. Kameņeva skepses iemesls ir V.Zatlera kā politiķa vērtējums: „Zatlera nelaime ir tajā, ka viņš izrādījās (esam) visai parasts latviešu inteliģents, kuram piemīt ideālistiski un naivi priekšstati par politiskajām realitātēm. Kā inteliģentam cilvēkam viņam trūka viltības, varbūt arī drosmes, bet viņa galvenais politiskais trūkums – viņš izrādījās atsvešināts no cinisma”(Камењев,2011a). Pats V.Zatlers pie vārda Čas slejās tiek pēc 23. jūlija referendumā par 10.Saeimas atļaušanu, lai paziņotu, ka „visas pašreizējās Latvijas partijas nes sevī zināmu etnisko spiedogu, ar kuru jācīnās”, taču vienlaicīgi norādīja, ka viņa veidotās jaunās partijas „galvenais mērķis – saglabāt Latviju kā zemi, kurā latvieši ir pamata nācija”, un, ka tai būs „tikai viena sarkanā līnija- sarunas ar oligarhu partijām”(Ошкая,2011b).

Savukārt V. Lindermans paziņoja, ka tādi jautājumi kā „otrā valsts valoda vai pilsonības piešķiršana Latvijas nepilsoņiem, vai nepilsoņu tiesības piedalīties municipālajās vēlēšanās” ir „ļoti spēcīga tēma” referendumam (Орлов,2011).

Laikraksta slejās tiek izvērsti apspriests SC līderu priekšlikums pasludināt trīs gadu moratoriju „nacionālo un vēstures jautājumu apspriešanai”, kas gan, pēc A. Kameņeva domām, nedrīkstētu nozīmēt SC atteikšanos „aizstāvēt nacionālo mazākumu tiesības vispār un nepilsoņu tai skaitā”(Камењев,2011c). Saistībā ar Latvijas vēstures tematiku tiek reklamēta J.Urbanoviča, I.Jurgena un J.Paidera grāmata „Nākotnes melnraksti. Latvija 1934.-1941”(Urbanovičs,2011). J.Urbanovičs skaidro, ka grāmatas autoru mērķis bijis cīnīties ar Latvijas „vēstures mitoloģizāciju”, kas izpaužas strīdā „par terminiem” inkorporācija, aneksija, okupācija, jo „grāmatā mēs pierādījām, ka starptautiskajās tiesībās attiecībā pret Latviju termins „okupācija” netiek izmantots, to pielieto tikai eksperti-latvieši, lai saglabātu un attīstītu radīto mītu”(Ошкая,2011a).

Taču LR prezidents A.Bērziņš noraida moratorija ideju, jo nesaskata „reālu iespēju” to izdarīt (Ошкая,2011c). „Vienotības” pārstāvis A. Štokenbergs uzsver, ka „mēs nevēlamies, lai Latvijas Saeimā būtu divi viedokļi par valsts bāzes principiem”(Радионо́в,2011b).

Kaut arī „latvisko partiju” politiķi biežāk tiek pie vārda laikraksta slejās nekā pirms 10.Saeimas vēlēšanām, tā kopējā līnija pamatos paliek nemainīga. Tas tāpēc, kā norādīja V.Radionovs, ka „20 gadus pie varas atrodas tie, kuri profesionāli spriež tikai par okupāciju un nacionālo identitāti”(Радионо́в,2011c). Savukārt SC politiķis J.Ādamsons paziņo, ka „pateicoties valdošajām partijām, pie mums radīta divkopienu valsts. Tā tika radīta speciāli”(Радионо́в,2011d). No otras puses, „tendence iezīmējas visai optimistiska”, jo, kaut arī „no etniskās balsošanas mēs vēl ilgi neatbrīvosimies, taču pirmie soļi šajā virzienā jau sperti”, un tie ir „bikli, bet pareizi”(Радионо́в,2011e).

Par šo rašu tēmu, bet pilnīgi citā rakursā, septembra nogalē izsakās 1978.gadā dzimušais Daugavpils žurnālists un viens no biedrības „Dzimtā valoda” vietējās nodaļas līderiem Vladimirs Vereteņņikovs. Pēc viņa domām, „pieņemts uzskatīt, ka krievi neprot dzīvot diasporā. [...] Bet, lūk, Latvijā ir gan ietekmīgas sabiedriskās organizācijas, gan politiskās partijas, prese, attīstās kultūra, aktivizējas baznīca, tiek atbalstītas tradīcijas. Tā ir jauna, ne līdz galam apjēgta parādība”(Гартованова,2011). Kāpēc tas ir jāvērtē tikai pozitīvi, V.Vereteņņikovs skaidro ar Lietuvas piemēra palīdzību, kur „pilsonības nulles variants, politiskās nācīgas radīšana diezgan ātri noveda pie tā, ka paātrinājās asimilācijas process”(Гартованова,2011).

Zīmīgi, ka tajā pašā *Čas* numurā publicēts V.Lindermana komentārs, kurā viņš raksta: „Ja SC nepaņems valdībā, tas izsauks varenu Latvijas krievu iedzīvotāju protesta emociju uzliesmojumu un mēs noteikti uzvarēsīm”(Линдерман,2011a). Viens no SC līderiem V.Agešins arī tajā pašā laikraksta numurā paziņo: ”Mēs noteikti ieslēgsimies gan varā, gan valdības sastāvā. Mēs vairs nesēdēsīm opozīcijas ierakumos”(Радионо́в,2011f).

Jau pēc vēlēšanām I.Vatoliņš spiests konstatēt, ka, pirmkārt, „ievērojami nostiprinājušās nacionālradiķāļu pozīcijas”, otrkārt, izsmelts ir „sociālo jautājumu un abstraktu saskaņas aicinājumu resurss” un, treškārt, lai veiksmīgi konkurētu ar „vecā stila” partijām, kas aizstāv „latviskumu un neolibēralismu”, SC nāksies piedāvāt savu valsts pārlādēšanas projektu, kas vadītos no „nospiedošā valsts iedzīvotāju vairākuma – latvijiešu – interešu vienotības”(Ватолин,2011). I. Oškāja ar skumjām konstatē, ka ir radies iespāids, ka „pašai galvenajai pēdējo 20 gadu politikajai reformai – nelatviešu intereses pārstāvošas partijas nākšanai pie varas, izrādījās negatava arī mūsu visjaunākā partija, kas sevi skaļi nosauca par reformu partiju”(Ошкая,2011d). Taču septembra izskaņā V.Radionovs citē jau citā toņkārtā ieturēto SC līdera J.Urbanoviča izteikumu radio „Baltkom” raidījumā: „Ja gadījumā „Saskaņas centrs” paliks opozīcijā, tad tiks izmantotas ārpusparlamentārās un neparlamentārās patiesības meklēšanas metodes”(Радионо́в,2011g).

Čas publikāciju analīze skaidri pierāda laikraksta un SC politiskās darbības paralēlismu, orientēšanos uz krievvalodīgajiem kā paralēlo sabiedrību un atbilstošu etniskās (diasporas) un politiskās identitātes konstruēšanu. Centrālā tēma ir SC līdzdalība valdībā jeb izpildvarā, kas tiek pamatota, izmantojot kā galveno argumentu krievu/krievvalodīgo kopienas intereses. A.Kameņevs tieši norāda, ka, „godīgi sakot, es līdz galam tā arī nesapratu, kas ir latviskums. Man šķiet, šī definīcija (ir) radniecīga komunistiskajai „jaunai cilvēku kopībai – padomju tauta””(Каме́нев,2011d).

Protams, arī *Dienas* slejās tiek diskutēti visi tie paši jautājumi, kā arī specifiski „latviskie”. Jūlija beigās eksopolitiķis un komentētājs A.Panteļejevs konstatē, ka „tie retie (diemžēl) latviešu lasītāji, kuri pēdējā laikā pārlapojuši Latvijā iznākošos laikrakstus krievu valodā, ir noteikti ievērojuši, ka krieviskuma histērija un antilatviskuma retorika tur sasniegusi teju vai kritisku temperatūru”, turklāt ir „tāda sajūta, ka notiek gatavošanās kādai, gandrīz vai pēdējai, izšķirošajai kaujai”, lai pēc tam ar izbrīnu retoriski jautātu: „Kad mēs nepamanījām, ka sākumā nelielais un vecišķais 9. maija svinētāju pūlītis pie Atbrīvošanas pieminekļa sāk pārvērsties vērienīgā vidējās un jaunākās paaudzes saietā? Kad mēs spītīgi izlikāmies neredzam, ka latvieši un krievi dzīvo

pilnīgi dažādās informatīvās telpās?”(Panteļejevs,2011b). Patiesībā jau tas nav jautājums par „redzēšanu”, bet gan par konkrētas politikas ilglaicīgo seku prognozēšanu konkrētajos Latvijas sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos apstākļos. Nedaudz agrāk, saistībā ar V.Zatlera pastarpināto diskusiju ar Ventspils mēru A.Lembergu par oligarhu tēmu, A.Panteļejevs, ne mazāk retoriski, izvirzīja vēl vienu Latvijas ekonomikai un sabiedrībai būtisku jautājumu: „Abi uzvārdi patlaban nepārprotami kļuvuši par simboliem, un šī skaidrā alternatīva ļautu vēlētajiem beidzot salikt punktus uz i, arī, piemēram, atbildēt uz jautājumu, kāda kapitālisma modelī mēs īsti gribam dzīvot – nosacīti skandināviskā vai nosacīti dienvideiropeskā. Vai arī – turpināt neizšķirties ne par ko”(Panteļejevs,2011a). Atbilde ir labi zināma – ne vienā un ne otrā, bet gan neolibērālās politikas dominētā, kā tas ir izskaidrots zviedru Austrumeiropas ekonomiku pētnieka A.Oslunda un premjera V.Dombrovska grāmatā. Tiesa, 2011.gada beigās jau ar piebildi – nedaudz valstiski regulētā neoliberali modelētā tirgus ekonomikā.

Līdzās valodas, Latvijas vēstures, multikulturālisma jautājumiem tiek diskutēts visai plašs citu tēmu loks, apspriežot jautājumu par iespējamo SC kā „krievu partijas” līdzdalību ne tikai likumdošanas, bet arī izpildvarā LR valdības līmenī.

Kultūras ministre S.Ēlerte, atbildot SC līderim N.Ušakovam, raksta: „Visai sabiedrībai kopīgas vēsturiskās atmiņas veidošana, kas vienādi nosoda nacistiskos un staļiniskos noziegumus, tai skaitā Latvijas okupāciju, tātad balstās uz patiesiem faktiem, pareiziem juridiskiem secinājumiem un no tiem izrietošiem morāliem novērtējumiem, iespējams, prasīs vēl ilgāku laiku, nekā lielai sabiedrības daļai iemācīties latviešu valodu. Apziņas „deokupācija” no padomju ideoloģiskajām klišejām arī nozīmē okupācijas seku pārvarēšanu”(Ēlerte,2011). N.Ušakovs pirms tam *Dienas* slejās gan norādīja: „Ja mēs varam vienoties par pagātnes definīciju, neaiztiekot šodienas cilvēkus, tad nav problēmu”, jo SC „negribētu, lai terminu izvēle novestu pie tiesiskām sekām, kas ļautu sākt virzīt tālāk jautājumus, kas saistīti ar deokupāciju, vai ka tā rezultātā par kļūnīkiem vai upuriem kļūst cilvēki, kuri nekādā veidā nav saistīti ar Staļinu, komunistiem vai boļševikiem”(Neļausim eksaminēt...,2011).

Dienas komentētājs S. Točs savā komentārā pēc būtības atbalsta šo pozīciju, kas veltīta J.Urbanoviča, I.Jurgena un J.Paidera grāmatai, kura „ir vērtīga versija – modernajam latvietim un krievam Latvijā”(Točs,2011a). Par labu šim secinājuma komentētājs min trīs argumentus: pirmkārt, „Latvijas vēsturi nevar saprast kā tikai Latvijas vēsturi”, jo „lokāls griezumā veicina nevis patiesu notikumu izpratni, bet vairāk vēstures mītu veidošanos”, kas „kalpo politikai un ideoloģijai, nevis patiesībai”; otrkārt, tā ir vēršanās pret „latviešu nacionālistiem”, kuri „pēdējos divdesmit gados ir radījuši savu pareizo vēstures ainu”; treškārt, „grāmatā var redzēt medaļas divas puses”, jo „piecdesmit gadu mēs redzējām vienu pusi, divdesmit gadu otru”, un tāpēc „tā grauj kā vienas, tā otras puses radītu un koptu mitoloģiju”, kaut gan „patiesību dažkārt ir ļoti nepatīkami atzīt”(Točs,2011a).

13.ta bula.

Skaidrojošās elītes 2011. gada publikācijas laikrakstā *Diena*

	Politīki	Publicisti	Profesori	Priesteri	PRspec.	Dzejnieki
Jūlijs	19 (t.sk. I.Jurševska, A.Bērziņš, I.Circene, I.Viņķele, N.Ušakovs, V.Zatlers)	4	5 (M.Auziņš, I.Feldmanis, J.Rozenvalds, A.Sprūds, I.Vaidere)	1 (teologs J.Cālītis)	1	0

Augusts	17(t.sk. S.Āboltiņa, R.Dzintars, A.Elksniņš, S.Dolgopolovs, A.Brigmanis)	5	1(I.Kreituse)	0	0	0
Septembris	25(t.sk. R.Ķīlis, S.Ēlerte, N.Ušakovs, A.Klementjevs, R.Dzintars, V.Silenieks, Dz.Zaķis, Dz.Ābiķis, U.Augulis, V.Zatlers)	25	1(I.Vaidere)	0	1	0
Kopā (%)	61 (58,09%)	34 (32,38%)	7 (6,66%)	1(0,95%)	2 (1,90%)	0 (0%)

Augusta nogalē okupācijas tēmu *Dienas* redakcijā pārsprieda sešu politisko partiju pārstāvji, kuru domu apmaiņu vadīja *Dienas mediju* galvenais redaktors G.Bojārs. Par labu tam, ka „okupācijas jautājums šobrīd jānoliek malā”, izteicās SC un ŠRP-LPP/LC, „vairāk nē” –VL-TB/LNNK, ZRP, Vienotība, bet pozīciju nepauda ZZS (Ar varu...,2011,7). SC pārstāvis B. Čilevičs uzskatīja, ka jautājumā par to, kā „saukt juridiskos, vēsturiskos terminos” to, kas notika ar Latviju 1940. gadā, „sabiedrība ir sašķelta, un partijas šajā gadījumā tikai atspoguļo savu vēlētajū viedokļus”, un tāpēc „vajadzētu tiešām noteikt moratoriju, ja mēs nevaram vienoties, tad nav ko arī sākt runāt”(Ar varu...,2011,7). Valodu politikas jautājumā B.Čilēvičs diskusijā pauda viedokli, ka „Saskaņas centrs” iestājas par vienu valsts valodu un plašām mazākumtautību valodu tiesībām un iespējām to izmantot tur, kur to likums pieļauj”(Ar varu...,2011,6).

Arī ar „okupācijas sekām” saistītajā multikulturālisma jautājumā visskaidrāk savu ekonomiskā determinisma garā ieturēto pozīciju definēja S.Točs, kurš komentārā rakstīja: „Multikulturālisms ļoti daudziem nepatīk. Taču migrējošā, etniski sajauktā sabiedrībā cits sadzīves un uzvedības modelis nav iedomājams. Latvijas partiju programmās, kuras ekonomiski atbalsta globalizācijas modeli, ir sarakstītas skaistas nacionāli konservatīvas frāzes, kurām reālajā politikā nav nekāda seguma. Multikulturālismu nosaka ekonomika”(Točs,2011b). Taču mēnesi vēlāk S.Točam jau ir cita pozīcija, kuru vērts citēt pilnībā tās aktualitātes dēļ: „Ir aizmirsts, ka krievi šeit dzīvo jau tūkstoš gadu un dzīvoja, pirms bīskaps Alberts vēl bija uzcēlis Rīgu. Krievi un krievu kultūra vienmēr ir bijusi klātesoša Latvijā. Vācieši astoņsimt gadu ir bijusi Latvijas kultūras daļa. Ebreji un poļi ilgu gadsimtus ir dzīvojuši Latvijas pilsētās un ciemos. Un latgaliešiem ir pašiem sava valoda un kultūra – viņi ir stipri atšķirīgi latvieši. Latvija ir un vienmēr ir bijusi multikulturāla vārda vislabākajā nozīmē – dabiski multikulturāla valsts. Tomēr nacionālisms Latvijai ir vajadzīgs. Tas ir vajadzīgs, lai Latvija vispār spētu pastāvēt. Tāds nacionālisms, kurā visas Latvijas tradicionālās tautas turas kopā, lai kopā saturētu Latviju. Lai cīnītos par Latvijas interesēm globālajā pasaulē, nevis globālismā pazustu vai sagrautu Latvijas valsti, mūsu latviešiem cīnīties ar mūsu krieviem. Vajadzīgs pozitīvs nacionālisms, ar lielu pašcieņu, bet saprātīgu attieksmi pret citiem”(Točs,2011c). Vienkāršoti šo pozīciju var definēt ar tādas formulas palīdzību kā – nacionāla valsts pēc formas, bet multikulturāla pēc satura.

Septembra sākumā A.Pantelējevs izvirzīja vēl vienu būtisku jautājumu - „nacionālās identitātes jautājumu”, jo, „gribam mēs to atzīt vai ne, mēs faktiski dzīvojam divkopienu valstī, kurā katra kopiena runā savā valodā, dzīvo nošķirtās informatīvās telpās, dažādi izprot vēsturi un šodienas

ģeopolitiskās aktualitātes, svin dažādus svētkus, dažādos laikos atkorķē šampanieša pudeles, Jauno gadu sagaidot. Atkal – divas Latvijas” (Panteļejevs, 2011c). Tajā pašā *Dienas* numurā un lappusē S.Točam jau ir gatavs risinājuma piedāvājums: „Tomēr SC atstāšana opozīcijā šoreiz nebūs nekāds kārtējais latviešu panākums. Tā būs rupja kļūda. [...] Pragmatiski domājot cilvēki no malas labi redz to, ko neredz paši latvieši. Tas ir Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs. Ignorēt gandrīz 50% Latvijas iedzīvotāju politiskās tiesības ir nepareizi, negodīgi, nesaprātīgi, nedemokrātiski un ļoti muļķīgi” (Točs, 2011d). Zīmīgi, ka šo tēzi divus mēnešus vēlāk gandrīz burtiski atkārtoja polittehnologs un politisko PR lietpratējs J.Liepnieks intervijā *Neatkarīgajai Rīta Avīzei*: „Manuprāt, tā ir liela kļūda viņus (SC - O.S.) atstāt opozīcijā. Mēs vēl pieminēsim šo Ušakova partiju kā labāko no visām krievu partijām, kāda jebkad Latvijā ir bijusi. Nav grūti panākt, ka šā civilizētā, pieklājīgā SC vietā, kurš ir gatavs piekāpties visos jautājumos, nāks pavisam citas ievirzes krievu partija, daudz ekstrēmāka. Ar to sadarboties tiešām nebūs iespējams. Tā pārstāvēs citus ģeopolitiskos redzējumus. Pieminiet, mēs atcerēsimies brīnišķīgo *Saskaņas centru* ar nostaļģiju” („Zatlers uzvedās...”, 2011).

Pēc S.Toča domām, „SC ienākšana Latvijas valdībā ievērojami samazinātu risku, kas saistīts ar iespējamu Latvijas krievu kopienas pārorientēšanos uz Krieviju. Savukārt Vienotības, ZRP un VL-TB/LNNK valdība šo risku ievērojami palielinātu. Krievijas faktors ir konstante Latvijas politikā. Šodien kļūst lielāki citi draudi latviešu tautas pastāvēšanai. Tā ir depopulācija. [...] Šādu tendenci Latvijas valsts nespēj izturēt. Latviešu tauta, turpinoties šādai tendencei, izzūd” (Točs, 2011e).

Novērtējis situāciju, neilgi pirms vēlēšanām komentētājs S.Točs piedāvā lasītājiem savu „risinājuma” variantu, rakstot, ka „stiprākās pārlicības un izplatītākie stereotipi plūks uzvaras laurus 17. septembrī. Uzvarēs tie, kuri labāk atbilst vēlēšanu stereotipam. Vēlēšanu viedoklim, ko veido ne tikai simpātijas un katra īpatnējā dzīves pieredze, bet arī kopējā sabiedriskās domas klišeja – katrai sociālai grupai sava. Ne jau analīze un fakti pozicionē viedokļu grupas. Lielākoties viedokļu paudēji jau iepriekš zina, kas ir pareizi”, tāpēc, secina S.Točs - „es teikšu – aizmirsti viedokļus un balso par interesēm!” (Točs, 2011f). S.Toča spalvai pieder arī lapidārs un, kā vēlāk izrādījās, precīzs vēlēšanu iznākuma rezumējums: „Nav ne mazāko šaubu, ka nākamā valdība turpinās Dombrovska „veiksmes stāstu”. Vienalga – ar viņu vai bez viņa. Tāds ir Latvijas politiskās elites konsenss” (Točs, 2011g). S.Točs vēl piebilst, ka „Latvijas žurnālistu elites konsenss lielākajā tās daļā ir tāds pats kā politiskās elites viedoklis – var diskutēt par niansēm, bet konsolidācijas politikai nav alternatīvas” (Točs, 2011g). No vienas puses, šī pozīcija it kā apstiprina politiskā paralēlisma tēzi, bet, no otras – ļoti tieši norāda uz politiķu un publicistu dominējošo lomu Latvijas *skaidrojošās elites* (interpretējošās) vidū. Turklāt to var attiecināt uz abām Latvijas paralēlajām sabiedrībām, kuru formēšanās tendences apstiprina arī citu valstu pētnieku darbi.

Secinājumi

Šis nelielais empīriskais pētījums liecina, ka tēmai ir tālākas izpētes perspektīva, jo ir pilnīgi skaidrs, ka, tikai tuvinoties krievu valodas kopienas un latviešu valodas kopienas *skaidrojošās elites* pozīcijām Latvijas sabiedrībai un valstij izšķiroši svarīgajos ekonomiskās attīstības modeļa, sabiedrības integrācijas un valodu politikas jautājumos jeb tā dēvētajos Latvijas valsts bāzes jautājumos, kas ieguvuši apzīmējumu „Satversmes kodols”, ir iespējams nodrošināt stabilitāti, drošību un labklājības pieaugumu.

Pētījums liecina, ka krievu partija(s) un latviešu partijas ir ar atšķirīgu ideoloģisku, bet galvenokārt ar atšķirīgu etnopolitisku un ģeopolitisku orientāciju. SC pilnīgi noteikti neidentificē sevi kā proeiropeisku ES izpratnē un par LR līdzdalību NATO pārliecinātu politisko spēku.

Labākajā gadījumā tas ir sauklis par sociāldemokrātisku partiju, kaut gan tas pilnīgi noteikti neattiecas uz A.Rubika vadīto LSP. Diskusija *Dienā* liecina, ka dominējošais arguments par labu SC iekļaušanai valdībā ir ārējās drošības jeb Krievijas ietekmes faktors, nevis SC sociāldemokrātiskā identitāte un ar to saistītā nepieciešamība veidot tā dēvēto „lielās koalīcijas” valdību, kā, piemēram, Vācijā tiek dēvētas koalīcijas, kuras veido sociāldemokrāti un konservatīvā kristīgo demokrātu partija.

Savukārt *Čas* slejās viennozīmīgi dominē orientācija uz Krievijas kultūrvēsturisko un ģeopolitiski informatīvo telpu, kaut gan nevar noliegt, ka dziļāki sociāli ekonomiskās un tehnoloģiskās modernizācijas procesi Krievijā, kurus pavadītu pilsoniskās sabiedrības pieaugošas aktivitātes un politiskās sistēmas demokratizācija, varētu nest sev līdzīgu vērtību pārvērtēšanu arī krievvalodīgās kopienas *skaidrojošās* jeb *interpretējošās elites* aprindās.

Taču mūsdienās drīzāk ir jāpiekrīt A.Lindermana apgalvojumam, kurš par sevi un Latvijas krieviem saka: „Šodien es kategoriski noliedzu, ka bijusi okupācija, jo es negribu pakļauties valstiskās ideoloģijas patvaļai. Tas, kas notika 1940. gadā, bija ģeopolitiskas situācijas atrisinājums no spēka pozīcijām, bet noziegums tas nebija. Tā domā vairākums krievu iedzīvotāju” (Lindermans, 2011b). No otras puses, ir jāpiekrīt Rīgas arhidiecēzes arhibīskapam metropolītam Z. Stankevičam, kurš pirms 11. Saeimas vēlēšanām izteicās, ka „partijām ir jādomā un jārunā par ilgtermiņa mērķiem, jāizstrādā ilgtermiņa stratēģija un jāpārstāj laipot, jāpārstāj slēpt to, kas partiju pārstāvjiem īsti ir aiz ādas. [...] šī taktika ir visām partijām: tās baidās pateikt par daudz, tās baidās paust savu nostāju būtiskos jautājumos” (Politīki nodarbojas..., 2011).

Tikai tā būs iespējams risināt akadēmiķa J.Stradiņa diagnosticēto problēmu, ka „mēs negribam kļūt eiropieši” (Vai Latvijas zinātniekiem..., 2011). Arī šī tēma netika nopietni diskutēta *skaidrojošās elites* publikācijās laikrakstu *Čas* un *Diena* slejās.

Kopumā jāsecina, ka politiķu un publicistu/žurnālistu dominējošais stāvoklis *skaidrojošajā elitē* drīzāk liecina par skaidrojumu ne pārāk augsto intelektuālo līmeni, to pakārtotību partiju politikas un partiju diskusiju dienas kārtībai (politiskais paralēlisms), kas apiet lielāko daļu no Latvijas sabiedrībai un valstij būtiskiem jautājumiem. Iespējams, ka tā ir arī *skaidrojošās elites* paaudžu nomaņas problēma, kuras „praktiskais” risinājums varētu iezīmēties vēl pēc gadiem desmit vai divdesmit.

Izmantotā literatūra un avoti

- Albert, H. (1990). Methodologischer Individualismus und historische Analyse. In: *Theorie der Geschichte. Beiträge zur Historik, Band 6. Teil und Ganzes*. Herausgegeben von Karl Acham und Winfried Schulze. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG. S. 219-239.
- Ar varu Latvijas sabiedrību saliedēt neizdosies, jādod iespēja. (2011, 26.aug.) *Diena*, 6.- 7.lpp.
- Assmann, A., Assmann, J. (1994). Das Gestern im Heute. Medien und soziales Gedächtnis. In: Merten, K., Schmidt, S.J., Weischenberg, S. (Hrsg.). *Die Wirklichkeit der Medien. Eine Einführung in die Kommunikationswissenschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag, S. 114.-140.
- Assmann, A. (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: Verlag C.H.Beck oHG.
- Assmann, A. (2007). *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*. München: Verlag C.H. Beck.
- Assmann, A. (2011). *Einführung in die Kulturwissenschaft. Grundbegriffe, Themen, Fragestellungen*. 3., neu bearbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Assmann, J. (2007). *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. 6. Auflage. München: Verlag C.H.Beck oHG.
- Assmann, A. Von individuellen zu kollektiven Konstruktionen von Vergangenheit. URL: <http://www.univie.ac.at/zeitgeschichte/veranstaltungen/a-05-06-3.rtf> (12.05.2010).
- Atanassova, D. (2008). *Politische Kommunikation in Schweden. Ein Vergleich zweier Tageszeitungen*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr.Müller.

- Bojārs, G. (2010, 22.okt.). Lielie franči, mazie latvieši. *Diena*, 2.lpp.
- Cālītis, J. (2010a, 28.aug.). *Diena*, 3.lpp.
- Cālītis, J. (2010b, 1.okt.). Atmetam ilūzijas, dodoties vēlēt. *Diena*, 3.lpp.
- Дьячков, В. (2010, 2 сент.). Мешает ли государству чужой язык? *Час*, с.2.
- Egle, I. (2010a, 10.aug.). Politologs redz riskus SC uzvarā. *Diena*, 7.lpp.
- Egle, I. (2010b, 19.okt.). SC atkāpjas Dombrovska prasību priekšā. *Diena*, 8.lpp.
- Ēlerte, S. (2011, 28.jūl.). Kā Ušakovs krievus baidīja. *Diena*, 4.lpp.
- Erll, A. (2011). *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen. Eine Einführung*. 2.,aktualisierte und erweiterte Auflage. Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler.
- Örnebring, H. (2011). Latvia. A country report for the ERC-funded project on Media and Democracy in Central and Eastern Europe. URL: <http://mde.politics.ox.ac.uk/> (20.12.2011).
- Galvenais nevis amati, bet principi. (2010, 7.okt.) *Diena*, 9.lpp.
- Гартованова, С. (2011, 23. сент.). Болдинская осень даугавпилсского журналиста. *Час*, с.8.
- Гущин, В. (2010, 16 сент.). Россия поддержит соотечественников. И юридически, и материально. *Час*, с.7.
- Кабузан, В.М. (2009). *Формирование многонационального населения Прибалтики (Эстонии, Латвии, Литвы, Калининградской области России) в XIX – XX вв. (1795-2000 гг.)*. Москва: Институт российской истории РАН.
- Kādu Latviju redz politiķi ar valstsvīru ambīcijām. (2010, 29.sept.). *Diena*, 8.lpp.
- Каменев, А. (2010a, 19 авг.). Кто обуздает недееспособную власть? *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010b, 26 авг.). Урбанович отходит в сторону. Но недалеко... *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010c, 27 авг.). Пабриксу почудилась «рука Москвы.» *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010d, 7 сент.). Интеграция процентами не измеряется. *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010e, 11 окт.). То ли еще будет, или Вверх по лестнице ведущей вниз... *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010f, 14 окт.). Как скрестить ужа и ежа, или бегемота с носорогом. *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010g, 20 окт.). Камни преткновения. *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2010h, 26 окт.). Выборы как зеркало нашей действительности. *Час*, с.6.
- Каменев, А. (2011a, 7 июля). Прозрение «ботаника». *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2011b, 15 июля.). Есть только такая партия... другой не завезли. *Час*, с.2.
- Каменев, А. (2011c, 29 июля.). Мораторий на прошедшее время как шаг к примирению общества. *Час*, с.5.
- Каменев, А. (2011d, 29 сент.). Рунгайтис & Со: страшно, аж жуть. *Час*, с.2.
- Kāpēc iet politikā? (2010, 13.aug.). *Diena*, 2.lpp.
- Kultūru nevajadzētu politizēt. (2010, 17.aug.). *Diena*, 3.lpp.
- Leggewie, C., Lang, A. (2011). *Der Kampf um die europäische Erinnerung. Ein Schlachtfeld wird besichtigt*. München: Verlag C.H.Beck.
- Lichtenstein, D., Eilders, Ch., Perlova, J. (2011). Integrationsprozesse in segmentierten Öffentlichkeiten. Die EU als Integrationschance für die Parallelgesellschaften in Lettland? URL: http://www.dbthueringen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate24471/GMJ2_Lichtenstein_et_al_final.pdf (26.12.2011) .
- Lielšimies! (2010, 10.sept.). *Kultūras Diena*, Nr.35, 2.-3.lpp.
- Линдерман, В. (2011a, 23 сент.). И в меньшинстве можно выиграть. *Час*, с.2.
- Lindermans, V. „Vairākums krievu uzskata Latviju par savu zemi.” (2011b, 7.nov.). *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2.lpp.
- Молчунов, В. (2010a, 7 окт.). ВВФ неожиданно полюбила русских. *Час*, с.2.
- Молчунов, В. (2010b, 22 окт.). Линдерман о русском радикализме. *Час*, с.2.
- Mūsu vēlētajī nav sliktāki. (2010, 23.okt.). *Diena*, 4.lpp.
- Negrine, R.M. (2008). *The Transformation of Political Communication. Continuities and Changes in Media and Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Neļausim eksaminēt mūsu vēlētajus. (2011, 18.jūl.). *Diena*, 3.lpp.
- Onken, E.-C. (2010). Memory and Democratic Pluralism in the Baltic States – Rethinking the Relationship. *Journal of Baltic Studies*, 41(3), 277-294.
- Орлов, Е. (2011, 20 июля.). Владимир Линдерман: «Референдум действенной парламента.» *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2010a, 9 авг.). Жребий брошен! *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2010b, 16 авг.). Ничего, кроме правды. *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2010c, 29 сент.). Янис Урбанович: «Наш избиратель не будет разочарован!» *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2010d, 30 сент.). Илга Крейтусе: «Политики не захватывают власть, им ее дают избиратели.» *Час*, с.5.
- Ошкая, И. (2011a, 14 июля). Правда не может бояться фактов. *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2011b, 29 июля). Мистер ЭКС. *Час*, с.2.
- Ошкая, И. (2011c, 15 авг.). Президент Берзиньш: «Я всегда поступаю так, как мне кажется логичным.» *Час*, с.2.

- Oшкая, И. (2011d, 26 сент.). Считаем до трех. *Час*, с.2.
- Panteļejevs, A. (2011a, 14.jūl.). Kungī, pie barjeras! *Diena*, 2.lpp.
- Panteļejevs, A. (2011b, 30.jūl.). Nāk? *Diena*, 2.lpp.
- Panteļejevs, A. (2011c, 2.sept.). Trīskārt divas Latvijas. *Diena*, 2.lpp.
- Pfetsch, B. (2003). *Politische Kommunikationskultur. Politische Sprecher und Journalisten in der Bundesrepublik und den USA im Vergleich*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Politīķi nodarbojas tikai ar *bedrīšu lāpīšanu*. (2011, 13.sept.). *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 10.lpp.
- Радионо́в, В. (2010a, 25 авг.). Без интеграции нет безопасности. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2010b, 27 авг.). Трудности перевода. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2010c, 30 авг.). Осторожно, язык. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2010d, 16 сент.). Русская угроза. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2010e, 12 окт.). Как делят кабинет. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2010f, 19 окт.). Старый репертуар «Единства». В нем одна песня- про оккупацию. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2011a, 8 июля). Лембергс: »На выборах победит «Центр согласия»...» *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2011b, 18 авг.). Айгар Штокенбергс: »От ликвидации русских школ надо отказаться.» *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2011c, 1 сент.). Здесь чей-то дух. Здесь чем-то пахнет. *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2011d, 6 сент.). Янис Адамсонс: «Я не расист.» *Час*, с.2.
- Радионо́в, В. (2011e, 13 сент.). Иван, сдавайся! *Час*. С.2.
- Радионо́в, В. (2011f, 23 сент.). Индексация вместо оккупации. *Час*, с.2
- Радионо́в, В. (2011g, 30 сент.). Третьим будешь? *Час*, с.2.
- Rüsen, J. (1990). Der Teil des Ganzen. Über historische Kategorien. In: *Theorie der Geschichte. Beiträge zur Historik, Band 6. Teil und Ganzes*. Herausgegeben von Karl Acham und Winfried Schulze. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG. S.299-322.
- Sēdēt opozīcijā nav jēgas. (2010, 28.aug.). *Diena*, 3.lpp.
- Сергеева, Н. (2010, 31 авг.). Латвия не может быть латышской. *Час*, с.2.
- Skudra, O. (2011a). Historical Themes and Concepts in the Newspapers *Diena* and *Vesti Segodnya* in 2009. In: Muižnieks, N. (Ed.). *The Geopolitics of History in Latvian-Russian Relations* (pp. 139-173). Academic Press of the University of Latvia,
- Skudra, O. (2011b). Daži sociālās atmiņas teorētiskie, metodoloģiskie un terminoloģijas aspekti. Grām.: Muižnieks, N., Zelče, V. (red.). *Karojošā piemiņa: 16.marts un 9.maijs*. Rīga: Zinātne. 36.-72. lpp.
- Tamm, M. (2008). History as Cultural Memory: Mnemohistory and the Construction of the Estonian Nation. *Journal of Baltic Studies*,39(4), 499-516.
- Točs, S. (2011a, 16.jūl.). Okupācijas dogma. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011b, 28.jūl.). Multikulturalisms. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011c, 20.aug.). Nacionālisms. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011d, 2.sept.). SC mākslīgā iekļaušana. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011e, 5.sept.). Lielie riski. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011f, 15.sept.). Diena pēc rītdienas. *Diena*, 2.lpp.
- Točs, S. (2011g, 23.sept.). Latvijas veiksmes stāsts. *Diena*, 2.lpp.
- Улманис об Улманисе. (2010,10.сент.). *Час*, с.2.
- Urbanovičs, J., Jurgens, I., Paiders, J. (2011). *Nākotnes melnraksti. Latvija 1934.g. -1941.g.* Rīga: „Baltijas forums”.
- Vai Latvijas zinātniekiem jāpār kvalificējas par opermāksliniekiem? (2011, 5.nov.). *Diena*, 5.lpp.
- Varētu atlaist politiķu grēkus. (2010, 9.sept.). *Diena*, 9.lpp.
- Ватолин, И. (2010,5 авг.) Латвия между молотом и наковальней. *Час*, с.5.
- Ватолин, И. (2011, 19 сент.) От печали до радости... *Час*, с.3.
- Westle, B., Gabriel, O.W. (Hrsg.)(2009). *Politische Kultur. Eine Einführung*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- „Zatlers uzvedās kā pērtiķis, kurš ticis pie granātu kastēs...” (2011, 21.-23.okt.). *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 3.lpp.
- Zem mizas. (2010, 15.okt.). *Kultūras Diena*, Nr.40, 3.lpp.

SUMMARY

SUMMARY

The collection of articles by different authors „National Identity: Political Identities and Political Culture” focuses on the issues that are of particular interest among Latvia’s academic and political community.

The article by Solvita Denisa-Liepniece, MA.sc.soc., communication sciences PhD student at the Social Sciences Faculty (SSF), University of Latvia (UL) „Nations and national state theories in post-communist East European and Central European States” examines both the classical theories on nation and national state, as well as the theories whose emergence is associated with the post-communist space. Particular attention is paid to the communication aspects of theories on nation and nationalism.

The article gives an overview of the major approaches. The insights on the origins of the nation and nationalism are provided and the main characteristic features of nation and nationalism are described. Further on in the publication the de-universalization of theories is examined, identifying those challenges that have been crystallized in the works by those authors who specifically study the post-communist space.

It was the events of the end of the 20th century and the beginning of the 21st century that forced the scholars to revise the classical theories that had claims of universal application. The author singles out several essential challenges in the post-communist space, such as critique of Western nationalism theories and of the so-called „Western model” (including those theories that claim to replace this „model”); communication of the special role of history in development of nationalism (the one called „unpredictable past”); appearance of new types of nationalism.

The author of the article concludes that the so-called „national issue” in the works by many authors in regard to post-communist processes has taken a central role. The synopsis of the theoretical approaches given by the author can serve as an important milestone for the researches that study the nations of post-communist states and the national states.

Dmitrijs Petrenko, MA.sc.soc., PhD student at the UL SSF, has done a research on „National identity discourses among the political elite of Latvia” in regard to the basic principles of the policy on national identity, civic society and society integration for 2012-2018 elaborated by the Ministry of Culture and approved by the Cabinet of Ministers in 2011. The working out of this programme was widely discussed in the media of Latvia since it operates with notions and concepts whose application in political documents has conflicting evaluations among various groups of society. The aim of the article is to explain the different positions of the political elite in regard to some key categories that are proposed by the document of the Republic of Latvia to be taken as the basis for civic society: state language, common social memory, political nation.

How does the political elite define nation, its boundaries, and what definition from the vantage point of the politicians would be most appropriate today? Can the Latvian language become the basis of integration and what common values are possible? Is common social memory to be seen as realistic or utopian basis for the integration? Those are the basic questions to which the author has sought answers by analysing the interview texts of representatives of the political elite. Representativeness of the conclusions is ensured by the fact that the author has used in-depth interviews with members of all the political parties represented in the 11th Saeima (Parliament).

Dr.sc.pol. Ieva Dmitričenko’s article „Legislator’s pre-election campaigns in Latvia: constructions of the national political actors’ identities in the context of business and external influences (1990-2011)” examines the strategic management aspects of pre-election campaigns by the legislator of the Republic of Latvia, paying the main attention to the possibilities of applying in Latvia the principles of organizing political campaigns worked out and validated abroad. Given the specific geo-political situation in Latvia in her theoretical part the author

makes a distinction between strategic management principles of political campaigns in the West and Russia. The empirical part of the study uses qualitative approach – in-depth interviews with practitioners of political campaigns in Latvia, which enables to find out how Western and post-soviet approaches have influenced construction of identities of political actors in Latvia, which is an essential element in strategic management of political campaigns.

The spectrum of political organizations and the experience of the study participants is wide, it includes right-wing and left-wing dimensions, as well as a considerable historical dimension, and that provides the possibilities to identify the most significant aspects of the development of strategic management of political campaigns in Latvia since regaining of independence till the present day. It has been established that it is possible to identify the influences of political consulting school of the West and Russia in organizing political campaigns, yet in general the external influences on the political campaigns are to be seen as rather low in Latvia because political consulting techniques used abroad are applicable in Latvia only partly.

Latvia as a unique environment for organizing political campaigns is characterized by such factors as weak and small political parties, low level of political education and low level of public awareness and low quality of political contents of media. These three interconnected factors create a negative background that can facilitate extinction of the state of Latvia and the Latvian nation, which has been mentioned by several participants of the study and which as a trend is also confirmed by statistical data and the conclusions made by other studies. A significant factor that has impeded successful development of Latvia after regaining independence are the large scale political campaigns of the owners of financial resources as the most important instrument for obtaining political power that made possible the exploitation and capture of the state while at the same time there are comparatively high democratization indicators of the state and of implementation of political power.

If a system is created with the help of which political parties can get public resources for part of their needs and if the political communication solutions can effectively manipulate with the behaviour of the electorate then the combination of both these factors creates a mechanism whereby the political power is obtained and maintained but narrow social groups gain also economic benefits at the expense of the rest of society. Thus from the vantage point of organizing of the political campaigns, the „client” of the political parties is not the voter but the sponsor of the political campaigns. The voter is an object of political manipulation whose behaviour is deliberately influenced with expensive short-term pre-election campaigns in which the amount of available funding plays a decisive role but not the long-term identities. Thus the identity of political actors is a problem in Latvia because neither the political spectrum right-wing – left-wing dimension characteristic for Western democracies works, nor any other stable system of reference except for ethnic and cultural affiliation exists.

Vita Dreijere, MA. sc. soc., PhD student at the UL, SSF, in her article „Pop-policy trends and the obscure political identities: political actors’ narratives in the traditional and new media (2010-2011)” analyzes pop-policy trends in Latvia by doing case studies. The author has studied three specific pop-policy examples: „Šleser’s tears” or the politician Ainārs Šlesers’ press conference at which he told an emotional story about his childhood and cried in public; the action „Oligarchs’ burial - conduct the burial ceremony with warmth”, as well as the farewell activities of the former president of Latvia Valdis Zatlers at Likteņdārzs (The Garden of Destiny) called „The word that has power”. The research material includes publications in the Latvian national dailies, internet portal articles and their comments, as well as comments in *Twitter*.

The study shows that pop-policy is a format of political communication that has a potential to make politics closer to people, to link it with individuals’ political identities and by way of political narratives to address such groups of citizens that would be difficult to reach with the traditional means of political communication and who are not interested in politics in their daily

lives. Pop-policy also in Latvia is a factor playing an essential role in constructing identities of political actors, for instance, by making the political actors more humane. Yet on the other hand, pop-policy blurs the borderlines of political identities, especially if the event is identified by the electorate mainly as a popular culture phenomenon without perceiving its political dimension.

Asoc. Prof., Dr.hist. Ojārs Skudra's concluding article in the volume „Interpretative elite's contribution during the 10th and 11th Saeima (Parliament) election campaigns. Analysis of publications in newspapers the *Diena* and the *Čas* (August, 2010 – October, July – September, 2011)” is devoted to an issue little studied: the meaning and significance of the interpretations of historical facts of the state, topical political and cultural processes as presented in the publications of the *explanatory* or interpretative political elite as presented by publicists, clergy, PR specialists, professors and poets.

The study shows that the Russian party (parties) and Latvian parties have different ideological, but in most cases different ethno-political and geo-political orientation.. The Harmony Centre (SC) certainly does not identify itself as a pro-European (in EU understanding) political force that would be convinced about the need of Latvia to be a NATO member state. In the best case their slogan is social-democratic party although this most certainly cannot be said about LSP lead by A.Rubiks. Discussion in the *Diena* shows that the dominant argument for inclusion of SC in the government is the external security factor or the factor of Russia's influence but not the social-democratic identity of SC and consequently not the need to establish the so-called „big coalition” government, as, for instance, the coalitions in Germany are called that are made by Social democrats and the Conservative Christian party.

While in the newspaper *Čas* has a distinct and explicit focus upon Russia's cultural historical and geo-political informative space, although one cannot deny that deeper socially economic and technological modernization processes in Russia accompanied by increasing activity of the civic society and democratization processes of the political system in Russia could also facilitate re-assessment of values also among the community of the Russian speaking interpretative elite.

The author makes a general conclusion that the dominant position of politicians and publicists/ journalists within the explanatory elite testifies that the intellectual level of the interpretations and explanations of the interpretative elite is not very high, that it is subordinated to the agenda of political parties' policy and party discussions (political parallelism), which avoids the majority of issues that are essential for the society and state of Latvia.

The contributors to the collection are convinced that all the studied issues require further research, to ensure that with the help of theoretically and methodologically diverse political communication research discourse the political processes, from the vantage point of problem solution competence, would become of enhanced depth and become more productive in Latvia. That is of essential significance from the point of view of the formation of national identity and the functioning of the Republic of Latvia as a national, democratic state, given the increasing challenges created by the processes of globalization and European and Euro-Atlantic integration.